465

Mario Soldati

Croaziera

Autor de povestiri şi de romane, ziarist, regizor, critic de artă, Mario Soldati s-a născut la Torino în 1906 şi a trăit mai mulţi ani în Statele Unite ale Americii. Opera sa literară a fost distinsă cu numeroase premii, printre care premiul „Campiello", obţinut în 1970 pentru Actorul. Scriitor de talent ancorat în realitatea cotidiană, M. Soldati a dovedit a fi un excelent şi fin observator al omului, ştiind să echilibreze perfect intriga faptelor şi analiza psihologică a personajelor sale.

EDITURA UNIVERS

GLOBUS

Lei 16

ISBN 973-34-0051-3

6

MARIO SOLDATI

Croaziera

1989

MARIO SOLDATI

Croaziera

GLOBUS

Mario Soldati

Croaziera
Actorul

traducere și note de
DIANA RADU

EDITURA UNIVERS
București
1989

COPERTA COLECŢIEI : ION STATE
Grafica şi ilustraţia : Anna-Maria Orban

L'ARCHITETTO
Rizzoli Editore, 1985, Milano
L'ATTORE
Arnoldo Mondadori Editore, 1970, Milano

ISBN 973-34-0051-3

CROAZIERA

All'apparir del vero...
(La ivirea adevărului)
LEOPARDI

1

LIZZIE VENEA ÎN FUGĂ SPRE MINE. Am văzut-o deodată, de sus de pe *scaffolding* [1], atît de micșorată de distanță și atît de strivită de perspectivă, încît rochița ei verde intens nu tulbura nici fundalul cenușiu al *skyline* [2]-ului din Chicago, nici împletirea ortogonală și mondrianiană a conductelor negre. Mă așezasem, din întîmplare, în fața acelui ridicol, absurd pervaz de 75 centimetri, al uneia din cele o mie de ferestre nenorocite care mă obsedau din cauza problemelor de închidere cu un mecanism dublu încorporat, pentru a mă bucura o clipă de panorama lacului și de vîntul ușor de primăvară din dimineața aceea. Dar m-am bucurat doar o clipă, deoarece am ghicit imediat, din graba nestăvilită cu care venea Lizzie, motivul entuziasmului ei deosebit, care o cuprindea de fiecare dată cînd putea să-mi dea o veste mai puțin bună sau chiar îngrijorătoare : în ciuda extraordinarei ei inteligențe și a de-

[1] Schele (engl.).
[2] Orizont (engl.).

votamentului ei, făcea și ea parte din categoria subalternilor catastrofali !

Cu toate acestea, cînd a ajuns gîfîind sus, odată cu liftul șubred al zidarilor, și a sărit cu avînt pe *planking* [1], tot ce a vrut să-mi spună era un lucru de nimic : trecînd pe la baraca birourilor, găsise un mesaj venit din Chicago, trimis de recepționerul hotelului nostru. Primisem un telefon urgent de la Roma :

— *There is no reason at all you should worry,* a adăugat imediat Lizzie, nu există nici un motiv ca să te îngrijorezi. Da, bineînțeles. Viciul inconștient al subalternilor catastrofali este complicat și contradictoriu : ei vor să fie primii care te și liniștesc !

Din fericire, nu mă puteam gîndi la vești capabile să mă sperie. Soția și copiii mei erau la Milano, prietenii mai apropiați tot la Milano, sau în diferite orașe din lume, dar nici unul la Roma. Am întrebat cine ar fi putut telefona. Cineva care vorbea numai italienește, iar recepționerul nu-i înțelesese numele. Lizzie și-a dat seama totuși că mă posomorîsem, iar eu am înțeles că asta o întrista, dar, în același timp, o surescita : da, căpătase din nou un pic de putere asupra mea ! Atunci eu am liniștit-o fără să fie nevoie s-o mint : cu toată sinceritatea, ce Dumnezeu ! Chiar m-am posomorît. Da, dar fără motive precise... poate doar o bănuială, o întrebare sinistră care, încetul cu

[1] Platformă (engl.).

încetul, m-a cuprins atunci cînd mă întorsesem deja la ferestrele mele : oare la ce lucru bun mă puteam aștepta de la Roma ?

Am rămas toată ziua pe șantier ca să discut cu tehnicienii. Cum să explic dificultățile pe care le întîmpinasem ? Și cum — fără ajutorul unor fotografii și schițe etc., care ar fi fost clare numai specialiștilor — să dau o idee despre acoperirea metalică pe care o cerusem pentru a salva lucrarea și, împreună cu acești tehnicieni, să-i mulțumesc pe cei mai proști, pe cei mai încăpățînați „savanți“ din comisia de control, de fapt chiar pe arhitecții în care aveau cea mai mare încredere șefii trustului ? La rîndul lor, „savanții“ pasaseră problema unui grup de tehnicieni cu care aveam de-a face eu acum. După un *lunch* [1] de lucru cam înfierbîntat, uitînd de *my usual nap,* scurta mea siestă, la care nu renuțam niciodată, am continuat lupta.

În proiect prevăzusem ferestre clasice, cu deschidere manuală. Comisia, în schimb, dorea ferestre fixe, aer condiționat cu temperatură variabilă. Ajunsesem totuși imediat la un acord, adăugînd o soluție de compromis : adoptarea unui mecanism care să permită folosirea alternativă a ambelor modalități de închidere. Chiar astăzi trebuia să aleg împreună cu tehnicienii cel mai bun dintre diversele modele pe care le construisem cu *double gear, throw-in*

[1] Prînz (engl.).

și *throw-out* [1] cu sau fără priză de curent electric. Teoretic era o manevră foarte simplă : țac-pac, de la vechiul și bunul nostru sistem *cremonese,* două șine verticale comandate prin rotirea unui mîner normal, se trecea la folosirea energiei electrice pentru închiderea sau deschiderea tuturor ferestrelor de pe un etaj. Și, teoretic, cele două manevre ar fi trebuit să aibă loc în răstimpuri identice. În mod incredibil, am pierdut ore în șir cronometrînd unul după altul toate modelele dar cele două timpuri de lucru de la manual la electric și viceversa nu erau egale, ba dimpotrivă, exista o mare diferență între unul și celălalt. În plus, eu înclinam spre un model care dădea posibilitatea de a deschide și închide orice fereastră oricînd, dar tehnicienii, toți de aceeași părere, se încăpățînau să pretindă un model care prezenta un inconvenient absurd : da, orice fereastră putea fi deschisă manual oricînd, chiar și atunci cînd toate erau închise electric, dar nici una nu mai putea fi închisă manual, ele trebuind să fie închise toate o dată !

Firesc, eu nu puteam să cedez. Dar nici ei nu au cedat. Și lucrurile, în acea tristă zi, s-au încheiat acolo. Fapt ridicol : era prima mare neplăcere care mi se întîmpla de cînd nu ezitasem să mă arunc cu entuziasm într-o întreprindere atît de minunată ca I.U.H. [2]. Alături de Lizzie care în Capriul ei mic verde-deschis,

[1] Dublu sistem, spre înăuntru și spre afară (engl.).
[2] *International University of the Humanities* (Universitatea Internațională a Științelor Umaniste).

ca și rochița ei, mă ducea la hotelul unde poate că aveam să aflu ce era cu telefonul de la Roma, dar cine știe, putea fi vorba doar de o greșeală absurdă... alături de Lizzie stăteam și eu o dată liniștit, fără să mă plîng, fără să flecăresc, prefăcîndu-mă că am ațipit. Mă gîndeam la ferestre, la cum să-i trimit pe toți tehnicienii la dracu', și la greșelile pe care le putusem face tratînd cu vreunul dintre ei, mai puțin inteligent decît ceilalți, și la comportamentul meu nu prea diplomatic, la ideea că uneori eram incapabil să-mi moderez ironia spontană, și la faptul că nu eram prea conștient de stupidul meu complex de superioritate. Supărat pe mine însumi, dornic de a chibzui și de a mă justifica, nimic nu m-ar fi iritat mai tare în acea clipă decît obișnuita, neînfrînata pălăvrăgeală a dragei mele Lizzie; poate și mai mult accentul ei newyorkez, acela pe care Henry James îl numea *drawling*. Astfel, am continuat să mă prefac că dorm, dar, fără să vreau, deschideam doar ochiul drept — deci în direcția geamului lateral și nu spre Lizzie — și, prin rețeaua deasă de gene, vedeam zburînd ca o săgeată același drum pe care-l parcurgeam de două ori pe zi, și-mi veneau în minte ultimii ani din viața mea, deja atît de lungă, și ultima aventură...

...Acum cîțiva ani, cam pe la jumătatea deceniului șaptezeci, mă găseam la Chicago. Era Congresul Mondial de Arhitectură și, în sfîrșit, puteam să particip și eu. Mai înainte, cu

aceeași ocazie, fusesem deja la New York, San Francisco, Miami; dar, de fiecare dată cînd Congresul se ținuse aici eu fusesem reținut în Europa din cauza îndatoririlor de serviciu! Acesta era orașul care, pe la sfîrșitul secolului trecut, devenise terenul experimental al Școlii din Chicago, celebră în toată lumea pentru locul ei în istoria arhitecturii moderne. Aici, în 1883, W. L. Baron Jenney a construit primul zgîrîie-nori adevărat, acel Home Insurance Building. Aici Frank Lloyd Wright, pionier solitar, cel mai mare arhitect al secolului nostru, a făcut primele sale încercări și, mai tîrziu, a construit Prairie Houses și a fondat Prairie School.

În sfîrșit, Chicago era orașul din Statele Unite pe care-l cunoșteam cel mai bine, alegere obligatorie a unui absolvent al facultății de arhitectură care, luîndu-și examenul de stat în Italia, ar fi vrut să se *perfecționeze* în America. Am venit la Chicago în 1929 și am rămas mult timp: președinte, pe atunci, era Hoover, încă nu se știa nimic despre Roosevelt și New Deal! [1]

Ei bine, după război, m-am întors de mai multe ori în America, ducîndu-mă cam peste tot în Statele Unite, dar, din cauza unui destin ciudat, nu am mai fost niciodată la Chicago. Pînă atunci cînd am avut ocazia să particip la Congres pentru a revedea aceste locuri,

---

[1] Doctrină politică promovată de președintele F. D. Roosevelt, punînd un accent mai mare decît în trecut pe aspectele sociale ale dezvoltării.

atît de dragi mie în tinerețe, și același destin, care și-a depășit ciudățenia, a uneltit ca eu, apropiindu-mă de bătrînețe, să primesc, chiar la Chicago, poate cea mai bună, cea mai colosală ofertă de lucru din întreaga-mi viață.

Era vorba de a proiecta întreaga construcție a I.U.H., *International University of the Humanities,* care trebuia să fie plasată la puține mile de oraș, pe malul de vest al lacului Michigan.

Firește, marii capitaliști ai trustului, bancherii și industriașii care finanțau întreprinderea au pornit totul cu un program publicitar de anvergură. Necesitatea de a prezenta o fațadă culturală de prestigiu fiind pusă în calcul, aceștia au dorit să aibă nume celebre ca *sponsors* [1], patru garanții de absolută seriozitate : Saul Below și Norman Mailer, poetul James Merrill și criticul George Steiner. Îi cunoscusem și eu, bineînțeles, dar îi văzusem o singură dată cu ocazia ceremoniei *for the laying of the corner stone,* la punerea primei pietre de temelie, pe promontoriul Wilmette, între cele două golfulețe.

Proiectul meu putea fi definit ca o traducere în limbaj arhitectonic a cuvîntului care-i inspirase pe toți acești stăpîni ai finanței și ai culturii să boteze — toți fiind egali, cu toate acestea, în rea-credință deoarece ignorau semnificația istorică concretă a cuvîntului —, să boteze, deci, noua universitate invocînd prestigiul Umanismului. Într-o pornire plină de

[1] Grup de inițiativă (engl.).

elan extraordinar, crezînd cu adevărat în Umanism, primul meu gînd s-a îndreptat spre *genius loci* [1], F. L. Wright, un adevărat, spontan și irezistibil umanist. Expresia *genius loci* este de două ori valabilă, în cazul acesta pentru că Wright a început să lucreze aici, iar în celelalte cazuri pentru că, după părerea lui Wright, arhitectura trebuie să fie neformulativă, organică, născută din acel *genius loci* și din particularitățile specifice ale mediului înconjurător : clima, peisajul, terenul, vegetația, materialele de construcție.

Cu toate astea, altfel ca de obicei, proiectul meu era destinat să aibă o peripeție cam ciudată. Ajungînd, cu cei de la trust, la un acord imediat în linii mari asupra condițiilor economice ale proiectului meu, am avut imediat o mulțime de idei despre ceea ce *nu trebuie făcut* deloc, dar nici una despre ce mi-ar fi plăcut să fac. Apoi, în săptămînile următoare, am lungit un pic cîte un pic lista peremptorie a lucrurilor excluse, notîndu-mi-le într-un carnețel special, și am evitat între timp să mă gîndesc chiar și o clipă la marea problemă a proiectului în sine. Pe scurt, a existat o pauză. De ce ? Foarte simplu ! Dawson și Parker, cei doi împuterniciți principali ai trustului, amînau de pe o zi pe alta redactarea contractului propriu-zis, iar mie nu-mi convenea să încep să lucrez înainte de a-l vedea și semna : îmi era frică să nu-mi poarte ghinion. Nebunie. Superstiție.

[1] Duhul locurilor (lat.).

Poate că mă iritase comportamentul celor doi. În așteptarea contractului, timpul trecea și, chiar dacă încă nu se stabilise că eu trebuia să-mi dedic tot timpul proiectului, să-l studiez, să-l pregătesc, Dawson și Parker continuau să-mi vorbească de el ca și cînd, bănuind adevărul, ar fi vrut să mă incite la lucru. Repede și întîmplător am descoperit, în schimb, că erau naivi și nevinovați, dar tocmai ingenuitatea și inocența lor erau cauza iritării mele.

De fapt, în fiecare dimineață parcurgeam cincizeci de mile cu Jaguarul meu, dus și întors între Chicago și Wilmette, unde asistam la fotografierile, măsurătorile, săpăturile necesare, dar absolut în fiecare după-amiază evitam să iau un creion în mînă, să desenez o plantă, să schițez un profil, să trag măcar o linie. Și așa am făcut descoperirea : am primit o dovadă pe care nu o căutasem.

A doua zi după ce mi se făcuse extraordinara propunere de a construi I.U.H., directorul hotelului Drake, unde trăsesem, a primit ordin să mă mute. A insistat să mă conducă neapărat la etajul al șaptelea. Era un apartament somptuos, regesc : dormitor, salon, birou. Iar în birou am găsit, împreună cu toate accesoriile, această perfectă, enormă planșetă de desen, pe care o folosesc de patru ani, dar care, atunci, a avut darul să mă scoată din pepeni !

Deci, contractul se ocupa de obișnuitele complicații birocratice și sindicale, dat fiind că nu

eram *citizen of the U.S.*[1]. Așa îmi spuseseră Dawson și Parker, iar mie mi se păreau doar niște scuze. Credeam că mă mint, în timp ce ei erau sinceri : nu ascundeau nimic și nu făceau cercetări în ce mă privește. Dacă i-ar fi atins o umbră de bănuială, s-ar fi grăbit să se informeze la cameriștii hotelului despre cum îmi petrec după-amiezele și ar fi aflat că marea planșetă de desen rămînea imaculată.

Repet : descoperirea sincerității lui Dawson și Parker nu m-a făcut să răspund și eu cu aceeași franchețe, cum bineînțeles ar fi fost de datoria mea. Probabil că doream prea mult să fac eu proiectul I.U.H. Vraja era mai puternică decît orice, iar proasta dispoziție m-a părăsit numai atunci cînd, după ce a sosit contractul reglementar cu semnăturile celor din trust, mi-am așternut și eu semnătura. Era șaptesprezece noiembrie. Nu, nu sînt superstițios, dar cu toate acestea, începînd cu ziua nașterii, continuînd apoi cu licența, cele mai importante evenimente din viața mea au survenit întotdeauna pe data de șaptesprezece.

Ceremonia semnării contractului, asemeni celei a așezării primei pietre, s-a petrecut la Wilmette, în interiorul unei barăci mari, din prefabricate, sediul administrativ provizoriu al șantierului și, în acel moment, unicul imobil, cu pereții vopsiți într-o culoare verde-vagon foarte strălucitoare, care spinteca întinderea de zăpadă de pe terenul viitoarei mele capodopere.

[1] Cetățean al S.U.A. (engl.).

Afară era foarte frig, dar nu și în încăperile barăcii, atît de bine încălzită încît trebuia să ții ferestrele deschise. Am ciocnit în grabă paharele cu coniac *neat*[1]. Era sîmbătă dimineața. La ieșire am observat că, întrucît nu mîncasem (sînt refractar la *breakfast*[2] ca și acum patruzeci de ani !), eram vesel, chiar un pic amețit. M-am urcat în Jaguar, bucuros că sînt singur. Încă nu exista Lizzie. Îmi făcea plăcere să conduc cu viteză pe benzile lungi și netede ale șoselei spre Chicago. Pentru prima dată, mi-am amintit că acolo mă aștepta superba mea planșetă de lucru. Aveam un chef nebun să desenez. Dar ce ?

Am încetinit. Ce aș fi desenat ? Cum dracu' va fi Universitatea mea ?

M-am oprit. Am pornit din nou, dar pentru a mă întoarce înapoi. M-am întors la baraca verde-vagon. Nu mai era nimeni. Cerul, un plafon sur imens, adunat, compact. Lacul, o placă de metal. Iar fumul alb care ieșea din burlanul de tablă și urca vertical în aerul nemișcat și înghețat, îmi spunea că Mic, îngrijitorul barăcii, se va așeza peste puțin timp, fericit, în fața prînzului său. Era sîrb, tînăr, foarte simpatic. Ne împrietenisem în timpul vizitelor mele cotidiene la Wilmette. A, de ce n-am intrat ? Știam că m-ar fi invitat să mănînc cu el, iar eu eram mort de foame, coniacul îmi săpase în stomac o gaură pe care trebuia s-o umplu urgent.

---

[1] Sec (engl.).
[2] Mic dejun (engl.).

Părul blond și creț al lui Mic, chipul lui supt și palid, zîmbetul lui ștrengăresc și blînd se suprapuneau acum în mintea mea cu fuiorul de fum alb, subțirel, ușor, pîlpîitor și cu tentația de a mînca împreună cu el. Cred că nu am mai încercat niciodată o tentație pe cît de puternică pe atît de nevinovată. De fapt mă întorsesem la Wilmette deoarece simțeam că momentul acela nu s-ar mai fi repetat și că era destinat unui lucru important. Cine știe, uneori e mai bine să nu-ți astîmperi foamea, ea te poate inspira.

Am ieșit din Jaguar și am închis portiera, încercînd să nu fac zgomot. Probabil că mă călăuzea un instinct îngeresc ; mă oprisem aproape de baracă, dar destul de departe ca să nu mă audă Mic. Altfel, dacă Mic ieșea, dacă Mic mă vedea, totul era pierdut.

Am plecat încet-încet, pășind pe prima zăpadă abia așternută, atent să nu alunec. Am mers douăzeci de minute încheiate. Am ajuns pînă la marginea promontoriului. Baza farului era un paralelipiped ; patru trepte înalte de labradorit. Cineva măturase cu grijă zăpada. Știam totuși că nu era acolo nici un paznic. Farul se aprindea automat, pus în funcțiune de un dispozitiv electronic cu program prestabilit, variabil după anotimp și acționat de centrala din Winnetka, care pe timp de ceață putea să-l aprindă și ziua, la orice oră. Am urcat pe prima treaptă și, continuîndu-mi plimbarea, am trecut de cealaltă parte, unde silueta masivă a farului se profila perpendi-

cular pe lac, ascunzîndu-mă privirii agere a lui Mic. Bineînțeles că, dacă i-ar fi trecut prin minte să facă vreo cîțiva pași pe afară, ar fi recunoscut Jaguarul. Însă nu cred că ar fi venit să mă caute atît de departe. Am privit în jur. Nu ajunsesem niciodată pînă aici și mi-am dat seama că, dimpotrivă, ar fi trebuit să vin încă din prima zi.

Tocmai soclul farului, grație înălțării sale naturale, deasupra tuturor denivelărilor modeste de teren pe o rază de cîteva mile, era singurul loc unde puteai să-ți dai frîu liber fanteziei, unde puteai să visezi un pic, ca în fenomenul numit *fata morgana*, la zămislirea unui complex arhitectonic format dintr-o serie de edificii aflate într-o armonie rațională cu structura peisajului.

„Chibzuiții", normal, se străduiseră să mă convingă ca, în primul rînd, să explorez zona dintr-un elicopter.

— Nu, vă mulțumesc, am spus imediat. Voi veni cu elicopterul numai după ce voi fi *văzut* cum arată Universitatea care-mi place și după ce o voi fi desenat-o la scara 1/10.000. Trăim oare în aer ? Trăim pe pămînt, mult timp în mașină, din păcate, dar ideile bune ne vin numai cînd stăm cu picioarele pe pămînt !

„Chibzuiții" au rîs atunci admirativ, coordonat, în cor. Credeau că am vrut să fiu spiritual, bieții nenorociți !

Dar iată Universitata mea. Am *văzut-o* în dimineața aceea de pe soclul farului din Wilmette, într-o neașteptată aprindere de argint, care a iluminat întinderea plumburie a lacului Michigan și cele două ghirlande foarte lungi, subțiri ale resacului lacustru, silențios și alb, care se pierdea în roca întunecată a malului, ascunsă deja sub stratul de zăpadă ; de fapt, marginile celor două golfuri foarte lungi, unul la nord, celălalt la sud de far păreau că se separă și se adună acum laolaltă precum un cap de acvilă care, susținînd bolta cerului, leagă și desparte cele două aripi întinse.

Așa era. În centru, pe locul farului, dar pe o suprafață de o sută de ori mai mare, se afla facultatea de arhitectură. O clădire asemănătoare Castelului Estense din Ferrara, Castelului Sforzesco din Milano, Castelului Sanvitale de lîngă Fontanellato. Renașterea nord-italiană cu crenelurí și turnuri acoperite cu țiglă — exact ca cele, aflate nu prea departe de aici, ale complexului Prairie Houses înălțat de Wright — iar dedesubtul acoperișurilor, o coroană de atice mari, nu mai late de cinci metri, lungi promenade panoramice, prevăzute cu geamuri mari (de data asta glisante, automatizate, care se pot deschide), în așa fel încît de la nivelul pămîntului să se vadă întotdeauna, prin geamurile închise sau deschise, lumina cerului, adică atice mari filigranate — zidurile să fie străpunse de ferestre ce pot fi deschise și închise cu mîna, cu ajutorul unor mînere în stil cremonez — și, în sfîrșit, la parter, o înșiruire neîntreruptă de

porticuri, la fel de densă și aerisită ca cea a crenelurilor de sus ! Castele ? Fortărețe ? Da, dar fortărețe ajurate, fortărețe ce se oferă soarelui, larg deschise spre lumină ! Expresia englezească era mai simplă, mai entuziasmantă : *wide-open fortresses*. Fortărețe larg deschise ale culturii, fortărețele Universității Umaniste și Internaționale !

Ce e un arhitect ? Un arhitect este un croitor care îmbracă umanitatea. Iar arhitectura este arta artelor, cea care le adună și le evocă pe toate.

Arhitectura, deci, era centrul, cheia, însuși simbolul tuturor celorlalte facultăți. Iar edificiile tuturor celorlalte descipline umaniste, îmbrăcînd întinderea dintre lac și păduri, avea să imite curbele celor două golfuri, aripile acvilei : opt la nord și opt la sud de facultatea de arhitectură ! Opt la nord și opt la sud : șaisprezece și cu arhitectura șaptesprezece !

Șaptesprezece, dar care urmau să fie disciplinele ? În acest scop, chiar înaintea sosirii mele la Chicago, fusese constituită o comisie investită cu depline puteri să ia hotărîrile corespunzătoare. Era vorba de o alegere care nu mă privea pe mine. Prin urmare, cînd am predat proiectul definitiv, am propus un număr de șaptesprezece facultăți, corespunzînd celor șaptesprezece edificii practic identice în afară de cel al facultății de arhitectură care, de două ori mai mare, ar mai fi găzduit și rectoratul și administrația. Această parte a proiectului a fost imediat acceptată. Atunci

am propus, provizoriu, mai mult pentru a da viață desenelor alăturîndu-le unor nume, iar nu unor numere abstracte, următoarea listă, pe care o recopiez fără rînduială, fără acea ordine care urma să fie studiată de comisie. *Voilà :* arhitectura, apoi literatura, muzica, sculptura, pictura, filozofia, istoria, lingvistica, semiotica, baletul, teatrul, cinematografia, geografia, artele decorative, arheologia, pedagogia, artizanatul.

Chiar și aceste nume — jur, chiar dacă nu voi fi crezut — le-am gîndit împreună în vălmășagul tuturor particularităților care îmi veniseră în minte în timpul puținelor minute cît m-am plimbat încet în jurul farului și m-am oprit să contemplu cînd lacul, cînd cerul, cînd, mai mult, pădurea de mesteceni și de brazi, spre vest, unde se zăreau, ca niște monștri adormiți, turlele unor instalații de foraj. M-am desprins însă curînd de acel loc magic, eram nerăbdător să mă întorc la hotelul Drake, dornic să desenez. Nu mai simțeam foamea, suferеam doar că nu aveam în mînă un creion. Am revenit la baracă, m-am urcat în Jaguar, am plecat, uitînd de existența lui Mic.

De-a lungul drumului parcurs în mare viteză, nu am făcut altceva decît să-mi amintesc, unul după celălalt, ca într-un vîrtej, detaliile la care mă gîndisem în timpul itinerarului meu ritual, lentul, inspirat, aproape religios, în jurul farului. Farul ? Reflecțiile m-au adus tocmai la far ; a fost ca și cum m-aș fi izbit cu Jaguarul de ceva. Un ceva care nu

era decît în gîndul meu, dar un gînd atît de neașteptat și de violent încît am fost obligat să mă opresc. Farul? Da, trebuia să dărîm farul.

Fortăreața deschisă a facultății de arhitectură nu putea să-l aibă în față! Bineînțeles, era primul lucru pe care aveam să-l comunic lui Dawson și lui Parker luni dimineață. Trebuia găsită o soluție. Dar cum? Să-l înlocuiesc cu două faruri, unul la limita extremă a golfului din nord, altul la limita extremă a golfului din sud? Sau măcar să mai adaug un al treilea, pe o imensă geamandură plutitoare, la distanța necesară de mal, în ax cu vîrful promontoriului?

Farul, simpaticul far căruia îi datoram ideea, era deci primul obstacol care trebuia înlăturat pentru a o realiza.

2

LA ORA 16 ERAM LA DRAKE. Mașina am lăsat-o la *doorman* [1] ca s-o parcheze. Atmosferă de sîmbătă după-amiază: în lumina difuză, care venea dinspre bolta foarte înaltă, ornată cu mozaic, holul enorm, tapisat în verde, era gol și poate din această cauză mi-a părut mai mare decît în realitate. Mare așa cum îl văzusem pe vremea cînd eram tînăr și-mi impunea o plecăciune, cu teamă și în-

[1] Portar (engl.).

doială: voi continua să obțin în viața mea, în meseria mea, succesul care deja părea că se conturează, sau nu? Așa mă întrebam atunci, la douăzeci și cinci de ani.

Ei bine, acum, ajuns la șaptezeci, încerc ceva și mai rău: frica de ridicol. Nu era oare o nebunie? Nu era vorba de îngîmfarea, autoexaltarea unui ramolit care socotește drept nestematele unui geniu trăsnăile, reziduurile capricioase ale experienței și culturii sale? Și, dacă o privire rapidă asupra holului de la Drake fusese suficientă ca să-l mărească, nu ar fi trebuit să reflectez și să înțeleg că era vorba de un fenomen deloc ridicol, ci, poate, tragic?

Întorcîndu-mă aici pentru prima dată după patruzeci și cinci de ani, regăsisem un Chicago complet schimbat, în afară de marele hol de la Drake, care, deja în 1931, era cel mai important hotel din oraș. Mi-l aminteam nu pentru că locuisem aici. Ca bursier venit la perfecționare, domiciliul meu era, pe atunci, o cămăruță modestă la căminul unui colegiu, cu dușurile și wc-urile la capătul coridorului, în comun cu studenții. Dar fusesem acolo, intrasem de mai multe ori la Drake pentru a cunoaște celebrități din Europa și din Japonia, arhitecți celebri, *visiting professors* [1] trimiși să țină cursuri și conferințe la facultatea noastră. Iar acel *suite* [2] în care stăteam azi

[1] Profesori invitați (engl.).
[2] Apartament într-un hotel (engl.).

era chiar unul dintre cele rezervate, în 1931, celebrităților.

Bineînțeles, în acea zi de noiembrie, întors de la Wilmette, în acea zi hotărîtoare pentru soarta lucrării colosale pe care, imediat după ce m-am angajat să o fac, avusesem norocul să mi-o imaginez așa *cum* o voi executa, era firesc, era scuzabil să-mi amintesc de tinerețea mea ! Dar nu am stat prea mult să admir holul cel mare, am intrat cu furie în lift, deoarece mi se părea că nu mai am nici un minut de pierdut.

Da, adevărat, acum eram și eu o celebritate mondială. Caraghios... dar *quien sabe*[1]? Am ajuns la *suite*, am intrat, am încuiat ușa, m-am dus la baie, nici nu mi-am dat seama că am dat prea tare drumul la apă și, din cauza grabei, în mod stupid și inconștient, m-am udat cam mult. Castelul Fontanellato ! *Wide-open fortresses* ! Fortărețe larg deschise ! Dar ce naiba eram în stare să fac ?

Între timp intrasem în birou ; am aprins cele două lămpi puternice cu abajururi de sticlă verde, transparentă care luminau cele două mese așezate față în față : aceea pentru scris și cealaltă, mult mai mare, pentru desen. M-am așezat pe scaunul rotativ care se afla între cele două mese : se ridica și cobora hidraulic, apăsînd pe un buton, ca la frizer sau la dentist. L-am găsit îndreptat către masa de desen : un ordin de la Dawson și

[1] Cine știe (sp.).

Parker ? Deasupra era un top voluminos de foi mari de hîrtie, iar alături o cutie plină cu creioane de toate felurile și de toate culorile. Întind o foaie pe planșetă, iar în răstimpul reculegerii necesare aprind un trabuc De Nobili cu gust de tutun toscan, prima din ziua aceea, fără de care nu lucrez niciodată, îmi dau seama că trebuie să mănînc ceva, n-am pus nimic în gură de aseară. Mai bine să mă întrerup imediat decît după aceea.

Mă învîrt cu scaunul, îl cobor, îl împing pe rotițe și mă apropii de cealaltă masă : aici se află un microfon mare, conectat la un casetofon, două *typewriters*[1] și două telefoane. Vorbesc cu barul, comand un *club-sandwich*[2] cu pui, o bere, o cafea. Numai că, după ce așez receptorul, văd că celălalt telefon este identic cu cel *direct cu exteriorul*, ca și unul dintre cele două pe care le am lîngă pat.

De douăzeci și opt de ani de cînd sînt căsătorit, atunci cînd nu călătoresc cu soția, îi telefonez de două ori pe zi : imediat cum mă scol și un pic înainte de a mă culca. Nu m-am abătut niciodată de la acest obicei — exceptînd cazurile foarte rare de imposibilitate materială —, pe care mi l-am impus din voință spontană și proprie, fără nici o presiune din partea ei, din contra, chiar împotriva dorinței ei. „De ce te omori să dai telefoane ? E o

[1] Mașini de scris (engl.).

[2] Sandviș cu mai multe straturi, de obicei cu pîine prăjită (engl.).

prostie !“ Așa-mi spune, de fapt, cu puține variante, măcar o dată din trei.

În orice caz, cînd i-am telefonat ieri, am prevenit-o că în dimineața asta s-ar putea să se procedeze la semnarea contractului, iar după aceea trebuia să plec la Wilmette, pe la nouă, ceea ce înseamnă trei după-amiaza în Italia, și, pentru a nu provoca obișnuitele insulte, renunțasem s-o mai sun. Mă uit acum la ceas și formez numărul de la Milano.

— A, tu ești ? De ce nu mi-ai telefonat azi-dimineață ? Contractul a fost semnat ?

— Trebuie să-ți explic, Nini, ai puțină răbdare... Deci, cum ți-am spus, întîlnirea nu era la Chicago, ci la douăzeci și cinci de mile de aici, chiar pe locul unde va fi construită Universitatea, și atunci...

— Nu sînt o toantă, nu știai ? Treburile astea să le povestești bunicii... Ai semnat, da sau nu ?

— Da, da... și trebuie să-ți spun...

— Nici măcar nu m-ai întrebat cum mă simt !

— De ce ? Cum te simți, Nini ?

— Nu-ți amintești că ți-am spus ieri că mă simt foarte rău ? N-am închis ochii toată noaptea, am alunecat...

— Dar nu mi-ai spus că ai alunecat !

— Nu, nu ți-am zis tocmai pentru că știam că trebuie să semnezi contractul. Ți-am spus însă că mă simt prost și tu, bineînțeles, ai uitat, tu te gîndești numai la treburile tale, la nimic altceva !

— Ți-ai fracturat ceva ?

— Ți-ar face plăcere, nu ?

— Dragostea mea, nu mă fierbe !

— Ei bine nu, nu e o fractură.

— O contuzie ? L-ai chemat pe Alvazzi ? Ai făcut o radiografie, Nini ? Ce spune Alvazzi ? Ce spune ?

— Spune să te duci la dracu' ! Dar tu să dormi bine. Noapte bună. De fapt acolo-i patru după-amiază... După-amiază și seară plăcută, vei sărbători contractul, nu ? Cine-i acolo cu tine ?

— Cine vrei să fie ? Nimeni !

— Da... nimeni ! Ciao, porcule ! și-mi trîntește telefonul.

Iar eu în cazurile astea, pînă acum cîteva luni, o chemam imediat, insistam chiar de mai multe ori, cu singurul rezultat că ea, de fiecare dată, mă înjura sau mai rău, trîntea telefonul. Am început să învăț : e mai bine să fiu tare și să nu o mai sun. În acest fel relațiile noastre se îmbunătățesc. Insultele sînt aceleași, este la fel de geloasă, dar în tonul vocii sale apare o vibrație nouă, aproape o nuanță de ironie pe care numai eu o simt. De exemplu, pînă acum un an ar fi încheiat convorbirea cu un simplu „ciao“ rostit cu duritate, dar fără acel „porcule“, adică fără acea scurtă pauză de dinainte. Prietenul meu, părintele Turoldo dei Servi di Maria, mi-a spus cîndva : „Cunosc niște pădurari din Friuli care suduie ca și cînd s-ar ruga“. Soția mea înjură întotdeauna cu voioșie, poate ca și pădurarii

și, în mod sigur, ca să-mi facă în ciudă. În tot cazul, de la o vreme, atunci cînd îmi spune „porcule“ este ca și cînd mi-ar zice „dragule“.

Nu era așa, nu a fost așa de-a lungul multor ani. Ceea ce simt azi este poate începutul unei bucurii noi, o bucurie reținută, inefabilă. Încep să înțeleg ceva. Încetul cu încetul, descopăr că soția mă iubește cu adevărat, mă iubește, în sfîrșit, în alt fel, cu o loialitate sigură, ca și cînd am fi prieteni. Scurta pauză înainte de sudalmă însemna: „Ia te uită ce glumă“. La o simplă înjurătură, în schimb, pauze de genul ăsta ar fi inutile. Dumnezeu ar ști foarte bine cum stau, de fapt, lucrurile.

Zbîrnîitul soneriei de la ușă îmi întrerupe această meditație consolatoare. Intră cameristul cu un *club-sandwich*, o bere, o cafea. E de origine italiană, din Palermo. Se numește Dominic și eu îi spun Dumì, spre marea sa satisfacție. El îmi spune Profesor, fără ca eu să protestez. Mă privește uimit, este prima dată cînd mă găsește în birou, nu în dormitor sau în salon.

— *I see, you're working !* [1]

— *Yes*, și-i explic în engleză că sper să lucrez toată ziua și toată noaptea. Înainte de miezul nopții ne vom revedea ! Apoi îi spun în italiană să plece : trabucul toscan pe care încerc să-l aprind nu mai trage. Ah, trabucurile astea De Nobili, se sting în fiecare clipă ! Îmi adusesem din Italia o provizie de trabucuri alese, bine uscate, provenind de la

[1] Văd că lucrați (engl.).

Cava dei Tirreni, dar le terminasem de mult și, tot din cauza unei superstiții, făcusem pact cu mine însumi să mă mulțumesc cu De Nobili pînă nu semnez contractul. Dar acum ! Acum nimic, era inutil să telefonez la Cava deoarece e sîmbătă și la fabrică nu mai era nimeni. Arunc acel De Nobili dulceag și înfundat, ridic microfonul de casetofon, același tip de aparat pe care îl folosesc și la Milano, la atelier, pentru ca să-mi înregistrez însemnările. Vorbesc și apoi încerc să ascult :

— Luni dimineață la șase, miezul zilei în Italia, de telefonat la Cava dei Tirreni, de vorbit cu inginerul Barca sau cu domnul De Rosa.

Vocea mea mă surprinde întotdeauna. O auzisem pentru prima dată chiar aici, la Chicago, în 1930. Atunci îmi venea foarte greu, mai ales pentru că era prea scump să telefonez în Italia. Exista o prăvălioară în Michigan Avenue, cu o mare noutate : pentru un dolar și jumătate puteai să imprimi un disc mic și să-l trimiți la capătul pămîntului într-un plic special de carton. Astfel i-am telefonat mamei mele. A ținut să-l asculte, la început, măcar o dată pe zi.

Vocea mea, pe care am auzit-o imediat în prăvălioară, m-a surprins și deziluzionat. Aproape că nu mă recunoșteam. N-aș fi spus niciodată că am un accent atît de milanez, atît de ridicol aristocratic, cu r-urile puternic marcate, și deosebit de iritant : semăna exact

cu vocea vărului meu. N-am vrut să mai ascult, am ezitat înainte de a trimite discul. Militar de carieră, ofițer în Cavaleria de Savoia, vărul meu era un tînăr foarte bun și inteligent. Era locotenent-colonel, doisprezece ani mai tîrziu, cînd a murit la asaltul de la Isbuscenski. Aș plînge dacă i-aș auzi azi vocea, deoarece a mea este cu siguranță schimbată.

Aprind un alt De Nobili, din care, din fericire, pot să trag. Reiau creionul, îmi dau jos ochelarii, mă aplec asupra mesei și-mi dau seama că în enormul top de hîrtie Fabriano sînt adunate una deasupra alteia o parte de foi albe și altă parte de planuri ale golfului Wilmette reproduse la diverse scări. Aleg la întîmplare o foaie și, din patru mișcări, desenez un pătrat. La jumătatea exactă a laturii din dreptul lacului, creionul trece peste un preexistent pătrățel negru, de un milimetru pe un milimetru, care reprezintă farul.

Continui să desenez nu știu cîte ore în șir.

11,45 seara. Mă răsucesc nu știu a cîta oară cu scaunul, arunc pe masa cealaltă, în spatele meu, foaia pe care acum am terminat de mîzgălit și, cu greu, de sub un teanc dezordonat de planuri cu golful și desene cu detalii, dibui telefonul interior.

Dumì a venit după zece minute cu un alt *club-sandwich* și încă o bere, dar nu știe unde să pună tava. Fuge și se întoarce cu o măsuță pe care așază tava : noapte bună, *a tip again* [1], noapte bună, pleacă. Mănînc, beau, încep iar să desenez. Din acel moment...

...Din acel moment, muncitorilor constructori de la întreprindere le-au trebuit trei ani și optsprezece săptămîni *to roof Architecture*, pentru a înălța clădirile pînă la acoperiș. Sărbătorirea rituală a avut loc de-abia săptămîna trecută, cînd s-a încheiat ultimul din toate super-aticele : la celelalte, ale celor șaisprezece facultăți, ajunsesem încet-încet cu luni în urmă. Încă nu am rezolvat problema încuietorilor tip cremonez în raport cu instalația de aer condiționat. Dar am predat proiectul, după cum stabilea contractul *on the Fourth of July* [1] al acelui an și m-am chinuit mult așteptînd să fie aprobat de trust. Este adevărat că, imediat după ce l-am predat, am zburat la Milano. Apoi am petrecut toată vara în casa mea de la Ventimiglia împreună cu soția. Cei cinci copii ai noștri, cei doi care sînt căsătoriți împreună cu soțiile și copiii lor au venit cu toții, pe rînd, să petreacă cîteva zile la noi. Dar ne-am chinuit destul de mult. Lunga așteptare și puținele vești, prin cablu sau telefon, care-mi parveneau de la Chicago, nu păreau niciodată de bun augur : mă temeam de rezerve, observații, contestări, cereri de modificări, într-un cuvînt dificultăți, și mă pregăteam, mă antrenam în vederea unor certuri cumplite în ziua reîntoarce-

[1] Din nou un bacșiș (engl.).

[1] Pe patru Iulie (engl.).

rii mele acolo. În schimb, nu a fost așa. În primele zile ale lui septembrie, Dawson a telefonat, în sfîrșit, ca să mă liniștească : proiectul fusese aprobat în toate detaliile, fără a se omite nici unul. Exista o singură condiție : mă rugau să mă întorc la Chicago trecînd prin Tokyo. Trustul avea chiar atunci interese financiare în construirea unei mari universități în Japonia. Acum lucrările erau aproape de sfîrșit și, nu întîmplător se gîndiseră că mi-ar fi util să cunosc cele mai recente noutăți. Am zburat deci în Japonia, unde mai fusesem de patru sau cinci ori.

Totul a decurs bine. Bine inclusiv călătoria de la Tokyo la Chicago ; în avion, stewardesa de la clasa întîi era Lizzie. Drăguță, simpatică, tînără, evreică, americană, vorbea bine franceza, germana și spaniola. Dar, mai ales, era foarte inteligentă. După o oră de zbor am întrebat-o dacă vrea să devină secretara mea și dovada maximă a inteligenței sale mi-a dat-o chiar atunci printr-un uluitor : „da". La fel de uluitoare mi-a fost, în acea clipă, și bănuiala : dar dacă Lizzie se găsea la bordul avionului tocmai cu sarcina precisă să mă fascineze, să mă cucerească ? Bănuială romantică sau chiar rocambolescă, dar nu absurdă. Se baza, de fapt, pe ipoteza verosimilă că Parker și Dawson s-ar putea să aibă niște prieteni printre acționarii companiei T.W.A. [1]

După aceea, gîndindu-mă mai bine, mi-am spus că, dacă treaba ar fi fost „aranjată",

[1] Trans-World Airlines, S.U.A.

Lizzie nu ar fi acceptat propunerea mea cu atîta promptitudine. Dacă într-o bună zi Lizzie va afla de această bănuială a mea, va ști că nu am întîrziat să-i acord toată încrederea pe care o merita. Chiar și astăzi, de altfel, întorcîndu-mă cu ea în mașina ei Capri verde-deschis de la Wilmette la Chicago, chiar și astăzi, aproape de capătul încrederii acordate cu trei ani în urmă și cu un pic de recunoștință pentru tăcerea neobișnuită, foarte lungă, pe care și-o impusese în timpul drumului, la un moment dat m-am gîndit că aș putea să mă prefac că m-am trezit. Am ridicat capul și am văzut că eram deja la Everton, în cartierele nordice din Chicago ; îndată mîna ei mică, trandafirie cu unghiile îngrijite, *nature* [1], mi-a mîngîiat fruntea, ușoară ca un fulg :

— Ce tare ai transpirat !

— Normal... mi-era un somn !

I-am auzit rîsul ei cristalin, ca de copil :

— Ba n-ai dormit deloc !

— Cum ți-ai dat seama ?

— Ah, nu ești un actor bun ! *Usually, you sleep with a little smile on your lips*. De obicei, dormi cu un mic zîmbet pe buze. *You never fool me : do you want the truth ? You're worried*. Pe mine nu mă păcălești niciodată. Vrei să știi adevărul ? Ești îngrijorat.

— Ei bine, Lizzie, de data asta te înșeli !

— Atunci la ce te gîndeai cînd te prefăceai că dormi ?

[1] Fără ojă (fr.).

— La viața mea de cînd mă aflu aici, la construcția Universității. Îți jur, Lizzie. Să știi că mă gîndeam și la tine, eu știu însă la ce crezi tu că mă gîndeam în timp ce mă prefăceam că dorm. Acum mi-ai amintit chiar tu. Nu cred însă că este vorba... — ca să-i fac în ciudă, am spus o minciună — ... de o veste proastă. Cine vrei să-mi telefoneze de la Roma ?

— *Well, I don't know*. Nu știu. Poate guvernul tău, un ministru, vreo încurcătură birocratică...

— Imposibil ! i-am răspuns rîzînd. Și rîdeam tocmai pentru că mă gîndeam la un alt cuvînt, care în engleză nu există : *magari* [1] !

Da, măcar de-ar fi nimerit-o Lizzie și de data asta !

Deci, de ce-mi era frică ? Știam eu de ce-mi era teamă ? Nu, nu știam. *Mi-era frică* și nu înțelegeam de ce. Dar cînd am intrat în holul de la Drake și, de departe, printre oameni, am căutat chipul recepționerului, care-mi zîmbea deja, am intuit că are o veste pentru mine : o veste bună, dacă zîmbea în felul acela.

— Poate că mă înșel ! spuse fericit, imediat ce m-am apropiat de recepție. Au sunat din nou acum două ore. Telefonul nu a fost tot de la Roma.

— Dar de unde ?

— Nu-mi mai amintesc acum, vă rog să mă scuzați, Mr. Franzi. E numele unui alt

[1] Măcar de-ar fi așa (it.).

oraș, mi l-am notat. Cineva care nu vorbea prea bine engleza.

— Dar de unde a sunat ?

— Mi-am notat, fiți liniștit. Uitați aici..., și începu să scotocească printre hîrtiile și biletele de pe biroul de la recepție. L-a întrerupt o doamnă, era foarte grăbită. Era înaltă, elegantă, îmbrăcată în negru. Recepționerul, scuzîndu-se din nou, mă rugă să am răbdare : se întoarse către tabloul cu chei, luă una din ele și un mesaj pe care-l dădu doamnei, aplecîndu-se peste birou și vorbindu-i aproape la ureche.

Nu protestam, dimpotrivă. Vestea pe care o avea pentru mine era bună, deci așteptam de bunăvoie. Lizzie rămăsese mai încolo, în spatele meu. M-am întors către ea și i-am repetat ceea ce auzise deja : al doilea telefon nu fusese de la Roma, acum trebuia să aflăm de unde era.

— Uitați aici... acum vă explic totul... de data asta era cineva... Recepționerul a început iar să-și răsfoiască hîrtiile cu însemnări. Cineva care vorbea doar un pic de engleză.

— Bărbat sau femeie ? am întrebat.

Recepționerul zîmbi :

— N-aș ști să vă răspund precis.

— Și nu și-a spus numele ?

— Nu, doar numele orașului... nume de care nu-mi amintesc, dar l-am scris pe undeva... Și mi-a spus că în dimineața asta nu a putut prinde bine legătura cu Chicago și

atunci a telefonat la Roma, la o rudă, și a rugat-o să sune ea... Asta-i explicația...

— Din ce oraș a telefonat această persoană, bărbat sau femeie, ce-o fi fost? am repetat, dar de data asta eram tulburat, căci mă temeam că știu de unde era telefonul. Era singurul lucru care mă privea direct și despre care nu-i pomenisem niciodată lui Lizzie. Am ezitat, m-am aplecat și eu peste biroul de la recepție și în șoaptă — hm, cam de prisos — i-am sugerat recepționerului numele pe care acesta, cu plăcerea instinctivă de a și-l aminti și uitînd, între timp, de propria-i meserie, l-a repetat de două ori, destul de tare încît să-l audă și Lizzie:

— *Yes, that is!* [1] Catania! Catania!

I-am mulțumit, am luat-o pe Lizzie la braț și m-am îndepărtat cîțiva pași.

— Lizzie, i-am spus cît se poate de calm. Ne vedem mîine dimineață, la aceeași oră, ca să plecăm la Wilmette. Ciao.

— Nu ai nevoie de mine mai tîrziu? Nu pot să te ajut cu nimic?

Am văzut că mă fixa intens. Zîmbindu-i, atît cît îmi era în putință, i-am depus pe tîmplă obișnuitul sărut convențional.

— *No, thanks* [2], Lizzie, și am intrat în lift. Lizzie a rămas cu ochii la mine și, înainte ca cele două uși glisante să i se închidă în față, am avut timp să văd că nu reușea să-și as-

[1] Asta e (engl.).
[2] Nu, mulțumesc (engl.).

cundă emoția de subalternă catastrofală: stupoare, curiozitate și o profundă, inconștientă bucurie.

3

ȘTIAM, BINEÎNȚELES, pe de rost numărul ei de telefon de la Catania, dar... dar de cît timp nu o mai sunasem?... În lift, pe coridor, cînd am pus mîna pe ușa de la *suite* și am intrat în atelier, mă chinuia aceeași remușcare neprevăzută: de cînd nu mai telefonasem Nunziei? În sfîrșit, mi-am adus aminte: de la ziua ei, dată pe care nu o pot uita niciodată; de fapt, precede cu două zile 25 martie, ziua de naștere a soției mele. În concluzie, de o lună nu-i mai telefonasem Nunziei!

Cum putusem să las să treacă atîta timp fără să o sun din nou, mai ales după ce-mi spusese cuvintele acelea atît de triste? Nu mă mai gîndisem la ea? Din păcate, nu. Dar cum de-am putut să fac așa ceva? Foarte simplu, trăisem toate zilele acelea fără ca ea să-mi treacă prin minte, aproape ca și cînd nici nu ar mai fi existat, aproape ca și cînd nu mai exista... Începînd cu prima noastră întîlnire, timp de mai bine de treizeci de ani, nu neglijasem niciodată, la fiecare 23 martie, să o felicit prin telefon, oriunde m-aș fi aflat în călătorie pe glob. De această ultimă dată, îmi

amintisem numai *in extremis,* tocmai din cauza acelei fatale coincidențe : o sunasem pe soția mea să-i spun noapte bună pe la ora patru după-amiază, în Italia era zece seara, și la un moment dat mi-am amintit că peste două zile va fi ziua ei, deci, în seara aceea, era aniversarea Nunziei și trebuia să-i telefonez imediat, dacă voiam ca urarea mea să mai ajungă la timp !

Știam că de la o vreme nu se simțea prea bine. Și mai știam că era vorba de o boală cronică, serioasă, dar nu nevindecabilă. Cum fusese posibil ca, fiind informat în ce stare se afla, să nu mă mai gîndesc la ea ? Nu mi-a răspuns atunci ea la telefon, ci Rosario, soțul ei, care mi-a spus că Nunzia e țintuită tot timpul la pat, cu febră. L-am întrebat dacă pot s-o felicit și așa mi-a dat-o. Cum putusem să uit plînsul ei, vocea ei îndurerată, dar foarte limpede :

— Vittorio ! Mă simt rău ! Mă simt rău, Vittorio !

Și ce-i spusesem eu atunci ? Oh, nu știu, niște cuvinte stupide :

— Curaj, Nunzia, Rosario îmi spune că acum faci un tratament nou... o să vezi că va fi bine, curaj... în curînd te vei face bine, vei lua avionul și vei veni să mă vezi aici. Cam peste o lună închei o parte serioasă din lucrarea mea de aici. Așa că vom putea sta din nou împreună cîteva zile. O să vezi, Nunzia...

Dar ea, ca și cum nu mă înțelesese, repeta mereu :

— Vittorio, mă simt rău !

Acum, după o lună, în timp ce formam numărul de la Catania, mă gîndeam și-mi doream ca Nunzia să se simtă mai bine și că acesta trebuie să fi fost exact motivul telefoanelor de azi : măcar să-mi spună că era pe cale să se facă bine.

Cum se întîmplă de multe ori, n-am putut prinde imediat linia. Catania nu e Milano. Fără osteneală am format de mai multe ori numărul, dar la un moment dat am lăsat totul baltă. Atunci cînd liniile fac asemenea sicane, e mai bine să lași să treacă mai multe minute, chiar și un sfert de oră, înainte de a încerca din nou. M-am hotărît, în consecință, să procedez astfel și am lăsat jos receptorul. M-am uitat în jur, căutînd ceva care să mă distragă, ziarul *Chicago Tribune*, sau altceva. Pe masă erau doar cele două telefoane, microfonul, casetofonul și două *typewriters*, altceva nimic. M-am răsucit cu scaunul : pe planșetă mai era o grămadă de fotocopii pe care le lăsasem de dimineață acolo, înainte de a pleca la Wilmette, mai erau și diversele proiecte de sisteme electronice pentru deschiderea și închiderea ferestrelor. Dezgustătoare priveliște !

Ah, cît de stupidă era așteptarea asta ! Ce putea să-mi spună Nunzia ? De ce oare eram atît de îngrijorat ? Dacă ar fi fost vorba de ceva urgent, m-ar fi sunat din nou. Dacă, în schimb, așa cum mi se părea probabil, era doar un telefon de salut pentru a-mi spune

că se simte mai bine... Se înțelege că mi-ar fi făcut plăcere. Cine știe... Dar după aceea ?

Telefoanele noastre erau acum rare. De la începutul construcției I.U.H. nu mai locuiam deja de trei ani în mod stabil în Italia și, în acești trei ani, de cîte ori vorbisem cu ea ? La început o dată sau de două ori pe lună, apoi, încetul cu încetul, din ce în ce mai rar. Nu mai era nimic cu adevărat viu între noi. Pentru ca s-o încurajez cu boala ei, care era desigur dureroasă, îi spusesem că, imediat ce se va face bine, aș fi adus-o în America, dar intenția mea nu era foarte serioasă. Da, în cel mai bun caz, odată terminată construcția și întors în Italia, m-aș fi dus cît mai repede cu putință s-o văd în Sicilia. Dar nu acum. Acum, dacă ar fi fost să aduc pe cineva, mi-aș fi adus soția și, cu ocazia vacanței de paște, i-aș fi adus pe Maria și Filiberto, care încă nu și-au terminat studiile. Să vezi, mi-am zis deodată, că Nunzia s-a făcut bine și vrea să vină la Chicago ! Aș fi fost constrîns să-mi mențin imprudenta mea promisiune ! Nu, nu, Dumnezeule, era absurd ! Dacă acesta era scopul telefonului ei, i-aș spune că deocamdată nu poate veni, că tocmai la sfîrșitul construcției au apărut mari dificultăți, drept care mai trebuie să amînăm... Atunci mi-am amintit de ceva : recepționerul pomenise în treacăt despre o voce neclară, între cea masculină și cea feminină, și, mai ales, despre un accent englezesc foarte nesigur : nu putea fi decît Rosario ! Da, Rosario care-mi anunța plecarea Nunziei de la Roma — de fapt telefonul primit de recepționer în dimineața aceea provenea de la Roma și era de la o femeie, de la o *rudă* a lui Rosario, poate chiar de la Nunzia care, bineînțeles, plecase la Roma să ia avionul spre New York, sau chiar cursa *non stop* spre Chicago !

M-am uitat la ceas. Poate că avionul de la Roma a aterizat deja pe aeroportul O'Hare, poate că dintr-un moment în altul sună telefonul, anunțîndu-mă că Nunzia a sosit și este jos. Instinctiv, am sărit în picioare ca ostașul care aude dintr-o dată, în momentul cel mai negîndit, trompeta sunînd adunarea. De patru ani nu ne mai văzusem. Nunzia aici ! M-aș repezi jos, în hol, aș simți — poate, peste cîteva secunde — lipit de mine trupul ei mare, cald și îngăduitor, parfumul ei violent și, Doamne, pîntecul ei pregătit să mă primească.

Da, bineînțeles, după aceea, Doamne, după alte cîteva secunde aici, sus, în pat, ar fi fost de groază... Înspăimîntat, iau telefonul și chem din nou Catania. Primesc legătura. Sună normal. Vocea lui Rosario :

— Tu ești, Vittorio ?

— Da, eu, ce mai faci ? Tu ai telefonat azi ?

— Da.

— Poți să mi-o dai pe Nunzia ?

S-a lăsat o tăcere, ca și cînd s-ar fi întrerupt legătura. Am repetat :

— Dă-mi-o pe Nunzia, te rog...

Și vocea lui — o voce ștearsă, care în anumite cazuri parcă ar aparține numai sicilienilor — mi-a dat vestea :

— Nunzia s-a stins în dimineața asta la ora patru.

4

CU MULȚI ANI ÎN URMĂ, chiar înaintea celui de al doilea război mondial, mi se părea a fi descoperit că în toate ființele omenești, din timpurile întunecate ale preistoriei, trăiește întotdeauna — mai mult sau mai puțin ascuns, mai mult sau mai puțin dezvoltat — un instinct feroce și bestial, expresia unui egoism inextirpabil : la anunțul morții unei persoane oarecare dintre semenii noștri se aprinde în noi o flăcăruie foarte mică de bucurie, aproape că auzim o șoaptă diabolică : *deci, încă unul mai puțin*.

Bineînțeles, în anumite cazuri, mai puține sau mai multe, flăcăruia este nutrită și șoapta este sufocată de durerea, de chinul de a fi pierdut o ființă iubită : tată, mamă, soție, soț, prieten sau, poate cel mai cumplit, unicul fiu prin care visăm să ne prelungim viața ; iar timpul, care ne diminuează încetul cu încetul suferința, transformă, totuși, surda tristețe, ce ne face să nu mai suferim ca înainte, și aproape că nuanțează acea melancolie finală care mai durează, încheindu-se doar odată cu moartea noastră.

Așa cum se știe despre animale că suferă ca oamenii după dispariția perechii lor, și așa cum există exemple de cîini și pisici care hotărăsc să urmeze destinul stăpînului, lăsîndu-se să moară pe mormîntul lui, tot așa există cu siguranță și modele de tip invers : ființe care continuă să trăiască în mod animalic, insensibile și senine după moartea celor dragi, reușind chiar să emoționeze lumea din jur cu spectacolul decent și convenabil al unei false disperări.

E limpede, din fericire, că eu nu mă număr printre aceștia și sper să nu pot fi așa niciodată. La fel de limpede, hm !, e că, din prima clipă, am primit vestea morții Nunziei cu un fel de ușurare. Drept compensație — dar este oare o compensație ? nu e în schimb revelația egoismului meu, nu e descoperirea involuntară a netăgăduitului meu cinism ? —, drept compensație mă întreb de ce moartea Nunziei mă întristează, da, deși mă întristează remușcarea pe care mi-o provoacă răceala și ușurarea mea.

Nici o femeie nu m-a făcut atît de fericit ca ea și nu înțeleg de ce sînt incapabil, absolut incapabil, să mă gîndesc azi la ea, la îndelungata ei suferință provocată de boală, la sfîșietorul ei sfîrșit ; pot doar să mă gîndesc la mine și la misterul monstruoasei mele indiferențe.

Iată, îmi spun acum, ar fi posibil ca totul să se explice într-un mod, de altfel, foarte simplu : nu ne mai văzusem de patru ani, iar eu între timp am cam îmbătrînit... Dar nu, nu, nu-i așa ! Simt acum pentru Nunzia ceva care seamănă cu ce simțisem cu ea, pentru ea, începînd din tinerețea mea, de atîtea ori, adică în toate ocaziile cînd am făcut dragoste și imediat după ce am făcut dragoste : un gol, o deziluzie absolută, ca și cînd — instantaneu și de fiecare dată neprevăzut, neașteptat, precoce final al unei furioase plăceri umflate de fantezie și variate de mii de gesturi tandre — aș fi conștient dintr-o dată de greutatea inertă a trupurilor, de zădărnicia faptului de a exista, de lipsă de sens a tot ce este. Cuprins deja de o furioasă supărare, nu mai doream decît să înlătur efectul clipei, să mă eliberez de acea moarte aparentă, să fug din acel loc, departe, să mă arunc în realitate, să mă întorc la viață.

Da, și astăzi este tot așa, și binecuvîntez distanțele, binecuvîntez Oceanul Atlantic care separă America de Europa, deoarece altfel nu aș avea acum curajul să fug, binecuvîntez telefonul.

Iar telefonul este aici. Întinzînd mîna, l-aș atinge. Ridic receptorul.

Nu pot. Mă uit la ceas. La Milano este ora trei dimineața. Nu pot, aș trezi-o. Aș vrea să mă întorc la viață, dar viața nu m-ar accepta. Trebuie să rămîn aici, singur cu gîndurile mele, cu misterul, cu moartea.

Mă ridic în picioare, mă uit pe fereastră. Un cer imens, străpuns de lumini de toate intensitățile și de toate culorile. Iar mai departe, marele gol negru al lacului și, în înălțimi, un cenușiu deschis și vaporos care reflectă luminile orașului. Să ies ? Să mă plimb ? Să mă duc, de ce nu, la un *night* [1], adică unde nu am fost niciodată, dar unde soția mea crede sau, poate doar ca să mă irite, se preface că știe că mă duc, acuzîndu-mă.

Mă arunc pe canapea, sting toate luminile din atelier. Cele două ferestre, două dreptunghiuri albastre — o pereche de instrumente electrofonice, imobile și vibrante —, transmit acel formidabil zumzet, muzica nocturnă a Chicagoului. Voi putea oare să adorm ?

Dar sînt sătul de această canapea : întins pe ea mi-am petrecut toată după-amiaza și toată seara, de cînd am vorbit cu Rosario. Mi-a fost imposibil să dorm, să mănînc, chiar să comand o cafea. Nici acum nu mi-e foame, nu mi-e somn, nu am chef să fumez...

Aprind din nou lumina. Mă ridic, mă duc mașinal spre planșetă, bag mîna în cutia cu trabucuri și imediat o retrag. În anticamera unui muribund se poate fuma nervos o țigară, dar nu o voluptuoasă țigară de foi.

Trebuie, totuși, să fac ceva. Cutia este aproape de casetofon. Ridic microfonul, apăs pe clapă. Tu ești, Nini ? Vorbesc ca și cînd ar fi la telefon, o convorbire cu Milano.

[1] De fapt, *night-club*, local de noapte (engl.).

Tu ești, Nini ? Am petrecut o zi urîtă, draga mea. Ce s-a întîmplat ? Iată, îți spun imediat, chiar dacă mă vei auzi abia peste o săptămînă sau două, cînd vei primi caseta asta... Îți amintești cînd am făcut croaziera, croaziera cu nava *Paolo Toscanelli* ? Acum cîțiva ani ? Degeaba-i numeri, pentru tine timpul nu există. Draga mea, iartă-mă dacă încep așa, știu, ție nu-ți plac poveștile bunicii, o știu prea bine ! De data asta însă, ca să-ți explic de ce am petrecut o zi atît de urîtă, trebuie ca tu să ai răbdare și să mă asculți.

Îți amintești precis de Palermini, vechiul meu coleg de liceu, profesorul Palermini. Erai fericită de hotărîrea mea, de marea noutate de a petrece acea vacanță de iarnă făcînd o croazieră, turul Africii... Periplu, un cuvînt pe care refuzai să-l folosești. Noi n-am călătorit aproape niciodată împreună, mă refuzai, ultimii trei copii erau încă mici și nu voiai să-i lași. De data asta te-ai hotărît deoarece, în sfîrșit, găsisem o *nanny* [1] irlandeză... nu-mi mai amintesc cum o chema... era foarte pricepută, capabilă să se facă îndrăgită de toți cinci, adică și de cei doi mai mari, și-n același timp reușea să-i și supravegheze. Palermini ? Iată, Palermini, dacă ar fi încă în viață Palermini, nu aș avea acum curajul să-ți spun, Nini, ceea ce vreau atît de mult să-ți zic.

Palermini, rămas văduv de mai mult de un an, văduv și fără copii, își dorea cu ardoare

[1] Doică (engl.).

să se recăsătorească. Se simțea încă tînăr, se lăuda chiar că mai este, poate că și era cu adevărat. Scund, dar foarte voinic, repeta, chiar de prea multe ori, făcînd apropouri, faimosul proverb genovez : *omu picìn, tüto belìn* [1]. În orice caz, deoarece se hotărîse să se însoare cu orice preț, avea în vedere, bineînțeles, o alegere care să fie reciproc satisfăcătoare atît pentru consoartă cît și pentru el. În acest scop, credea — cu bun temei — în necesitatea unei încercări și a unui șiretlic care să-i dovedească dacă încercarea este valabilă. Palermini spunea chiar așa : „Este un șiretlic, înțelegi ? Este un șiretlic !“ Și așa începea relații cu văduve, divorțate, femei între două vîrste care nu mai fuseseră măritate, fără să le declare imediat intențiile lui matrimoniale, comportîndu-se ca și cum n-ar fi vorba decît de un capriciu trecător. „Chiar dacă va fi bine sau rău prefer, *à tout hazard, des aventures !* [2]“ spunea el în franceza lui profesoral-pedantă. Ajunsese la vîrsta pe care o avea fără să fi avut prea multe aventuri de acest fel.

Tu știai asta, Nini, povestea te amuza, și-n același timp te emoționa, Palermini îți era simpatic, țineai la el, mai ales că nu te plictisea, în sfîrșit, ai fost imediat de acord cu ideea mea de a-l invita să ne facă companie într-o croazieră pe care mai întîi salariul iar apoi pensia nu i-o puteau permite. Și el nu a ezitat să ac-

[1] Omul micuț e cel mai drăguț (it.).
[2] Fie ce-o fi, aventurile (fr.).

cepte, era atît de fericit. Tu știai toate astea, dar nimic mai mult. Sper că nu ai uitat ce a urmat, ce s-a întîmplat după aceea!

În timp ce nava era încă în portul din Genova, Palermini a pus ochii pe o doamnă înaltă: pentru el, adică față de el, aproape că era un colos. Frumoasă în schimb, brunetă, elegantă și mai ales destul de înaintată în vîrstă pentru a fi considerată printre candidatele la o aventură cripto-matrimonială. Din nefericire, doamna nu era singură, era cu soțul sau amantul mai tînăr decît ea, mai înalt decît ea, un bărbat cu părul roșcat și cu un aer dezinvolt, lipsit de prejudecăți. Îți amintești, Nini, nu-i așa? Și ei erau tot la clasa întîi, dar pe puntea de sub noi, ca și Palermini. La masă, din întîmplare, stăteau chiar lîngă noi. Palermini, încă din prima seară, cînd eram deja pe mare, a dorit să se așeze la dreapta ta deoarece așa putea mai ușor să schimbe priviri cu acea doamnă, cu atît mai mult cu cît cel care-i ținea companie, tînărul cu părul roșcat, era cu spatele la noi. Nu era totuși un individ care să pară că se preocupă în mod excesiv de prietena sau soția lui. Poate că erau și ei, la rîndul lor, într-o aventură; cel puțin așa bănuise, în nevinovăția lui, dragul meu Pepìn Palermini, chiar el, după două zile, mi-a mărturisit această bănuială.

Comandantul navei *Paolo Toscanelli* ne invitase să asistăm de pe covertă, de la timonă la trecerea strîmtorii Gibraltar. Pepìn și cu mine, cuprinși de un anumit entuziasm, acela de

vechi colegi de liceu, ne-am întîlnit acolo la răsăritul soarelui. După ce am băut cafeaua împreună cu comandantul, am ieșit la babordul punții de comandă să admirăm cerul african, unul lîngă celălalt, sprijinindu-ne coatele de parapet.

Spectacolul răsăritului pe coastele Marocului, cu acea porțiune a Mediteranei, este minunat pe vreme de iarnă, culorile mării și ale cerului variază cu o rapiditate uimitoare, aproape scenografică, dar există o limită de timp pentru acea stare romantică și pentru comentariile pline de admirație pe care doi prieteni le pot schimba între ei. Era firesc, deci, ca de la emoția estetică să treacă la confidențe. Și eu, ca și Pepìn, aș fi dorit să-mi vărs focul, dar, dacă mărturisirea lui era doar intimă și delicată, a mea era imposibilă.

Inocent și deloc prost în calculele lui optimiste în ce privește adorabilitatea frumoasei brunete, Pepìn nu uitase să includă o dificultate ce trebuia depășită. Acea *vigoare finală*, cu care se mîndrește într-o comedie un personaj al lui Graham Greene, și în care Pepìn, în viguroasa lui maturitate, se credea imbatabil, de data aceasta risca să-l expună unei încercări hazardate.

— Îmi dau seama foarte bine! spunea Palermini, continuîndu-și confesiunea. Cum să nu-mi dau seama: el ar putea să-mi fie fiu, chiar dacă fiul pe care nu l-am avut, nu ar fi semănat niciodată cu această *Tête-de-carotte bien grillée*, figură ca de morcov bine prăjit!

Crezi că nu-mi dau seama de handicap ? Dar ea mi-a arătat fulgerător, da, fulgerător, o simpatie extraordinară. Ne-am întîlnit întîmplător, noaptea trecută, pe coridor. *Tête-de-carotte* rămăsese sus, la pocher. Se vede că ei i se făcuse somn, de o jumătate de oră nu mai juca, stătea acolo doar ca să privească cum joacă ceilalţi. La un moment dat eu am plecat. Am coborît liniştit. Nu sînt obişnuit cu vapoarele. Încă nu am învăţat bine drumul pînă la cabina mea. Cînd am ajuns la jumătatea coridorului, a apărut ea. Poate că e o prostie, dar îţi spun că am avut pentru o secundă impresia că mă urmărise. Văzînd-o venind în grabă eu, bineînţeles, m-am oprit ca s-o las să treacă. Coridoarele, ştii prea bine, sînt strîmte. Iar ea este înaltă şi oarecum, nu spun grasă, nu, vai de mine... ci bine făcută. Din contra, faţă de statura ei, este perfectă ; ar fi putut aparţine categoriei ţoapelor, din acelea deşirate, slăbănoage care nu-mi plac deloc... În sfîrşit, mă trag eu în spate cît pot, mă înalţ, lipit de perete, iar ea vine spre mine şi trece încet-încet cerîndu-mi scuze. Are nişte sîni... nişte sîni demni de toată lauda, chiar dacă sînt susţinuţi — nu sînt atît de prost încît să nu mă pricep la lucrurile astea ! — susţinuţi de drăcoveniile alea. Şi un parfum, şi o privire, în timp ce-mi cerea scuze, o privire blîndă, profundă, caldă, ca şi cum... în sfîrşit, a avut un efect asupra mea, efectul pe care trebuia să-l aibă, Dumnezeule ! Am vrut să intru în vorbă cu ea, dar m-am abţinut. M-am gîndit, înainte de toate, că eram invitatul

vostru, aşa că m-am comportat ca un om de onoare. Am urmărit-o însă pînă la cabina ei şi am descoperit, din întîmplare, că e lipită, alăturată de a mea : 111 şi 112 ! Deschide uşa, eu îi sărut mîna. O mînă foarte frumoasă, moale, lungă şi subţire, caldă şi uscată, mi-o lasă ceva mai mult decît ar fi fost normal. Ne-am spus noapte bună, iar ea mi-a zîmbit într-un fel... într-un fel... ei bine, să ţi-o spun : într-un fel în care, imediat după ce s-a închis uşa, m-am gîndit că am fost un prost că nu am poftit-o chiar atunci să intre în cabina mea. Aveam tot timpul, el era la pocher. Îţi dai seama că nu am putut adormi imediat. Cînd s-a întors *Tête-de-carotte*, încă mai eram treaz, ştii la ce oră ? La patru !

M-a trecut un fior. Pentru prima dată mi se prăbuşea o construcţie. Încercam să rîd şi iar să rîd, deoarece nu exista un alt mijloc de scăpare. Mi-am adunat forţele şi, rîzînd cît puteam de tare, am adoptat instinctiv vocabularul lui, stil *belle époque*[1] :

— *Le coup du canapé*, am spus. Ai ratat *le coup du canapé*, idealul tău ! Nu ţi-a căzut la pat din primul moment. Îmi pare rău. Poate că vei avea ocazia să o ataci din nou. Croaziera va dura o lună, sîntem doar la început. Va fi de ajuns să aştepţi din nou orele la care se joacă pocher.

— Bineînţeles, dar trebuie să încerc şi-n alt fel.

---

[1] Perioadă de după primul război mondial, caracterizată printr-o oarecare frivolitate a moravurilor (fr.).

L-am întrebat dacă s-a prezentat acelei doamne. Mi-a spus că nu, că nici nu se gîndise :

— M-a făcut să-mi pierd capul, zîmbindu-mi tot timpul. Mi s-a părut că avea chef să se culce cu mine, mai mult decît aveam eu. Ai înțeles ?

Am spus că înțeleg, dar după aceea, gîndindu-mă că este mai prudent din partea mea să schimb tonul discuției, m-am hotărît să-i șoptesc :

— Fii atent, totuși, Pepìn. Există și femei din astea. Niște blestemate de *allumeuses.* Nu se spune așa în franceză ? *Des aguicheuses, des allumeuses* care se amuză să provoace, să aprindă focul și, după aceea, dintr-o dată, să-l stingă. La un moment dat se retrag ca și cum nu s-ar fi întîmplat nimic.

— Știu. Crezi că nu știu ?

Dar se cam întunecase la față.

La *lunch,* mai tîrziu în aceeași zi, noi eram deja la aperitiv iar vecinii noștri încă nu veniseră. Tu, Nini, ca de obicei, ai fost prima — încă de la Genova ! — care și-a dat seama că lui Palermini „i se aprinseseră călcîiele" după doamna aceea, iar acum, văzîndu-l cum se întoarce mereu nervos către intrare, ai rostit :

— Pepìn ! Liniștește-te odată ! Ce, ți-e teamă că a căzut în Atlantic ? Bineînțeles, la gabaritul ei, dacă se apleacă prea tare, i se

poate întîmpla și așa ceva ! Să nu-ți fie frică, va veni... chiar, privește ! Uite-o !

Frumoasa doamnă, impunătoare și surîzătoare, își făcea intrarea solemnă în *salle à manger* [1]; purta o bluză albă, o fustă de in albastră și, în spatele ei, a apărut și frumosul tînăr, de sus pînă jos în bej. Atunci, tu, Nini, văzîndu-l pe Pepìn abia ridicîndu-se și schițînd o plecăciune timidă către ea, ai ghicit totul : adică ceea ce, mai mult sau mai puțin, îmi povestise el în timp ce admiram răsăritul de soare.

— Bravo, Pepìn ! i-ai spus încet, fără să-l privești, preocupată numai de aspicul pe care-l despicai delicat cu lingurița. Felicitări ! Văd că ai făcut o cucerire !

— Să nu ne pripim. Pînă acum nu am aflat nici măcar cum o cheamă. Îți mulțumesc pentru felicitări, Nini. Dar am nevoie să mă și ajuți un pic !

— Ah, nu, refuz, n-am nici un chef ! Dar tu nu ai nevoie de ajutor și, în treburile astea, mai ales pentru unul ca tine, intervenția unei alte femei este inutilă, poate doar să complice totul. Cum vrei să te ajut ? Cucerindu-l pe soț ? Poate... pe ea ? Dar pe el... chiar că nu am chef.

Nu mă așteptasem, iubito, să faci această declarație : puteai chiar să te prefaci, în cel mai rău caz, dar atunci nu mi-a făcut plăcere. Între timp Pepìn nu te slăbea :

---

[1] Sala de mese (fr.).

— Soţ ? De ce, Nini ? Tu ştii că sînt soţ şi soţie ?
— Nu ştiu, ai răspuns sec. De unde să ştiu, dar cred că sînt.
— Dar de ce crezi ?
— Pentru că... pentru că ea este genul care poate să aibă numai un soţ ca acesta.
Ca de obicei, nu te înşelai. Şi-mi amintesc şi de asta : cu aceeaşi ocazie i-ai spus rîzînd lui Palermini :
— Sîntem prieteni de atîţia ani, Pepìn, dar tu nu mă cunoşti încă. Nu-mi pasă deloc de toată lumea pe care am văzut-o aici, la bord, există doar trei bărbaţi care-mi plac.
— A, da ? Trei ? te-am întrebat. Şi care sînt ăştia ?
— Unul eşti tu.
— Şi al doilea ?
— Al doilea, bineînţeles, este Pepìn.
— Şi al treilea, Nini dragă ? Al treilea ?
— N-o să ştii niciodată cine este cel de-al treilea. Nu-ţi spun nici dacă mă omori.
Am rîs împreună atît de tare încît toată lumea din jur s-a întors să ne privească. Ilaritatea noastră spontană l-a molipsit şi pe ospătar, care în acea clipă ducea sosiera şi lingura : amărîtul s-a lovit cu cotul de spătarul unui scaun şi a vărsat sosul nu numai pe macaroanele din farfurie, ci şi pe gulerul şal al jachetei mele verde-închis care era agăţată de spătar. Paralizat, aproape plîngînd, nu mai contenea să-şi ceară scuze. Era un tînăr slab şi palid, cu un aer inteligent. Incidentul a stîrnit

rîsul celor dimprejur, devenind necruţător, fără ca oamenii s-o dorească. M-am gîndit că trebuie să-l consolez tocmai fiindcă eram singura victimă.
— Dumneata n-ai nici o vină. Şi, pe deasupra, avem noroc că nu se vede nimic : sosul şi jacheta asta au aceeaşi culoare.
Seara tîrziu am ancorat în rada portului Casablanca. A doua zi de dimineaţă urma să acostăm pe chei şi cei care făceau croaziera urmau să aleagă între mai multe excursii : Rabat, Meknès, Fez, Marrakesh etc. Tu şi cu mine am hotărît să nu participăm. Marrakesh era departe, trebuia să parcurgem de două ori, dus şi întors, cel puţin două sute cincizeci de kilometri într-un autocar plin pînă la refuz de mici burghezi, mai mult sau mai puţin proaspăt îmbogăţiţi. Este adevărat că puteam să închiriem un Mercedes pentru noi trei ; trebuia de fapt să-l invităm cu noi şi pe Palermini, dar ar fi fost un sacrificiu pentru el, deoarece era clar că prefera să meargă în autocar cu frumoasa doamnă. Pe de altă parte, mai fusesem o dată la Marrakesh, iar tu, Nini, vroiai să vezi numai ce era nou şi pentru mine. N-ai suportat niciodată explicaţiile şi comentariile mele, numindu-le mereu „texte de ghid turistic“ !
În ultimul moment, Palermini, scuzîndu-se, nu a ezitat să declare că ar fi fost foarte întristat să piardă o ocazie ca aceea. Deci ne-am despărţit. Era clar, mi-ai spus tu, că ocazia nu privea Marrakeshul, ci pe frumoasa Ju-

nonă, chiar dacă asta implica și prezența soțului. Iunona : m-ai auzit o dată numind-o astfel.

Spre sfîrșitul dimineții, cînd toți ceilalți erau deja plecați de două ore în excursie, am propus să facem turul orașului Casablanca cu taxiul și pe jos. Și atunci, Nini dragă, unica mea iubire, ți s-a întîmplat ceva cu totul neașteptat.

După ce ne-am plimbat vreo douăzeci de minute în mijlocul mulțimii din labirintul unui *suk* [1], evitînd îmbrînciturile, dar tolerînd înghesuiala de oameni, oprindu-ne la cîte o tejghea, dar plecînd imediat, trecînd prin arome de mirodenii, parfumuri de iasomie și de trandafiri amestecate cu duhori, cine a venit în întîmpinarea noastră într-o cămașă excentrică stacojie ? Frumoasa Iunona și, la braț cu ea, lipit de ea, Palermini în șort și ciorapi trei-sferturi albi. Au urmat prezentările inevitabile : cuceritorul amețit și-a asumat sarcina cu un entuziasm instantaneu, precipitat, pătruns de răspunderea momentului :

— Celebrul arhitect Vittorio Franzi ! Doamna Nicolosi ! Doamna Franzi !

— Ce s-a întîmplat, nu ați plecat la Marrakesh ?

— S-a dus numai soțul meu, singur. Eu nu m-am simțit în stare să mă urc în rabla aceea hodorogită.

Dar Pepìn s-a grăbit să explice :

[1] Bazar într-un cartier vechi, tradițional în orașele arabe din nordul Africii.

— Nu, nu-i adevărat, doamna Nicolosi glumește. Era un autocar foarte frumos și modern. Plin, bineînțeles, chiar dacă era loc de stat jos pentru toată lumea. Dar adevărata cauză a evadării noastre este alta. Doamna Nicolosi s-a născut la Marrakesh, și-a petrecut acolo toată copilăria și adolescența pînă la izbucnirea războiului. Imaginează-ți, Vittorio, vorbește franceza mai bine decît tine și decît mine. A fost educată de *Soeurs*, de călugărițele franceze. Nu avea nici un chef să revadă locurile care-i aminteau de copilărie, o perioadă atît de fericită pentru ea... Ar fi resimțit prea mult nostalgia...

Iar tu i te-ai adresat atunci cu amabilitate :

— Vă înțeleg, doamnă. Și eu am un simțămînt asemănător față de satul unde am stat în copilărie. N-am dorit niciodată să mă mai întorc acolo.

— Ah, da ? Dar unde, unde ? a repetat ea curioasă și emoționată.

Dar, poate din cauza timidității, a rostit cuvintele în șoaptă și astfel, în vacarmul asurzitor al vocilor din *suk*, tu nu ai auzit nimic și te-ai adresat lui Palermini, întrebîndu-l ce au de gînd să facă, dacă nu sînt obosiți. Palermini a privit-o pe zeița lui cu un aer incert, implorator. Ea a recunoscut zîmbind că sînt cam obosiți, că s-au tot plimbat de cînd a plecat autocarul și acum se vor întoarce la bordul navei. M-aș fi dus, poate, și eu cu ei, dar tu, hotărîtă, m-ai luat veselă de braț :

— Noi mergem la un restaurant să mîncăm *kuskus*, ai spus cu voce tare, apoi după ce ei au plecat : Tu nu-ți dai seama niciodată de nimic ! mi-ai reproșat. Nu ai văzut că Pepìn stătea ca pe ghimpi ? Ardea să rămînă singur cu ea, în sfîrșit singuri la masă, fără soțul ei, în sala aproape goală. De aceea am spus că noi mergem să mîncăm *kuskus*, pentru ca să-l ajut pe Pepìn în aventura lui !

Erai cu siguranță sinceră. Eu nu-mi dau seama niciodată de nimic, știu, și nu te înțeleg aproape niciodată, Nini. De data aceea însă mi s-a părut că intuiești, fără să vrei, un alt motiv care să te facă să mă desprinzi de ei.

5

— ȘTII, DOAMNA NICOLOSI s-a simțit foarte prost din cauza gafei lui Nini ! m-a atacat Pepìn. Trecînd pe la bar, în sfîrșit, l-am văzut din nou.

Ancorele fuseseră ridicate exact la miezul nopții și navigam acum în afara portului, pe ruta Dakar. Familia Nicolosi se afla deja la pocher, iar tu, Nini, în sala de cinema : rula un film care te interesa. Eu între timp am umblat în căutarea lui Pepìn, care dispăruse total, te pomenești că l-am lăsat în port.

— Ai înnebunit ? îi spun. Ce gafă a făcut Nini ?

— Da, bineînțeles că a făcut-o ! Soția ta, azi-dimineață, în *suk*, a arătat clar că nu vrea

să se întoarcă la bord cu noi și nu ne-a invitat să venim cu voi la *kuskus*...

— Nu, iartă-mă, nu ai înțeles nimic. Nini a vrut doar să-ți facă o bucurie, lăsîndu-te singur cu frumoasa ta, mai ales că era singură toată ziua, fără soț !

— Înțeleg și mulțumesc. Cu toate acestea, doamna Nicolosi are impresia că Nini a vrut s-o umilească prin indiferența ei. Treaba asta îmi displace foarte tare. Închipuie-ți că azi, după ce am mîncat, în timpul siestei...

— Siesta cu ea, în cabina ta ?

— Ce spui, Vittorio ! Ce-ți mai trece prin minte acum ?

— Dar noaptea trecută...

— Să lăsăm noaptea trecută, Vittorio, atunci îmi pierdusem mințile. Azi, vorbind liniștit cu ea, am înțeles că nu este deloc o femeie ușoară, ci o adevărată doamnă. Deci, azi, în timpul siestei, mi-a venit o idee : din întîmplare, mesele noastre sînt apropiate, deci de ce să nu le unim ? L-am cunoscut și pe soțul ei, da, e soțul ei... și e foarte diferit de ce credeam eu. E simpatic, cultivat, spiritual. S-a întors cu autocarul de la Marrakesh cu puțin înainte de cină, ea a vrut imediat să se ducă împreună în *suk* să încerce și ei *kuskus*-ul, m-a invitat și pe mine, poate tocmai ca să mă facă să înțeleg mai bine că Nini nu fusese prea amabilă cu ea...

— Și tu te-ai dus ? De aceea ai dispărut, nu te găseam pe nicăieri ! Pe ei i-am văzut la pocher, dar tu unde erai ? La un moment

dat mi-a fost frică să nu fi rămas la Casablanca.

— N-are importanță unde eram. *Kuskus*-ul nu e ceva pentru mine. După aceea am venit aici, la bar, să beau un fernet. Acum mă simt foarte bine. Deci, m-am gîndit bine, trebuie neapărat să aranjăm o singură masă...

Iar acum vreau să fiu sincer cu tine, Nini dragă. Chiar dacă atunci nu am fost. Tocmai pentru că n-am fost atunci. Știi ce i-am răspuns bunului Pepìn ? Că mie îmi convine de minune să unim mesele. Că n-am nimic împotrivă. Dacă mă gîndesc mai bine, mi se pare chiar o idee perfectă. Dar, înainte de toate, era neapărat nevoie să știu ce părere ai și tu. Atunci Pepìn, care nu înțelesese nimic, a rostit :

— Normal, mi-a spus, primul lucru care trebuie făcut este să vorbim cu Nini și tu ești cel care o va face, Vittorio, tu ai să-i ceri părerea.

— Din contra. Eu sînt cel mai puțin indicat. Știi cît e de geloasă : în mod fatal, stînd la masă împreună o lună întreagă de două ori pe zi și, dacă punem la socoteală și *breakfast*-ul, chiar de trei ori, s-ar creea o anumită intimitate și am putea sfîrși prin a deveni prieteni...

— Tocmai de aceea !

— Da, tocmai de aceea Nini nu va accepta, mai ales dacă eu sînt acela care-i fac propunerea ! Nu, uite, planul are o singură șansă de reușită : ideea trebuie să pornească de la tine. Atunci, poate din simpatia pe care Nini o are pentru tine, pentru ca să-ți facă plăcere, poate... Îți repet că sînt de acord cu tine, dar trebuie să fii tu primul care să i-o spui lui Nini și nu în prezența mea, se înțelege, ci numai într-un moment cînd o vei găsi singură. Dimpotrivă : te avertizez că, mai ales la început, cînd ea îmi va vorbi despre aceasta, eu mă voi opune violent. Atunci ea, mai mult ca să mă contrazică decît ca să-ți facă ție plăcere, tocmai ca să mă contrazică, s-ar putea să spună da. Poate... nu aș paria.

Pepìn a dat trist din cap :

— Mi se pare absurd... voi încerca, totuși, dar e absurd.

— Nu e deloc absurd. Cu cît mă gîndesc mai mult, cu atît îmi dau seama că este unica posibilitate.

I-am amintit lucruri pe care le știa de mult : că tu ești geloasă pe toate secretarele mele, frumoase sau urîte, tinere sau bătrîne, inteligente sau proaste, simpatice sau antipatice, și pe toate soțiile sau prietenele clienților mei mai importanți, bancherilor, fabricanților, capitaliștilor miliardari. Fapte, episoade, scene la care, din întîmplare, fusese martor de mai multe ori chiar el, Pepìn, sau aproape martor. În noaptea aceea, după cină, atunci cînd mi-ai spart în cap o sticlă de Chianti, iubirea mea, Nini dragă, chiar Pepìn a fost cel care m-a dus cu mașina la spital și cel care a semnat un proces verbal în care afirma că m-a văzut intrînd în fugă în semiobscuritatea garajului, împiedicîndu-mă de un cric, care era acolo,

pe jos, și lovindu-mă cu capul de geamul lateral al jeepului cu care îi duci duminica pe copiii noștri, pe atunci încă micuți, în parcul din Monza! A fost chiar el, Pepìn, cel care a inventat totul, deoarece rana părea, dar din fericire nu era gravă și, prin urmare, era necesar un proces verbal semnat de el în bună formă și confirmat de mine.

— Dacă vor dori să controleze, după aceea mă duc eu înainte și sparg cu un ciocan geamul lateral al jeepului, mi-a spus el atunci și eu i-am amintit-o. Erai furioasă deoarece credeai, sau mai repede te prefăceai a crede că te înșel. Țipai că ai proba, fără a spune niciodată despre ce probă e vorba, că mă culc cu Marotta, secretara mea de pe atunci, care ținea cu partidul monarhist și se încăpățîna să-mi reproșeze opiniile politice. Aveam atelierul la ultimul etaj, pe strada Mercalli. Tu m-ai auzit certîndu-mă cu Marotta, ți s-a părut imposibil că discutăm despre politică și te-ai gîndit pentru o clipă că era vorba de o dispută între îndrăgostiți. Apoi, imediat, ai înțeles că te înșelai, dar, profitînd de ocazie, ai continuat să mă învinuiești de o aventură amoroasă inexistentă pînă în clipa cînd m-ai pocnit în cap cu sticla. Acesta era singurul scop, singura țintă pe care ți-o propuseseși. Iar eu nu m-am revoltat, nici atunci, nici alte dăți, în afară de două sau trei ori, cînd conștiința îmi spunea că ai un pic dreptate. Joseph de Maistre susținea că pedeapsa cu moartea este sfîntă în toate cazurile, chiar și atunci cînd condamnatul este nevinovat, chiar și atunci cînd este vorba de o eroare judiciară. Iată raționamentul lui Maistre : dacă așa-numiții „nevinovați" osîndiți la moarte nu au făptuit delictul pentru care sînt condamnați, nu are nici o importanță, cu siguranță că sînt vinovați de alte delicte. Astfel, după tine, dacă nu te înșelam cu asta, te înșelam cu alta, așa că meritam oricînd pedeapsa.

Mi-am amintit de Marotta nu numai din cauza sticlei, ci și pentru că aceasta semăna un pic cu doamna Nicolosi.

— În orice caz, i-am spus lui Pepìn ca pentru a-l descuraja, ți se pare că Nini ar fi genul care să se împrietenească cu o femeie ca aceasta ? Cînd le-am văzut alături mi-a înghețat sîngele în vine, chiar dacă și mie mi-ar face plăcere ca ele să devină prietene.

Îmi amintesc — ca și cum bietul Pepìn s-ar afla aici cu mine, la Chicago, în noaptea asta, în atelierul meu de la etajul șapte din hotelul Drake, de unde-ți vorbesc —, îmi amintesc că Pepìn m-a întrebat :

— Nu înțeleg de ce ți-ar face plăcere să devină prietene. De ce ?

— Nu știu... Poate pentru că atunci Nini ar fi mai puțin geloasă. Așa am răspuns.

— Nu văd nici o legătură..., a murmurat îngîndurat Pepìn.

— Nu e nici o legătură, aici ai dreptate, dacă s-ar împrieteni, acest fenomen s-ar putea să aibă o consecință, iar consecința ar fi tocmai că s-ar întîmpla ceva.

— Ceva ? Adică ?
— S-ar întîmpla acel ceva după care Nini nu ar mai fi atît de geloasă, iar eu aș avea un pic de liniște.
Palermini și-a încruntat sprîncenele, ca și cînd tot nu ar fi înțeles...
Știu, Nini, nici tu nu înțelegi. După atîția ani de la croaziera aceea pe nava *Paolo Toscanelli* tu încă nu înțelegi cum s-au petrecut lucrurile. Dar îți voi explica, draga mea. Încetul cu încetul îți voi spune totul. Mai dă-mi un răgaz. E greu să ajungi la adevăr. Cînd te hotărăști să fii sincer, sinceritatea pare simplă, lesnicioasă, dar sinceritatea nu e niciodată de-ajuns. Sinceritatea este întotdeauna, într-un fel, și falsă. Există tot atîta adevăr, poate, sau adesea mult mai mult adevăr, în minciunile noastre. Începi să înțelegi, dragostea mea ? Sînt lucruri care ne privesc pe amîndoi. Pe mine și pe tine.

6

ÎN LEGĂTURĂ CU MESELE, hotărîsem să te las să hotărăști tu. Am fi făcut exact ceea ce voiai. Dar, oricum te-ai fi comportat, chiar dacă doreai sau nu să le unești, motivul alegerii tale ar fi rămas un mister pentru mine. Crezîndu-mă sincer atunci cînd m-ai văzut că mă opun, puteai să hotărăști să le unești pentru ca să-mi faci în necaz. Sau ai fi înțeles că mințeam și atunci, tot pentru ca să-mi faci în necaz, puteai să hotărăști să le lași separate.

Dar totul era mult mai complicat, deoarece însuși adevărul era complicat. Eu doream, în același timp, ambele soluții contrarii. Tu, dacă ai fi crezut că refuzul meu de a uni mesele este sincer, mi-ai fi făcut în ciudă, aprobîndu-mă ; tot așa mi-ai fi făcut în ciudă dacă nu mă credeai sincer și nu mă aprobai. De aceea te-am lăsat să decizi. Timp de cîteva zile, de la Casablanca la Dakar, am șovăit mereu în timp ce-ți așteptam verdictul : acum doream să unim mesele pentru ca tu să devii prietena doamnei Nicolosi, acum mi se părea că, unind mesele, tu și cu mine am fi violat ceva sacru.
Această contradicție intimă nu-mi era atunci atît de clară cum îmi e acum ; Palermini, însă, tocmai el și tocmai în noaptea aceea, după plecarea de la Casablanca, poate că începuse deja să mă înțeleagă. Bietul Pepìn, regret că l-am prezentat pînă acum doar ca pe un personaj ridicol. În anumite situații, nimeni nu poate să-și evite destinul făcîndu-se ridicol. Cu siguranță, în primele zile ale croazierei, nu a evitat să fie astfel. Era caraghios, fără maliție, dar a demonstrat că este, dincolo de credulitatea infantilă, o persoană cît se poate de umană.
— Contradicția, îmi spunea, este prea comodă pentru egoismul tău, este prea rece, prea rațională, prea pirandelliană ! Nu pot nega că Nini este într-adevăr geloasă, dar mi se pare că tu faci eforturi să nu te gîndești

la adevăr. Uiţi că este geloasă pentru că te iubeşte. La rîndul tău, nu eşti oare şi tu gelos pe ea? Am fost de faţă şi-n altă ocazie, şi-n seara aceea, la festivitatea de la Cercul Presei, la Palatul Serbelloni, cînd ai tîrît-o afară din mijlocul mulţimii de invitaţi, turbat, furios, ţinînd-o strîns de mînă...

L-am corectat imediat :

— A, nu, iartă-mă. Tu ai fost prezent la scena pe care ai povestit-o, dar nu la ceea ce s-a întîmplat cu o clipă mai înainte. Era vară. Un iulie torid la Milano. Te sufocai. Ferestrele enorme ale bătrînului palat erau deschise, iar draperiile de muselină erau trase pînă la marginea adîncită a zidului, pentru a-i descuraja pe curioşii care stăteau la ferestrele caselor din faţă, pe bulevardul Venezia. Nini dispăruse de vreo zece minute, nu o mai vedeam pe nicăieri. Am străbătut fără rost saloanele, credeam deja că a plecat. De ce plecase? Cu cine? Era încă o fetiţă : capricioasă, imprevizibilă şi tocmai de aceea simpatică. Dintr-o dată, privind în jur, m-am găsit în faţa uneia dintre acele ferestre de pe bulevardul Venezia — fără să mă gîndesc, doar din instinct, aşa cum se întîmplă cînd te joci de-a v-aţi ascunselea — şi am zărit-o pe Nini acolo, după perdeaua trasă, sărutîndu-se cu un scoţian, un căpitan roşcovan de *Highlanders* [1] în uniformă, purtînd un *kilt* [2]... De data aceasta nu mai era vorba de o simplă bănuială! Aveam dovada, o prinsesem chiar asupra faptei.

— Da, dar asta-i o situaţie de vodevil! a rîs atunci Pepìn. Nimica grav!

— Nu, bineînţeles! În rest, încă nu eram căsătoriţi, nici măcar logodiţi. Era micuţa mea prietenă şi atît. O cunoscusem cu cîteva zile mai înainte, mergînd să vizitez, din însărcinarea autorităţilor militare aliate, lagărul de refugiaţi din Padova care trebuia reamenajat cum se poate mai bine, de urgenţă. Oricum, primul meu gînd a fost că ar trebui să-i trag o palmă căpitanului ; în sfîrşit, pentru prima dată în viaţă, puteam să mă bat în duel! Lucram pentru aliaţi, eram încîntat de englezi, mai cu seamă de scoţieni! Şi astfel, dîndu-mi seama de comicul situaţiei, mi-am vărsat mînia pe Nini în felul acela, de faţă cu toţi, aşa cum se procedează cu o fetişcană capricioasă pe care o duci în altă parte ca să-i tragi o bătăiţă la fund. Partea cea mai frumoasă însă tu, Pepìn, nu ai ştiut-o niciodată!

— Adică?

— Adică faptul că Nini, imediat, în timp ce o scoteam afară, mi-a spus că ce văzusem eu nu era adevărat. Nu. Nu fusese în braţele scoţianului! Se aflau acolo, după draperia de muselină, trăncănind liniştiţi, deoarece dinspre fereastră mai venea un pic de aer proaspăt. Deci eu văzusem prost, ba mai mult : *nu văzusem nimic!* Ai înţeles, Pepìn? Şi după aceea, întotdeauna, Nini a susţinut cu încăpăţînare că totul nu s-a petrecut decît în imaginaţia mea.

[1] Denumirea unui regiment scoţian (engl.).
[2] Fustanelă tipică muntenilor şi soldaţilor scoţieni (engl.).

Ei bine, dragă Nini, tu nu știi cît de recunoscător ți-am fost pentru minciuna aceea, deoarece, bineînțeles, este o minciună pe care nu am crezut-o nici măcar o clipă. Căci nu vă aflați *în centrul* ferestrei, cum stau în mod normal doi oameni care discută, ci erați în colțul cel mai îndepărtat, lipiți unul de celălalt, îmbrățișați, iar tu erai cu spatele : te-am recunoscut după rochia albastră, prima pe care ți-am dăruit-o, după părul tău blond-deschis, în timp ce părul scoțianului era blond-roșcat. Dar ce voiai să-mi spui cu minciuna aceea atît de sfruntată, atît de disperată, atît de absurdă ? Ce ?

Că mă iubești. Iubire pe care, mulți ani după aceea, în timpul croazierei, ascultîndu-l pe Pepìn, mă forțam să o uit.

Pepìn, de fapt, în noaptea aceea, la bordul navei *Paolo Toscanelli* și-a reluat astfel raționamentul :

— Ești de acord cu mine să unim mesele doar pentru că dorești ca Nini să fie mai puțin geloasă ? Ah, nu fi atît de gelos pe ea !

— Și în privința asta sînt de acord cu tine. Ar fi și o altă consecință posibilă, dacă unim mesele.

— Nu-mi spune că ești dispus să tolerezi ca soția ta să aibă un flirt cu *Tête-de-carotte* ?

— Ei, da, chiar așa. Chiar dacă, precum Zerlina : *aș vrea și nu aș vrea, inima-mi tresaltă...* Chiar dacă Nini mi-a făcut multă plăcere spunîndu-mi, ieri dimineață, că nu-i place domnul Nicolosi. Numai dacă nu s-a prefăcut,

așa cum am gîndit imediat sau, mai rău, dacă antipatia se va transforma dintr-o dată în simpatie... Se mai întîmplă... Dimpotrivă ! De multe ori o repulsie inițială este semnul unei atracții misterioase. Voluptatea de a-ți schimba total părerea !

Vezi, Nini, povestindu-i lui Palermini episodul de la Palatul Sorbelloni, i-am spus că scoțianul tău era blond-roșcat. Sincer să spun, nu-mi mai amintesc care era nuanța părului lui, cine știe, mulți scoțieni sînt bruneți. Dar am spus blond-roșcat deoarece, fără să vreau, am sperat ca domnul Nicolosi să-ți placă. Am sperat ? Nu... sau măcar nu chiar asta mi-am dorit. Să spun, deci, am sperat și m-am temut în același timp : parc-aș vrea și nu aș vrea ! Ei bine, oare această șovăială este ceva josnic ? Poate că da, poate că este josnică, alarmantă, dureroasă. Ah, probabil că ai simțit-o și tu uneori, draga mea. Sînt sigur... sînt sigur că ai simțit-o și tu.

7

DUPĂ CASABLANCA, atunci cînd nava *Paolo Toscanelli* s-a oprit la Dakar timp de două zile, întîmplarea sau destinul a vrut ca tu, arbitru absolut, să te afli în situația de a-i refuza sau de a-i acorda lui Palermini ceea ce el își dorea și-ți cerea insistent, ceea ce eu, în mod aparent, din contra, nu te sfătuiam să faci, dar speram pe ascuns să nu-mi urmezi sfatul.

Un banchet fusese organizat de Societatea de Navigație pentru toți pasagerii dispuși să participe, era de-ajuns să te înscrii dinainte și să plătești o cotă. Era vorba de un dineu în aer liber cu un spectacol dat cu dansatori și mimi africani. Torțe aprinse în luminișul unui crîng de salcîm senegalez, la periferia orașului Dakar. Mese multe, mai mari sau mai mici ; fiecare se așeza unde vroia, în compania cui vroia. Palermini și Nicolosi au fost printre primii care s-au înscris. Eu n-am vrut, nu-i așa, Nini ?

— Pentru Dumnezeu ! O să fie cu siguranță o șușanea dintre cele mai vulgare ! Cred că am folosit atunci cuvîntul „șușanea", o expresie mai familiară, singura ce putea corespunde presimțirilor mele. Dar tu vroiai să mergem :

— Trebuie să-l facem fericit pe Palermini măcar o dată. Cine știe, poate ne și distrăm. Și-n plus, va fi ca și cînd am face o probă cu unirea meselor ; o probă doar, fără nici un angajament pentru zilele următoare !

Bineînțeles, banchetul a fost un dezastru. Mîncarea a fost o parte gustoasă, o parte fadă, iar tu, Nini — poate pentru că cea fadă era chiar scîrboasă, iar cea gustoasă cu siguranță indigestă, sau pentru că spectacolul din mijlocul luminișului, obișnuitul Gobòi cu dansatorii și muzicanții săi, era vizibil în conul de lumină numai de cei care ocupau primele rînduri, în timp ce eu preferasem să rămîn departe, la marginea pădurii, într-o penumbră discretă și odihnitoare —, tu te-ai înfuriat și

ai dorit cu orice preț să te distrezi, astfel ai hotărît să faci pe spirituala cu domnul Nicolosi. Nu era exact ce dorisem eu ? Da, dar curînd mi-am schimbat părerea. Te-ai așezat lîngă el, pînă aici era chiar bine, eu de fapt, aproape ca să-ți urmez inspirația, am luat loc imediat lîngă doamna Nicolosi. Mă irita *la mise*[1] a lui Nicolosi : își vîrîse toracele masiv într-un tricou portocaliu cu brațele musculoase goale de la omoplat în jos. Mă irita și mai tare purtarea lui Palermini : instalat, bineînțeles, între voi două era *aux anges*[2] că se afla în locul de onoare. În plus, credea că e de datoria lui să vă trateze pe amîndouă, pe tine și pe doamna Nicolosi, cu acea gentilețe și profita din plin de această ocazie. Iată, mesteca și spunea :

— Apă ? Apă întîi blondei și apoi brunetei... Vin ? Vin întîi brunetei, apoi blondei !

Uneori, glumind mereu, vă confunda dinadins, cu aerul unui pașă indecis între două odalisce. Nimic nu mă putea irita mai mult. Sînt sigur, Nini, că tu ți-ai dat seama. Bietul, dragul Pepìn ! Viața lui, pînă atunci, fusese un șir lung de deziluzii, chinuri, umiliri. Născut la Cremona, și-a petrecut copilăria tot acolo, apoi mi-a fost coleg de bancă la Milano, la școala Leone XIII, timp de trei ani de liceu. Tatăl lui, impiegat feroviar, se certase înainte de 1922 cu Farinacci e Farinacci, de la Cremona, care l-au pedepsit transferîndu-l la

[1] Vestimentație (fr.).
[2] În al nouălea cer (fr.).

Milano într-o slujbă mult inferioară. Palermini-tatăl s-a răzbunat atunci printr-un act de orgoliu care l-a costat scump : şi-a luat fiul de la şcoala publică şi l-a înscris la Iezuiţi, la şcoala Leone XIII. Am continuat să mă văd cu Pepìn în timpul anilor de universitate, chiar dacă el urma literele. Cînd, în 1933, m-am întors pentru prima oară din America, Pepìn a fost cel care m-a întîmpinat la Genova, la Molo dei Mille ! Deja profesor şi căsătorit, preda la un gimnaziu-liceu din Cremona. A rămas mult timp la Cremona şi a obţinut în sfîrşit o catedră la Milano numai după moartea prematură a soţiei.

Prin urmare, croaziera îl exaltase şi-l făcuse să-şi piardă capul. Cu toate acestea, chiar în seara aceea de supremă bucurie, nu uita nici o clipă că este invitatul meu şi nu înceta să sufere din pricina orgoliului rănit. Dar eu sufeream mai mult decît el, văzîndu-l atît de neajutorat, deoarece eu eram cel care-l invitase şi, puse toate cap la cap, mă simţeam răspunzător pentru el. Îl iertam, în sinea mea îi ceream scuze, dar comportamentul lui mă enerva la fel de tare. Încercam să-mi mut gîndul în altă parte, balansîndu-mă pe scaun, fixam, ridicînd bărbia şi dînd capul pe spate, centrul luminos al scenei, apoi îmi plimbam privirea peste mesele ticsite de tovarăşii noştri de croazieră, nişte amărîţi de turişti în mijlocul cărora nimeriserăm tu şi cu mine, dragă Nini, chiar dacă numai din vina mea ; prin penumbră, printre flăcări, prin fumul acelor

blestemate de torţe întrevedeam cu greu în micul cerc luminos creat de reflectoare evoluţia, salturile acrobatice, frenezia declanşată de Gobòi şi trupa sa. Pînă cînd, dintr-o dată, după o săritură foarte înaltă, pelerina de rafie s-a lărgit ca o paraşută şi am recunoscut atunci ceva ce mai văzusem... Bineînţeles ! Îi mai văzusem cu ani în urmă pe celebrii Gongolì ! Mari artişti. Eram gata să ţi-o spun, Nini, eram gata să vă dau vestea, ţie şi comesenilor noştri : priviţi, am fost un prost că am ales masa aceasta ! Trebuia neapărat să rezervăm o masă în rîndul întîi ! Îmi pare rău ! Scuzaţi-mă ! Eram gata să spun toate astea şi de aceea m-am întors către tine. Dar ţie, Nini, în momentul acela îţi alunecase superbul tău voal de culoarea florii de cicoare ; *Tête-de-carotte,* foarte prompt, ca şi cum de la gustări încoace nici nu ar fi aşteptat altceva, s-a aplecat să-l ridice şi, cu un gest delicat, învăluitor, ţi l-a pus din nou pe spatele gol ca braţele lui.

Toate acestea mi s-au părut oribile, dar n-au fost nimic pe lîngă cuvintele tale :

— Îţi mulţumesc, Nicolosi, i-ai spus, privindu-l în ochi, fără să simţi că mă uitam la tine. Vai, dar ştiaţi că pielea braţelor vă este atît de netedă, delicată de-ţi dă fiori, fină ca a unui copil ?

— Fac ceva box..., a răspuns el fără să înţeleagă că nu era cazul să se justifice. Aşa se întîmplă, exerciţiul prelungit al muşchilor întinde, subţiază epiderma.

Atunci, în sfîrșit, m-ai privit.

M-ai privit deoarece mă ridicasem dintr-o dată.

— Unde dracu' te duci ? ai strigat speriată.

Cînd mai sînt și alții de față, tu, de obicei, nu mă pierzi din ochi, Nini. Cu siguranță că nu-ți scăpase interesul meu subit pentru spectacol și, greșind — mai greșești și tu, rar, dar mai greșești —, ai vrut să fii chit. Tam-tam-ul și saxofoanele, într-un crescendo zgomotos neașteptat, te-au obligat, poate, să vorbești mai tare decît ai fi dorit. Ți-ai închipuit că eu n-am cum să aud complimentul insuportabil, ridicol pe care l-ai făcut domnului *Tête-de-carotte*. Apoi, văzînd că mă ridic brusc, ți-ai dat seama și de aceea te-ai speriat. Iar eu, măcar o dată mai sigur pe mine decît erai tu, am reușit să te liniștesc :

— Unde mă duc ? am strigat foarte vesel. Mă duc o clipă să văd baletul ! Cred că sînt Gongolì, trupa din Sierra Leone, cele mai frumoase dintre toate dansurile africane ! I-am mai văzut la Londra, sînt formidabili ! Nu sînt chiar sigur că e vorba de ei, dar cred că da. Mă duc să mă conving și mă întorc să vă spun, deoarece trebuie, trebuie neapărat să-i vedeți de aproape ! Scuzați-mă. Mă duc.

Gongolì era o trupă ce cutreiera întreaga lume, trecuse chiar și prin Italia. Cînd i-am văzut la Londra, a fost o revelație. Interpretează dansuri foarte vechi din Sierra Leone, construite pe simboluri religioase. Nu pot spu-

ne că am înțeles sensul simbolurilor. Ar fi fost necesar să le studiez cu seriozitate pentru a aprecia cu adevărat spectacolul. Cu toate astea, am intuit frumusețea dansului, m-a izbit imediat măiestria mimică și muzicală a dansatorilor.

Semnificația acestor dansuri este comico-ironică, expresia unei civilizații care, mai mult sau mai puțin conștient, printr-o lentă evoluție intelectuală și rațională s-a eliberat încetul cu scepticism, emoție și farsă.
încetul de un enorm complex religios și realiza acum o recuperare estetică a mitului păsărilor, cu o remarcabilă fantezie poetică. Tandrețe și

Tema care apare cel mai frecvent este cea a lui Gobòi, adică a diavolului : jumătate om, jumătate animal, ceva între maimuță, cîine, țap și duh al pădurii. O masivă mască, în roșu și negru, acoperă capul protagonistului care îl interpretează pe diavol : o cască enormă, rudimentară. Corpul este drapat de o pelerină din fire de rafie dese și moi. La muzeul etnologic din Amsterdam văzusem măști și pelerine identice cu cele ale trupei Gongolì, exemplare de pe la 1700. Rafia se pretează cu docilitate la efecte bizare : unduiește la alergare, se lărgește ca un evantai la piruete, vibrează la tremur, atîrnă moale în momentele de răgaz. M-a dus gîndul la mișcările la fel de comice ale celui mai simpatic dintre cîinii noștri, ciobănescul de Bergam.

În spatele lui Gobòi, sau în față, sau de jurîmprejur, ceilalți dansatori îi dau replica, îl

secondează, îl provoacă, îl asmut, îl asaltează, îl acompaniază, îl batjocoresc : mai ales îl batjocoresc. A-l lua în derîdere pe diavol este tema pe care se insistă cel mai mult, ea are semnificația cea mai evidentă din toată acțiunea coregrafică.

Dansuri care freamătă de veselie, de vitalitate, de inteligență, drame care se transformă în comedie. Fazele de exaltare alternează în mod continuu, ca în psihologia infantilă, cu fazele de deprimare ; mai întîi blîndețe și melancolie, epuizare și delicatețe, lamentări solitare sau corale, iar apoi o descătușare de energie năvalnică. Asistăm uneori la pasaje lente și gradate spre aceste două culminații, de la un pianissimo elegiac la răbufnirea furibundă a întregii forțe și viceversa. Ușurimea, rapiditatea, elasticitatea membrelor par să nu aibă limite. Toată trupa, uneori practic imobilă, vibrează doar ușor, ca străbătută de un curent electric. Alteori unduiește, domolindu-se încet-încet, bolborosind ca mămăliga luată de curînd de pe foc.

Probabil că acest Gobòi al dansurilor este însuși diavolul, dar mai precis un diavol profanat, dezarmat, demascat ; un diavol care, fiindu-i descoperite, în sfîrșit, înșelătoriile, este identificat de toți drept o ființă umană, bătrînul înțelept, vraciul, omul pădurii și cavernei, pe care generațiile noi și civilizate îl iau în derîdere în același fel în care, pînă mai ieri, în văile noastre alpine, băieții și fetele din satul cel mai apropiat rîdeau de „bătrînul neghiob", pustnicul, sihastrul care trăia în munți într-o colibă singuratică pe jumătate dărîmată. Sau ca bunicul care este iubit tot timpul chiar dacă este ironizat ; sau ca sacerdotul unei religii care mai dăinuie, chiar dacă duce lipsă de credincioși ; sau ca păstrătorul unei vechi puteri de sorginte obscură de care ți-e frică, dar în fața căreia încerci bucuria de a te simți liber. Sau ca ultimul reprezentant al unor rituri oculte, deja ignorate, renegate, dar care continuă să țeasă intrigi, continuă să facă vrăji și descîntece, deoarece îi place să domine mereu și se bucură numai cînd are putere asupra celorlalți. Printr-un cuvînt, dragă Nini, cine e dracul ?

În noaptea asta, de 16 spre 17 aprilie 1980, în atelierul meu de la hotelul Drake din Chicago, îmi adresez și-ți adresez ție, Nini, această întrebare care mi-a venit în minte acum, pentru prima dată după atîția ani, gîndindu-mă la croaziera noastră din 1964 și la noaptea petrecută la Dakar.

Diavolul azi nu mai există. Eu am fost diavolul și mai sînt încă un pic, așa cum se întîmpla în spectacolul trupei Gongolì, atunci cînd Gobòi, dracul, epuizat de salturile, piruetele, contorsionările, grimasele, săriturile, zvîcnirile de șarpe, legănările de om beat, procesiunile triumfătoare, se prăbușea strivit la pămînt, în centrul pelerinei lui circulare de rafie care din cînd în cînd încă se mai umfla, bolborosind, pînă cînd, imobil, ajuns o cîrpă invizibilă, zăcea sub ropotul de aplauze.

Brusc, s-au stins reflectoarele. În întunericul neașteptat, torțele abia mai pîlpîiau ; dracul nu se mai vedea, profitînd de acea clipă, dispăruse.

Din păcate spectacolul m-a fascinat și am uitat de promisiunea de a veni să vă chem. Uitasem și de tine, Nini dragă ? Nu, cu siguranță, eram torturat de absența ta. Bucuria pe care mi-o dăduse în special măiestria artistică a protagonistului, s-a stins deoarece nu te aveam lîngă mine. Deci, am uitat doar de promisiunea pe care v-o făcusem vouă, cei patru de la masa noastră. Chiar dacă nu te mai disociasem pentru o clipă de ceilalți trei, este adevărat însă că tocmai această uitare mă calma ca un fel de compensație, de justă și, pentru mine, dureroasă răzbunare împotriva ta. Chiar dacă nu te-aș fi surprins elogiind în mod grotesc pielea domnului Nicolosi, tot aș fi alergat către luminiș, să-i văd de aproape pe cei din grupul Gongolì. Dar iritarea mea involuntară se conjuga și cu o decizie voluntară pe care o luasem : îmi repugna ideea să te văd din nou la masa aceea alături de bărbatul acela.

Din fericire, eram chit : tu uitaseși de mine, vrăjită de pielea netedă a unui boxer, eu te părăsisem, draga mea, pentru rafia diavolului. Diavolul tău sînt eu, Nini, nimeni altul. Și, poate, tu ești demonul meu. Poate... ! Dar nu, nu, acum cînd mă gîndesc mai bine : cel puțin pînă-n clipa aceea nu eram chit. Eu auzisem

mărturisirea „fiorului" tău, ai spus chiar așa : „O piele delicată de-ți dă fiori". Dar eu mai știam aproape cu siguranță că tu, după o îndoială de moment, te credeai liniștită că eu nu te auzisem.

Avantajul era al meu.

Cînd s-au ridicat cu toții să aplaude, eu, cuprins de entuziasm, din doi pași și o săritură — pe atunci încă mai săream — am ajuns la primul rînd de mese unde se aflau autoritățile ; un profesor african, doctorul Davidson de la Universitatea din Freetown, m-a recunoscut, a venit spre mine și m-a îmbrățișat. Eram amîndoi emoționați, de cît timp nu ne mai văzuserăm ? Unde ne-am văzut ultima dată ? Imediat începem să vorbim aprins, întrerupîndu-ne, eu, gîndind că-i fac o plăcere — grupul Gongolì este chiar din țara lui —, i-am spus cît de tare îi admir. Este o civilizație, îi spun, nu atît diferită cît decalată de a noastră : dansurile lor au același rafinament ca al picturilor bisericești din Siena, al vitraliilor gotice, al miniaturilor persane... Dar sîntem întrerupți de apariția unui bătrîn mic, foarte slab, plin de riduri, chiar zbîrcit tot, cu un singur dinte în gură, cu ochii scînteietori și cu un zîmbet voltairian. Îl îmbrățișează pe Davidson așa cum Davidson m-a îmbrățișat pe mine; iar Davidson ne prezintă. Este șeful dansatorilor, protagonistul, acel Gobòi, diavolul.

Mă gîndesc imediat la Me-lan-fàn, pe care reușisem să-l văd la timp, la Hong-Kong, cînd

el, la șaptezeci și doi de ani, recita din Shakespeare, *Romeo și Julieta,* și interpreta rolul Julietei.

Dar Gobòi ne-a părăsit deja : cu o plecăciune adîncă și cerîndu-și scuze că se duce să îmbrățișeze și alți prieteni. Davidson, ca fermecat, l-a petrecut cu privirea, apoi s-a aplecat la urechea mea :

— *Do you know? He is eighty years old!* [1]

Optzeci de ani ? Îmi vine greu să cred, judecînd după rapiditatea pașilor, elasticitatea salturilor, după vibrația controlată a fiecărui mușchi, fiecărui tendon... Voi ajunge oare eu la vîrsta asta ? mă întreb. Și cum voi ajunge ? Dar în clipa aceea te văd, dragă Nini, cobori spre luminiș cu Palermini și familia Nicolosi, între timp îți întîlnesc privirea și ai chipul dur și furios de reproș. Bineînțeles, vina, după tine, este toată a mea ! Dar eu aștept nemișcat. Nava *Paolo Toscanelli* ridică ancora exact la miezul nopții, conturile sînt amînate, le vom face în cabina noastră, la lumina albăstruie a hubloului, în largul mării și nu la lumina roșiatică și fumegîndă a acestor torțe care stau să se stingă, în timp ce tu înaintezi cu pas solemn, ca un magistrat care și-a dat verdictul.

Ei bine, pentru moment, eu mă pregătesc doar să ți-l prezint pe doctorul Davidson de la Universitatea din Freetown, pe care voi da întreaga vină că nu am venit să te iau.

---

[1] Știați ? Are optzeci de ani (engl.).

8

— *ONE SOUR, two sweat, three strong, four weak,* a spus doctorul Davidson și, adresîndu-se lui Palermini, a repetat în italiană : unul acidulat, lămîie ; doi dulce, sirop ; trei tare, rom ; patru slab, gheață.

Era formula folosită ca să-ți amintești rețeta băuturii „Planter's Punch" ; cred că de-acum i-ar fi fost imposibil s-o uite oricui ar fi văzut, în acel moment, zîmbetul gentil al doctorului Davidson : dinți strălucitori, foarte albi, buze roșii, chip de cărbune.

Odată terminat spectacolul, Davidson ne-a dus imediat cu mașina lui la nava *Paolo Toscanelli,* cruțîndu-ne de înghesuiala dintr-unul dintre autocarele oficiului de turism. Dar, ajunși la pasarelă, am avut o surpriză. Plecarea navei fusese amînată cu două-trei ore, nu se știa încă exact cît. Treizeci de pasageri aleseseră, în locul seratei africane, o excursie la Saint Louis : strîmtoarea Senegalului, acel *marigot* [1] de la Guiers și posibilitatea de a vedea *lamantini* [2] în mediul lor, animale atît de dragi lui Léopold Sédar Senghor. Pe drumul de întoarcere, la două sute de kilometri de Dakar, autocarul lor se oprise din cauza unei pene stupide, așteptînd un alt autocar trimis în ajutor.

---

[1] Braț de fluviu care se pierde în nisip, sau în mlaștini, în Africa (fr.).

[2] Morsă de apă dulce, atingînd o lungime de 3 m și cîntărind 500 kg, ce trăiește în fluviile Africii și Americii tropicale (fr.).

Acum, noi toți (inclusiv tu, Nini, care, împreună cu Palermini și familia Nicolosi, îți dăduseși silința să vezi ceva din balet) găseam că grupul Gongolì a fost splendid, mîncarea pasabilă, dar vinul, berea și toate *drinks*[1]-urile un dezastru. Iar acum, doctorul Davidson, lăsîndu-se prins de un spontan elan de ospitalitate, ne-a constrîns să ne urcăm din nou în mașină și ne-a dus la un *night* pentru ca să încercăm măcar băutura „Planter's Punch", faimoasa specialitate locală. Insistența agresivă, sărbătorească, de neînfrînat a dragului Davidson — nici măcar nu-l instruisem eu — părea menită anume pentru a explica și scuza comportamentul meu față de tine. S-a creat, așadar, la *night* o euforie momentană : Palermini și doamna Nicolosi și-au etalat cunoștințele de franceză ; lui Davidson franceza nu-i era mai puțin familiară ca engleza ; domnul Nicolosi încerca să se descurce în engleză. Ne-am întors la navă ușor grizați și ne-am despărțit emoționați de Davidson. Familia Nicolosi și Palermini împreună cu ei s-au întors la pocher, iar tu și cu mine în cabină, nu fără ca mai înainte să-i smulgem lui Pepìn promisiunea să fie cu mare grijă la joc.

Automat s-a așternut între mine și tine, din acel moment, o tăcere absolută. Încă nu se știa la ce oră vom ridica ancora. Fuseserăm invitați să asistăm la plecare de sus, de pe puntea de comandă : cu toate luminile aprinse în

[1] Băuturi (engl.).

marea radă plină cu ambarcațiuni, ar fi fost, ni s-a spus, un spectacol fantastic ; împreună cu Palermini și familia Nicolosi stabilisem să nu pierdem ocazia. Dar eram deja obosiți, ni se părea că ne este somn și, mai ales, simțeam că între noi doi începuse, ca în atîtea alte dăți, fără să fie precedat de „declarații" explicite, un mic război rece. Tu păreai convinsă în sinea ta că, primirea acaparatoare posesivă făcută de Davidson mă absolvise de alte explicații. Dacă într-adevăr acesta era cazul, acum ar fi urmat ca tu să faci primul pas. Dar, cine știe, poate că tu te prefăceai încă furioasă în speranța că voi face eu primul pas.

Cabina noastră era cea mai frumoasă de pe navă : două băi, un salon, un imens pat dublu. Ne-am dezbrăcat, ne-am băgat în pat, am stins lumina : totul în liniște, excluzînd tacit posibilitatea — fie că mai eram treji sau că dormeam la plecarea navei — să ne sculăm, să ne îmbrăcăm din nou, să fugim în grabă pe covertă.

În întunericul absolut, exceptînd transparența albastră a celor două hublouri, și în liniștea absolută, exceptînd doar zumzetul îndepărtat, legănător, al orchestrei de jazz de pe puntea A, noi doi ne gîndeam numai la problemele noastre : să ne prefacem că dormim sau, cine știe, chiar să dormim...

...Nu știu cît timp a trecut și nu știu cum a trecut acest timp. În liniștea aceea, în întuneric, mi-ai spus :

— Dormi ?

— Nu.

— Dar de ce nu dormi ?

Nu am răspuns imediat. Mă gîndeam. Îmi spuneam că, era clar, primul pas îl făcuseși tu și că puteam, deci, trebuia să-ți vorbesc. Și atunci... atunci am vorbit și, fir-ar să fie ! chiar în timp ce vorbeam am înțeles că am comis o greșeală enormă, ireparabilă. Fir-ar al dracului, știi ce ți-am spus ? Îți amintești ? Ți-am zis :

— Dragă, tu nu ți-ai dat seama că atunci cînd ăla ți-a ridicat șalul, eu am auzit ce-i spuneai, ca o proastă...

Ai izbucnit în rîs :

— Prost ești tu. Adică eu nu mi-am dat seama că mă auzeai ? Drept cine mă iei ? Am făcut-o special, spunîndu-i acele nimicuri ! Special pentru că eram sigură, convinsă, foarte convinsă că tu ai să auzi !

Ah, ce greșeală, greșeala mea, Nini dragă ! Poate că erai sinceră, poate nu. Cine știe, dacă nu sau da, oricum în clipa în care ți-am dezvăluit că auzisem, tu ți-ai și găsit apărarea : *o făcuseși special*. Ce greșeală ! Acesta era un lucru pe care puteai chiar să nu mi-l spui niciodată, niciodată, chiar dacă voi ajunge la o sută de ani ! Acum nu voi mai ști niciodată adevărul. Pe de altă parte nici tu nu vei afla vreodată un alt adevăr, și mai mare ; în acel moment am încercat tentația absurdă și fulminantă de a mă răzbuna, de a te răni cu această amenințare misterioasă. Exista totuși

un risc dacă te amenințam, și-mi amintesc foarte bine că m-am limitat să te întreb atunci, în întuneric :

— De ce ai spus dinadins toate prostiile acelea cu pielea netedă și așa mai departe ?

— Mă faci să rîd, ai răspuns. Dar e simplu. Văzusem că, într-un fel sau altul, asta era ceea ce doreai să se întîmple, făcea parte din planul nostru de a uni mesele... Iar atunci, iată, nu asta-ți doreai ? Te-am făcut fericit, nu ? Iar dacă asta te preocupă acum, te înșeli fiind îngrijorat. Poți fi liniștit, foarte liniștit, pentru totdeauna. Acest domn nu mă va atinge niciodată, nici măcar cu un deget. Vrei să știi de ce ? Vrei să știi ? Bine... însă dacă tu, în loc să te fi dus să vezi baletul și să trăncănești cu prietenul tău negru, ai fi rămas la masă cu noi, nu ai mai fi avut acum nevoie de nici o explicație. Acel domn, acel Nicolosi, la sfîrșitul mesei și-a băgat o scobitoare-n gură. Și a început o lucrare de mare precizie. O săpătură foarte minuțioasă ! O trecere în revistă meticuloasă ! O curățire ca într-o sală de operație ! Și nu mai termina odată ! Ce scîrbă ! Ce oroare ! Nici gînd să ne mai unim mesele !

Nu am mai spus nimic. Din nou am rămas tăcuți, dar nu ca înainte, acum nici eu și cred că nici tu nu mai simțeam nevoia să vorbim.

Chiar dacă eu, poate, am persistat în greșeală.

Pe cînd făceam dragoste, patul acela mare scîrțîia, plîngea, scrîșnea, era ceva fantastic !

Părea aproape imposibil să facă atîta zgomot ! Uneori aveai senzația că e gata-gata să se desfacă !

Am fost întrerupți : cineva bătea la ușa cabinei. Cine putea fi, Dumnezeule ! Strig furios :

— Cine-i ?

— Eu sînt, Vittorio, Pepìn.

— Ce s-a întîmplat ? Ce vrei ?

— Nimic, nu simți că nava se mișcă ? Pornim. Nu veniți sus ? V-a invitat și comandantul. Va fi un spectacol minunat ! Nini, Vittorio, sîntem pe puntea superioară, familia Nicolosi e acolo, vă așteaptă. Mergem cu toții pe puntea de comandă ! Fără tine, Vittorio, nu îndrăznim să urcăm !

— Mulțumesc, Pepìn. Du-te tu singur la comandant, spune-i că-i mulțumesc mult, dar că, din păcate, dorm deja ! Noapte bună, Pepìn !

9

TU NU AI VICII, NINI.

Singurul, de fapt, care ar face excepție și de care te-am acuzat numai înainte de căsătorie, este spiritul tău zeflemitor, un viciu nevinovat și inofensiv pe atunci. Apoi cinci copii, unul după celălalt, te-au împiedicat să ți-l manifești, iar eu am continuat să te acuz teoretic, glumind, tocmai pentru că era un viciu refulat, care în fiecare zi îți strica puțin buna dispoziție.

Ți-a plăcut întotdeauna să mai dormitezi dimineața. Întotdeauna, pînă acum cîțiva ani. Acum îți place, ca și mie, să te trezești devreme. Călătoria cu *Paolo Toscanelli* ține însă de vremea tinereții tale, iar entuziasmul tău imediat, atunci cînd ți-am vorbit prima dată de o croazieră, ascundea poate certitudinea că te vei putea lăsa timp de o lună întreagă în voia acestui infantil, animalic, unic drog al tău. La bordul unui transatlantic se doarme atît de bine, legănat de pulsația profundă, puternică, a turbinelor care întovărășește și se îmbină cu visele !

Deci, într-o dimineață... făcusem deja escală la Lagos, în Nigeria, apoi la Fernando Poo, în dreptul Camerunului, apoi din nou la Bata, în Guinea Ecuatorială, pînă am ajuns, trecînd ecuatorul, la Libreville în Gabon și la Pointe Noire... într-o dimineață, după o oprire la Luanda, navigam în largul coastelor pustii și sălbatice ale Angolei. Următoarea escală urma să aibă loc la Lüderitz, în Namibia, între 26 și 27 de grade mai la sud.

— Deschide, eu sînt ! îți spun după ce bătusem la ușa cabinei noastre cu numărul 23. Cum nu răspunzi, încep să bat și mai tare.

În sfîrșit începi să blestemi, vii să-mi deschizi goală-pușcă și te întorci, din două salturi, în pat. Cred că trebuie să-ți explic de ce te-am deranjat :

— Iartă-mă dacă te-am trezit, am venit să-mi iau binoclul, se văd niște balene...

— Și mă trezești pentru atîta lucru ? Ca să vezi balenele ? Blestematule !

Mă strecor în vîrful picioarelor în salon, iau binoclul, mi-l pun pe după gît și, între timp, mă gîndesc că afară, sus, pe puntea de comandă, o să fie frig, așa că-mi caut puloverul, care ar trebui să fie acolo, într-o valiză.

— Ce faci ? strigi de dincolo, furioasă. Îți spun și tu atunci îmi răspunzi : De ce nu cobori pe puntea de jos, nu o să mai ai nevoie de pulover ca să vezi o balenă !

Îți jur că nu te-am înțeles, mai bine-zis te-am înțeles abia o clipă mai tîrziu, de ajuns, din păcate, pentru a te întreba prostește :

— Ce vrei să spui ?

— Vreau să-ți zic : de ce nu te duci jos, în cabina balenei tale ?

Între timp mă dumirisem și, trecînd prin fața ta ca să ies, cu puloverul și cu binoclul, mă las pradă unei ilarități maxime :

— Înțeleg de ce balenă, cum înțeleg și roșcovan, dar de ce a *mea ?*

Te-ai întors cu fața la perete, ți-ai băgat capul în pernă și, fără să mă privești, mi-ai strigat :

— *A ta* pentru că m-ai trezit ! Să n-o mai faci niciodată, ai înțeles ? Balenele ! Du-te la ea, scoal-o și bagă-i binoclul în fund ! Nemernicule ! Da, ești un nemernic și un biet imbecil !

Mă duc sus, urc cîteva trepte spre puntea de comandă și, trecînd pe la bar, îl întîlnesc pe Nicolosi, *Tête-de-carotte.* E singur, fără soție,

normal la ora aceea. Beau o cafea cu el, îl las imediat, ajung sus, pe puntea de comandă și, după o jumătate de oră de răbdare, urmînd sfaturile amabile ale comandantului, care stă lîngă mine, reușesc efectiv să văd balenele. Cînd nava se îndepărtează și nu le mai văd, îi mulțumesc comandantului și mă întorc jos. Binoclul este greu, trec din nou pe la bar. Acolo îl întîlnesc pe Palermini, proaspăt ras și sprinten. Îl întreb dacă l-a văzut pe Nicolosi.

— Da, acum o jumătate de oră. L-am întîlnit pe scări, el cobora în timp ce eu urcam. Mi-a spus că tu, o clipă mai înainte, urcaseși sus cu binoclul să vezi balenele.

Ei bine, mărturisesc că, în ciuda faptului că-mi cîntaseși în strună, sau poate tocmai din cauză că ai insistat prea mult asupra poveștii cu scobitoarea, bănuiam că Nicolosi a venit la tine. Din seara aceea ai descoperit că e un dansator extraordinar și ai început, dinadins, să dansezi aproape numai cu el ; numai de cîteva ori ai dansat cu Pepìn și o singură dată cu mine. Eu nu dansez niciodată pentru că știu că sînt refuzat. Dar, enervat să te văd dansînd mereu cu acel individ care te scîrbise, m-am hotărît să răspund insistențelor doamnei Balene și să mă prind cu ea într-un vals lent. Imediat după aceea am dansat cu tine, un alt vals, din păcate mai puțin lent. Tu ai încercat să mă ajuți, eu nu am reușit ; atunci tu ai dansat din nou cu roșcovanul, aproape ca să mă pedepsești. Spuneai mereu că e un bădăran

plictisitor, că e bun numai la dans, așa ziceai. Și-ntre timp dansai.

Pe scurt, poți să înțelegi, după toate acele boogie-woogie, mambo, rock-and-roll, de ce informația cronometrică involuntară pe care mi-o dăduse Palermini, cînd urcasem și coborîsem scările eu și Nicolosi nu mă îngrijorase profund.

Am coborît pe puntea noastră, care era prima, imediat după a lor, și m-am oprit în fața cabinei. Am ascultat cu urechea lipită de ușă. Am fost gata să bat, dar n-am făcut-o ; chiar dacă el era acolo cu tine, puteai foarte bine să blestemi ca mai înainte. Și eu ce aș fi făcut atunci ?

Mi-a venit o idee. Am coborît pe puntea de dedesubt și am bătut la ușa cabinei familiei Nicolosi, nerăbdător să-l găsesc pe Nicolosi acolo.

Dar nu, era numai ea și am trezit-o, bine ar fi fost să fi luat în seamă bătaia ta de joc. Doamna Nicolosi, o știi foarte bine, nu-mi plăcea. Cu toate acestea, nimeni pe lume nu poate spune că nu este o femeie frumoasă. Monumentală, cu un anumit rafinament și cu acel accent franțuzesc... Pe scurt, eram atît de iritat că nu-l găsisem pe soțul ei acolo cu ea încît, dacă ea ar fi fost nu Iunona ci Venus din Milo și dacă i-aș fi acordat, văzînd-o acolo-n capot, un dram din șarmul pe care i-l atribuia Pepìn, simpla idee că roșcovanul putea să fie în acel moment în pat cu tine mi-a spulberat orice ambiție.

Se înțelege, mi-am zis, imediat ce roșcovanul m-a văzut urcînd pe punte cu binoclul, iar eu, ca un prost, i-am și spus că sînt hotărît să rămîn pe covertă pînă ce văd balenele, el a venit jos, știind că va fi bine primit. Cine știe ce-i mai spuneai la ureche în timp ce dansai cu el. Și-n timp ce dansa nu avea, cu siguranță, o scobitoare între dinți.

Pe de altă parte, trebuie să crezi, Nini, ce-ți spun acum ca să închei : dacă, într-un fel sau în altul, eu aș fi avut siguranța — siguranța, înțelegi ! — că el e în cabina noastră, în pat cu tine, ah !, nu aș fi ezitat s-o iau cu asalt pe doamna Nicolosi, așa cum visase Pepìn în prima noapte, și poate că pentru mine nu ar fi fost un vis. Vezi, numai la gîndul acesta, chiar și azi... nu știu, nu știu, dar, iată, știu că nu aș fi ezitat !

Mă întorc sus la cabina noastră. Hotărît să nu bat la ușă, nu vroiam să risc deloc să te trezesc, decît dacă aș fi auzit voci în cabină, vocea ta, vocea lui, în sfîrșit, numai dacă aș fi avut siguranța, într-un fel, că el este acolo, cu tine ! Dar eram hotărît să rămîn acolo de pază, ca un imbecil. Și, exact așa cum îmi spuseseși tu, am rămas două ore. Uneori, asigurîndu-mă dinainte că-n clipa aceea nu trecea nimeni pe coridor, îmi lipeam urechea de lemnul ușii, încercînd să percep ceea ce bănuiam că se întîmplă. Mi se părea că aud uneori suspine, șoapte, freamătul unui sărut... Dar nu aș fi jurat. Era mai degrabă o senzație parapsihologică, una din acele abducții despre care

vorbește Pierce, și la care, în romanele secolului trecut, începînd cu *Logodnicii* [1], se făcea aluzie cu o expresie obligatorie: „Inima-mi spune că..." Da, inima-mi spunea că tu nu ești singură-n cabină... și că mai era cineva acolo înăuntru cu tine. Și cine putea fi altul decît Nicolosi? Fără a mai pune la socoteală faptul că, pe un transatlantic aflat în largul mării, tehnica dulgheritului reclamă îmbinări ușor imperfecte: orice tip de *lining* [2], parchetarea, învelirea, toate căptușelile de lemn produc în mod continuu, inevitabil și chiar necesar, scîrțîituri, pîrîituri uneori și bubuituri pe care este imposibil să le distingi de cele ale unui pat atunci cînd se face dragoste. Chiar și eu mă înșelasem din cauza acestui fenomen în noaptea plecării din Dakar.

Din cînd în cînd, mă plimbam înainte și înapoi de-a lungul coridorului prin dreptul cabinei noastre, dar nu depășeam niciodată extremitățile. De aici vedeam primele trepte de la scara care duce la puntea de jos și primele trepte de la scara care duce la puntea de sus. Pe aici trebuia să treacă neapărat oricine ar fi ieșit din cabina noastră și oricine s-ar fi îndreptat spre ea.

Mă întorceam des să ascult pe ascuns la ușa cabinei 23. Aveam tot timpul impresia aceea ciudată: ca a unei respirații, sau a două respirații, suspine sufocate, scîrțîieli, pîrîituri care

[1] *I promessi sposi* de Alessandro Manzoni (1785—1873).
[2] Înveliș (engl.).

puteau, totuși, să nu aparțină toate zgomotelor pe care nava *Paolo Toscanelli* le producea în mod normal în mers și, între timp, departe, în pîntecele adînc al sălii mașinilor, gîfîitul înfundat, neîntrerupt al turbinei însoțea și ascundea alte zgomote, împiedicîndu-mă să izolez și să identific acele cîteva elemente acustice care erau numai omenești. Eram nebun de gelozie, Nini!

Culmea, sosise și ora la care unii pasageri au obiceiul să fie serviți în cabină cu cafea, ceai sau chiar și un *breakfast* complet. Stewardul și o stewardesă, care deja mă cunoșteau, treceau mereu și mă găseau tot acolo. La început au fost uimiți, iar după mai multe drumuri chiar preocupați în mod evident. Îmi era rușine, dar nu părăseam terenul. La un moment dat am oprit-o pe stewardesă în clipa în care trecea cu o tavă enormă, plină de ibrice, căni, farfurioare cu marmeladă; am oprit-o și pentru că era foarte tînără, din Trieste, drăguță, zîmbitoare și curioasă.

— Scuzați-mă, îi spun, la ce cabină vă duceți?

— De ce vreți să știți?

— Întrebarea e justificată. Deci, sînteți mirată să mă vedeți aici de mai mult de o oră?

— Da, bineînțeles! continua să rîdă.

— Vreți să știți de ce?

— Da, aveți nevoie de ceva?

— Da, aș vrea să intru în cabina noastră, cea cu numărul 23, pentru a pune la loc acest enorm binoclu care e cam greu, dar nu vreau

s-o scol pe soția mea ; aștept ca dintr-o clipă în alta să se hotărască să ceară *breakfast*-ul, ca în fiecare dimineață. Astăzi, însă, se pare că întîrzie.

— Îmi pare rău pentru dumneavoastră, dar nu mă duc la cabina 23, nu a fost soția dumneavoastră cea care m-a chemat.

Mai trece un timp. Mă plimb mai departe pe coridor. Uneori mă opresc în fața cabinei 23. Și, dacă în acel moment nu e nimeni să mă vadă, ascult la ușă ceea ce-mi spune inima.

După puțin timp se întoarce drăgălașa triestină. Se numește Wilma. Spune :

— Da' nu e posibil ! Tot aici sînteți ? Sînteți chiar îndrăgostit de soția dumneavoastră !

Îmi amintesc că, la acele cuvinte am simțit că mi se aprind obrajii. Dar, încă nici nu terminasem să roșesc, cînd, ce să văd ? Îl văd pe roșcovan de pe primele trepte ale scării de jos și întorcîndu-se să urce spre puntea de sus. De bucurie, îl strig, poate că țip :

— Nicolosi !

Și fug după el ca după un salvator.

Ciudat, chiar în clipa aceea, am o altă senzație — să-i spunem așa — parapsihologică : mă simt fericit, foarte fericit și-n același timp deziluzionat. E ca și cum aș vedea îndepărtîndu-se pentru totdeauna posibilitatea unei speranțe. Nu vei fi niciodată altfel de cum ești, dragă Nini. Nu vei fi niciodată mai puțin geloasă. Dar, pentru moment, bucuria mea este infinit mai puternică și mai vie decît această deziluzie.

În timp ce urc spre bar cu Nicolosi, îl întreb de unde vine. A fost jos la sala de gimnastică să facă o saună. Palermini încă mai e la bar. Ofer o sticlă de șampanie. Iar apoi, cînd rămîn singur cu Pepìn, îi povestesc, începînd cu balenele și terminînd cu Wilma, povestioara tragicomică a acelei dimineți palpitante pe care ți-am povestit-o acum ție, Nini, dragă Nini, unica mea bucurie. Și tu, poate, vei fi uluită. Îmi vei spune : „De ce pînă acum, pînă la acest telefon interminabil, pe care mi-l dai printr-o casetă, nu mi-ai povestit-o ?“

Dă-mi timp, scumpa mea, te rog în genunchi să mai ai un pic de răbdare. E atît de greu să-ți spun ceea ce doresc ! Cu mulți ani în urmă, încetul cu încetul, eu am intrat, Nini, în viața ta, în timp ce tu ai rămas în pragul vieții mele ; aș dori ca, în sfîrșit, încetul cu încetul să te văd intrînd și pe tine.

Între timp, povestioara dimineții palpitantă nu se termină aici. După ce i-am povestit-o lui Palermini, am coborît la tine. Ușa e deschisă, te-ai trezit deja, dar ești în pat. Mă uit în jur, văd că nu e nici o urmă de tăvi, de mîncare :

— Cum, este aproape miezul zilei și încă nu ai servit *breakfast*-ul ?

— Ba da, am mîncat imediat după ce ai plecat. M-ai enervat trezindu-mă și nu mai reușeam să adorm. Am reușit după *breakfast*, și am dormit pînă acum.

Eram gata să-ți spun că nu te cred. Că Wilma ar fi știut și mi-ar fi spus dacă tu ai fi

luat *breakfast*-ul. Dar nu eram sigur. Cînd am venit să te trezesc era încă foarte devreme și Wilma ar fi putut să intre de serviciu abia după o oră sau mai mult. Deci, am tăcut.

Am început să fac ocolul dormitorului, salonului, băilor, adulmecînd pentru a descoperi o probă materială a prezenței, acolo, în acei șaptezeci de metri cubi, a unei persoane care cu siguranță nu putea fi Nicolosi. Ah, da ! Pentru că sînt într-adevăr cel pe care tu l-ai numit imbecil. Bucuria de a descoperi că Nicolosi nu fusese acolo mă făcuse să uit că acolo, acolo în acele trei ore, ar fi putut fi un alt bărbat. Dar cine ? Îmi aminteam foarte bine, cum aș fi putut uita, ceea ce spuseseși glumind, poate tocmai pentru că era adevărat, că exista la bord un al treilea bărbat care, după mine și după Pepìn, îți plăcea, sau ți-ar fi plăcut. Bineînțeles, includerea lui Pepìn sugera posibilitatea că era vorba și în cazul celui de al treilea bărbat de cineva cu care nu era absolut necesar să faci dragoste : o simpatie și atît. Ai fost foarte vicleană, mai mult decît amabilă, băgîndu-l și pe Pepìn în această combinație. În sfîrșit, eram aproape sigur că, nu știu cum, ai călcat greșit. Dar ce aș fi putut să-ți spun ?

Acum îmi trecea prin minte, ca o iluminare, cu o certitudine neașteptată și nejustificată, faptul că tu, atunci cînd am intrat în cabină și te-am trezit pentru a lua binoclul, ai profitat, ca să spun așa, de nervii, de furia, de ura pe care o simțeai pentru mine în acel moment și

ai hotărît să te răzbuni. Cum ? Trebuia să fie cineva la bord care-ți plăcea, cineva cu care te înțelegeai. Mai exista și telefonul destinat conversațiilor dintr-o cabină în alta. Ai format numărul lui, i-ai spus : „Drumul e liber, vino !“ Erai sigură, erai liniștită că, după figura pe care mi-o făcuseși, pînă la miezul zilei nu m-aș mai fi întors. În sfîrșit, nu posedam nici o probă. Dar abducțiunea, după Pierce, este o probă.

Ca să mă eliberez de suferința continuă provocată de gelozia ta blestemată, la un moment dat mi-am făcut iluzia că mi-ar fi de-ajuns să te prind în flagrant în timp ce mă înșeli. Să te prind în flagrant era greu și, mai ales, îmi rupea sufletul. Acum nu pot spune că gelozia ta îmi sfîșie inima, ci numai că mă mîhnește și, trebuie să adaug că, în fond, îmi face plăcere, îmi flatează orgoliul. Merita deci să te prind în flagrant ? Prețul pe care ar fi trebuit să-l plătesc pentru liniștea mea de libertin nu era oare prea scump ? Nimic nu mă împiedica să încerc. Dar, tocmai de aceea, încercarea nu putea oare să-mi fie fatală ? Nu riscam să te pierd ? Dacă gelozia ta mă durea mai puțin decît a mea, ei bine, o blestemam mai mult pe a mea.

...În clipa asta îmi dau seama, dragostea mea, că banda magnetică a casetei numărul 1 se va termina în curînd.

10

DUPĂ TREI ZILE de lucru și viață normală mă întorc la microfonul casetofonului. Înainte, însă — deoarece nu aș vrea să te plictisesc, Nini, nu aș vrea să mă repet —, am ascultat caseta numărul 1. Apoi am închis-o în *safe* și încă nu știu, poate că voi mai avea nevoie numai de încă una, în tot cazul îți voi trimite totul cînd voi termina. Ah, maratonul înregistrării a devenit o obsesie, îți vorbesc chiar și atunci cînd dorm ; închipuie-ți că azi-dimineață m-am trezit deoarece aparatul nu funcționa. Visam că-ți telefonez, dar în vis obiectul ăsta era mai complicat, mai infernal decît în realitate : înregistra exact ca și casetofonul pe care-l am în față și-n același timp era și un adevărat telefon ; tu mă întrerupeai din cînd în cînd, îmi spuneai să repet un cuvînt pe care nu-l înțeleseseși ; în sfîrșit, în afară de telefon și casetofon era chiar un computer, dădea și informații, exista și un ecran pe care apăreau pe rînd și cifre ! Visam că am cîștigat un premiu foarte important. Un fel de „Nobel" pentru arhitectură, îmi fusese acordat pentru I.U.H., care era deja finisată pînă în cele mai mici amănunte, așa cum va fi numai peste un an și, dacă vrea Domnul, după o lungă absență din Chicago, după încă o vară și o toamnă, care-n vis trecuseră deja, dar pe care sper din tot sufletul să le petrec la Milano și la Ventimiglia, împreună cu tine, cu Giacomo, Raffaello, Agostino, Filiberto și Maria. În vis mă întorsesem la Chicago, așteptam inaugurarea definitivă și solemnă a Universității, și-ți telefonam tocmai ca să-ți dau vestea care-mi fusese comunicată doar cu o clipă înainte : cîștigasem cel mai mare premiu mondial pentru arhitectură ! Știi cîți dolari ne aducea premiul ? Computerul comunica cifra. O cifră infinită, compusă numai din 9. O serie de nouă. 999999... toți unul după celălalt, dar, vai, ultimul 9 înțepenise, rămînînd pe jumătate în afara ecranului. Aparatul se oprise, nu mai mergea. Nici partea audio nu mai funcționa, tu nu mai erai de partea cealaltă a firului să mă asculți... și astfel, de furie, m-am trezit azi-dimineață. Era ora șase, miezul zilei în Italia. Acum, însă, este ora șapte seara. Am lucrat toată ziua la Wilmette, tot pentru ca să găsesc o soluție de închidere a ferestrelor, iar acum, în sfîrșit, pot să-mi reiau povestea, care ți s-o fi părînd deja plictisitoare și interminabilă. Trebuie să mai ai răbdare, dragă, tocmai lucrurile cele mai importante nu ți le-am spus încă.

Faptele contează, bineînțeles, dar nu contează niciodată la fel de mult cît gîndurile, dorințele, reflecțiile pe care le dezvăluim împreună cu minciunile noastre, tocmai pentru că încă nu au devenit încă fapte ! Cîte minciuni-adevăruri aș fi dorit să aflu, despre tine și despre mine, dar care au rămas obscure ! De exemplu, dacă în acea dimineață petrecută pe coridor așteptînd să te trezești, te-aș fi surprins

— lucru imposibil deoarece el, între timp, era la saună — făcînd dragoste cu Nicolosi, cum te-ai fi comportat ? Dacă acesta ar fi telefonul viselor mele, știu ceea ce mi-ai răspunde : „Încetează odată, Vittorio ! Este stupid și ridicol ca eu să fac eforturi să-mi imaginez cum m-aș fi comportat într-o situație care nu s-a petrecut pentru că nu se putea petrece..." Atît ! Ai dreptate doar pînă la un anumit punct ; ți-am mai spus-o, puteai foarte bine să fi primit pe altcineva în cabină. Despre asta vom mai vorbi. Să luăm altă situație. Să trecem la o întrebare care nu te privește pe tine, ci pe mine. Și de data aceasta este vorba despre ceva ce nu s-a întîmplat, dar care s-ar fi putut întîmpla. Și dacă tu mă prindeai în pat cu doamna Nicolosi ? Deci, dacă tu mă întrebi pe mine acum cum m-aș fi comportat eu, eu ți-aș răspunde într-un mod ușor diferit : „Nu știu, Nini, cum m-aș fi comportat, dar nu știu numai pentru că nu s-a întîmplat, *nu* pentru că nu s-ar fi putut întîmpla".

În afară de această foarte mică diferență între mine și tine, noi am fost foarte norocoși în viață. Să nu-mi spui că nu ești de acord să considerăm acest fapt ca un mare noroc pentru amîndoi : nu ni s-a întîmplat niciodată să ne *surprindem*, să ne prindem asupra faptului.

Sau este o închipuire ?

Nu, nu e o închipuire, deoarece în realitate s-a întîmplat chiar așa : destinul sau, dacă vrei, precauția noastră mai mult sau mai puțin conștientă, ne-a păzit de vulgaritatea faptului în sine, ne-a salvat întotdeauna de la un incident atît de neplăcut.

În același timp este, în schimb, cu adevărat o închipuire, deoarece tu și cu mine știm foarte bine cum stau lucrurile : dacă neglijăm pentru un moment frecvența faptului și identitatea celui de al *treilea personaj*, tu și cu mine cunoaștem foarte bine că tu m-ai înșelat și că eu te-am înșelat.

Nu ar fi deci o închipuire, ar fi — de fapt, este — o realitate, dar o realitate ambiguă, bivalentă care cuprinde în semnificația sa cea mai profundă și un nucleu de falsitate. Prima este o aparență superficială a faptului, acea aparență pe care ne-am obișnuit s-o numim închipuire, dar care conține în schimb adevărul, ceea ce contează cel mai mult în adevăr.

Totul e bine, bine, bine, atît de bine încît ne considerăm norocoși. Dar de ce să mai simțim atunci nevoia să ne mai gîndim la alte, diverse, posibile destine ? Ce ne neliniștește încă și acum ? De ce simțim, sau de ce eu simt pînă și acum, atît de departe de tine, necesitatea de a-ți vorbi cu sinceritate, de a-ți dezvălui ceva ce tu nu ai știut niciodată despre mine, sau poate ceva care eu cred că tu nu știi în timp ce tu știi, sau, de fapt, ceva ce rămîne un mister chiar și pentru mine ? Iar precauția noastră — a mea și a ta — nu este oare exagerată ? a fost curaj sau lașitate ? Atunci cînd, după o primă escală după Lüderitz, în Namibia, nava a ajuns la Cape Twon, chiar și tu îți vei aminti că viața noastră de croazieră s-a schimbat.

Nava a mai luat la bord noi pasageri la clasa întîi. Erau și niște misionari irlandezi și olandezi, chiar și un cardinal sau un episcop, nu-mi aduc aminte, și, fără nici un raport cu acești misionari, mai era un grup zgomotos, gălăgios, vesel : șapte-opt bărbați și cîteva dintre femeile lor, comercianți, oameni de afaceri, publiciști, toți americani, trei dintre care italo-americani de origine napolitană sau pugliezâ... Oameni care ție și mie, și în special lui Palermini, ni s-au părut insuportabili : în cel mai bun caz îi găseam pitorești. Dar s-a întîmplat, era imposibil să nu se întîmple, să se împrietenească imediat cu familia Nicolosi. Bieții Nicolosi erau mult mai bine decît ei, dar nu într-atît încît, cu toate acestea, să nu-i admire și să nu-i simpatizeze imediat. Nu am asistat la emoționanta scenă, dar Palermini mi-a vorbit de ea și cred că mi-aș putea-o imagina. De fapt, domnul Nicolosi, în '43 sau '44, aproape ca toți băieții, chiar și cei meridionali, lucrase pentru Comandamentul Militar Aliat și fusese la Bari subalternul unuia din cei trei italo-americani : *„Hello Nicolosi ! Hello Bill ! For Good's sake ! What are you doing here ? That's wonderful ! We must celebrate !* [1]"

În timp ce nava *Paolo Toscanelli* ridica ancora, îndreptîndu-se spre Port Elisabeth, nu i-am mai văzut pe Nicolosi la masa lor, alături de a noastră. Și așa a fost pînă la Genova, ceea

[1] Salut Nicolosi ! Salut Bill ! Extraordinar ! Ce-i cu tine aici ? Dar e minunat ! Trebuie să sărbătorim (engl.).

ce l-a întristat pe Palermini... Nini, tu știi toate astea. Dar nu am înțeles bine, din seara aceea și în tot restul croazierei, comportamentul tău față de familia Nicolosi.

Masa americanilor era la extremitatea opusă a sălii de mese. Ei bine, tu, cînd te întîlneai ici-colo cu unul din Nicolosi, la bar, la cinema, la plimbare, la piscină, erai întotdeauna prima care să se repeadă spre ei, fie că-i întîlneai împreună sau numai pe el, sau pe ea singură. De fiecare dată era ca o sărbătoare, parcă i-ai fi întîlnit în Montenapoleone, știind bine că nu locuiesc la Milano. Aproape că-i îmbrățișai și le făceai complimente ca unor vechi prieteni. De ce ? Am avut întotdeauna curiozitatea asta, și dacă nu ți-am vorbit de ea, înseamnă că aveam un motiv. Dar care era motivul *tău* ca să-i tratezi dintr-o dată atît de bine și atît de diferit de modul în care te-ai purtat înainte ? O să-mi spui, mai devreme sau mai tîrziu, sper cît de repede. Între timp am căutat singur o explicație. Iat-o : vroiai să demonstrezi familiei Nicolosi că nu-ți pasă deloc că s-au mutat cu masa de lîngă noi. Că faptul nu te-a enervat. Că, dimpotrivă, erai bucuroasă.

Iar eu, ca de obicei, simțeam și de data asta la fel ca tine, aveam aceeași reacție : un orgoliu, o detașare, un fel de *să punem lucrurile la locul lor*. Dar, în același timp, într-o stranie contradicție, resimțeam o ușoară melancolie că nu-i mai văd ca înainte, acolo, aproape, cînd ne așezam la masă. Sînt aproape sigur că și

tu te contraziceai ca și mine, simțeai și tu aceeași ușoară melancolie.

Începînd cu prima zi de navigație după Cape Town și după ce am trecut de Capul Bunei Speranțe, s-a așternut între noi un straniu gol, un fel de însingurare, chiar dacă — sau pentru că — totul ni se părea mai frumos. În sfîrșit Oceanul Indian, sosirea la Port Elisabeth, la ceasul magic al apusului de soare, colinele Uitenhage, plaja imensă a Golfului Algoa, razele de soare care ating micul port englez vechi, frumos și inofensiv, de la începutul secolului trecut, așezînd o coroană roșie-aurie peste zidurile cenușii, în contrast cu înaltele paralelipipede ale întreprinderilor textile și chimice, cu fumul rafinăriilor, cu macaralele și navele din port, cu tot orașul modern — două secole de revoluție industrială desfășurîndu-se în fața noastră ca o dioramă și profilul creionat al Cap Recif-ului acolo jos, negru, contra luminii... Devenise oare totul mai frumos tocmai pentru că acum nu mai eram în primejdie să fim copleșiți în orice moment de năvala zîmbitoare a familiei Nicolosi? Da, poate că da. Starea noastră de spirit contemplativă depindea, poate, de faptul că știam că fuseserăm părăsiți de ei și constrînși să ne refugiem în rafinamentul nostru și, normal, în melancolia despre care ți-am vorbit.

Deci, familia Nicolosi ne *murdărea?* Ah, nu, nu ar fi doar o răutate, ar fi chiar greșit și nedrept să vorbesc astfel! Vezi, Nini, după mine, familia Nicolosi era tot ce noi nu am fost niciodată și, poate, nu am fi putut niciodată să fim: simpli, umili, un pic vulgari, manipulați în mod inconștient de angrenajele unei existențe mic burgheze, lipsite de orice ambiție și subordonate unui egoism riguros din care făcea parte, în fond, și afecțiunea care-i lega pe ei doi. Să faci dragoste, dar să nu ai copii. Să mănînci cît mai bine cu putință fără a cheltui prea mult. Să joci pocher, dar cu foarte multă viclenie, cu foarte multă prudență. Poate că rarele nebunii la pocher fuseseră durerile lor adevărate, dacă se exclud nenorocirile inevitabile, cum ar fi bolile și moartea, de care nu scapă nimeni. Călătorii, distracții, o viață cu un anumit confort. A munci pentru a obține un cîștig maxim cu oboseală minimă, a aștepta pensia. Cred că el era angajat la o bancă, iar ea la o casă de modă. Tocmai această viață, atît de diferită de a noastră — întotdeauna pîndită de probleme dificile și contrastante, mereu agitată, mereu într-o alternare violentă de entuziasme și nemulțumiri — tocmai această normalitate odihnitoare a familiei Nicolosi era cea care ne fascina, chiar dacă am înțeles acest lucru, dar fără a ni-l mărturisi, numai după ce am rămas singuri cu dragul nostru Pepìn. Dar cine știe? Elogiul pe care-l fac familiei Nicolosi la o distanță în timp atît de mare este, probabil, o abstracțiune pe care mi-o închipui deoarece se opune neliniștii noastre. Și ceea ce mă neliniștește azi este tocmai straniul gol sufletesc cu care mi se pare că-mi amintesc de cele două

săptămîni de croazieră de-a lungul coastelor orientale ale Africii : Durban, Lourenço Marques, Dar Es-Salaam, Mombasa, Mogadiscio, Djibouti, Port Sudan, pînă la canalul de Suez, pînă la excursia din Cairo, pînă la reintrarea în Marea Mediterană, pînă la sosirea la Genova !

Drept la prora navei *Toscanelli*, în cenușiul răsăritului de soare, lucea, la intervale regulate, departe, la orizont, o luminiță ; era Farul !

De mai multe ori reconstruit și restaurat, vechile creneluri fiind înlocuite cu actualii baluștri. Farul din Genova este și astăzi cel înălțat în 1545 după planurile lui Giovanni Maria Olgiati, arhitectul Fortăreței din Savona și Porții Arcurilor din Brignole. Dar micul far din Wilmette ? Micul far din Wilmette nu a mai fost distrus. În neașteptata, deliranta exaltare cu care mi-am imaginat prima dată cum va arăta I.U.H., mi s-a părut indispensabil să-l distrug... Ei bine, ar fi fost o greșeală enormă. Dar se întîmplă întotdeauna așa. Atunci cînd încercăm să atingem sublimul ne apropiem în mod fatal de ridicol, dar aceasta nu implică niciodată riscul atît de probabil de a cădea, datorită batjocurii generale, în infamie. Micul far a fost înglobat în amplul proiect al Universității Umaniste cu ajutorul unor simple elemente organice pentru rezolvarea arterelor de circulație care racordează modulele cu edificiul central. Dar pînă cînd vor aminti lumii acele ornamente reliefate din labradorit de numele meu ? Gloria mea va rămîne oare doar un vis ?

La prima rază de soare a dimineții eram deja sus, pe palierul punții de comandă. Fără tine. Ne invitase comandantul la o ultimă cafea. Dar tu n-ai vrut să te mai deranjezi.

— I-am mulțumit deja comandantului ! Du-te tu singur, te rog ! Așa pot și eu, între timp, să fac valizele în liniște.

O cantitate enormă de fleacuri africane, cadouri stupide și scumpe pentru fiecare din cei cinci copii ai noștri. Greu să le vîri pe toate în valize. Te-am crezut ca un prost. După o oră, cînd am coborît, tu dormeai fericită, dormeai ghemuită toată, una din obișnuitele tale poze foarte grațioase ; cabina era în aceeași dezordine în care o lăsaserăm cînd ne-am băgat în pat : pachete, saci, suluri, jucării, săgeți, scuturi, tam-tam-uri ! Renunț să sar peste acel munte de obiecte pentru ca să te trezesc cu sărutul iertării. Te trezesc cu o văicăreală de nerăbdare !

De la familia Nicolosi ne luaserăm rămas-bun cu o seară înainte, în timpul banchetului de adio. Dar singurul care s-a emoționat cît de cît a fost Pepìn. Noi doi, din păcate, am etalat aceleași formule : „La revedere, o să ne scriem, ne telefonăm". Mai formale decît cele schimbate între oameni care s-au cunoscut petrecîndu-și vacanța într-un hotel de munte. Iar tu, nu știu de ce, poate doar pentru că în acea zăpăceală de toasturi erai distrată, nici măcar nu te-ai ostenit să repeți încă o dată — ce te costa ? — mondena, frivola comedioară de tip Montenapoleone !

Recunosc însă că, după aceea, ai fost, ca de obicei, foarte harnică cu valizele. Fără să-mi spui nimic, te înțeleseseși cu Wilma să te ajute, fata aceea dintr-un sat apropiat de al tău, cu care vorbeai în dialect. Nu ți-o amintești ? Ba ți-o amintești perfect. Și-n timp ce tu și cu ea înfăptuiați miracolul de a strînge valizele într-o oră, eu am urcat din nou pe puntea superioară la băiatul care se ocupa cu telefoanele, la bar, la restaurant... Cînd am văzut-o pe Wilma m-am gîndit că trebuie să împart din nou bacșișuri. După cum știi foarte bine, Lorenzo îmi fusese simpatic pînă în clipa cînd a vărsat sosul pe mine din cauza ta. Serviabil, dar niciodată servil, era un camerist perfect. Am fost darnic cu bacșișul. El atunci, încurajat, mi-a povestit pe scurt viața lui. Era din Friuli, a făcut armata la marină, de cîțiva ani e pe mare, dar s-a hotărît să lase totul baltă. Vroia să se stabilească într-un oraș, dacă ar fi fost posibil la Milano, unde avea niște rude, niște unchi care l-ar găzdui măcar pentru început. Are permis de conducere de categoria a doua, îi place să conducă, se gîndește la un taxi, îmi cere să-l recomand la primărie, și-a pus de-o parte niște bănuți, dar a auzit că, pentru a obține autorizație fără să aștepți prea mult, e nevoie să fii sprijinit etc. În sfîrșit, sînt lucruri pe care le știi la fel de bine ca mine, chiar mai bine.

Insist să vorbesc despre Lorenzo, Nini, și te rog să nu întrerupi casetofonul. Trebuie să mă asculți, vei înțelege de ce. Îți voi spune

după aceea ceva nou, ceva ce poate că te va uimi, dar pe care nu aș avea curajul să ți-l mărturisesc dacă mai înainte nu-ți amintesc tot ce nu ai uitat... de fapt, este prima dată cînd îți vorbesc de lucrurile astea, nu ?

E normal să fie așa. Despre evenimentele cele mai dureroase din trecut, între soție și soț, nu se vorbește niciodată. Doar cînd e necesar. Și de data asta, vei vedea, este.

I-am promis imediat lui Lorenzo să-l ajut. Mi-a dat o hîrtie pe care trecuse datele lui personale, cu adresa și telefonul de la Milano și de la Pontebba. Un sat de munte ? Da, de fapt el a vrut să fie marinar. Dar acum i-a trecut pasiunea asta.

Am niște prieteni la primăria din Milano. Dar nu-i promit lui Lorenzo nimic sigur. Îi promit doar că mă voi ocupa foarte serios.

Cu autorizația de taxi era mult mai greu decît prevăzusem. Croaziera s-a sfîrșit în primele zile ale lui februarie. În mai sau iunie s-a întîmplat ca șoferul nostru să se însoare și să lase baltă mașina noastră Alfa Romeo. Copiii noștri sînt încă foarte mici și avem nevoie neapărat de un nou șofer. Pentru moment, pînă cînd i se rezolvă treaba cu autorizația, ți-l propun pe Lorenzo. Îi telefonez. L-am revăzut, după cîteva zile spune da, îl angajăm.

Iar acum, înainte de a-ți vorbi despre o problemă ce nu-l privește pe Lorenzo, îți voi spune totul despre Lorenzo. Despre acest tot

știi, bineînțeles, multe, dar unele lucruri nu, ți le voi spune și pe acelea, altfel mi se pare că nu mai pot trăi !

Ce tristețe a fost, totuși, cînd am debarcat de pe nava *Paolo Toscanelli :* imediat după ce am coborît pasarela, imediat ce am pus piciorul pe chei, m-am întors s-o privesc — înaltă deasupra mea, acoperind aproape tot cerul — și momentele cele mai ambigue și mai neliniștitoare, noaptea lui Gobòi, dimineața aceea de frămîntări în fața ușii cabinei noastre mi-au revenit în minte ca niște semne ale unei nebunii care mă orbise.

Straniu, absurd, aproape rușinos : remușcarea de a fi comis o eroare mi se părea încă amestecată cu un regret.

11

AJUNȘI LA MILANO...

Destinul schimbă caii, așa spunea Byron. Și noi cum ar trebui să spunem ? Destinul schimbă avionul ? Nu. Analogia nu e potrivită : azi se fac călătorii foarte lungi fără să schimbi avionul, iar la începutul secolului trecut se schimbau de mai multe ori caii în timpul unor călătorii pentru noi foarte scurte. Nu are importanță ; în chip misterios, vechiul mod de a o spune este mai adevărat.

Destinul schimbă caii.

Ajunși la Milano, după cîteva luni — dar era un lucru hotărît și dorit de un an — ne-am

mutat de pe strada Mercalli într-un apartament foarte mare, proaspăt renovat, de la ultimul etaj, un super-apartament pe strada Marina, cu fațada spre bătrîna grădină de la Porta Venezia, spre teii, „care de liniște și umbră sînt dornici“, liceului Giuseppe Farini bătrînul.

Era deja vară, școala era pe terminate, am pășit în apartamentul din strada Marina cînd de-abia începuseră lucrările de mobilare a casei. Un necaz ? Soluția : de îndată ce s-au încheiat cursurile, Giacomo și Raffaello au plecat pe întreaga durată de două luni a vacanței *total immersion*[1], la Londra, în timp ce noi cu cei trei copii mai mici și cu Miss Murphy — vezi, Nini, că acum mi-am amintit numele ? —, cu Lorenzo și cu bucătăreasa am plecat imediat la mare. Reușisem să aranjez totul cum nu se poate mai bine : lucrările urmau să continue în absența noastră și să se încheie la mijlocul lui septembrie, odată cu întoarcerea noastră, *à la rentrée*[2].

Ventimiglia ! Contea di Ponente ! Bătrîna casă așezată perpendicular între Roya și mare ! Și Miss Murphy, Dumnezeu s-o binecuvînteze, care se afla deja printre noi ! În ceea ce-l privește pe Lorenzo, nu ne înșelase așteptările : foarte bun camerist, așa cum știam, foarte

[1] Imersiune completă (engl.), procedeu pedagogic de însușire a limbii și culturii unui popor prin petrecerea unei perioade mai îndelungate în țara respectivă, în condiții nediferențiate de cele ale localnicilor.

[2] Revenire după vacanță (fr.).

bun şofer, aşa cum ne aşteptam, se pricepea foarte bine să aibă grijă de cei trei copii mai mici, aşa cum noi nici nu îndrăzniserăm să-i pretindem.

Îţi vei aminti, primele săptămîni au fost pentru noi doi o perioadă de odihnă. Pentru mine în mod special. La sfîrşitul lui august trebuia să încep să călătoresc din nou : întîi la Paris, o mare recepţie a prelaţilor dominicani ; apoi Bruxelles — Stockholm — Helsinki, un turneu de conferinţe nu atît de lung cît de obositor şi tocmai această *corvée*[1] universitară mă obliga să-mi fac vacanţa mai puţin „sportivă", aşa cum preferam de obicei.

De fapt, alegerea celei de a doua case se explică prin avantajul extraordinar pe care Ventimiglia îl are asupra tuturor celorlalte locuri de vilegiatură, nu prea îndepărtate de Milano : litoralul splendid la numai treizeci de kilometri în linie dreaptă de la Ghiacciaio del Clapier la Cime del Gelas, la Vesubi, un munte înalt la care se ajunge într-o oră cu maşina, traversînd o zonă de coline, de o frumuseţe neschimbată, parte italiană, parte franceză.

În această sublimă enclavă triunghiulară, Provence — Piemonte — Liguria, trăiesc încă civilizaţia, limbajul, arhitectura paleo-creştină şi aşezămintele pastorale ale foartei bătrîne Occitanii, în centrul Europei. De mai mult de un secol, după o serie de tratate succesive toate infame, oamenii politici francezi şi ita-

[1] Corvoadă (fr.).

lieni au reuşit să impună drept graniţă o linie şerpuitoare absurdă şi stupidă : o întrerup mereu, la mică distanţă una după cealaltă, *Douanes* şi *Dogane*[1]. Dar : *Pro bono malum*[2]. Această enormă prostie, care descurajează comerţul, consumul şi turismul, împiedică azi pe mulţi din colegii mei să facă acolo monstruozităţi criminale şi permite puţinilor umanişti care iubesc natura şi istoria să-şi petreacă o vacanţă liniştită. E oare nevoie să-ţi amintesc de minunatele noastre plimbări din timpul acelei perioade scurte, dar neasemuit de frumoase, cînd cei mari erau încă mici, dar destul de mari ca să vină cu noi ?

Ah, Valea Roya cu spectaculoasele ei stînci roşii, cu pădurile imense şi sălbatice care încununează spre est coasta dintre Nervia, Roya şi Bevera ! Şi vîrful Longoira, şi Muntele Grammond, şi sus, sus pînă la Sospel, la Graziani, la Ardouin, la Col du Turini !

Poţi deci să înţelegi cu ce durere am fost constrîns să renunţ, atunci cînd Agostino şi Filiberto s-au hotărît, împreună cu Miss Murphy şi Lorenzo, să urce pe Grammond, adică să facă o excursie, bineînţeles nu o călătorie în regulă, ci aproape, în ultimă instanţă, o ascensiune. Mă îndoiam că mai am atîta putere ! În special deoarece Miss Murphy... — acum îmi amintesc că uneori îi ziceam Miss Whymper — urca exact ca o adevărată alpinistă ! Pentru nimic în lume nu aş fi acceptat

[1] Puncte de vamă în limbile franceză şi italiană.
[2] Tot răul spre bine (lat.).

să rămîn la coadă, în spatele unei *nanny !* Și-n plus, cîți ani avea atunci Maria ? Patru, cel mult cinci... da, e meritul tău că știa deja să înoate craul, dar pentru Grammond era încă prea mică, am rămas cu ea la Ventimiglia.

Morala : atunci cînd cei patru drumeți s-au întors la nouă seara arși de soare, înfometați, entuziasmați, tu și cu mine, după ce am culcat-o pe fetiță, am ascultat pînă la miezul nopții povestirile lor. Lorenzo îi dusese de la Mortola la Carletti și la Villatella, pe străduțe numai *tournants* [1] strînse între ziduri. În sfîrșit, parcurgînd cu mașina un drum bun numai pentru catîri, ajunsese la Granges de Saint Pancraces. De acolo, firește, au urcat pe jos. Dar cu ce nostalgie mi-i imaginez chiar și azi ! Să renunț eu la traversarea pădurii din jurul Muntelui Cogorde, să renunț la ideea de a escalada Muntele Grammond ; făcuserăm drumul acela împreună, în primul an în care am venit la Ventimiglia ! Dar am renunțat ; numai gîndul că azi nu aș mai fi în stare să traversez acea pădure, să urc și, chiar mai rău, să cobor numai cîțiva metri, mă deprimă, mă nimicește, mă anihilează, e un gînd pe care nu-l suport.

Din vara aceea, oricum, am o amintire fericită : odată cu momentele de liniște și tandrețe petrecute în familie, mi se părea că se șterge definitiv, cufundată pentru totdeauna

[1] Serpentine (fr.).

în timp amintirea, neliniștitoare, ingrată a croazierei noastre din iarnă. Cînd a început să se apropie momentul să plec în turneul de conferințe în nord, m-am gîndit dacă nu mi-ar fi posibil să duc cu mine simțămîntul acela de bunăstare, să inventez vreo scuză verosimilă pentru ca să mă sustrag angajamentelor și să evit viitorul iminent tot așa cum anulasem trecutul recent. Am tras concluzia că, hm, a simula o boală ar fi unicul mijloc de a scăpa, dar, firește, am alungat această idee.

Ți-am spus la revedere în dimineața de 30 august, la aeroportul din Nisa, unde m-ai condus. Am în memorie data exactă... poate pentru că destinul nostru și-a schimbat caii, nu odată cu mutarea din strada Mercalli în strada Marina, ci tocmai în ziua în care ne-am luat rămas-bun pe aeroportul din Nisa.

De cîte ori, Nini, ne-am luat rămas bun ! De cîte ori ne-am despărțit zile, săptămîni, chiar și luni, iar apoi, mereu, ne-am regăsit, ne-am reunit fără să trecem vreodată printr-o traumă, fără să punem la îndoială faptul că tot așa va fi mereu.

În schimb, de data asta, numai de data asta... În sfîrșit, acel 30 august rămîne pentru mine o dată memorabilă. De ce ? Mă vei întreba curioasă. Ai răbdare. Îți voi spune ; mai bine zis, vei afla totul încetul cu încetul.

Era hotărît — și, de fapt, normal — ca la aeroportul de la Nisa să mă ducă Lorenzo care, după ce terminase cu marinăria, de cîteva luni,

avea încă pașaport în regulă. *Take-off*[1] la ora zece dimineața ; trebuia să fiu acolo la ora nouă, și deci pusesem deșteptătorul să sune la cinci. Tu mă scoli, ca de obicei, dar te văd îmbrăcată.

— Vin și eu, îmi spui.

— Nu, tu nu ! îți răspund cu vorbele unui cîntec din vremea aceea, dar rîd surprins că ai renunțat la unicul tău viciu : Cum de te-ai hotărît să vii și tu ?

— Nu mă asculți niciodată cînd vorbesc. Ți-am spus cel puțin de trei ori. Trebuie să cumpăr la Nisa niște bluze „Lacoste", cele pe care le au acum copiii au ajuns niște zdrențe...

Exact ! Bineînțeles ! Tricourile „Lacoste" ! Singurele maieuri din toată lumea demne de fiii noștri ! Cum putusem să uit ! Și, în timp ce intru în baie, îți spun :

— Bine, atunci te rog anunță-l pe Lorenzo că în dimineața asta e liber.

— Nici prin gînd nu-mi trece ! Ești nebun ! Nu am nici o intenție să conduc ! E sîmbătă, cu aglomerația care e azi în centrul Nisei, cum să mă descurc fără șofer la parcare ? Cred că nu vrei să iau un taxi ?

— Nu, nu ! strig și eu, deja sub duș. Nu, bineînțeles.

Și, între timp, toate aceste prostii, fără să-mi dau seama, mi se fixau în memorie, gravate parcă în marmură, în peretele de marmură al dușului.

[1] Decolare (engl.).

Nu am uitat nici o clipă din timpul scurtului drum din dimineața aceea, un traseu pe care tu și cu mine îl parcursesem deja, împreună sau singuri, imposibil de numărat de cîte ori. Acum, adică după șaisprezece ani, în sfîrșit, se merge pe autostradă și tot drumul îți ia cel mult o oră. Cu șaisprezece ani în urmă îți trebuiau două ore sau chiar trei.

Vama era chiar pe malul mării, la Ponte di San Ludovico. Imediat după Menton, pentru a ajunge mai repede, deviem spre dreapta : strada Saint Michel în loc de *promenade* George V. Apoi o luăm pe la Corniches de la Riviera și apoi spre Moyenne, pentru a evita Monte Carlo. Se ajunge la Èze la Plateau și se intră în Nisa prin cartierul Requier. Piața Garibaldi, strada François Guizot pînă în port. În port ne-am oprit deoarece era încă devreme și am luat un *café-crème*[1] la colțul dintre Quai Papacino cu strada Caterina Segurana, eroina piemonteză ! Acolo, în bar, am întîlnit un preot bătrîn. Mă fixa cu o atenție stranie ; robust, cu ochii verzi și inteligenți. I-am zîmbit întrebător. Iar el mi-a spus că, de fapt, s-a uitat cu poftă la trabucul meu din Toscana pe care tocmai o fumam. În pofida faptului că stă aproape de graniță, are dificultăți să și le procure. Îi ofer trei sau patru, iar el îmi mulțumește, scuzîndu-se și rîzînd :

— *C'est mon péché favori.*

— *Mon père !* răspund. *Dans la vie chacun a son peché favori. Voyez ma femme, par*

[1] Cafea cu frișcă (fr.).

exemple, elle aime tellement faire ses petits sommes le matin... Părinte ! În viață fiecare are păcatul său preferat. Soției mele, de exemplu, îi place atît de tare să doarmă ceva mai mult dimineața încît azi mi-a dat o mare dovadă de dragoste : s-a sculat la cinci ca să mă conducă la aeroport !

Îți amintești ce ți-a spus atunci bătrînul preot ?

— *Ma fille ! Si votre péché favori n'est que ça, eh bien, vous vous en irez tout droit au Paradis !* Fiica mea, dacă păcatul dumitale preferat nu este decît acesta, ei bine, te vei duce direct în Paradis !

Și spunînd asta a ridicat mîna ca pentru a te binecuvînta.

Ar fi foarte ciudat ca tu să nu-ți amintești, nu ?

Piața Massena, *promenade des Anglais,* Pont Magnan, Var, aeroportul.

Era o zi de o limpezime de cristal, senină cu o ușoară briză ce prevestea apropierea lunii septembrie. Tu purtai o bluziță albă de voal și un costum crem cu o curea albă de piele. Ai stat cu mine pînă în ultima clipă, apoi te-ai dus sus, pe terasă. Cînd am traversat pista, m-am întors și te-am văzut la balustradă. La fiecare trei sau patru pași mă întorceam să te privesc și să-ți fac semn, tot așa am făcut și pe scara avionului pînă în clipa în care am dispărut în interior. Te-am revăzut apoi prin hublou ; tu nu puteai să mă vezi, dar ai rămas acolo și, bănuind că eu te văd, mi-ai făcut semne de drum bun, cu gesturi largi și lente pînă cînd avionul s-a mișcat din loc. Apoi... Apoi nu mai știu nimic. Ajuns la Orly, am încercat să-ți telefonez, dar toate cabinele erau ocupate.

Am așteptat mult. În sfîrșit, cînd s-a eliberat o cabină, m-am uitat la ceas și am renunțat : era abia miezul zilei, imposibil să te fi întors deja la Ventimiglia, cine știe cît timp îți mai lua cumpărarea tricourilor „Lacoste".

Taxiului în care eram i-a trebuit o oră și jumătate pentru ca să mă ducă la Plaza-Athénée ; erau acolo cu toții într-o unduire fantomatică de rase monahale albe și negre, înconjurîndu-mă cu o căldură sufletească vie și proteguitoare : tunici de un alb aproape mat ca ale unei foarte ușoare *chantilly* [1] și pelerine negre impecabil călcate. Le aud cuvintele afectuoase, muzicalitatea îmbătătoare, inimitabilă acelei *langue française* [2]. Mă scuz și fug la telefon.

Vorbesc cu *nanny*. Nu ești acasă, nu ai ajuns încă. Dar telefonaseși. Și nici măcar de la Nisa, de la un mic hotel din Pont Magnan, la jumătatea drumului între aeroport și Nisa. Un accident ? Nu, o defecțiune stupidă, sărise cureaua de transmisie. Toate atelierele de reparații sînt închise, *l'heure du déjeuner* [3] este sacră. Nu redeschid pînă la trei. Pe de altă

---

[1] Frișcă (fr.).
[2] Limbi franceze (fr.).
[3] Pauza de prînz (fr.).

parte, magazinul cu tricouri „Lacoste“ nu se redeschide decît la patru. Deci, vei ajunge, dacă totul va merge bine, în jur de șase sau șapte seara. Ce gîndesc ?

Nimic, gîndesc.

Îi spun lui Miss Murphy că, pentru o mai mare siguranță, voi telefona din nou pe la ora opt.

Erai acasă. Mi-ai spus imediat că ești foarte obosită, exasperată, moartă de plictiseală și că ai de gînd să te bagi în pat fără să mai cinezi. Însă vocea îți era proaspătă, vibrantă, veselă, plină de vitalitate. Ți-am urat noapte bună și am urcat în cameră să fac o baie și să mă schimb.

Prînzul trebuia să aibă loc la țară, unde biserica și casa de odihnă proiectate de mine fuseseră construite, dar trebuia să ne deplasăm prea departe de Paris și, în orice caz, personalul de serviciu și bucătăriile nu erau încă puse la punct. Astfel prînzul, care era dat în onoarea mea, a avut loc în centrul Parisului, strada Faubourg St. Honoré, în refectoriul vechii mănăstiri Annonciation. Cel puțin cincizeci de invitați. Iar eu trebuia să țin un discurs în franceză. Nu știu dacă ți-am vorbit despre asta vreodată sau nu. Probabil că nu, era un subiect pe care nu l-am abordat în discuțiile cu tine de atunci pînă acum. Trebuia să vorbesc răspunzînd la un toast, la sfîrșitul prînzului ; în concluzie, *clou* [1]-ul seratei.

---

[1] Punctul culminant (fr.).

În capul mesei se afla cel mai mare teolog din lume, adică *R. P. Reginald Garrigou-Lagrange*, vechi prieten de al mamei mele, care mă cunoștea de cînd eram copil. La stînga lui mă aflam eu. Iar la dreapta lui era Corbusier. „Corbu“, vechiul meu prieten și maestru, la acea ocazie *toast-master* [1] ! Nu eram pregătit. În ziua aceea nu m-am gîndit la nimic. Închipuie-ți că nu mă gîndisem deloc la toast. Mi-am zis că n-am încotro, am să improvizez... Nu, fii liniștită, nu am spus nici un cuvînt despre tine ! Nimic, însă aceasta însemna un gol, iar acel gol erai tu.

Mi-am început discursul povestind în amănunt întîlnirea cu bătrînul preot la Nisa. Fără să mă refer deloc la prezența ta. Iar cînd am ajuns la fraza-cheie, *mon péché favori*, am început :

— Și care este, prieteni și colegi, păcatul nostru preferat, al nostru al tuturor ? Este arhitectura !

Și, în continuare, timp de cel puțin douăzeci de minute, am enumerat cazurile, unul după celălalt, în care, pentru arhitecții din lumea întreagă, arhitectura poate să devină un păcat, un păcat pe care, cu toate acestea, trebuie să-l evităm, iar atunci cînd îl comitem, așa cum se întîmplă prea des, trebuie să încercăm o remușcare, să ne căim etc. Aplauzele nu mai conteneau, mare succes. Păcat că nu erai acolo, Nini dragă. Dar tu, între timp, te aflai — poate — în păcat.

---

[1] Cel ce rostește toastul principal (engl.).

Ziua următoare, cu toate acestea, te-am sunat, ca de obicei, de două ori, la orele obișnuite : dimineața nu prea devreme și seara înainte de a mă culca. Ca și cum nimic nu s-ar fi întîmplat, am continuat astfel de la Paris, apoi de la Bruxelles, apoi de la Stockholm, apoi de la Helsinki. Și ce se întîmplase, de fapt ? Poate nimic precis. Dar eu nu știam, nu puteam ști, deci încercam să nu mă gîndesc și aproape că reușeam să nu mă gîndesc.

Așa a fost pînă la sfîrșitul călătoriei mele.

12

M-AM ÎNTORS la jumătatea lui septembrie, erați încă la Ventimiglia. Am zburat de la Helsinki la Frankfurt și cu un alt avion de la Frankfurt la Nisa. Așa cum ne înțelesesem la telefon, ai venit să mă iei cu mașina, tu conduceai, dar îi luaseși cu tine pe Agostino și pe Filiberto, o surpriză frumoasă, o mare bucurie pentru mine. Numai că, pe drum, m-a cuprins bănuiala că ai venit cu cei doi copii pentru ca să nu te afli singură cu mine în timpul nu prea scurtului traseu. Imediat, această suspiciune mi se pare absurdă. Dar puțin timp după înțeleg că, din contra, este justificată. Întrebările și răspunsurile, poveștirile din timpul călătoriei mele și poveștirile vilegiaturii noastre — acea însuflețită, lapidară conversație care se înnoda întotdeauna cînd ne regăseam împreună după mai mult timp — azi

s-a desfășurat numai între mine și copii. Tu erai ciudat de taciturnă, parcă plictisită sau agasată. La telefon, cu o seară înainte, mi-ai părut foarte normală, entuziasmată, bucuroasă de întoarcerea mea, acum, în schimb, erai absentă, absorbită de condusul mașinii.

Interveneai în dialogul nostru numai din cînd în cînd și pe cît se poate de laconic, cu un da, un nu, un oh, un rîs scurt, un oftat trecător, un scurt suspin. Era clar că ești cu gîndul aiurea, uneori nici nu ascultai ce spuneam. În timpul nopții probabil că se întîmplase ceva, ceva neplăcut care te preocupa. Ai fost atentă la flecăreala noastră numai atunci cînd copiii au început să-mi vorbească despre vizita neașteptată a lui Mattioli.

Mare prieten de-al nostru și, mai ales, un om deosebit, pe care tu l-ai admirat și îndrăgit întotdeauna, așa cum îl admiram și-l îndrăgeam și eu. Se ducea la Monte Carlo să se distreze și să se ocupe de afacerile băncii : *pour lui c'était la même chose* [1].

— Cînd intri în vacanță ? l-am întrebat cîndva prostește.

— Dar eu sînt întotdeauna în vacanță, băiatule, mi-a răspuns el, iar eu am roșit de rușine.

Mattioli nu era la curent cu călătoria mea în nordul Europei și, ducîndu-se la Monte Carlo, se oprise la noi, sigur că mă va găsi.

[1] Pentru el era același lucru (fr.).

Atunci, de îndată ce copiii au început să vorbească despre Mattioli, ai scăpat un :

— Uff !

— Cum, uff ? Sper că ai fost amabilă cu el !

— Se înțelege, i-am oferit un ceai cu prăjiturele, era pe la cinci și jumătate după-amiaza. Am fost foarte amabilă cu el și foarte bucuroasă să-l revăd.

— Și atunci de ce, uff ?

— Pentru că e plictisitor, de aia !

— E prima dată cînd aud așa ceva despre Mattioli ! Cum se poate, cînd el e bărbatul cel mai inteligent și cel mai amuzant din lume ?

— Da, da, bine ! Dar pentru mine e plictisitor și gata ! Putea să se anunțe. M-a enervat că a găsit casa în dezordine... asta-i tot. Ai dreptate, ai dreptate, dar hai să nu mai vorbim despre asta !

Atunci am tăcut.

În rest, ajungînd acasă, mi-a trebuit doar să văd fața lui Lorenzo pentru a înțelege că el era cauza proastei tale dispoziții. Eu te cunosc, Nini dragă, ești foarte abilă să spui minciuni, ești campioană mondială la minciuni. Inventezi dintr-o dată vreo istorie sau vreo povestioară, chiar și niște fapte deformate, incredibile, imposibile... ei bine, reușești întotdeauna, pe moment, să te creadă toți, iar asta te umple de bucurie, te joci, te lăfăi de satisfacție. În schimb, ești absolut incapabilă să simulezi un sentiment pe care nu-l ai. Minciuna te distrează la nebunie. Ipocrizia te plictisește de moarte.

Ai fost deci incapabilă să ascunzi, pentru un motiv sau altul, că aveai ceva cu Lorenzo. Imediat ce am rămas singur cu tine, m-am informat. Iar tu, sinceră, mi-ai spus că Lorenzo, din păcate, nu mai era atît de bun. În timpul absenței mele, încetul cu încetul, se schimbase : se schimbase de la o zi la alta. Lent, leneș, bădăran, nemulțumit.

— Nu ți-am spus niciodată nimic la telefon ? De ce trebuia să-ți creez probleme din cauza lui Lorenzo ? Mă gîndeam în sinea mea : Lorenzo probabil că are și el problemele lui, ca femeile, care-i vor trece. Uite, dacă vrei să afli totul, eram sigură că odată cu sosirea ta îi va trece totul. În schimb, nu. Din contra.

— Ei, l-am văzut, m-am limitat să observ.

Iar tu, în concluzie, mi-ai explicat liniștită că hotărîseși ca în cele trei-patru zile cît mai rămîneam la Ventimiglia să nu-i mai spui nimic, să înduri mai departe pentru că aveam nevoie de el pentru a pune la punct casa înainte de plecare și apoi pentru călătoria pe care o făceam, de obicei, cu două mașini. Dar erai hotărîtă, în același timp, ca, odată ajunși la Milano, să-l concediezi după toate normele legale și-n plus cu o mică recompensă :

— Astfel, la Milano, el se va duce la rudele lui, tu vei căuta să-l ajuți cu autorizația de taxi, vei reuși să i-l obții și gata, terminăm cu problema asta.

Ți-am spus că nu sînt de acord. Mă gîndeam că, odată ajunși la Milano, l-aș mai reține încă pentru o săptămînă sau două. Se putea

întîmpla ca, trăind la oraş — era clar că-i plăcea oraşul —, să redevină cel de dinainte.

Nu te-am convins.

— Ei bine, ţi-am spus atunci, numai că la Milano, înainte de a-l concedia, e mai bine să mai aşteptăm... să aşteptăm pînă găsim un alt *chauffeur* [1].

— Cum vrei tu, dar găseşte-l repede. Telefonează-le imediat de aici trepăduşilor tăi. Să-şi dea toată silinţa.

Comportarea lui Lorenzo, în acele ultime zile la mare, nu se potrivea deloc cu plîngerile tale. În timp ce servea la masă, îl priveam cu atenţie, îl spionam. Se schimbase, da. Dar nu aşa cum mi-ai spus tu. Respectuos, serviabil, prevenitor, la fel ca înainte; unica schimbare era seriozitatea, chiar tristeţea lui. Nimic altceva. Precis că îşi dăduse seama de intenţia ta.

Ai fost întotdeauna persoana cea mai nerăbdătoare pe care o cunosc.

După două zile de la reîntoarcerea noastră la Milano, nu văzusem nici măcar unul din candidaţii care trebuiau să-l înlocuiască. Dintre toţi cei cu care discutase Colnaghi — cel mai bun dintre asistenţii mei pe care, ca să-mi faci în ciudă, îi numeşti trepăduşi — nu era nici unul care să fie bun. Mă întorc acasă pe la ora unu, pentru prînz. Vine către mine, în întunericul anticamerei, Lorenzo. Mă aştepta. Sînt gata să aprind lumina, dar nu o fac deoarece îmi dau seama că e gata să plîngă.

[1] Şofer (fr.).

— Plec, domnule profesor. Doamna m-a concediat.

Am rămas tăcut cîteva clipe.

— Îmi pare rău, Lorenzo. Dar ce vrei să facem ? Totul e în regulă cu lichidarea ?

— Da, totul e în regulă. Doamna a avut grijă de toate. Chiar în plus. I-am mulţumit. Bineînţeles, vă mulţumesc şi dumneavoastră, domnule profesor.

Ne-am strîns mîinile. Şi-a luat cele două valize care erau într-un colţ. Mă duc să-i deschid uşa de la casă. El lasă jos valizele, îmi strînge din nou mîna. Pleacă.

Tu eşti cea care vii spre mine acum, în semiîntunericul din antreu.

— S-a terminat ? îmi spui aproape zîmbind.

— Da, s-a terminat, răspund fără să zîmbesc deloc. Nu sînt mulţumit. Dar, pînă la urmă, poate că e mai bine aşa.

— E mai bine aşa, cu siguranţă. Vino, avem stdidii de Ille-et-Vilaine. M-am dus să le iau de la Claudio. Aici, de pe strada Marina pînă la Claudio se ajunge în zece minute.

Ţi-am răspuns că eşti un înger.

Aşa vrea destinul, mereu destinul ! În acea după-amiază, la funeraliile bietului Ghiozzi, cine s-a apropiat de mine ? A venit alături de mine pe la jumătatea cortegiului, iar eu am văzut abia după cîţiva paşi că era Mattioli.

Drumul spre cimitir, de-a lungul străzilor din centru, a fost destul de lung, aşa încît, la

un moment dat, așa cum se întîmplă întotdeauna, cei care nu mergeau chiar în spatele sicriului au început să schimbe cîte o vorbă în șoaptă.

Îi spun încet lui Mattoli că mi-a părut rău că atunci cînd a fost la Ventimiglia...

— Și mie mi-a părut rău că nu te-am găsit. În schimb am fost bucuros. Pe fetiță o cheamă Maria, nu ? A fost prima dată cînd am văzut-o, e minunată ! Și cei doi băieței... Ceilalți doi sînt în Anglia, mi-a spus Nini... Pe cei doi de aici i-am găsit bine crescuți, frumoși, sănătoși, zdraveni și chiar cultivați.

Îl întreb cum te-a găsit pe tine. Iar el mi-a șoptit netulburat, puțin ironic :

— Ei... foarte bine și soția ta, cred. Tu ai fi fost, dragul meu, cel pe care probabil nu l-aș fi găsit într-o stare prea bună... dacă te-aș fi găsit.

Ușor surprins (cine știe ce are în vedere Mattioli ?) i-am zîmbit :

— Sînt obișnuit cu enigmele tale. Vrei să mă ajuți s-o dezleg și pe asta, așa cum m-ai ajutat întotdeauna să dezleg și altele ?

— Da, dar numai ca să-ți dau primul impuls. Soluția va fi mai bine, mai bine pentru tine, să ți-o găsești singur. Fii atent, Vittorio. Cînd începem să tolerăm anumite situații, după aceea totul devine un obicei de care e greu să ne mai eliberăm...

Înțelesesem. Îmi ajungea. Am reflectat o clipă și apoi am spus :

— Îți mulțumesc din toată inima. Iar pentru mine poți fi liniștit, așa i-am vorbit.

Într-o străfulgerare, vorbele lui Mattioli mă avertizaseră atunci cînd mă credeam deja aproape salvat.

Nu am dormit prost în noaptea aceea. Am dormit foarte puțin. M-am trezit pe la patru. Zăceam cu ochii deschiși în semiîntuneric. Tu dormeai ca un înger. Îți spusesem „înger“, chiar în dimineața aceea. Acum a ta *silhouette* răsturnată, cu fața în jos, ușor aplatizată și încadrată exact în jumătatea dreaptă a patului, îmi amintea de un piedestal arhaic, de basorelieful triunghiular reprezentînd o tînără în elan în timpul unei curse atletice. Iar mîna ta dreaptă, ieșind de sub pernă, era ușor îndoită și închisă pe jumătate, ca și cum cu o clipă înainte i se luase teda, făclia. Încotro fugeai, iubita mea, în visul tău ? Nu urmăreai pe nimeni. Alergai corect, sigură de victorie, către gloria sportivă. Precis nu-ți aminteai și deci nu puteai să-mi spui în ce mod descoperise sau ghicise Mattioli că era ceva între tine și Lorenzo. În acele clipe, în timp ce admiram chipul tău imobil, albind în întuneric, care continua să-mi sugereze ceva, mi-am jurat în gînd să nu te mai cercetez niciodată în viața mea. Nu-mi mai doream să-mi povestești ceva niciodată. Nu-mi păsa deloc să aflu de la tine sau de la alții cum anume se întîmplase, ci doream ca tu să-mi spui că da, se întîmplase ceva. Iată de ce m-am trezit la ora patru.

La etajul de deasupra noastră, în locuința din strada Marina, exista o mansardă care urma să devină noul meu atelier, dar în timpul lucrărilor de reamenajare, dădusem întîietate apartamentului nostru. Pentru cîteva săptămîni, mi-am păstrat atelierul din strada Mercalli ; din păcate, lăsasem acolo o agendă cu adrese. Ca împins de un arc, îmi iau lucrurile, inclusiv ciorapii și pantofii și, atent să evit cel mai mic zgomot care te-ar putea trezi, mă strecor pînă-n anticameră. Mă îmbrac, sînt gata, ies. Claudio e aici, pe aproape ? Și mai aproape este, deci, San Babila și stația de taxiuri.

Ajung în strada Mercalli, îi spun taximetristului să mă aștepte, mă precipit sus să caut agenda. N-o găsesc imediat, în sfîrșit o găsesc. Apoi fac un duș. Apoi îmi pregătesc o cafea, pentru că în oraș cafenelele trebuie să fie încă închise. În timp ce aștept să fiarbă cafeaua, străbat cu privirea topografia întortocheată a cartierului Savallo—Fontana și observ că numărul 152 din strada Ripamonti este aproape la înălțimea străzii Roggia Vettabbia. Ripamonti este strada cea mai lungă din Milano și e în întregime dreaptă.

Începe să se lumineze de ziuă. Mai trece cîte un camion, venind pe contrasens. Nimic altceva. Sîntem la numărul 152 chiar înainte de ora la care aș fi dorit să ajung. Bietul băiat ! Îl deranjam la ceasul crud în care sînt arestați nelegiuiții. Este adevărat — mă gîndesc fără să ies din taxiul oprit în fața casei de la numărul 152 —, este adevărat că s-ar putea să se fi sculat chiar și la ora aceea, dacă se duce în oraș să caute de lucru, iar eu riscam să nu-l mai găsesc.

Coborînd din taxi, examinez casa. Ușa de la intrare, vopsită în verde stins, spre care urcă două trepte de piatră, este întredeschisă : cineva a ieșit fără să o închidă, sau nu se închide niciodată. Tatăl și bunicul au avut aceeași meserie ca și mine ; o casă pe care o văd pentru prima dată și în care dau să intru, o examinez instinctiv, așa cum toți cei care nu sînt arhitecți privesc chipul și îmbrăcămintea unei persoane necunoscute.

Casa de la numărul 152 din strada Ripamonti precede poarta cu numărul 154 care este la colțul străzii Solaroli, o stradă strîmbă, murdară, stranie. Sînt case cu numai trei-patru etaje, nu prea recente, care nu datează nici măcar din al doilea deceniu, între cele două războaie, ci mai dinainte, de la sfîrșitul secolului XIX, sau de la începutul secolului nostru, cînd s-au construit, dincolo de periferia orașului Milano din acea vreme, cîteva grupuri mici de căsuțe, fără să se știe prea bine dacă mai aparțin încă zonei rurale sau orașului. Nu sînt deci, antice, numai vechi ; nici un fel de întreținere, tencuiala scorojită, cîteva crăpături și, poate, în interiorul apartamentelor firele electrice sînt prinse direct pe perete.

Niciodată nu-l întrebasem pe Lorenzo care era ocupația unchilor sau rudelor lui. Probabil că domiciliul din strada Ripamonti nu era decît un aranjament provizoriu, o soluție în aș-

teptarea unui apartament pe care primăria urma să-l aloce în vreun cartier nou, muncitoresc. Cu siguranță că acest diagnostic, pe care l-am dat după o scurtă privire, nu mă încuraja ; incertitudinea, aș putea spune remușcarea mea, în orice caz acea milă care nu e bună sfătuitoare sporiseră, chiar dacă nu aveau justificare.

Am intrat, am urcat încet o scară strîmbă de piatră, cu balustradă de fier. La palierele etajelor și la unele uși, nu la toate, apăreau numele scrise de mînă pe cartonașe. Știam, bineînțeles, numele lui Lorenzo, dar numele rudelor mi-l spusese doar o singură dată și-l uitasem.

Etajul doi. La una din cele trei uși, numele era Filipputti. Din Friuli. Am simțit că-mi bate inima mai tare, era foarte probabil să fie aici. Exista o sonerie. Am sunat. Sunetul era prea tare după gustul meu !

O voce, o voce nu prea clară :

— Cine-i ?

Vocea lui. Simpatică, atît de simpatică încît am rostit :

— Lorenzo, eu sînt ! am răspuns. Franzi. Iartă-mă că vin la ora asta !

Deschide. Era gata să plece. Chipul lui fin, palid și tras, privirea lui nici enervată și nici surprinsă, ci zîmbitoare și inteligentă ca de obicei, indiferent de tot ce se putuse întîmpla, mi-au dat siguranța absolută că vizita mea neașteptată, fără să-i telefonez înainte, nu fusese o greșeală ; aveam în fața mea un om integru, dintr-o veche familie de la munte. Exact așa cum, în rest, știam deja.

— Mă scuzați că vă primesc aici, dar nu vreau să-mi trezesc unchii, aceasta este încăperea cea mai îndepărtată...

Bucătăria. Ordine, foarte curată. O ușă, o fereastră deschisă, un balcon cu balustradă de fier. Și o curte surprinzătoare, mare și plină de copaci, platani înalți cu frunzele deja împestrițate de galbenul toamnei. Toate acestea se întîmplau în urmă cu cincisprezece ani, acum, precis, i-or fi tăiat.

— Luați loc, domnule profesor.

I-am mulțumit, am rămas în picioare.

Mi se părea că-l văd pentru prima dată. Nu-l privisem niciodată cu luare-aminte ; chipul lui Lorenzo avea ceva dureros și puternic, indiferent de starea sufletească în care se afla acum. Așa îl avea și înainte, chiar și pe navă cînd servea la masă, zvelt și zîmbitor ! De pe atunci aș fi fost în stare să-l înțeleg dacă aș fi observat cu mai multă atenție acel nas subțire, acea privire directă și patetică ! Aș fi surprins de pe atunci, expresia lui umilă și în același timp atît de sigură : închisă și hotărîtă să nu-și trădeze niciodată gîndurile.

Am rămas în picioare.

— Lorenzo, mi-a părut foarte rău că a trebuit să pleci. Știu, doamna a fost cea care te-a concediat...

— Nu, domnule profesor, nu e chiar așa. Eu am vrut să plec. Eu i-am spus doamnei acest lucru.

— Tu ? Dar de ce ? Am crezut întotdeauna... pînă nu m-am întors din călătorie... am crezut că ești bucuros să stai în casa mea.

— Da, da, așa-i, am fost întotdeauna bucuros... pentru dumneavoastră, pentru copii, pentru micuța Maria... Dar era de-acum imposibil, credeți-mă ! Aceea nu mai era viață !

— Ce era imposibil ?

Dar el a izbucnit în hohote de plîns, n-a mai reușit să se abțină, îi șiroiau lacrimile pe obraji.

Am tăcut, privindu-l încă o clipă. Apoi am făcut cîțiva pași către ușa cu geam și m-am oprit să contemplu platanii.

Am simțit că-și revenea. Am așteptat fără să înțeleg și fără să mă forțez să înțeleg.

În sfîrșit i-am auzit vocea :

— Adevărul... adevărul...

M-am întors. Avea ochii plecați și, din nou printre lacrimi, a murmurat :

— Adevărul este că nu mai era posibil să continuu. Se purta urît cu mine... în fiecare zi mai rău... iar în ultima vreme nimic din ce făceam nu era bun pentru dînsa. Nu înceta să-mi reproșeze tot felul de lucruri. Nu se putea sfîrși decît așa. Eu i-am spus să mă lase să plec... La început a fost altfel... Atunci cînd dumneavoastră ați plecat și v-am condus la aeroport... apoi am trecut prin centrul Nisei... și apoi doamna mi-a spus s-o duc la munte, să facem același drum pe care l-am făcut cu copiii și cu bona... Pe drumul de catîri pînă în pădure...

Am văzut că ezita. Și-a întors privirea într-o parte și, coborîndu-și vocea și mai mult, dar cu o supusă și umilă demnitate, a continuat :

— În sfîrșit, domnule profesor, trebuie să vă spun... cu mine doamna, știți, era fericită ! Spunea : „De cît timp mi-am dorit această clipă, de cît timp !“ Era fericită, foarte fericită...

Pentru o clipă, dar numai pentru o clipă, aproape am vrut să-l întreb dacă prima dată nu fusese în cabină, la bordul navei *Toscanelli*. Dar expresia lui emoționată, sinceră, spontană părea să excludă această posibilitate. Lorenzo nu era un șmecher, nu ar fi fost niciodată capabil să calculeze subtilități de genul acesta și să simuleze. De aceea am rostit doar :

— Bine, Lorenzo. Acum s-a sfîrșit. Amintește-ți însă că trebuie să te ocupi în continuare de găsirea unei slujbe ; ai și numărul meu de telefon de la atelier. Nu mă ceri pe mine, ci pe inginerul Colnaghi, el este la curent cu tot cazul tău. Peste o săptămînă, în orice caz, telefonează-i și roagă-l să-ți dea numărul de la atelierul meu cel nou. Și fii liniștit, vei avea taxiul, ți-am promis. Ciao.

Mi-a mulțumit scurt încă o dată și m-a condus la ușă.

La ora aceea, datorită aglomerației de pe strada Ripamonti, traversarea a jumătate din Milano a fost mai lungă. Dar cînd am ajuns la Porta Vigentina, hotărîsem deja totul.

13

SĂPTĂMÎNILE, zilele, nopţile, orele, minutele cele mai neplăcute din viaţa mea atunci au început, dragă Nini! În total cît timp? Trei—patru luni? Nu ştiu, nu aş şti să spun. Ştiu doar că am fost foarte ferm în încăpăţînarea mea pînă la capăt.

În dimineaţa aceea, în mod normal, ţi-ai dat seama că am ieşit foarte devreme. Dar nu ai ştiut niciodată adevăratul motiv. Poate că nici nu te-a preocupat să afli. Ai crezut, fără îndoială, explicaţia pe care ţi-am dat-o eu, *en passant* [1], pe la ora prînzului, că fusesem în strada Mercalli să revăd proiectul filialelor noi ale Băncii Comerciale, pe care Colnaghi trebuia să-l fotocopieze imediat. În rest, se mai întîmplase şi alte dăţi, uneori mi se întîmpla să mă scol devreme, în timp ce tu dormeai fără să-ţi dai seama de nimic. La proiectare lucram, de obicei, noaptea. Însă pentru a revedea şi a da drumul unui proiect sînt mult mai bune liniştea, răcoarea şi luciditatea de la cinci pînă la şapte dimineaţa.

Ah, dar de data asta proiectul care mă interesa era un proiect personal, destinat numai mie, nearticulat, fără anexe, fără codicili, fără măcar un scop de care să fiu conştient. Eram la punctul în care nu mă mai preocupam cînd şi cum să-ţi vorbesc despre aceasta. Nu era vorba de flecăreală, ci doar de a acţiona cu hotărîre

---

[1] În treacăt (fr.).

fără înduplecare. Era suficient ca în pat, în întuneric să nu te mai caut, să nu-mi mai întind mîna după tine ca să te mîngîi. Da, deoarece din acea foarte îndepărtată seară de la Padova — la hotel, tu erai pe atunci încă o fetiţă — de atunci, eu am fost întotdeauna cel care *a început*. Eu am fost acela întotdeauna pînă în clipa cînd, optsprezece sau nouăsprezece ore după ce sunasem la uşa familiei Filipputti, m-am băgat în patul nostru din Milano, alături de tine. Din acel moment mi-am pierdut pentru multe nopţi obiceiul de *a începe*, de a întinde mîna. Şi trebuie să-ţi spun că, în mod ciudat, nici măcar nu mă mai gîndeam la asta : nu era necesar să-mi amintesc de hotărîrea mea. Din prima noapte a fost imediat ceva normal, ca un reflex condiţionat ; nu mai aveam nici un chef să fac dragoste. Trebuie să adaug că nu aveam nici un chef să fac dragoste în general, adică nici cu alte femei. Eu care, din păcate, te-am înşelat întotdeauna, toată viaţa mea ; ei bine, în acea perioadă, să-i spunem a „sancţiunilor“, nu am făcut dragoste cu tine şi nu am mai făcut-o niciodată. Nu era un calcul. Era un instinct animalic. Altfel ar fi fost prea uşor! Ca şi cum, făcînd dragoste cu altele, aş fi pierdut toată plăcerea pe care o simţeam *nefăcînd-o* cu tine. Nu era vorba doar de hotărîrea pe care o luasem în strada Ripamonti, nu era doar o justă răzbunare, un mod de a-ţi face rău, de a te pedepsi, de a te condamna, a te face să-ţi înţelegi greşeala. Pentru mine era şi o profundă, misterioasă, dură voluptate. Acesta era oare rostul sancţiunilor, al protestului meu mani-

festat printr-o castitate îndărătnică ? Nu, n-avea nici un rost. Am mai spus : era vorba de un instinct animalic. Pur și simplu, *nu vroiam*. După cîteva nopți, cînd tu ai început să întinzi mîna, să mă mîngîi prima, eu mă întorceam brusc și neatent pe partea cealaltă, ca un dulău care a mîncat prea mult și nu mai vrea decît să doarmă.

Dormeam cu adevărat. Mă trezeam, însă, în inima nopții. Aprindeam veioza de pe noptieră, vedeam că dormi, stingeam și atunci rămîneam mult timp treaz. Recapitulam în minte toate trădările tale ; în marea lor majoritate aparțineau, din fericire, acelei perioade în care am trăit împreună înainte de a ne căsători și înainte de a avea copii. Pe croitorul acela din strada Spiga cum îl chema ? Bernardi. Fabricantul acela de biciclete ? Pellegrini. Și acela înalt, brunet, cu prestanță, care ducea o viață de huzur deoarece era unicul fiu al unui miliardar ? Tommasino Sampieri. A apărut cu un an înainte de a ne căsători, cînd am închiriat un mic apartament pe strada Conservatorio, iar eu îl întîlneam pe acel individ pe scări cînd se ducea s-o vadă — așa se spunea — pe prietena lui, o celebră cîntăreață, care locuia la etajul de deasupra.

Acel individ, Tommasino, de fiecare dată cînd mă întîlnea pe scări, mă saluta cu zîmbete exagerate. Apoi am aflat că venea de obicei la noi cînd eu nu eram la Milano, la cîntăreață se ducea numai ca la o cunoștință sau pur și simplu ca să-mi risipești bănuielile. Atunci am înțeles jignirea nepedepsită și lașă a zîmbetului cu care mă saluta, spunîndu-și : „Ia te uită ce tîmpit !“ Se înțelege că în toate cazurile acestea nu te-am surprins niciodată în timp ce făceai dragoste ; de fiecare dată am avut mari bănuieli dar niciodată vreo dovadă, iar tu ai negat întotdeauna totul. În sfîrșit, ai mai călcat tu strîmb și după ce s-au născut copiii, dar rar, iar suspiciunile mele au fost atunci mai nesigure. Toți cei cinci copii ai noștri cred că sînt ai mei. Îmi seamănă. Dar tu, tu erai capabilă de orice, chiar dacă m-ai iubit întotdeauna.

Între timp, în aceeași perioadă a sancțiunilor, încetul cu încetul, reflectînd noapte după noapte la atîtea, la toate, chiar și la momentele de gelozie cele mai labile și puțin justificate — cînd fuseseși atît de răutăcioasă și de pricepută încît să mă faci să sufăr —, mi-a venit o idee. Poate că abstinența mea instinctivă avea totuși un scop, chiar dacă nu mi-l propusesem niciodată. Iată, poate că trebuia să-mi spui un da.

Este adevărat, cîți de „da“ ar fi trebuit să-ți spun eu ! Tu, de fapt, m-ai acuzat de nenumărate ori : nu ai pierdut niciodată ocazia de a-mi demonstra că ai cunoștință de infidelitățile mele. Dar — și pentru aceasta-ți sînt foarte recunoscător, — nu m-ai pus niciodată cu spatele la zid pentru a obține de la mine o mărturisire categorică ca cea pe care, poate, ți-o pretindeam eu acum. M-ai băgat în spital, spărgîndu-mi în cap o sticlă de „Chianti“, dar cauza invocată de tine nu era cea adevărată, era doar simbolică. Îți sînt recunoscător și pentru asta.

Tu ai fost întotdeauna, din instinct, împotriva mişcării feministe. Tu crezi, împotriva tuturor feministelor din lume, că raporturile sexuale sînt mult mai importante pentru femeie şi un pic mai puţin importante pentru bărbat. Bărbatul e un *trup rapid,* spunea Giacomo Noventa. Femeia ţine şi creşte în ea însăşi sămînţa vieţii timp de nouă luni.

Pînă cînd, într-o noapte, după ce ai întins încă o dată mîna ca să mă mîngîi, iar eu, ca de obicei, m-am întors pe partea cealaltă, mi-ai spus dintr-o dată, furioasă :

— Atunci să divorţăm ! De ce nu divorţăm ?

Îţi aminteşti ce ţi-am răspuns. Nu cred că ai uitat. Ţi-am răspuns că, după părerea mea, este imposibil să divorţăm pentru simplul fapt că avem cinci copii, pe care atît tu cît şi eu îi iubim foarte mult. Azi, în plus, îţi mai spun ceva. Căsătoria, după mine, este o legătură indestructibilă, dar numai *adevărata* căsnicie este indestructibilă, iar adevărata căsnicie nu coincide întotdeauna cu căsătoria religioasă sau căsătoria civilă. Adevărata căsătorie e un fenomen personal şi aproape fiziologic, care priveşte în mod exclusiv două persoane, fiecare din acestea crede că va putea iubi în viaţă şi dincolo de moarte numai pe cealaltă. Legea, obiceiurile, taina bisericească, ceremoniile nu au nici un amestec cu toate astea. Este vorba de fiinţa noastră intimă, de o înclinaţie naturală pe care o avem în noi înşine, închisă şi de neclintit. Nu e sacră, nu e magică, nu e juridică. Ştim că multe specii de animale urmăresc din instinct aceeaşi normă : perechile, cît trăiesc, nu se despart niciodată.

Nu, în noaptea aceea ţi-am spus doar că nu putem divorţa, nu ţi-am vorbit despre căsnicia indestructibilă, acesta este un adevăr pe care l-am descoperit în ultimele zile aici, la Chicago, reflectînd la o veste proastă care mi-a sosit din Italia. În noaptea aceea la Milano, ţi-am vorbit numai despre copiii noştri. Apoi te-am rugat să mă scuzi, eram obosit, vroiam să dorm. Tu, după felul tău obişnuit de a fi, m-ai insultat. Eu am rîs amar :

— Ai răbdare, lasă-mă să dorm, după aceea îţi voi spune, îţi voi explica. După aceea... altă dată... altă dată.

14

DE CÎT TIMP nu mai făceam dragoste, nici cu tine şi nici cu alte femei ? Cu toate acestea eram calm, ironic, detaşat. Îmi spuneam că, în fond, am putea continua aşa toată viaţa. *Am fi putut,* deoarece nu mă gîndeam la tine, sau, cel mult, socoteam că o femeie cu cinci copii poate să „renunţe la totul". De fapt, îmi spuneam, mai există încă şi călugăriţe şi călugări, nu neapărat toate şi toţi ca în opera lui Boccaccio. Să-i lăsăm în pace pe sfinţi, să nu ţinem cont de greutatea jurămîntului religios ; cu siguranţă există fiinţe normale de ambele sexe (eu am cunoscut mai multe) care, nefiind deloc

neputincioase sau sfinte, dintr-un motiv sau altul pentru a se dedica total unui părinte sau unui binefăcător, din altruism sau din egoism, din curaj sau de frică, din simplu bun-simț sau dintr-o ușoară nebunie, au renunțat la orice activitate sexuală, făcînd și mult sport, permițîndu-și curele kneipp și, în concluzie, o duc foarte bine. Cel puțin așa credeam eu că ar fi posibil.

Pe de altă parte, tentativele tale nocturne au devenit din ce în ce mai rare. Știindu-te în culpă — nu puteai să nu te știi în culpă — ai crezut înainte de toate că îmi „datorezi" acele *avances*[1] timide, încerte, mîngîietoare. Dar, destul de repede, cu cît rămîneam mai insensibil, cu atît profundul tău orgoliu feminin se oprea să mai ia vreo inițiativă : în sfîrșit, ți le-ai interzis.

Atunci... atunci, nu știu cum s-a întîmplat, dar cu toate astea s-a întîmplat. Foarte încet, fără să am simptome, ca la începutul vindecării unei boli misterioase, ceva în mine a început să se schimbe.

Mai întîi am început să simt, din cînd în cînd, un gust amar în gură, ca atunci cînd, după ce accepți o ofertă de lucru fără prea mult entuziasm, proiectul întîmpină unele dificultăți și ai presimțirea că se va sfîrși rău. De două-trei ori trecusem și eu prin această experiență.

Era gustul care anunța un eșec posibil. Era un pericol pe care, trezindu-mă de dimineață, sau intrînd la birou, sau întorcîndu-mă acasă

[1] Avansuri (fr.).

pentru masă și revăzîndu-ți chipul, îl resimțeam deja ca fiind iminent. Și dacă veneai acum cu altă idee, nu de divorț, ci de o separare legală ? Și dacă eu încăpățînîndu-mă, continuînd astfel, lăsînd să treacă prea mult timp între tine și mine în aceste condiții, riscam să nu-mi mai recuperez niciodată echilibrul, plăcerea de a desena, de a lucra, de a fi eu însumi ?

Mă mutasem deja cu atelierul din strada Mercalli la mansarda din strada Marina. O tristețe stranie mă cuprindea după-amiaza tîrziu, în serile de noiembrie sau de decembrie. Rămas singur, ieșeam la o jumătate de oră după plecarea lui Colnaghi, efectuam operațiile complicate ale închiderii ușilor și, în loc să cobor la etajul de dedesubt, mergeam jos cu ascensorul pînă la parter ; pentru a lua o gură de aer, mă plimbam puțin pe sub teii din grădina Perini cărora le cădeau ultimele frunze. Atunci a început, pentru prima dată de la acele „sancțiuni", să-mi fie frică de reîntoarcerea la un vechi obicei, de care crezusem un timp că m-am eliberat : ce-ar fi să mă duc la tîrfe ?

Și dacă, în această perioadă, mi-ar fi telefonat o prietenă căreia nu-i spusesem niciodată nu ? Și dacă ea, telefonîndu-mi, mi-ar fi spus că-i în trecere prin Milano ? În mansarda noului atelier exista o canapea de odihnă, cu baie. Cu siguranță că nu aș fi invitat-o acolo, am fi mers la Gallia. Dar mă rugam — mă rugam la cine ? la Dumnezeu ? la Destin ? nu știu, dar este același lucru — mă rugam ca acea prietenă

a mea să nu vină chiar atunci la Milano, deoarece probabil că nu aş fi fost capabil să-i rezist.

Şi ar fi fost sfîrşitul ! Poate că te-aş fi pierdut, Nini. Poate că eu m-aş fi pierdut. Cine poate şti ?

Dar nu trebuie, Nini, să-ţi faci o părere greşită. În toată perioada aceea prietena mea nu a venit la Milano şi nici eu nu am căutat-o niciodată acolo unde ştiam că o găsesc. Dar, chiar dacă ar fi venit şi aş fi cedat obiceiului, ei bine, aş fi cedat nu pentru că mă gîndeam că tu ai fi fost „fericită, foarte fericită“ cu Lorenzo ; nimic nu era mai departe de mine decît acest gînd şi nu-mi stătea în fire să cred că aveam *dreptul* să mă răzbun. Nu, absolut nu. M-aş fi văzut cu prietena mea şi aş fi făcut dragoste cu ea numai pentru că aveam chef. Ba dimpotrivă, adevărul — chiar dacă tu nu mă crezi — este tocmai invers : ceea ce, în orice caz, mi-ar fi dat tăria să-i spun nu prietenei mele era exact amintirea legăturii tale cu Lorenzo. Ai înţeles ?

Dar tu rîzi, Nini, te văd rîzînd de aici, ca şi cum obiectul acesta negru pe care îl am în faţă şi în care vorbesc ar fi un videocasetofon. Ridici din umeri şi rîzi.

Rîzi deoarece nu ai înţeles, pentru că nu poţi, nu vei fi niciodată în stare să înţelegi. Sau nu ? Ştiam un singur lucru, un lucru care, de cînd m-am hotărît să-ţi trimit aceste casete, asta e deja a doua, ţi l-am spus şi repetat : tu, Nini, de fiecare dată cînd am fost aproape de proba

materială a... nu, a *trădării* nu este cuvîntul exact, iartă-mă dacă l-am folosit de mai multe ori, tu nu m-ai trădat, tot aşa cum eu nu voi putea să te înşel niciodată ; deci mă corectez : de fiecare dată cînd am fost aproape de proba materială a unui capriciu de-al tău pasager, tu, după aceea, ai negat mereu totul. Eu ţi-am mulţumit întotdeauna pentru faptul că nu a fost o trădare şi pentru că singurul tău fel — instinctiv, animalic, dar simplu şi frumos — de a-mi comunica că nu era vorba de o trădare era acela de a nega fapta. Ai negat chiar şi atunci cînd te-am văzut cu ochii mei îmbrăţişîndu-te cu scoţianul şi îndepărtîndu-te din îmbrăţişare în timp ce te întorceai spre mine. Ai continuat să negi cu o atît de minunată violenţă infantilă încît eram aproape să cred că nu te văzusem ! Dar, din fericire, eu sînt fiu de arhitecţi, am studiat doisprezece ani — şcoala elementară, gimnaziul, liceul — la şcoala Leone XIII şi cinci ani la Politehnica din Milano şi, în sfîrşit, sînt milanez înainte de toate şi sînt un om cu picioarele pe pămînt, ca Stendhal.

Din nou nu vei înţelege, dar nu are nici o importanţă. Mai bine aşa. Nu vreau să te prefaci că înţelegi pentru ca să-mi faci mie plăcere. Îmi ajunge să fii cum eşti. Dar vroiam, pretindeam o mică excepţie, unică şi valabilă pentru toate celelalte. Care ?

Ah, Nini dragă, Nini adorată, acest lung şi prostesc raţionament pe care l-am făcut acum, precis că nu-l făcusem în toamna aceea tîrzie, într-o noapte, la Milano, în timp ce încuiam

ușile dormitorului nostru, și a băilor, și a vestiarelor pentru că nu vroiam să audă copiii ! Nu făcusem atunci nici un raționament, iar aceasta este pentru mine, după atîta vreme, numai o modalitate de a-mi ușura sufletul : prima și unica. Însă așa cum viața unei ființe se află în întregime în inima ei, tot așa această ușurare era pe atunci în întregime închistată și în mine. Tu mă vedeai și mă ascultai, Nini ; vedeai cu ochii tăi că eram pregătit fizic să fac dragoste, ascultai cu urechile tale. Doream, de data asta, ca tu să nu mai negi. Cu buzele strînse, tremurînd, dar feroce și imperios, am șoptit :

— Eu știu ce-ai făcut, este inutil să mai negi, dar trebuie să-mi spui numele.

Am reușit. Fără să mai spun altceva, repetam doar :

— Numele ! Numele ! Numele !

Și, în sfîrșit, ai șoptit ca și mine, printre buzele strînse. Doar un singur cuvînt :

— Lorenzo.

Sprijinită de zid, lîngă pervazul ferestrei, alături de hidosul Iddio ! Și iată, în timp ce mă dezlănțui furios, dintr-o dată reflectez : simt o bucurie diferită de cea la care mă așteptam. Nu e, ca în acel *dénouement* [1] din toate comediile comico-sentimentale ale teatrului burghez, obișnuita bucurie, molatecă și nedeslușită, de a face dragoste cu propria nevastă ca și cum ai poseda o tîrfă. Nu e obișnuita uitare de sine

[1] Deznodămînt (fr.).

și obișnuita satisfacție. Pentru Dumnezeu ! Dimpotrivă, este bucuria rece și dură a certitudinii că fac dragoste cu tine, cea care mă va iubi și pe care o voi iubi, orice s-ar întîmpla, toată viața. Te strîng cu toată puterea, te țin sprijinită de zid. Te sărut, îți sărut din nou buzele strînse și, de fiecare dată, mă uit în ochii tăi închiși. Vibrezi toată, dreaptă, dură, vie ca un arbore mereu tînăr.

15

DESTUL DE DIFERIȚI pentru a rămîne întreaga viață uluiți unul de celălalt, pentru a ne certa și astfel a nu ne plictisi niciodată, dar și destul de asemănători pentru a ne împăca de fiecare dată și, în sfîrșit, a ne înțelege ; poate că în elementele de caracter ale unor soți, aceasta este dozarea misterioasă, dar nu rară, care garantează *adevărata* căsnicie.

Gîndindu-mă și tot gîndindu-mă, Nini, la semnificația acelui „fericită, foarte fericită", fragment autentic din realitate scăpat de Lorenzo în mărturisirea lui, mulți ani m-am întrebat : fericirea ta în pădurea de pe Muntele Grammond cum o fi fost ? După cîteva zile sau, poate, numai după cîteva ore, l-ai respins pe bietul Lorenzo într-un mod răutăcios, cinic, reproșîndu-i lucruri legate de munca lui, purtîndu-te urît cu el, făcîndu-i viața imposibilă, în așa fel încît l-ai obligat să plece. Te cunosc,

ești foarte pricepută să spui minciuni, dar nu ai avut niciodată răbdarea să te prefaci mai multă vreme. Sînt sigur că, după ce ai fost atît de fericită cu el, l-ai urît, îți devenise insuportabil.

Bine. Noi doi, care sîntem atît de diferiți în atîtea privințe, în asta probabil că ne asemănăm cumplit : ni se întîmplă uneori să detestăm imediat o ființă care ne-a fascinat făcînd dragoste, să nu mai vrem s-o vedem, și refuzăm să mai avem legături cu ea. Și, de obicei, se întîmplă să ne schimbăm părerea, dorim să ne abandonăm din nou aceleiași ființe, care din nou ne fascinează în mod irezistibil, dar pentru un „bis" trebuie să treacă săptămîni întregi. Poate să fie și o a treia dată, o a patra, a cincea, a șasea, multe, dar la distanță și, încetul cu încetul, la distanțe din ce în ce mai mari...

Este posibil ca tu singură să fi intuit acest pericol, iată de ce te-ai grăbit așa de tare să-l concediezi pe Lorenzo. Nu numai că sîntem asemănători, dar poate că știi și tu cît de mult semănăm.

Sau mă înșel ?

Vezi, e ca un drog, Nini. Un fel foarte deosebit de drog, chiar dacă este foarte comun, poate cel mai comun și cel mai inofensiv dintre toate.

Un drog formidabil, dar pe termen fix și necruțător. Drog surd și orb, surd la oricare voce a rațiunii, orb la orice licărire de inteligență. Dar acest drog, supus unui straniu mecanism cu o durată de funcționare limitată, își

pierde dintr-o dată toată forța atunci cînd i se termină efectul.

Drog de o putere extremă care conține în mod necesar, în aceeași structură organică, un antidot de o putere egală și contrară ; într-un cuvînt : drogul dorinței. De fapt totul este dorință și, imediat ce dorința a culminat, efectul drogului devine nul : reușim să fim foarte lucizi și foarte ascuțiți la minte. Cînd realul ne învăluie din nou, nu mai sîntem în stare să ne amintim și nici măcar să ne imaginăm ce ne-a fascinat. Și nu numai atît, dar sîntem cît pe ce să ni se pară că întreaga noastră existență este fără sens și fără scop.

Puterea drogului rămîne atunci suspendată, pentru mai mult sau mai puțin timp. Bineînțeles că, încetul cu încetul, dorința reînflorește, renaște, începe să se acumuleze în tine, pînă cînd ia forme gigantice, ne face surzi, ne orbește, ne răpește rațiunea, ne face să capitulăm. Puterea acestui drog rămîne, deci, în suspensie pentru un timp mai mult sau mai puțin îndelungat, după caz, și oricum pentru un timp invers proporțional cu frecvența, ca să spunem așa, a capitulărilor.

Putem noi doi, Nini, numi dragoste acest drog ? În mod sigur nu.

E clar că drogul este o dragoste falsă : iluzia iubirii. Să admitem chiar că sub efectul drogului ne pare dragoste, dragoste pe care o și jurăm, chiar o strigăm, într-unul din acele momente, dar, imediat după aceea, ne dăm

seama că ne-am înșelat, totul s-a terminat, nu e vorba de dragoste.

Este dragoste doar ceva care, după capitulare, nu numai că poate continua ci se și dezvoltă, sporește. Tocmai pentru că nu sîntem niciodată total satisfăcuți, dorim cu orice preț ceva care să dureze nu puțin, ci cît mai mult, la infinit. Numai acesta, nimic altceva, este semnul dragostei adevărate, al adevăratei căsnicii : atunci cînd știm că nu ne-am amăgit niciodată și nu ne simțim niciodată dezamăgiți. Cînd înțelegem că aceasta este realitatea. Cînd nu avem revelația atroce, disperată a nimicniciei. Cînd nu mai așteptăm apariția adevărului, deoarece adevărul este acolo, în brațele noastre.

Nini, dacă tu ai luat drogul lui Lorenzo și al altora, să știi că și eu m-am drogat ca și tine, dar de mai multe ori. E drept să fie așa. Deoarece arhitectura este o activitate intelectuală și artistică, în timp ce cei cinci copii ai noștri au fost pentru tine, și într-o oarecare măsură mai sînt și acum, un obiect de afecțiune chiar și senzuală, consecința și continuarea dragostei noastre. Capitulările tale, deci, sînt relativ puține în comparație cu ale mele, iar ale mele sînt atît de numeroase încît îmi amintesc doar de cîteva. Aș vrea, acum...

Acum, în clipa asta, iau o hotărîre. Dragostea mea, peste cîteva săptămîni mă voi reîntoarce la Milano. În sfîrșit, te voi îmbrățișa din nou. Cred că nu am fost niciodată departe unul de celălalt atîtea luni. Tu ții socoteala exactă.

Acum m-am hotărît să nu-ți trimit aceste două casete înainte de plecarea mea, așa cum ți-am promis. Nu ți le trimit și nici nu ți le aduc. Le voi da lui Lizzie, secretara mea, să le păstreze și să ți le trimită după moartea mea. Am cu douăzeci și doi de ani mai mult decît tine, deci calculul probabilităților este cu mult mai mare de partea mea. Trăncăneala mea este aproape de sfîrșit, dar nu s-a încheiat. Mai e ceva ce vreau să-ți spun, poate că o știi deja, dar în tot cazul nu am curajul să ți-o mărturisesc direct. Pe de altă parte nu vreau să rîzi de mine ca în seara aceea, la Dakar. Deoarece, dacă știi deja ce vreau să-ți spun, ei bine, răbdare, nu-i nimic rău. Iar dacă, din întîmplare, nu știi nimic, ești în stare, de îndată ce afli, să țipi ca de obicei : „Drept cine mă iei ? Mă crezi o proastă. Am știut totul, dintotdeauna !“ Iar eu ar trebui să mor fără să înțeleg vreodată dacă ai rîs sau nu de mine. Nu, vei primi aceste două casete după moartea mea și astfel eu voi muri cu speranța de a fi reușit, o singură dată, să-ți ascund ceva. Dar totul este bine, în orice caz, dragostea mea, deoarece este un pic secretul lui Pulcinella : nu pentru că e ușor de descoperit, ci pur și simplu pentru că, ce să mai vorbim, este o problemă fără importanță. Ceva de care noi, numai noi doi, putem să rîdem și gata ! Tristețea, acea tristețe care nu poate să lipsească din întîmplările acestei lumi, îi privește întotdeauna pe ceilalți ; pentru noi a fost doar un drog, chiar dacă am suferit și ne-am bucurat, cum e nomal, de realitatea ei.

De patru ani nu o văzusem pe Nunzia. De patru ani, adică de cînd, în afara vacanțelor repetate și lungi la Ventimiglia sau la Milano împreună cu tine și cu copiii noștri, stăteam la Chicago pentru construirea I.U.H.

Nunzia a murit la Catania săptămîna trecută. Suferea de o boală incurabilă ; eu nu știam și, pentru a fi sincer, nici nu mă preocupa prea mult faptul că nu știam.

Cine era Nunzia ? O cunoscusem și imediat făcusem dragoste cu ea, la puțin timp după sfîrșitul celui de-al doilea război mondial. Nu pot să-mi amintesc precis data. Știu doar că în aceeași perioadă te-am cunoscut pe tine și imediat am făcut dragoste ; pe tine, din clipa aceea, nu te-am mai lăsat.

Pe Nunzia am continuat s-o văd din cînd în cînd, la intervale neegale și în locuri diferite, în funcție de acel ritm inconstant, alternativ și nebunesc pe care drogul pe termen fix, drogul dorinței, ți-l impune.

Cine era Nunzia ? Tu ai cunoscut-o, Nini dragă, și ți-o amintești. Nunzia este numele pe care, din instinct, l-am uitat pînă în clipa aceasta, este numele doamnei Nicolosi.

Dacă eu am cunoscut-o cam în aceeași perioadă în care te-am cunoscut și pe tine, nu puteam s-o văd pentru prima dată pe nava *Paolo Toscanelli*.

Iată, deci, secretul pe care nu am avut niciodată curajul să ți-l dezvălui în timpul vieții. Îmi era rușine de mine, aceasta mă împiedica. Ticălosul de arhitect din mine nu rezistase la tentația de a proiecta și această croazieră. Iar dacă tu, la un moment dat, nu vei mai asculta prima casetă pentru a sări — se poate întîmpla ca nerăbdarea ta teribilă să-ți joace festa asta —, pentru a sări la sfîrșitul celei de a doua, atunci vei măsura și mai bine infamia mea. Cu toate astea, sper la fel de tare că într-o zi mă vei ierta.

Cu Nunzia și cu Rosario (*Téte-de-carotte* se numește Rosario și nu a murit, era mult mai tînăr decît ea) am aranjat meticulos toată intriga, te-am înșelat și te-am implicat în construcția acestei capodopere josnice și prostești, convingîndu-te să-l inviți și pe Palermini.

Îți dau un exemplu, unul singur din milă pentru mine însumi, pentru a înțelege cum stăteau lucrurile. Eu am avut ideea s-o rog pe Nunzia să-l farmece imediat pe Palermini. Nunzia a fost cea care i-a sugerat lui Pepìn Palermini ideea de a uni mesele. Dar nu am fost eu cel care i-a sugerat Nunziei să-i sugereze lui Pepìn să-ți sugereze ție această idee, tocmai pentru ca tu, Nini, să fii cea care să mi-o sugereze mie !

Gata, gata !

În apărarea mea și sperînd să-ți capăt iertarea, îți mai dau un singur exemplu despre reacțiile mele intime și despre comportarea mea din timpul croazierei. Iată adevărul : nu mă cunoscusem niciodată pînă atunci, îmi atribuisem pînă atunci niște gusturi pe care le detestam fără să știu, deoarece nu le probasem niciodată. În sfîrșit, ți-o jur solemn ca și cînd

aş fi acum pe patul de moarte : la bordul navei *Toscanelli* nu am simţit nici cea mai mică dorinţă de a face dragoste cu Nunzia, cu care însă făcusem amor de nenumărate ori înainte.

Dar atunci de ce, mă vei întreba, de ce am organizat acea croazieră infernală ?

Nu sînt în măsură să-ţi răspund cu siguranţă. Am înţeles că, aşa cum un om nu reuşeşte să facă tot binele pe care l-ar dori, tot aşa nu reuşeşte să facă tot răul pe care-l doreşte. În ceea ce o priveşte pe biata Nunzia, în timpul croazierei am fost mereu, în tot acel răstimp trist, aşa cum eram de fiecare dată imediat după capitulare : aveam în faţă doar neantul. Şi nu mă gîndeam că în schimb există adevărul, adică tu.

Iată, poate, pentru ce am făcut croaziera aceea tîmpită. Am fost un Gobòi care şi-a visat în nebunia lui o putere supraomenească şi, la sfîrşit, s-a prăbuşit sub pelerina minciunilor lui. Nu un diavol, ci un biet drac.

AM ÎNCEPUT *să învăţ limba italiană în ziua în care arhitectul Vittorio Franzi m-a angajat ca secretară şi am continuat s-o învăţ mereu, astfel că am fost în stare să ascult cele două casete chiar în ziua morţii sale, care s-a petrecut la Milano cu cîţiva ani în urmă.*

Am socotit că nu greşeam dacă nu-i ascultam ultima dorinţă : nu am trimis materialul doamnei Franzi. Azi şi ea, arborele vieţii lui, l-a urmat în paradisul celor fără de prihană. Nenorocirea e cumplită. Soseşte, deci, pentru mine momentul de a intra în scenă : tocmai aceasta este... mon péché favori. *Pe de altă parte, nu vi se pare absurd că rezonabilul meu* boss [1] *mi-a încredinţat cele două casete fără să interzică publicarea lor ci, dimpotrivă, aproape sugerîndu-mi-o ?*

Cartea apare azi în italiană şi în engleză.

Cunoştinţele mele de limbă italiană lasă încă de dorit şi de aceea ţin să mulţumesc aici vechiului meu prieten Bill Weaver care a tradus din italiană în engleză lungul monolog telefo-

---

[1] Patron (engl.).

nic existențial al Arhitectului către soția sa și, din engleză în italiană, primele trei capitole pe care Arhitectul le-a trăit alături de mine, dar pe care eu singură le puteam scrie.

LIZZIE JACOBSON
subalternă catastrofală

Chicago, nedatat

ACTORUL

Lui Cesare Gàrboli

PARTEA ÎNTÎI

I

S-A ANUNȚAT ZBORUL DE ROMA.

După cîteva clipe, simțeam nemulțumirea că trebuia să mă așez la coadă printre ceilalți pasageri, pe rampa care urca spre ieșirea numărul trei.

Doream să am în jurul meu, cît mai mult cu putință, spațiu și singurătate. Cînd îmbătrînești, începi să urăști mulțimea. Ce se întîmplă de fapt ? Impresia că-ți lipsește aerul ? Sau urăști acest simbol al vieții care continuă, a umanității care crește, a unei lumi în care există tot mai puțin loc pentru noi, și din care în curînd va trebui să dispărem ?

Și de ce reflectam la faptul că trei era numărul ieșirii ? Un număr poate să aibă importanță în succesiunea unor întîmplări : uneori ignorăm motivul și continuăm să-l ignorăm pînă la sfîrșitul vieții, alteori însă îl cunoaștem foarte bine, dar apoi îl uităm.

Misterioase sînt și anumite cunoștințe pe care le facem una după cealaltă la un interval scurt ; s-ar putea spune că este vorba de cunoștințe duble sau întîlniri cuplate. De exemplu, între două persoane cu care facem cunoștință

există un raport oarecare ; să presupunem că ar fi frați, prieteni, colegi, consăteni, sau pur și simplu seamănă între ei, sau, și mai simplu, au același nume. Ei bine, este oare fatal, poate chiar prestabilit să-l întîlnim și pe celălalt, la puțin timp după ce l-am întîlnit pe primul, și astfel apariția primului să ni se pară aproape ca o anunțare a apariției celui de-al doilea ? Sau sîntem noi înșine cei care caută — în mod voluntar, chiar dacă inconștient — să-l vadă și pe al doilea după ce l-am văzut pe primul ?

Mă așezasem aproape de ieșirea numărul trei, într-un colț al cuștii de sticlă, pe o canapea joasă de vinilin. Țineam valijoara între picioare nu atît pentru a nu ocupa un loc sau, mai exact, o jumătate de loc care, din punct de vedere juridic, era destinat doar pentru persoana fizică a unui pasager, ci mai mult pentru a evita să fiu interpelat : „Nu vă supărați ?", și să întîlnesc privirea cuiva care m-ar fi rugat să mut valijoara : chipul mic, precis al unei ființe umane diferite de mine.

Era în după-amiaza tîrzie a unei zile senine de aprilie ; bătea un vînt încă rece. Razele aproape orizontale ale soarelui străbăteau prin aburul ușor ce se ridica deasupra cîmpiei lombarde, dinspre Ticino, pătrundeau prin geamul sălii de așteptare și creau o căldură de seră, deloc neplăcută pentru acel anotimp, cel puțin pentru o persoană de vîrsta mea.

Moleșit de căldura de seră, am închis ochii. Așa cum ședeam, protejat pe latura dreaptă

de peretele de sticlă, mulţimea, cu tot zgomotul pe care-l făcea şi cu apropierea ei insolentă, nu mă mai deranja. Închizînd ochii aveam impresia că devin invizibil, aşa cum se întîmplă cu mulţi copii mici cînd se joacă de-a ascunselea. Sau (în interior aeropoartele seamănă toate între ele) îmi imaginam că mă aflu într-o ţară străină, unde posibilităţile de a recunoaşte pe cineva şi de a fi recunoscut sînt reduse la minimum.

Cred că astfel am aţipit pentru cîteva clipe. M-a trezit vocea stewardesei şi un fel de forfotă printre pasageri : am văzut că uşile fuseseră deschise, iar călătorii se îmbulzeau să-şi prezinte talonul de îmbarcare. Am simţit din nou aceeaşi repulsie de a mă înghesui şi, timp de trei sau patru minute cît era necesar să iasă cu toţii, am hotărît să rămîn tot acolo, cu ochii închişi, aşezat pe banchetă, aproape ascuns în colţişorul meu. Aş fi rămas ultimul la urcarea în avion, dar nu-mi păsa, aveam bilet de clasa întîi.

De ce, deci, nu am fost fidel acestei intenţii şi, în loc să reînchid ochii, i-am întors către mulţime ? A fost, jur, o treabă de o clipă : o mişcare instinctivă, involuntară, comandată parcă din afara fiinţei mele, cine poate să spună ? Cu toate acestea, acea clipă a fost de ajuns.

Razele aurii ale soarelui loveau razant chipurile pasagerilor. Înaintau pas cu pas, cu bagajele lor de mînă, îşi mijeau ochii la soare ca şi cum s-ar fi aflat pe scenă, orbiţi de reflectoare. Printre ei, chiar în centru, am văzut chipul unui bărbat pe care eram sigur că-l cunosc foarte bine, dar despre care, acolo, pe loc, poate din cauza intenţiei mele de a evita întîlnirile, nu-mi aminteam nimic, nici numele, nici profesia, nici cum şi unde ne-am cunoscut, nici dacă sîntem sau cît sîntem de prieteni.

Era un bărbat cam de vîrsta mea, poate ceva mai bătrîn decît mine, dar ar fi putut fi şi mai tînăr. Nici înalt, nici scund : robust la trup şi cu trăsături regulate ale chipului. Îşi ţinea capul sus cu o mîndrie evidentă, iar mai pe spate, ca un halou de care parcă era conştient, purta o foarte uşoară pălărie cu borul lat, creaţie Lock sau Mossant. Nu eram atît curios, cît mai mult înciudat de golul care mi se crease în memorie în legătură cu figura acelui om. Nu-mi mai rămînea decît să cîştig timp. În această perioadă, mă liniştea constatarea unei circumstanţe fericite : eram sigur că, cel puţin pînă-n acea clipă, el nu mă văzuse. Am profitat ca să-mi trag borul pălăriei pe frunte şi pentru a-mi acoperi ochii cu o mînă, astfel încît să-l pot observa în continuare printre degete fără a fi în pericol de a fi recunoscut.

Nu, nici măcar nu mă văzuse. Avansa surîzător, aproape radios : era însăşi imaginea individului satisfăcut de sine şi de propriul aspect. Se uita în jurul lui tot timpul, avid, aproape inconştient. Chiar mai înainte, în timp ce se afla încă departe, în fundul sălii, mi se

păruse că era vorba de un demnitar în călătorie oficială, de un personaj important urmat și înconjurat de colaboratori și secretari, că privirea sa mulțumită, surîzătoare trecea de la unul la altul dintre acești subalterni și doar din cînd în cînd se mai oprea benign și asupra unor necunoscuți ; în concluzie, avea acel aer solemn de care se pare că nu pot să se sustragă cardinalii, prim-miniştrii sau chirurgii celebri.

În timp ce pasagerii înaintau încet spre ușa de sticlă, continuam să scrutez acea fizionomie cunoscută cu nume încă necunoscut, scormonindu-mi prin memorie în căutarea febrilă a identității sale. Pînă cînd mi-am dat seama că nu era deloc o *personalitate* oficială ; acel zîmbet mulțumit și neliniștit totodată care părea să-i fie atît de specific nu se adresa celorlalți, ci sie însuși, nu trăda emoția curiozității ci mai degrabă dorința de a se arăta tuturor sub orice unghi vizual posibil.

Domnul cu înfățișare radioasă, cu zîmbet învăluitor și priviri scînteietoare era deja la cîțiva paşi de mine. Mi se părea şi mai absurd faptul că înţelesesem totul despre el, aproape totul, dar nu reușeam încă să-mi amintesc cine este.

Un dentist ? Un diplomat ? Un *maître d'hôtel*[1] ? Un mare croitor ? Am încercat să o iau pe ghicite. Inutil. Înțelesesem aproape tot, dar nu tot. În analiza pe care o făcusem rapid asupra aspectului și expresiei lui, asupra felului său de a zîmbi și de a privi, simţeam că pînă

[1] Şef de sală la un restaurant (fr.).

acum lăsasem să-mi scape *ceva ;* ştiam că nu-mi voi aminti de numele şi de ocupaţia lui dacă nu descopăr mai întîi în ce constă acel *ceva.*

Ajunsese în fața stewardesei. Mîna sa dreaptă înmănușată — complement elegant al gestului cu care își atîrnase de braţul stîng, îndoit exact cît trebuie, mînerul umbrelei — a scos din buzunarul pardesiului talonul de îmbarcare, i l-a întins. Între timp s-a mișcat și l-am văzut în profil, din spate. Am observat, prin stofa ușoară a pardesiului de primăvară, reliefarea rotunjită a șezutului. După pasul pe care l-a făcut, după ușoara aplecare pentru a primi de la stewardesă talonul pentru a-l introduce la loc în buzunar, am înțeles dintr-o dată că tocmai șezutul reprezintă centrul de greutate al persoanei sale. În clipa aceea am înțeles că e vorba de un actor, mi-am amintit și de numele lui, de fapt foarte cunoscut. Iată acel *ceva* ce-mi lipsea. Cu toate acestea, voi preciza imediat, cît se poate de clar şi pentru a evita orice echivoc că nu era vorba deloc de un actor homosexual. Nici automatismul identificării fulgerătoare nu înseamnă în nici un fel că, în mintea mea, vocaţia şi profesia de actor ar comporta în mod necesar vreo preferinţă sau tendință spre homosexualitate. Vă rog să nu mă înţelegeţi greşit. Vorbesc doar de o profundă, obscură conexiune fiziologică între sistemul nervos care iradiază plecînd de la vertebrele coccisului și dispoziția, vocaţia, obişnuința de a recita. Nu sînt medic. Nu pot să

dau nici o explicație științifică despre acest fenomen ciudat. Pot doar să mă refer la ceea ce am observat. Nici măcar nu am pretins, descriindu-l pe ilustrul actor care mi-a apărut în față în sala de așteptare a aeroportului, să fac *un portret tipic de actor*. Generalizările sînt întotdeauna false. Actorii, așa cum se întîmplă cu orice altă categorie de ființe umane, sînt și ei foarte diferiți unul de altul. Observîndu-i superficial, am putea fi tentați să le atribuim unele defecte caracteristice sau dominante, de exemplu avariția, vanitatea, ipocrizia. Cu toate acestea, sînt și printre actori persoane dintre cele mai generoase, modeste și loiale pe care le-am cunoscut și iubit în viața mea. Numai că acesta nu era cazul actorului văzut la Linate. Lucrasem cu el de mai multe ori și îi purtam cea mai înaltă stimă profesională, atît ca actor de teatru cît și ca actor de cinema. Dar nimic, chiar nimic, în plus. L-am lăsat, deci, să urce înaintea mea în avion. Am urmărit cu privirea, de departe, mersul său molatic pînă cînd a dispărut pe scara din coada avionului. Biletul de clasa întîi m-a salvat și de data asta de corvoada de a conversa cu el sau cu altcineva, îndeletnicire care, în timpul acelei scurte călătorii, nu mi-ar fi fost prea agreabilă.

Am trăit la Roma treizeci de ani, ani de cinema. De fiecare dată cînd mă reîntorc am mereu această stare de spirit, de precauție și poate de atracție, de frică și poate de curiozitate față de o perioadă îndelungată dintr-un

trecut care nici măcar nu a fost al meu, dar care a rămas misterios, tulburător, inexplicabil, ca o viață trăită în vis, departe de tot ce iubesc mai mult.

II

DATORĂM MEMORIEI întreaga noastră bogăție spirituală, dar și proba umilitoare a meschinăriei noastre ca indivizi.

Atunci cînd ne schimbăm locuința, cînd plecăm dintr-un loc unde am trăit ani de-a rîndul — nu contează cît de fericiți sau nefericiți am fost acolo —, atunci cînd încetăm să mai frecventăm un anumit mediu și anumite persoane, se întîmplă să păstrăm despre acel loc, despre acel mediu, despre acele persoane, o amintire imobilă și închisă în noi, care reproduce realitatea din care ne-am desprins, dar care o reproduce așa cum era *în perioada în care ne-am desprins*. E o imagine care rămîne vie în noi, dar care în sine între timp moare; în același timp realitatea adevărată, la care se referă imaginea aceea, continuă în imediat, pe cont propriu, să trăiască și să se modifice, prezentînd încet-încet asemănări din ce în ce mai mici cu amintirea care ne-a rămas și sfîrșind repede, la prima reîntoarcere, la prima revenire la fața locului, prin a deveni de nerecunoscut.

Atunci, în egoismul nostru, reacționăm disprețuitor. La început aproape că nu ne vine

să ne credem ochilor. Apoi îndărătnicia noastră ia alte forme : dispreţuim tot ceea ce s-a făcut nou în timpul absenţei noastre, *ca şi cînd noi am fi fost morţi,* şi deci noul are pentru noi ceva respingător şi funebru. Chiar dacă manifestarea însăşi a vieţii este exact contrară imaginii pe care ne-am format-o.

Umilitoare este constatarea individualităţii riguroase a memoriei : lenevia, inerţia, meschinăria noastră ! Să recunoaştem, prieteni, nu sîntem capabili de o generozitate autentică şi nici de un pic de imaginaţie. Nu sîntem în stare să lăsăm să trăiască, să evolueze şi să fermenteze în noi amintirile astfel încît să imite o viaţă îndepărtată, să o sedimenteze, să o reflecte. Ce mizerie ! Niciodată nu mi-a părut atît de rău că nu sînt magician sau sfînt ca atunci cînd, după o lungă şedere în America, m-am întors în Italia şi am rămas uluit văzînd schimbările despre care totuşi auzisem vorbindu-se. Nu e, deci, necunoaşterea noutăţilor cea care ne răneşte, ci faptul că noutăţile au fost posibile fără noi. Nimic nu ni se pare, în acele dureroase momente, mai necesar decît ubicuitatea şi nimic nu ni se pare mai nedrept decît propria noastră condiţie umană, supusă nu numai legii dure a morţii fiecărui individ, dar şi, atît cît durează o viaţă de om, acelei sclavii în spaţiu şi timp a celor cinci simţuri care par să multiplice la infinit sfîşierea morţii.

Deziluziile au început de cum am ajuns pe noul aeroport. Afundat într-o depresiune sălbatică şi mocirloasă fără urmă de vegetaţie, fără orizont, departe de oraş, departe de Colli, aeroportul funcţiona, e adevărat, de mai mulţi ani ; venisem şi plecasem de aici de mai multe ori, dar nu reuşeam să mă obişnuiesc, continuam să-l consider un loc ostil, anonim, provizoriu, cu o mulţime de pakistanezi sau de arabi *in transit,* cu imensitatea sa dezorganizată, cu servicii haotice şi restaurante murdare, fără orar precis, cu baruri mizere ce închid la cinci după-amiaza, chioşcuri unde nu ajung nici ziarele de la Roma, ci numai cele de la Frankfurt sau de la Chicago ; în sfîrşit, un aeroport oarecare pe coastele Mării Mediterane aflat în aşteptarea călătorilor ce aveau să sosească şi recapitulîndu-le celor care urmau să plece adevăratul aspect pe care a început să-l aibă Roma în anii '60. Aşa cum arăta părea să justifice din plin sarcasmul cu care americanii îl defineau drept *the Capital of the Middle-East* [1].

Se numea Aeroportul Leonardo da Vinci, sau Fiumicino. Dar, lăsînd la o parte primul nume, suficient de pîngărit de un monument oribil care etala unul dintre cele mai mari genii ale perioadei moderne la proporţiile monstruoase şi statura sinistră ale unui colosal pitic, nici un element din interiorul sau din afara perimetrului aeroportului nu amintea de însingurarea blîndă a bătrînului burg papal, de turnurile farurilor, de bărcuţele cu pînze, de casele pescarilor de-a lungul canalului, de digurile înalte ce păreau să atingă norii cenuşii

[1] Capitala Orientului Mijlociu (engl.).

de toamnă și de exploziile albe ale valurilor înspumate ; era singura suburbie a Romei care evoca existența unor ținuturi îndepărtate, posibilitatea aventurii, unde pînă și cerul sau stelele păreau altfel.

Trebuie să adaug, cu toate acestea, că impresia negativă pe care mi-o lăsa Roma la fiecare sosire făcea parte dintr-un fenomen mult mai extins și mai important. Chiar în perioada în care am fost plecat în răstimpul celor zece ani, numărul automobilelor probabil că se înzecise și se apropia deja de așa-zisa limită de saturație. Bineînțeles că același lucru se putea spune și despre Torino, unde mă născusem, sau despre Milano, unde mă stabilisem. Dar trebuie să vă puneți în locul meu. Faptul că am stat la Roma timp de treizeci-patruzeci de ani, am plecat de aici în ajunul marelui *boom*[1], m-am mutat la Milano sau la Torino, am asistat aici lună de lună, zi de zi, aproape fără să-mi dau seama, la creșterea circulației automobilistice, explică de ce, întorcîndu-mă de atunci din cînd în cînd la Roma, am de fiecare dată șocul de a o găsi de nerecunoscut, transformată în mod monstruos de omniprezența democratică a acestor obiecte mecanice, a căror menire irațională și asocială este mai nepotrivită aici decît în oricare alt oraș din lume.

Pe străzile strîmte, lungi și întortocheate din centru, mai ales cînd vine vremea vîntului

[1] Perioadă de avînt economic (engl.).

siroco, care suflă la Roma aproape tot timpul, emanațiile de gaze de eșapament ale coloanelor de mașini care avansează foarte încet sau stau pe loc sferturi întregi de oră, stagnează în aer, otrăvindu-l. Cine vine la Roma să rezolve probleme pe la ministere sau, în cazul meu, la sediul televiziunii și este, deci, constrîns să traverseze centrul înainte și-napoi, de două ori dimineața și de două ori după-amiaza, trebuie să dubleze sau să tripleze socoteala orelor și zilelor care, cu cîțiva ani mai înainte, ar fi fost de ajuns pentru a încheia aceleași treburi. O bună parte din timp, de fapt, se pierde în taxiuri pentru a traversa centrul, la restaurant pentru a lua masa, în camera de hotel pentru odihnă. *Boom*-ul industriei de automobile a înrăutățit și mai mult programul de viață la Roma, ducîndu-l la consecințe extreme. Se prînzea din ce în ce mai tîrziu, în jurul orei două, către trei după-amiaza sau chiar mai tîrziu. După mesele abundente și prelungite, în restaurantele pline de fum, ticsite de oameni și foarte gălăgioase, urma indispensabila siestă. Fugeam, refugiindu-ne în hoteluri, iar cei ce locuiau la Roma dispăreau în vizuina familiei. Pînă la ora 6 sau 7 după-amiaza viața nu-și relua cursul, nu era posibil să te întorci la lucru. Ajungeam acasă de abia noaptea, sleiți de puteri, exasperați, umiliți, nemulțumiți.

Bineînțeles că, trăind atîția ani la Roma, aveam prieteni acolo și, mai ales la început, după ce m-am mutat la Milano, nu uitam să-i

caut. Mergeam să iau prînzul la un restaurant unde eram aproape sigur că-l voi găsi pe unul sau pe altul. Sau seara dădeam telefoane și ne înțelegeam să luăm masa împreună. Dar, cu excepția lui Giorgio și a lui Carlo cu care am rămas în raporturi constante din cauză că erau din nord și veneau des la Milano, încetul cu încetul am început să nu mai am nici măcar această dorință, atît de omenească. În mod ciudat, bucuria de a-mi revedea vechii prieteni de la Roma mi se părea de fiecare dată tot mai puțin sinceră. Plecarea din Roma avea asupra mea — și poate chiar și asupra lor — un efect din ce în ce mai ambiguu, oscilînd între două impresii opuse și în aceeași măsură dezagreabile ; prietenii îmi păreau mereu egali cu ei înșiși, incapabili să se schimbe, și poate că eu le păream la fel ; pe de altă parte, din contra, aveam senzația că se schimbaseră prea tare, de parcă ar fi profitat de absența mea. Am spus deja ce impresie îmi făcea aspectul orașului pe care-l găseam nou și necunoscut, diferit față de cel pe care mi-l aminteam. Ei bine, cu vechii prieteni impresia era asemănătoare și în plus cu un adaos de ceva macabru. Probabil că citeam pe chipurile lor și auzeam din discuțiile lor chiar absența mea, ceea ce fusese pentru ei moartea mea momentană... La un moment dat mi-am dat seama că pentru a le căuta numele în agendă, a ridica receptorul, a le forma numărul trebuia să înving o anumită lene. Numai cuvintele : „Da, eu sînt, mă aflu la Roma. Ce faci ? Sînt bine. Cînd ne

vedem ?“ mă costau un efort mai mare decît alternativa posibilă, adică plictisul de a cina singur. Am început să-mi aranjez întîlnirile cu vechii prieteni din Roma sub imperiul unei necesități de ultimă clipă. Dacă vroiam, îi puteam întîlni mereu în unul din cele trei-patru restaurante cunoscute, și tocmai atunci, așa cum se întîmplă, încet-încet prietenii au început să frecventeze altele ; nici eu nu mă grăbeam să întreb care erau acelea și nici nu mi le aminteam, dacă din întîmplare eram informat.

Îmi făceam un program foarte încărcat în zilele pe care le petreceam la Roma ; nu-mi mai aranjam întîlniri nelegate de scopul esențial al *deplasării*. Lui Carlo, lui Giorgio, m-am obișnuit să nu le mai telefonez ; în cazul în care mă hotăram, le telefonam de la aeroport, la plecare și le dădeam întîlnire la Milano, unde, de obicei, nu întîrziau să apară ; călătoriile lor în nord erau mai frecvente decît vizitele mele la Roma.

Timp economisit. De fiecare dată căutam să zăbovesc cît mai puțin posibil și să mă întorc cît mai repede acasă.

III

ȘI DE DATA ACEASTA s-ar fi întîmplat la fel. De la aeroport m-am dus la hotel, la Trinità dei Monti. Am făcut o baie. Am ieșit, hotărît să cinez singur. Mă gîndeam la un res-

taurant foarte nou, frecventat de străini, unde cu greu aș fi întîlnit vreun cunoscut. În timp ce coboram treptele, văzînd ultima dîră lăsată de roșul aprins al soarelui pe Monte Mario, îmi spuneam că, față de cum se obișnuia la Roma, cinam groaznic de devreme. Dar cu atît mai bine : după aceea am să mă duc la cinema și mă culc mai devreme. A doua zi dimineața, la ora zece fix, trebuia să fiu la televiziune.

Vestea unor importante schimbări de personal în unele birouri fusese dată chiar zilele acelea. Funcționarii care-mi aprobaseră un program mai vechi de itinerar literar și muzical, un raid-anchetă despre Val Padana intitulat *Femeia lombardă,* fuseseră înlocuiți cu alții.

Tocmai de aceea venisem de la Milano și eram, pot spune, chiar preocupat : nu vroiam în nici un caz să ajung cu întîrziere la întîlnirea care-mi fusese fixată a doua zi.

Între Piața di Spagna și Corso era chiar ora de maximă circulație. Masa de mașini parcate pe două-trei rînduri, de o parte și de cealaltă a vechilor străzi, forma o tranșee săpată în metal și umplută în mod continuu de metalul altor mașini într-o procesiune forțată ; iar tot acest metal în multitudinea lui poliformă, oglindită într-o dezordine de curbe, de cristale și halouri, reflecta luminile variat colorate, strălucitoare, orbitoare ale reclamelor și vitrinelor.

În sus, pentru cine ar fi ridicat privirea, fațadele roșiatice ale palatelor din secolul al XV-lea se estompau decolorate mai întîi de

penumbră și apoi de obscuritate, iar parterele erau traforate, deformate, sfîșiate de șirul neîntrerupt al magazinelor și panourilor publicitare ce îmbrăcau cu broderiile lor vulgare chiar și mezaninele, iar pe numeroase porțiuni străluceau chiar și mai sus.

Boutiques[1] foarte elegante pentru femei și bărbați, magazine de cămăși, de blănuri, de obiecte de artă, parfumerii, dughene de trufandale și de fructe exotice, saloane de cosmetică, agenții imobiliare și de voiaj, baruri, *nights,* restaurante chinezești, magazine de discuri, de magnetofoane, de televizoare, de orice fel de aparate casnice, acestea invadaseră totul ; acolo unde se aflau îi alungaseră pe bătrînii artizani din simpaticele lor prăvălii, înlocuindu-le cu emfaza celor noi, îi obligaseră să se retragă pe cei care rezistau încă, strivindu-i, mutilîndu-i, făcîndu-i să dispară aproape cu totul, și ocupaseră în mod sistematic parterele sau mezaninurile ultimelor case vechi, ale ultimelor palate nobiliare, pînă cu puțini ani în urmă apărate și conservate datorită prețului redus al unei eventuale închirieri.

Tot orașul era altul.

Mă distrau pentru moment încercările, nu întotdeauna reușite, de a recunoaște vreo prăvălie care nu s-a schimbat prea mult, de a identifica de-a lungul zidurilor ceva specific,

[1] Mici magazine cu articole unicat sau de serie mică (fr.).

de care, pentru un motiv sau altul, puteam să-mi amintesc : stîlpii de piatră sculptată a unei porţi, o fîntînă fără apă şi cu bazinul spart, o lespede cu inscripţie în latină, umilă, îngropată, obturată de o enormă, triumfală structură de metal şi de lumini. Mă apropiam. Mă apropiam să ating cu mîna acele vestigii ale unei realităţi apuse, ignorînd realitatea de azi a oraşului, uitînd-o, ştergîndu-mi-o din conştiinţă. Zăboveam cu pioşenie, ca într-un ritual în care mi-am pus toată credinţa. Atunci cînd eram readus la realitatea momentului, sau primisem propunerea de a cina undeva (un claxonat mai apropiat decît altele, o voce neaşteptată, umbra cuiva care, trecînd pe lîngă mine, mă atingea), începeam să mă strecor din nou printre maşini şi lumini în direcţia restaurantului ; iată prima imagine care mă uluia din această realitate a prezentului aproape fantastic, juxtapusă unei frînturi de timp care, pentru mine, redevenise viu. Vedeam realitatea aşa cum era sau cum începea să fie : oamenii transformaţi, prinşi în cuirasele lor metalice strălucitoare şi mişcătoare, ca nişte monstruoase, enorme insecte, oraşele lor alcătuite din aparate electronice, luminiscenţe colorate, civilizaţia lor formată într-un colectivism glorios, compact, mecanizat. Ce altă legătură dacă nu una pur abstractă s-ar mai fi putut descoperi între nobleţea aspră şi tremurătoare a acestei frize din tuf calcaros şi suprafeţele dure, netede, lucitoare ale viitoarelor noastre capsule de locuit ?

Rămînea misterul acelor întrebări, cum şi de ce lumea se schimbase pînă într-un asemenea punct şi într-un timp atît de scurt. Rămînea contemplarea fragmentelor, a amănuntelor din amintiri, spectacolul sfîşietor şi plin de îndoieli al agoniei noastre.

Bineînţeles că, pe la ora unu, cînd am ieşit din cinematograf, am avut o impresie diferită. Ca prin minune, Roma părea să fi redevenit cea care era cu zece ani înainte. Mai puţine maşini, trecători solitari, un pic de spaţiu, un pic de linişte şi mai ales un pic de întuneric. Îmi aminteam pînă şi de anii '42, '43 chiar dacă lumina orbitoare şi inofensivă de acum trei ore semăna cu penumbra de acum mai mult decît semăna penumbra de acum cu *întunecimea* de atunci. Nu aş vrea să fiu acuzat de estetism şi nici suspectat că aş judeca războiul ca pe o calamitate mai puţin execrabilă dacă voi spune că în '42 şi în '43 noaptea redobîndise sfinţenia biblică pe care i-o atribuie Wilde ; în pofida inconvenientelor relative, întunecimea se potrivea vechilor străduţe din centrul Romei. Poate neaşteptata amintire a acelor nopţi mi-a schimbat ideea la ieşirea din cinematograf. În loc să mă întorc la hotel, am început să mă plimb.

Vîntul siroco, corectat de umiditatea naturală a nopţii şi purificat, în sfîrşit, de exalările de carbon ale traficului, părea aproape plăcut. Un aer blînd şi răcoros, o noapte de primăvară. Oare mai găsesc deschis la „Cane-

morto ?" Și, înainte de toate, „Canemorto" mai exista oare ?

Era un restaurant la care mergeam pe atunci cu prietenii din cinematografie, actori, asistenți de regie, tehnicieni. Mergeam pentru că nu costa mult. În al treilea an de război a scăzut numărul filmelor intrate în lucru, s-au redus și disponibilitățile noastre financiare. „Canemorto" era unul dintre cele mai modeste și sărăcăcioase restaurante din Roma, dar și unul dintre cele mai vechi ; din vechime, din tradiție își trăgea austeritatea, aproape noblețea, fără ca proprietarii să vrea, aproape fără a fi conștienți de acest lucru.

Lunga încăpere solemnă, cu bolți foarte înalte, de arhitectură clasică fusese obținută zidind latura unui portic interior care aparținuse cîndva Mănăstirii Dominicanilor Spanioli alăturată Bisericii Santa Trinità. Porticurile fuseseră închise pînă la circa doi metri, un lambriu de fag îmbrăca întreaga suprafață interioară cu ornamente regulate, lăcuite cu ceară ; mai sus erau ferestrele cu gratii masive. În timpul zilei se vedeau și celelalte trei laturi ale porticului sau, mai bine zis, partea lui superioară, primul și al doilea etaj al mănăstirii ; în centru, printre frunzișul stufos și întunecat al celor două magnolii se afla gura unei fîntîni.

Spre străduța ce corespundea arcurilor zidite se deschideau ferestrele palatului, foarte înalte și cu gratii, cu rame groase și cornișe din tuf calcaros. Restaurantul era mai ridicat față

de planul străzii, se intra înăuntru printr-o mică poartă centrală urcînd spre interior cîteva trepte de piatră. Mesele erau multe și toate asemănătoare : mici dreptunghiuri, cu placă de marmură. Se mînca direct pe marmură. Cînd cineva dorea să joace cărți, patronul aducea un fel de covoraș de cînepă, uzat pe la colțuri, destrămat, iar alături punea o tăbliță și cretă pentru a nota punctele. Mulți clienți, după ce mîncau, se opreau să joace o partidă, după-amiaza pînă la patru, noaptea pînă la unu și, cu poarta încuiată și zăvoarele trase, pînă la două sau trei. În afară de cîteva sticle de vin alb spumant, rezervate ocaziilor festive, vinul se servea numai la carafă : sec de Marino, din podgoria de Grottaferrata, și roșu de Cesane. Mîncărurile erau simple, preparate după rețete vechi, chiar de stăpînă, conform tradiției unor feluri obligatorii pentru fiecare zi a săptămînii. Alegerea era întotdeauna limitată, mai bogată sîmbăta și duminica. Nu lipseau însă *aperitivele,* complemente necesare ale băuturii ; scrumbii în sos verde, ouă fierte tari, brînză de oaie și, în funcție de anotimp, molură, bob murat, piersici galbene, fructe uscate.

Felul de a fi al patronului și al soției sale părea morocănos și posac, iar expresia chipurilor le era întotdeauna taciturnă, aproape ternă. Însă, frecventîndu-le restaurantul, îți dădeai seama încetul cu încetul că atitudinea lor provenea în parte din timiditate și în parte din dorința de a păstra distanță, probabil ro-

dul unei experiențe seculare : maniera lor aspră îl elibera pe clientul obișnuit de trăncăneala inutilă, îl ferea de orice familiaritate supărătoare. Omenia, cordialitatea profundă și tăcută ale stăpînului și stăpînei înfloreau numai după ani de cunoștință, printr-o ușoară crispare a buzelor spre zîmbet, prin sclipirea de o clipă a privirii, printr-o ezitare calculată dinaintea unui răspuns.

Nici pe poarta de la intrare și nici alături de ea nu existase niciodată vreo firmă sau ceva scris. Știam că localul se numise „Canemorto" și gata. Dar de ce „Canemorto" ? Care era originea acestui nume ciudat ? Pe atunci nu mă gîndisem niciodată să mă interesez. Era o întrebare, în mod curios retrospectivă, pe care am început să mi-o pun doar de curînd, la cîțiva ani după ce mă mutasem la Milano, de fiecare dată cînd amintirile mă purtau la epoca războiului, la acei doi ani de privațiuni și de așteptare, hotărîtori pentru mine, ca și pentru mulți alții de vîrsta și condiția mea, și la obiceiul pe care-l căpătasem atunci, locuind la hotelul Corso, de a frecventa vechiul restaurant aflat la cîțiva pași depărtare. De fiecare dată cînd îmi întrerupeam aceste meditații, îmi propuneam ca la următoarea călătorie la Roma să mă întorc în locul acela pentru a-mi satisface curiozitatea, în cazul în care restaurantul mai exista încă. După război, de fapt, m-am dus să locuiesc în cartierul Nomentana ; mă căsătorisem, aveam copii, îmi făcusem o altă viață, într-un cuvînt, n-am mai fost la

„Canemorto". Probabil că am trecut pe acolo cine știe de cîte ori, dar fără să bag de seamă, așa cum se întîmplă cu amintirile prea recente. Acum, de fapt, puteam să-l găsesc închis, iar patronul și soția lui, care erau deja bătrîni, puteau chiar să nu mai fie.

Am cotit pe stradă. Aici luminile erau mai slabe : vitrinele numeroaselor *boutiques* erau aproape toate stinse, mașinile parcate mai rare. O străduță lungă, un tunel de penumbră. Am încetinit instinctiv pasul, ca și cînd aș fi intrat într-un coridor care duce spre trecut. „Canemorto" trebuia să fie la o distanță de patru sau cinci cvartale, în fund, pe dreapta. Nu reușeam încă să disting palatul Mănăstirii Dominicanilor, nici marile ferestre luminate, dacă erau luminate, și nici dacă mai există restaurantul. Totuși, chiar acolo și tocmai în partea dreaptă, la înălțimea restaurantului „Canemorto" am început să zăresc un fel de licărire de lumină pe străduță, un mare halou difuz. Să se fi transformat oare „Canemorto" într-un restaurant de lux ? Totul era posibil.

Dintr-o dată mi-a venit în minte zîmbetul satisfăcut al actorului pe care-l văzusem la Linate. Mă întrebam de ce ; ce legătură exista între el și restaurant ? Și mi-am dat seama că, în realitate, de cîteva clipe mă gîndeam la un alt actor, bătrînul și dragul meu prieten cu care luam masa la „Canemorto" în fiecare seară și despre care nu mai știam nimic de... De cînd ? Și Enzo Melchiorri putea

să nu mai fie. Era cu mulți ani mai bătrîn decît mine. Dar cînd îl văzusem ultima dată ?

Nu-mi aminteam. Chiar înainte de război încetase să mai joace la teatru. Îmi aminteam doar că se retrăsese pe Riviera, unde-l urmase și soția lui, prin jurul anului 1950, odată ce nu mai juca nici roluri de film. La televiziune nu avusese timp să apară. Din cîte îmi amintesc, cu cîștigurile obținute din filme (fusese celebru, la un moment dat, în roluri de camerist) își cumpărase, în sfîrșit, o vilișoară sau un apartament la San Remo. Nu avea copii.

Pe soția lui o cunoșteam, o văzusem doar de cîteva ori și, cu siguranță, nu în ultima vreme. Actriță ratată, mamă nerealizată, pasionată după jocurile de noroc, îi adusese lui Enzo multe necazuri, era un chin, o hărțuire cotidiană, chiar și atunci cînd era departe. De cîte ori nu-l însoțisem seara la poșta de pe strada Mercede, de unde îi trimitea mandatele. Singurul mod de a limita pierderile continue ale soției la joc era acela de a nu-i lăsa niciodată mulți bani pe mînă, ci de a-i da așa, cîte puțin, cu țîrîita. La începutul războiului, sub pretextul evacuării din oraș, dar în realitate deoarece ea nu reușea să trăiască departe de un Cazinou, se stabiliseră la San Remo. După ce au dat cu chirie apartamentul pe care-l aveau pe strada Flaminia, pe malul Tibrului, Enzo a stat o vreme la hotelul Locarno, în spatele pieței del Popolo, deci nu prea departe de „Canemorto".

Soția lui era din Triest, înaltă, cîndva blondă și frumoasă, cu ochi mari de culoarea cicorii, dar cu privirea deseori tulbure și cu o grimasă îmbufnată a buzelor. Așa mi-o aminteam, cel puțin, nu prea tînără. Trăsăturile chipului erau pure și aristocratice, în special linia frunții. Spatele și șoldurile, în pofida înălțimii, erau cam prea pline. Mîinile ei șocau prin lipsa lor de grație : grăsuțe, puternice, scurte, n-ai fi zis niciodată că aparțin unei jucătoare, mîini care, din această cauză, îi provocau altă durere, constrîngînd-o să nu și le ascundă.

Între timp ajunsesem însă în capătul străzii ; restaurantul „Canemorto" nu mai exista. În locul lui apăruse o mare *boutique* de îmbrăcăminte pentru copii ce ocupa, din fațada palatului, exact spațiul întreg al vechiului restaurant, cu ferestrele alungite în jos, săpate pînă la nivelul solului (Dar cum de își dăduse acordul direcția administrării monumentelor ? Era doar un palat din 1500 !) și transformate astfel în vitrine strălucitoare. Pentru o clipă, m-am gîndit că am o halucinație, prima din viața mea. Sau, poate, aducîndu-mi prost aminte, greșisem chiar strădușa ?

M-am întors în urmă pînă la strada Condotti și m-am oprit la colțul străzilor : nu, Biserica Santa Trinità era acolo cu mănăstirea lîngă ea. Imposibil să mai am vreo îndoială.

Am început atunci să examinez una cîte una ferestrele acelei *boutique*. Am fost silit să recunosc faptul că prima mea impresie fu-

sese greșită. Șocul de a nu mai fi găsit restaurantul „Canemorto“ mă făcuse să exagerez paguba. Vitrinele nu fuseseră montate, așa cum mi se păruse la început, în urma dărîmării unor ziduri, ci adaptate cu grijă în deschiderea fiecărei ferestre. Fuseseră date jos gratiile, nimic mai mult. Ancadramentele din tuf calcaros erau aceleași, foarte înalte. Poate că iluminarea era atît de violentă tocmai pentru a compensa, într-un fel, dezavantajul de a expune manechinele (băieței bălai și fetițe foarte blonde, cu o înfățișare de ceară în poze ridicole, iar pantofiorii, pălărioarele, cămășuțele, pantalonașii, puloverașele, totul era împrăștiat ici-colo într-o dezordine calculată), obligîndu-i pe trecători să privească de jos în sus. Și intrarea era tot acolo. Numai poarta fusese înlocuită cu o grilă metalică cu o clanță lată, iar pe cele două laturi ale scării fuseseră montate două vitrine normale, puternic luminate și ele.

La capătul treptelor se afla o ușă de sticlă deasupra căreia era scris cu litere bătătoare la ochi, din oțel inoxidabil, numele acelei *boutique*. Prin ușă, se vedeau în penumbră rafturile pline cu articole și, privind mai bine, se distingeau și celelalte ferestre care dădeau spre incinta interioară ; acolo gratiile fuseseră păstrate.

Mă fascina tot ceea ce rămăsese identic, intact : tencuiala zidurilor de culoarea caisei, cu pete de umezeală, zgîrieturi și spărturi doar un pic mai adînci decît acum treizeci de ani.

Mîngîiam suprafața zgrunțuroasă a ancadramentelor din tuf ca și cum acel contact mi-ar fi garantat o supraviețuire minimă, inefabilă, dar în care credeam sau, cel puțin, vroiam să cred din tot sufletul. Mi-a revenit în minte regretul lui Proust, care deplîngea prefacerea locurilor, a obiectelor — vai, și scurgerea anilor ! — și, din această cauză, nu m-am resemnat să-l împărtășesc în întregime. Îmi spuneam că în ziduri, în pietre, chiar și atunci cînd pietrele și zidurile se transformă în pulbere, în aerul dimprejur nu era posibil să nu rămînă ceva. Timpul nu se acumulează doar în memorie și, deci, nu dispare împreună cu ea și cu noi, ci rămîne într-o patină, într-o vibrație, într-un suflu ce nu se pierd niciodată. Să se fi risipit oare ca un vis restaurantul „Canemorto“ — cu nopțile lui fără măsură de lungi, cu magia jocului de cărți *Tressette*, cu aroma și culoarea aurie a vinurilor ținute la gheață exact cît trebuie —, să nu fi fost oare aici, înăuntrul acestor ziduri calde încă, pe care le atingeam ? În nici un caz nu mai era acolo, iar aceasta mi se părea o absurditate sfîșietoare. Dar nu m-am dat bătut. De fiecare dată cînd aruncam cîte o privire, fără să vreau, asupra vitrinelor acelei *boutique*, îmi dădeam seama că uram prezentul, îl uram cu furie și înverșunare, ca și cum ar fi depins numai de voința mea să-l distrug și să creez altul.

Da, aici, sub aceste ferestre înalte (geamurile erau lipite cu hîrtie albastră, prin ușa

întredeschisă abia răzbătea o geană slabă de lumină și, poate, mai mult vocile și rîsetele jucătorilor de cărți îl îndrumau pe cel care înainta pe străduța cufundată în beznă), aici, într-o noapte, întîrziasem mai mult cu Melchiorri ; aici, ezitînd și fără vreun gînd ascuns, fără speranță și fără să prevăd nici pe departe care va fi reacția lui, i-am vorbit de necazurile mele, de situația mea financiară care se dovedea, pentru moment, disperată. Aici am văzut sclipind în întuneric într-un zîmbet de bunătate, ochii mari și albaștri ai bătrînului actor. Imediat și-a scos portofelul și a început să numere :

— Sînt douăzeci de mii. Iată-i. Mîine seară îți mai aduc optzeci de mii. Îți ajung ?

Era soluția ideală, salvatoare :

— Dar nu știu cînd ți-o voi putea restitui, i-am spus.

— Chiar și niciodată, a venit imediat răspunsul lui.

La „Canemorto" se mînca bine cu zece lire. Dacă aș vrea să măsor generozitatea lui Melchiorri, cu cît ar trebui să înmulțesc azi banii aceia, după aproape treizeci de ani de inflație ?

Se poate vorbi la infinit despre dragoste și despre prietenie, însă dovada cea mai adevărată, mai convingătoare decît oricare alta, este cea a banilor.

Cu toate acestea, Enzo Melchiorri era socotit de toți — și, pînă la noaptea aceea, și de mine — drept un om cît se poate de simpatic

și spiritual, dar superficial, fără inimă, incapabil de o pornire sinceră. Un egoist, spuneau toți, un calculat, un avar, mai ales un ipocrit : devotamentul său constant față de soție, sacrificiul continuu pe care ea i-l impunea nu însemnau nimic, nu erau apreciate de ceilalți ca o dovadă a dragostei lui față de ea. Se știa că trăiau despărțiți cea mai mare parte a timpului, că atunci cînd stăteau împreună se certau mereu și că, în rest, el o înșela frecvent cu tot felul de fete fără prea multe pretenții, chiar și cu prostituate. Lui îi era de ajuns și atît. După părerea prietenilor și colegilor, lui Melchiorri puțin îi păsa de soția lui, ca și de tot ce nu ținea de propria-i persoană ; nu o iubea deloc, se *prefăcea* doar că o iubește ; se prefăcea dintr-o profundă predispoziție naturală care-l îndemna să se prefacă cu toată lumea în orice ocazie. Nu avea — tot după părerea generală — nici un singur sentiment care să fie sincer, nici măcar o reacție autentică, fie și pentru o singură clipă.

Felul lui de a recita părea o confirmare a acestei opinii. Era un mod de a recita foarte personal : rece, metalic, dur. În mod subtil condiționată de originea lui livorneză și educația florentină, pronunția lui, datorită exercițiului îndelungat pe scenă, ajunsese totuși, încetul cu încetul, la o perfecțiune singulară, pierzînd orice meteahnă dialectală a accentului toscan (aspirația *ci*-ului intervocalic, îndulcirea *gi*-ului, reliefarea excesivă a vocalelor *o* și *e* deschise) și păstrînd doar claritatea și

precizia rostirii. Din cauza asta, poate că rolurile care i se potriveau, singurele în care avea cu adevărat succes, erau cele de om rău, perfid ori de diplomat subtil, de sfătuitor viclean, chiar de criminal crud cu sînge rece, sau în mod categoric de comic exagerat și de *prostănac*, dar cu singura condiție ca dialogul să fie construit simetric și sclipitor, cu un fond rațional și o logică mecanică, așa cum reușeau personajele *cocus* [1] din comediile lui Feydeau, Hennequin și Weber, De Fleurs și Caillavet. În *Pădurea Sacră*, cum spuneam, de De Fleurs și Caillavet, Melchiorri îl interpreta pe Ministrul înșelat de nevastă cu un asemenea succes încît, de obicei, acea comedie se prezenta în spectacole de gală. Din repertoriul lui de actor de teatru criticii competenți mai în vîrstă mai aminteau un Jago, un Figaro, un Mercutio, un Don Marzio din comedia lui Goldoni, un Marchiz Colombi din *Satira și Parini*, un Fouché din *Madame Sans-Gêne* a lui Sardou, împreună cu Corini și cu Reiter.

Odată cu apariția cinematografului sonor, a început să lucreze aproape numai în filme, și a continuat, tot în filme, să fie ales pentru unul sau altul din genurile de interpretare care-l făcuseră să aibă succes în teatru. În filmele-farsă, terenul predilect al protagoniștilor comici, uneori îi depășea pe toți în măiestrie, mai ales atunci cînd primea roluri episodice sau chiar principale în genul suprarealist, în

[1] Încornorate (fr.).

care, în orice caz, se folosea de cunoașterea comediilor din *la belle époque*. În filmele istorice sau, cum se spunea pe vremea aceea, *în costume*, reușea oricînd rolul unui Richelieu, al unui Metternich, al unui conte Mosca și, oricum, al unui Fouché. Nu a fost niciodată reușit în rolurile pasionale sau sentimentale, doar dacă sentimentul era redus la o aluzie ușoară, ironică, aproape ireală, nu a fost niciodată un nemilos sau un milos, niciodată un emoționat sau un emoționant, niciodată un *îndrăgostit*, numai dacă ar fi fost și ridicol, niciodată un *tată*, numai dacă ar fi fost și un cinic.

Iată cheia : dacă personajul nu suporta o anumită doză de cinism, Enzo Melchiorri nu putea să-l interpreteze. Chiar el își dădea seama primul și încerca atunci să refuze rolul. Dacă replicile pe care trebuia să le rostească nu erau străbătute de unda unui ton ironic, el le pronunța, în mod fatal, cam fals. Să fim totuși limpezi : nu era necesar ca această ironie să aparțină întotdeauna personajului, ca în cazul lui Fouché ; era de ajuns să fie inclusă în semnificația replicilor, vezi cazul din *Pădurea sacră ;* sau să aparțină unor texte clar declarate drept umoristice, suprarealiste sau crepusculare, așa cum se întîmpla de fapt la spectacolele de gală cînd, după reprezentație, cu cortina trasă, se întorcea în scenă și recita o poezie de Ernesto Ragazzoni : *Viermele solitar, Teoremele lui Pitagora, Locomotivele, Africa* și, mai ales, *Pașnicii laponi :*

Ghemuiți stau față-n față
În coliba lor de gheață
Încotoșmăniți în piei ;
Acum nimeni nu vorbește,
Ei, laponii mititei,
Sorb încet ulei de pește.

Vîntul bîntuie pe-afară
Vîjîind prin tundra cheală,
Urșii albi, de plictiseală,
Se mai mușcă într-o doară
Și se țin doar de prostii.

Dar să nu uităm, copii,
Că pe-aici ninge de-o lună
Și se-așterne încă zece,
Gerul aspru nu mai trece
Neaua-i rece, gheața-i rece...
Ce mai, e un frig nu glumă !

Dară lor nici că le pasă
Pe ei frigul nu-i răzbește
Ei, laponii, nu se lasă
Sorb voioși ulei de pește.

Vocea era limpede, precisă, tonul percutant, gesturile reținute, ritmice, efectul comic, zîmbetul familiar, sobru, patern, dar prietenesc ; totul era o perfecțiune. Doar că această perfecțiune părea adresată numai părții mai inteligente și mai culte a publicului, să spunem chiar intelectualilor. O interpretare rafinată, de cabaret select, care ar fi meritat un succes și mai mare și pe care l-ar fi obținut cu siguranță dacă publicul de la Roma sau de la Milano ar fi fost cel de la Paris. Un actor inteligent, sigur pe el, dar limitat. Pînă în seara aceea, chiar și eu, ca toți ceilalți, crezusem prostește că limitele lui de artist se confundă cu limitele lui ca om continuîndu-le și dezvăluindu-le. Prostește pentru că mi-ar fi fost de ajuns să-l confrunt cu alți actori, foarte buni în scenele sentimentale, emoționante, umane, dar care fără îndoială — și nu numai după părerea mea —, erau niște persoane egoiste, reci, meschine.

În acea noapte din '42, în fața tavernei „Canemorto“, am înțeles dintr-o dată că amicul meu nu este un artist ca oricare altul. Raportul său cu creația pare mai direct și mai evident numai pentru că materia cu care lucrează actorul nu este în afara lui, nu constă doar din creioane, hîrtie, cuvinte scrise, pensule, culori, pînze, argilă, marmură, note și timbruri muzicale, ci este însăși persoana lui, vocea lui, privirea lui, trupul lui, gestul pe care-l face, felul cum merge. În realitate, actorul este cel care a învățat să-și folosească propria ființă fizică, nervoasă și spirituală ca pe ceva măcar parțial desprins de sine, în așa fel încît să întrupeze, împreună cu propria-i persoană, o imagine care să aibă o consistență și o viață autonomă, nici mai mult nici mai puțin decît oricare operă de artă. Din această cauză raporturile sale cu personajele interpretate sînt subtile, secrete, misterioase. Raporturi cu o

formă, cu un stil, cu o fantasmă inventată, nu simple reflectări autobiografice.

Se întîmplă cîteodată ca realitatea să reprezinte contrariul a ceea ce se crede în mod curent. Este mai ușor pentru un actor să creeze personaje diferite de el decît unele care să-i semene. Cele diferite sînt pentru el mai ușor de obiectivat.

Cine ne sfătuia să ne ferim în viață de scriitorii sau de poeții *elegiaci?* Poate Baudelaire : „Elegiacii sînt niște canalii", mi se pare că a scris el undeva.

Prin aceeași ecuație, inversînd doar termenii, Enzo Melchiorri, interpret excelent aproape numai de roluri de canalii și prostănaci, era un om de o mare bunătate și de o inteligență ieșită din comun. Poate chiar și un pasional.

IV

ÎMI ERA GREU să mă desprind de vitrinele acelei *boutique*. Era trecut de ora unu, dar continuam să mă plimb pe acolo, în sus și-n jos, observînd cu mare atenție zidul și pietrele, ca și cum ar fi trebuit să descopăr vreun indiciu anume, descifrabil, semnificativ. În plus, privind în jur, pe străduța acum luminoasă și goală, așteptam parcă apariția, dintr-un moment în altul, aș spune nu a unei fantasme, ci a unei creaturi vii care, într-un fel

sau altul, să mă conecteze din nou cu trecutul. Mi-a revenit în minte numai o altă amintire, autonomă, evocată de locul unde mă aflam : amintirea despre un alt actor, care lucrase de mai multe ori în filmele mele, interpret de roluri scurte. Îl cunoșteam bine, în afara raporturilor de prietenie de genul celor pe care le aveam cu Melchiorri. De mai mulți ani nu mă mai gîndisem la el. Uitasem pînă în clipa aceea capricioasă și evocativă, poate altfel uitată pentru totdeauna, de existența lui umilă și blîndă. Era vorba de Ernesto, un bătrînel ce se trăgea dintr-o familie de sicilieni pe nume Almirante, toți actori de teatru foarte buni și conștiincioși.

Lua masa întotdeauna la „Canemorto", întotdeauna singur și întotdeauna la aceeași masă, într-un colț. Avea deja optzeci de ani, deci era mult mai bătrîn decît Melchiorri. Mic de statură, cu trăsături fine și spiritualizate, cu o privire rătăcită, cu barbă albă, cu vocea subțire și șoptită. Era un om cu tabieturi, solitar, ciudat, agresiv la modul inocent și, în fond, timid, poate misogin, în mod sigur migosim (nu se căsătorise niciodată). În ciuda vîrstei înaintate și a micimii sale fizice, mînca de fiecare dată cu un apetit formidabil. La sfîrșitul mesei comanda o cafea *espresso* pe care o pretindea fierbinte și pe care, în consecință, cel mai tînăr dintre ospătari trebuia să i-o aducă aproape în fugă de la barul de pe strada Trattina. Între timp, scotea un frumos toc de piele lucios, de culoare deschisă, în care se aflau tra-

bucurile *toscane,* alese personal cu mare grijă, tăiate în două și la vîrfuri. Le răsturna delicat pe marmura mesei și le trecea în revistă, atingîndu-le cu buricele degetelor de la mîna stîngă : era stîngaci. Alegea o țigară de foi care prin culoarea, forma și consistența ei i se părea cea mai potrivită pentru acea zi, pentru momentul, poate și pentru natura mîncării consumate, și-o punea de-o parte. Aștepta cu nerăbdare cafeaua. Imediat cum sosea, vărsa înăuntru zahărul din pliculeț. Îl amesteca, numărînd douăzeci și șapte de cercuri perfecte ; la sfîrșitul celui de-al nouălea, al optsprezecelea și al douăzeci și șaptelea cerc ridica ușor lingurița deasupra infuziei de cafea și lăsa să se scurgă conținutul în ceașcă. Închizînd ochii, zîmbind, sorbea totul dintr-o singură răsuflare. În sfîrșit, foarte încet, folosind trei bețe de chibrit unul după celălalt, își aprindea trabucul scurt. Plătea nota, se ridica și, cu pași mărunți pleca, salutînd în dreapta și în stînga, prietenos, hîtru, ceremonios. În mod regulat, cu același pas rapid și scurt, se ducea de la „Canemorto" drept la farmacia din apropiere de la San Silvestro, care era deschisă pînă seara tîrziu, unde imediat cum îl vedea intrînd, unul dintre farmaciști se grăbea să-i pregătească pe tejghea o soluție de bicarbonat într-un sfert de pahar de apă. Se povestea ceva curios despre Ernesto Almirante. Odată, ajungînd la Rio de Janeiro cu o trupă în turneu, fusese invitat pe puntea de comandă să asiste, împreună cu ceilalți actori și actrițe, la spectacolul intrării în port ; a observat atunci că transatlanticul se îndreaptă exact spre unul dintre promontoriile stîncoase, Pao de Açucar. Cu un zîmbet șiret, s-a apropiat atunci de Comandant și, închizînd un ochi, ca pentru a prinde mai bine în mira prora și Pao de Açucar, a murmurat : „Mă scuzați, vă rog, știți... nu vi se pare că..." și a completat fraza întinzîndu-și brațul în direcția prorei și lovind scurt aerul cu palma îndreptată înainte : sfat evident pentru a evita obstacolul.

Scena părea scoasă din filmele lui : părea unul din gagurile *de rigoare* pe care autorii le introduc în scenariu exact pentru personajul robot care urma să fie interpretat de el. Aș fi crezut chiar într-o născocire malițioasă a unuia dintre colegii lui de turneu, dacă nu aș fi auzit-o povestită, în mod identic, de trei sau patru dintre ei în ocazii diverse. Întîmplarea a fost confirmată, cred că tocmai la „Canemorto" chiar de Ernesto, cu inocența lui stridentă și agresivă : „Eh, e ușor de spus ! Dar am văzut și eu că mergem exact într-acolo !" A început atunci să vorbească mai încet, a privit în jur ca pentru a-mi destăinui un secret : „Știți cum e ? Există niște curenți marini, care deviază nava și astfel..." Apoi s-a pornit din nou să țipe : „Zigzag ! Pentru a intra în port, se face un zigzag !"

Dar de atunci, îmi spuneam, îndepărtîndu-mă, în sfîrșit, de „Canemorto" și îndreptîndu-mă spre Piața San Silvestro, pe atunci exista și un alt gen de actori, ființe simple,

călăuzite mai mult de instinct, pentru care arta era doar o continuare a vieții ; poate că interpretările lor, chiar dacă erau excelente și foarte aplaudate, nu depășeau valoarea unui bun om de meserie...

În deșertul nocturn din Piața San Silvestro, în penumbra, în liniștea aceea se putea respira. Puține mașini parcate, puține firme încă aprinse ; cea mai luminoasă era a farmaciei care te atrăgea irezistibil. Nu am înțeles niciodată de ce îmi plac atît de mult farmaciile, mai ales noaptea ; aceste mici temple silențioase, ordonate, colorate, strălucitoare, aromate, unde viața devine vis, perfecțiune, adunîndu-se și liniștindu-se, în sfîrșit, în vraja unei realități raționale. Oare același farmec îl găsea aici și bătrînul Ernesto ? Cel puțin numai așa se poate explica meticulozitateea aritmetică pe care o avea în tabieturile lui. Nu mai aflasem nimic despre el. Dacă mai trăia încă, trebuia să fi depășit de mult suta de ani. Aproape urmărindu-i imaginea înainte ca, pășind rapid, în vîrful picioarelor, așa cum făcea el însuși în viață, să se întoarcă în uitarea de unde ieșise întîmplător la iveală, am intrat în farmacie și am înțeles că moartea nu este niciodată atît de crudă ca atunci cînd ne gîndim la cei modești, prudenți, solitari, la cei care au trăit fără ambiții și fără să jignească pe nimeni. Și el, îmi spuneam, chiar și el ! El care pretinsese atît de puțin de la destin și care-și drămuise timpul cu atîta înțelepciune încît ar fi putut trăi încă un secol fără ca pentru aceasta să fie nevoit să-și modifice programul zilnic. Este adevărat, „Canemorto“ nu mai era, dar văzusem la Milano, pe stradă din centru, o mică băcănie, cu o tejghea îngustă, ridicată pe trei trepte, care funcționa ca restaurant clandestin. Cu siguranță că ceva asemănător exista și la Roma. În schimb farmacia era neschimbată.

Se spune că pielea omului se schimbă complet o dată la șapte ani, că după șapte ani nu mai există nici o celulă vie care să nu fi fost înlocuită cu una nouă. Și, cu toate astea, avem senzația că pielea ne este mereu aceeași. Tot astfel, în dulapurile cu rafturi și în vitrinele farmaciei din San Silvestro, toate medicamentele erau cu siguranță noi și diferite, dar întregul dădea impresia minunată că nimic nu se schimbase, aceasta și din cauză că, dincolo de tejghea, în lumina liniștită aceiași doi farmaciști, eternul grăsun încruntat și eternul slăbănog zîmbitor, văzîndu-mă intrînd, m-au salutat cu gentilețe, ca și cum ultima dată cînd venisem să cumpăr pastă de dinți fusese într-o noapte, săptămîna trecută. Nici o altă primire nu mi-ar fi fost mai plăcută. Am calculat cu precizie că de cel puțin zece ani nu mai intrasem în farmacie și că cei doi erau acolo de cel puțin două zeci și cinci de ani. Din motive misterioase, ca și cum mereu aceeași muncă în același loc ar influența în mod pozitiv trăsăturile lor fizice, nici acestea nu păreau să trădeze urmele timpului scurs. Numai după o vreme, încercînd, să-i observ prin ocheade scurte și rapide, adică

adoptînd instinctiv o atitudine prudentă, ca o răsplată cuvenită pentru delicatețea salutului lor, am remarcat niște riduri mici, aproape imperceptibile la tîmplele celui slab și o grizonare ușoară a părului roșcat al celui gras. Bucurie infinită : se oprise oare timpul ? În speranța de a nu-mi întrerupe iluzia, m-am gîndit să revăd și hotelul de pe Corso unde am locuit în '42 și unde, întorcîndu-mă de atîtea ori la Roma, nu mai pusesem niciodată piciorul ; în orice caz, pe afară nu se schimbase. Era la o distanță de numai cîteva minute de mers.

Mergeam încetișor pe trotuarul strîmt și, în sfîrșit, pustiul de pe Corso, pregătindu-mă pentru șocul oricărei transformări urîte ; cu toate acestea, visam cu ochii deschiși, mîngîind în memorie cu privirea holul, scara cu deschiderea ei monumentală, cu un leu de porfir, cîrlionțat și lucios, salonul care se pierdea într-o profunzime întunecată, rarele lumini roșii, sufocante ale abajururilor împrăștiate ici-colo în spațiile mari de umbră, imensele covoare de Smirna printre fotoliile și divanele tapițate în damasc, brocarturile draperiilor și auriul ramelor de la oglinzi, reflexele vitraliilor și lucirea obiectelor în mahon, a meselor și a scrinurilor. Cîtă bucurie îmi fusese promisă — și nu întotdeauna în zadar — de ochii femeilor care scînteiaseră și pentru mine în acea penumbră !

Eram pregătit pentru ce-i mai rău. Cine nu se lasă uneori prins în joc și nu se preface că este gata să creadă într-o variantă pesimistă, sperînd în puterea ei magică de a modifica retrospectiv și în sens optimist realitatea ? Sau, poate, e numai un expedient, pentru ca verificarea să dezamăgească mai puțin.

Ei bine, ruga mea magică și-a făcut efectul. Și hotelul Plaza, cel puțin la parter, rămăsese exact așa cum mi-l aminteam. Mi-am amintit și de chipul recepționerului care era în acel moment în spatele pupitrului și care, imediat ce m-a văzut, m-a salutat cu mult mai multă efuziune decît farmaciștii, dar, cu toate acestea, fără nici un fel de surprindere.

— Domnule, mi-a spus, vă caută un domn.

— Imposibil ! cred că aproape am strigat eu. Un domn ? Cine ?

— Nu știu, dar, vedeți, trebuie să fie acolo, la telefon. I-am spus că dumneavoastră ne-ați trădat..., și a adăugat numele hotelului din Trinità dei Monti unde trăsesem ca de obicei. Chiar dacă era numai recepționer de noapte, știam că își cunoaște meseria și, deci, nu am rămas surprins. Dar cine putea să mă caute după atîția ani la hotelul Plaza ? Și, în timp ce mă îndreptam către cabinele telefonice, am simțit o strîngere de inimă, aproape o durere, așa cum se întîmplă uneori cînd primim o veste stranie pe care imediat o intuim ca importantă, sau poate greșim și ni se întîmplă numai pentru că nu eram pregătiți.

L-am recunoscut, dar nu de la spate. Era îmbrăcat într-un costum deschis la culoare,

purta o șapcă care-i stătea fest pe ceafa umflată. L-am recunoscut după voce : ascuțită, clară, inteligibilă. Tocmai încheia o convorbire interurbană. Era Melchiorri.

Coincidența cu gîndurile care mă preocupaseră toată după-amiaza ar fi putut să mă îngrijoreze mai tare, în schimb m-a calmat, am găsit-o firească. Dacă simțeam că nu am puterea să fac un pas înainte, să-i vorbesc, să-l strig, aceasta era din cu totul altă cauză.

Acum Melchiorri cerea o altă legătură : dorea să vorbească cu hotelul meu. Evident, l-am strigat :

— Enzo !

Nu m-a auzit de îndată, deși îl strigasem destul de tare. Cine știe, poate că îmi era frică să văd cît de tare s-a schimbat și, în mod instinctiv, amînam acea clipă.

— Enzo !

S-a întors, iar eu m-am dus spre el. Împinși, poate, de iluzia de a șterge, chiar și pentru puțin timp, trecerea timpului și de a ne revedea așa cum credeam că am fost cu puțin înainte, ne-am îmbrățișat cu căldură. M-am lovit de cozorocul șepcii, o veche „Lock“ în pătrățele albe și bej, pe care mi s-a părut că o recunosc.

Într-un fel, chipul unui prieten îmbătrînit ne produce o impresie mai dureroasă decît vederea unui cadavru, care apare de obicei împăcat, imaginea supremă a unei resemnări dobîndite în viață încetul cu încetul.

În timp ce ochii lui albaștri, mari și bulbucați sclipeau inteligent, cu bunătate, exact ca pe vremuri, opera devastatoare a timpului se vădea în pungile care-i apăruseră pe obraji, brăzdați de neîndurătoare șanțuri semicirculare. Era ceva monstruos în această transformare față de chipul lui matur, dar încă atît de tînăr, plin, trandafiriu, fără riduri ! Nu mă consola gîndul că îmbătrînirea este un proces firesc și că, în consecință, această schimbare este una din fazele vieții. Chiar dacă dincolo de cearcăne, pomeții palizi proeminenți și întinși dădeau încă o impresie de anumită vigoare și sănătate, chiar dacă trupul, îngroșat la torace și la abdomen, nu părea chiar fleșcăit, chiar dacă mîinile albe, cărnoase, cu unghiile bine îngrijite, erau aceleași mîini de acum douăzeci de ani, doar ceva mai umflate, numai privirea lui mai păstra o vitalitate extraordinară, o energie intactă, în contrast cu cearcănele, mai luminoasă ca în trecut sau, în mod straniu, mai tinerească.

Despărțindu-ne din îmbrățișare, am rîs din cauza pățaniei cu cozorocul. După ce și-a pus la loc șapca, care se strîmbase în momentul ciocnirii, m-a mîngîiat cu tandrețe, ca un părinte :

— Văd că ești bine.

Mi-a făcut plăcere atingerea palmei sale calde și uscate, mai mare decît obrazul meu. Nu am avut curajul să-i răspund : „Și tu ești bine“. M-a cuprins chiar îndoiala că mîngîierea aceea nu a fost sinceră : obișnuita nesigu-

ranță cu care primeam cu toții manifestările exuberante ale lui Melchiorri. Dar cum puteam eu acum, stînd în fața acestui bătrîn, să nu cred în prietenia lui ? Nu, nu. Era doar o aparență de falsitate, care la alții ar fi dezvăluit o fire prefăcută, dar care la el, în schimb, era naturală, oglinda sufletului.

Desprinzîndu-ne, deci, din îmbrățișare și rîzînd, ne-am privit apoi în liniște ; a fost o clipă, o singură clipă în care am resimțit amîndoi o durere inevitabilă, poate chiar inseparabilă de afecțiunea noastră. Apoi m-a mîngîiat și mi-a spus :

— Te-am urmărit tot timpul, crede-mă. La televizor, în ziare, în reviste, în cărți. Nu-ți poți închipui cu cîtă plăcere vedeam că ai fost, că ești mereu în vîrf. De curînd, într-o revistă, am văzut o fotografie de-a ta cu fiii. Ce copii frumoși ! Îmi amintesc cînd s-a născut cel mai mic. Ai oferit șampanie pentru toată lumea. Eram la Cortina, pentru scenele exterioare. Filmam... Filmam...

Nu-și mai amintea titlul filmului, i l-am spus eu și i-am explicat că nu mai locuiesc la Roma, că stau de zece ani la Milano.

— Acest lucru, din păcate, nu l-am știut. Te-am căutat aici nu pentru că am crezut că mai stai încă la hotel. În cartea de telefon nu ești trecut. Am căutat aici adresa ta. Trebuie, urgent, să-ți vorbesc. Am sosit chiar în seara asta. Din '55 nu mai locuiesc nici eu la Roma. Stau la Bordighera.

M-a luat la braț și m-a condus spre penumbra noului salon central așa cum făcuse de atîtea ori (era aceeași semiobscuritate, același salon) în acele nopți îndepărtate, cînd nu ne era somn, chiar dacă munciserăm toată ziua și chiar dacă, în ceea ce mă privește, mă aștepta o fată sus, în cameră. În timp ce ne îndreptam încet, într-un acord tacit, către cel mai îndepărtat abajur, mi-a strîns brațul (strînsoarea mai avea încă putere) și mi-a șoptit :

— Credeai că am murit, nu-i așa ? Mărturisește că și tu credeai că am murit...

Era mai mult decît o șoaptă. Era un *pianissimo*, un *sottovoce teatral*, rostirea unui adevărat actor, care reușește să i se perceapă distinct toate cuvintele chiar și-n galeria a doua. Ne opriserăm în mijlocul salonului ; instinctiv, m-am uitat în jur, în penumbră : nu era nimeni. Am întîlnit ochii lui Melchiorri : sclipeau cu afecțiune și, în același timp, malițioși, ciudat de reci. Sclipeau oare chiar prea tare ? Din nou m-am îndoit ; și din nou, mai repede ca înainte, am respins dubiul. Falsitatea pe care i-o atribuiam trebuia să fie a mea, să fi izvorît din incapacitatea mea de a-l pricepe. Pentru prima dată, în acel moment, pentru prima dată de cînd îl cunoșteam, mi-a trecut prin minte să-l compar pe Melchiorri cu copiii, cu sălbaticii care uneori își exprimă în mod exagerat, teatral, sentimentele cele mai simple și mai curate. Nenorocirea lui Melchiorri putea, deci, să constea în

faptul că naturii sale infantile, irezistibil de sincere, i se suprapunea o practică îndelungată de actor comic. Deformarea profesională îi complicase caracterul, îi îngreunase manifestările, dar nu-l corupsese. Ne-am așezat într-un colț, dincolo de conul luminos al abajurului ; el pe canapea, iar eu alături, pe un fotoliu.

— De aproape douăzeci de ani nu am mai jucat în vreun film. De teatru nici să nu mai vorbim. Cît despre televiziune — niciodată nimic. Credeai că am murit, nu-i așa ? Spune adevărul ! Este normal. Chiar dacă am fost cîndva celebru... da, pot s-o spun cinstit, cu voce tare : am fost celebru. Ei bine, chiar dacă nu eram celebru, tot ar fi apărut în presă, în „Corriere della Sera" o scurtă știre, una din acele notițe de trei rînduri la sfîrșitul rubricii „Spectacole", sau poate nici atît. În orice caz, tu ai fi putut foarte bine să gîndești că ți-a scăpat. Înțelegi ce-ți spun ? Sînt bătrîn și cu toate astea, fizic, mă simt bine, mulțumesc lui Dumnezeu ! În anumite privințe, trebuie să mă crezi, sînt ca un tînăr. De exemplu, pot să învăț în cincisprezece zile orice rol pe de rost, astfel încît să ies pe scenă liniștit, fără sufleur. Mi-am încercat puterile într-o comedie de a lui Ionescu, *Scaunele*. Cu toate acestea, pînă acum o vreme, doream numai să trăiesc destul de mult pentru ca moartea mea să ajungă să treacă neobservată, să nu apară nici măcar acele trei rînduri... Dar acum..., a oftat el profund, cu ochii ațintiți în gol : Acum, de puțin timp, totul s-a schimbat.

Ascultînd replici ca acestea, recitînd astfel, ceilalți, toți, inclusiv cei care țineau la el, spuneau că Melchiorri e o paiață. Cu privirea pierdută în gol, gura ușor deschisă, cu bărbia atîrnînd, dădea din cap în sus și-n jos pentru a exprima cît de greu era de măsurat pînă la capăt „tot ce s-a schimbat". Da, părea că recită. Și, deoarece *situația* nu ținea, evident, de repertoriul personajelor comice sau cinice, singurele care i se potriveau, părea că recită prost. Eram atent la fiecare cuvînt, eram emoționat, eram dispus să mă emoționez și mai tare ; pe de altă parte însă, trebuia să privesc și eu în gol și să mă forțez să-mi reprim ilaritatea. Ajunși în acest punct, ca în alte cazuri similare din trecut, chiar dacă nu atît de grave, înțelegeam că Melchiorri își dă seama că sînt gata să izbucnesc în rîs. Am văzut că mă spiona pieziș, la expresia de suferință de pe chipul lui am văzut că se adaugă și o umbră de melancolie. Oftatul i s-a schimbat într-un suspin diferit, mai scurt, de umilință. Noua mimică îmi era adresată, bineînțeles, și era destul de clară (Cum ? Trebuie s-o fac și p-asta ? Tu nu mă crezi ?), dar m-a lămurit mai bine, reluîndu-și discursul :

— Mă aflu în situația de a fi nevoit să lucrez, trebuie să cîștig. E un caz de extremă necesitate. Din cauza asta te căutam. Eu sînt deja în afara problemelor. Nu-mi fac iluzii. Dacă menționezi numele lui Melchiorri la televiziune, față de regizorii mai tineri, ți se va spune că nu l-au auzit niciodată. Să scriu, să

trimit fotografii, tăieturi de articole din ziare îngălbenite, știi mai bine decît mine că nu folosește la nimic. Am nevoie de cineva care să garanteze pentru mine. Cine ? Numai pe tine te am. Dacă reușesc să fac parte din *cast* [1]... așa se spune acum, nu ? Dacă reușesc să fac parte din *cast* într-un serial de televiziune, după aceea restul va veni de la sine. Este vorba, deci, de a reintra pe circuit. Vrei să mă ajuți ? Știu că mă vei ajuta.

Și-a dat jos șapca. Era complet chel. Nu mă așteptam. A fost un mic șoc, ca să-l maschez, am spus rîzînd :

— Aveai părul albastru !

„Aveam părul albastru" era una din expresiile lui preferate atunci cînd, deja ajuns la vîrsta maturității, se lăuda glumind, în pauzele de lucru, pentru a le amuza pe actrițele mai tinere și mai frumușele ; apoi adăuga : „Sînt din Livorno, de trei ori bărbat !"

— Nu, tu nu-ți amintești de părul meu albastru. Asta a fost mai înainte, cu mult înainte să ne fi întîlnit. Bineînțeles că aveam părul albastru.

— Și ochii ca roua, cum spuneau admiratoarele tale din Milano. Dar... Am fost gata să-l întreb : „Dar soția ta ?" M-am oprit la timp, s-ar fi putut întîmpla să nu mai fie în viață.

— Vezi, și-a trecut el mîna albă și grasă peste chelia lucioasă, ca de fildeș. Acum aș

[1] Distribuție (engl.).

putea să pun orice perucă, mi-ar sta foarte bine. Un avantaj, nu ? Măcar atît pentru revenirea pe scenă. Ce spui ?

— Da, ai dreptate..., am răspuns, încurcat de întrebarea pe care nu îndrăznisem să i-o pun și de ezitarea în care mă poticnisem, am încercat să schimb vorba : Apropo, mai știi și acum poezia *Pașnicii laponi ?...*

Dar el m-a înțeles imediat și mi-a demonstrat-o pe loc, ca și cum ar fi respectat indicațiile de regie folosite în cazurile acestea de comediografii de pe la 1800 *(după o scurtă pauză, cu inteligență...)*, a schimbat tonul și a spus :

— Licia nu se simte prea bine, altfel ar fi venit cu mine. Asta e necazul meu : trebuie să sper, da, ăsta-i cuvîntul, să sper să rămîn o vreme la Roma, departe de ea. Știu foarte bine, din experiență, că numai trăind la Roma, *în arenă,* numai arătîndu-mă cît mai des cu putință, voi reuși să lucrez. Așa era și-n cinema, așa trebuie să fie și în televiziune. Este vorba de un fenomen optic. Fizionomia, imaginea actorului trebuie să fie o prezență fizică în ochii regizorilor, ai celor care aleg acest *cast...* A privit neliniștit spre hol și a suspinat : Nu pot să stau fără să-i telefonez. O voi suna o dată sau de două ori pe zi, dimineața și seara... și costă atît de scump. Am calculat : o sută de mii de lire pe lună !

I-am spus că imediat, chiar a doua zi, voi vorbi despre el la televiziune. Trebuia să mă întîlnesc cu noul director al programelor. În

orice caz, nu trebuia să-și facă iluzii. În afară de cazul în care s-ar ivi o situație norocoasă, va trebui să aștepte mai mult timp.

— Știu, îți mulțumesc. Dar nu aceasta este situația. Acum îți explic. Nu am nevoie de bani. Am o casă la Bordighera, nu foarte mare : o vilișoară veche, mai decrepită decît mine, dar cu ceva mai mult de un hectar de teren în jur, o grădină, cîțiva copaci frumoși... Am cumpărat-o în '49, cu 15 milioane. Acum am evaluat-o la 60 de milioane. Acum un an, de acord cu Licia, am ipotecat-o la o treime din valoare. Am fost nevoit. Cum crezi că am trăit în toți acești ani ? Din economiile mele, bineînțeles, și dintr-o moștenire modestă pe care mi-au lăsat-o unchii mei din Livorno : acțiuni, titluri de proprietate. Dar, din păcate, cu dobîndă mică. În scurt timp, dobînzile nu ne-au mai fost de ajuns. Pentru a putea trăi, am început să vindem. Pînă cînd, acum un an, am simțit cu groază că se apropie sfîrșitul, astfel am hotărît să ipotecăm vila, la o treime din valoare. Am calculat că, în acest fel, vom fi asigurați pînă la sfîrșitul zilelor. Mai ales pentru Licia, care este mai tînără decît mine și care, după moartea mea, ar putea să conteze pe celelalte două treimi. Numai că a trecut un an și banii de pe ipotecă...

— S-au terminat ?

A înghițit în sec, a murmurat :

— Aproape...

N-am spus nimic. Dar, dintr-o privire, el m-a înțeles din nou.

— Licia nu s-a schimbat. Fumează, bea și joacă la Cazinou ca și altădată. Poate chiar mai mult. Fără nici o îndoială, chiar mai mult, dacă ținem cont că fizicul ei nu mai e acela al unei fete tinere și că posibilitățile mele financiare sînt mult mai reduse. Joacă tot timpul. Biata de ea, în fiecare seară, chiar și atunci cînd are niște dureri atît de groaznice încît aproape nu poate să meargă, tot se duce la Cazinou. Și pierde întotdeauna, bineînțeles. Cum s-o scot la capăt ? Iată de ce sînt nevoit eu să lucrez. Licia este bolnavă de arterită. Ar trebui să nu mai fumeze și să nu mai bea, dar nu vrea să se lase pentru nimic în lume. Tratamentele contra arteritei costă, începînd cu nămolul, de două ori pe an. Înainte se ducea la Vichy. Acum se duce la Evian. De fapt, se duce întotdeauna unde există un cazinou. Chiar dacă acum trebuie să se limiteze la mize mai mici, cazinoul costă mult mai mult decît tratamentul cu nămol și hotelul. Nu pot să-i refuz această plăcere. Este viața ei, este totul pentru ea. Cum voi reuși s-o scot la capăt ? Este înspăimîntător, crede-mă, înspăimîntător.

Chiar dacă nu găseam nimic straniu, nimic incredibil în situația psihologică și financiară a lui Melchiorri, așa cum mi-o expunea, tulburarea lui căpăta tonuri atît de teatrale încît nu reușeam să-l cred în întregime. Voi spune chiar mai mult, doream pentru binele lui să nu-l cred, să existe măcar o mică exagerare.

M-am ridicat, m-am dus să văd dacă barul este încă deschis. El ce dorea să bea ?

— Nimic, mulțumesc, mi-a spus pe un ton funebru.

— Apă minerală ?

— Mulțumesc, apă minerală, a suspinat el cu un efect irezistibil de comic, ca și cînd nu ar fi fost deloc adevărat că este la ananghie. În acel moment l-am văzut pe recepționer traversînd salonul și venind către noi.

— Domnule, i-a spus el lui Melchiorri, să știți că numărul pe care l-ați cerut la Bordighera nu răspunde.

— Sînteți foarte sigur ?

— Dacă vreți să vorbiți cu telefonista noastră sau dacă vreți să încercați chiar dumneavoastră la centrala interurbană...

Melchiorri s-a ridicat dintr-o dată și l-a urmat.

Cînd m-am întors de la bar Melchiorri era din nou pe canapea, pe locul lui dinainte ; stătea aplecat în față cu mîna dusă la frunte, acoperindu-și ochii ; poza gînditorului lui Rodin.

Murmura neconsolat :

— Bologna, Bologna... Mă cunoști binișor și poți să-ți imaginezi că nu sînt genul de om care să accepte ușor să se retragă la Bologna. Mai bine mort ! Îți amintești de filmul lui Duvivier ?

Acum am înțeles că prin „Bologna“ făcea aluzie la casa de odihnă, de fapt un fel de azil al artiștilor dramatici.

— Ei bine, a continuat el, pentru ca să-ți faci o idee despre starea mea sufletească, să știi că sînt atît de obosit încît, dacă n-ar fi vorba de Licia, n-aș ezita nici măcar un minut să vînd ce-a mai rămas din ipotecă și să cer internarea la casa aceea din Bologna. Trebuie să existe un loc și pentru mine, nu ? Pavanelli, sau cum se numește directorul care este acuma acolo, nu mi-o fi uitat numele ! Pe de altă parte, vezi cît de absurdă e viața, dacă n-ar fi Licia... s-a întrerupt, și-a privit ceasul, a suspinat : Este trecut de ora două ! Și, cu toate astea, mi-a promis că se va întoarce înainte de miezul nopții.

— Unde o fi ?

— Unde vrei să fie ? Este la San Remo, la Cazinou, sau la Monte Carlo.

— Nu mai stă nimeni cu voi în casă ?

— Ba da, o femeie. Dar nu răspunde nimeni. Semn că este plecată și ea. Ce vrei, are și ea mașină, iar Licia îi dă liber în fiecare seară.

— Se duce și ea la Cazinou ? am întrebat eu în glumă.

— Nu, nu cred. Este o franțuzoaică, din Corsica. O fi avînd și ea un prieten, se duce să danseze, ce știu eu ?... Da, cît este de absurdă viața... Vroiam să-ți spun că, dacă n-ar fi Licia, nu ar fi fost nici o nevoie să vînd totul și nici să mă închid la Bologna.

— Dacă n-ar fi Licia n-ai avea aceste preocupări, dar poate că ți-ar fi și mai rău.

A rămas uluit. I-am explicat atunci, ca să-l încurajez și, în același timp, exprimînd un

gînd sincer că, după părerea mea, preocupările pe care i le dădea soția erau grave, dar că fără ele ar fi fost foarte posibil ca el să nu mai fie atît de energic, atît de tînăr, atît de gata să-și reia oricînd munca.

— Chiar crezi ? a replicat el.

Ridicase din nou capul. Privirile noastre s-au întîlnit. O umbră ciudată, un zîmbet, nici viclean, nici jenat, i-a apărut pe buzele palide dar cărnoase încă ; acesta a contrastat dintr-o dată cu discursurile triste și cu tonul său abătut, dîndu-mi astfel impresia unei extraordinare și profunde sincerități : era ca și cum aș fi regăsit în el ceva mai mult decît un prieten, aproape un frate. De multe ori, de fapt, chiar prietenii cei mai dragi, de exemplu Carlo și Giorgio, m-au acuzat și pe mine de ipocrizie, însă după aceea își schimbau părerea. Și dacă, îmi spuneam, observîndu-i acel zîmbet care acuma, nu se știe cum, îi trecuse de pe buze pe ochi și părea să fi aprins pe neașteptate, surprinzătoare, subtile flăcărui interioare, și dacă îmi înșiră niște minciuni ? Am continuat să-l fixez ; uneori trebuie să ai curaj ca să te uiți în ochii unui prieten cu care descoperi că semeni. Melchiorri și-a coborît privirea, a rămas tăcut. Roșise. Bărbia îi tremura ușor. Părea întruchiparea mincinosului sau ipocritului rușinat, prins asupra faptului, descoperit. Cum să spun ? Zîmbetul neașteptat, flăcăruile care se aprinseseră dintr-o dată în ochii săi albaștri nu contraziceau ideea unui caracter infantil și impulsiv și care, pentru

prima dată în seara aceea, mi-o făcusem despre el. Ba dimpotrivă. Tocmai copiii devin de obicei mai repede *self-conscious* [1] decît oamenii maturi : jenați și rușinați de o acuzație nedreaptă mai rău decît de una dreaptă. Prospețimea și inteligența unui caracter ca acela al lui Melchiorri consta — poate, mai mult decît în exuberanța lui și în exagerările de mimică și expresie — în această umilință, în această timiditate, în această incapacitate de a uita de obiectivitatea propriei existențe, în această nevoie de a se dedubla clipă de clipă și de a se vedea, de a se auzi vorbind, gesticulînd, rîzînd, plîngînd etc., ca și cum a trăi ar fi același lucru cu a recita. Era o experiență prin care trecusem și eu : prietenii deveneau bănuitori din cauza unor manifestări ale mele prea evident ingenue, pătrunse de o jenă similară, le luau cu ușurință drept probe de ipocrizie și mă atacau. Melchiorri însă mai timid și poate mai puțin profund în gîndire decît mine, se apăra cu greu de starea de jenă care îl cuprindea din ce în ce mai tare. Ah, spunea atunci privirea lui, dintr-o dată melancolică, cît este de greu să-i faci pe ceilalți să creadă că poți foarte bine să fii emoționat fără să-ți pierzi capul, că poți să suferi și, în același timp, să știi că viața merge înainte, în afara și înăuntrul nostru, nepăsătoare la suferință ! De ce nu vreți să mă luați în serios ?

Și de această dată deci...

[1] Sfios, stingherit (engl.).

Nu, de această dată, în pofida straniei asemănări pe care mi-o descopeream cu el, nici eu nu-l înțelesesem. Punîndu-mi mîna pe umăr a rostit :

— Un lucru nu l-am spus încă, a adăugat cu vocea stinsă. Sau, mai bine-zis, nu ți l-am spus pînă la capăt. Am ipotecat, în februarie anul trecut, și a doua treime a vilei.

— Și de ce nu mi-ai spus-o imediat ?

— Deoarece... deoarece nu i-am spus-o nici Liciei.

— Iartă-mă, dar dacă te găsești în situația asta, este din vina ei.

— Da, dar ea, în schimb, spune că este vina mea. Fumează, joacă, bea, pentru că, o spune și a spus-o întotdeauna, pentru că nu mai are nimic altceva în viață. Pentru că nu are copii și pentru că eu nu o iubesc. O lamentare necontenită, o gelozie atroce, pe tot și pe toți, cu pretexte infinite și întotdeauna cu același reproș, cu aceeași convingere că eu nu o iubesc. Este un chin mai greu decît lipsa de bani. Este ca și cum ar trebui să lupt pe două fronturi, fără un moment de pace.

I-am spus că mi se părea o acuzație nedreaptă. El să nu o iubească ? Dar el o iubise toată viața, îmi aminteam foarte bine !

— Dar poate că nu am iubit-o așa cum ar fi dorit ea să fie iubită. Din cauza aceasta este geloasă.

Nu, nu... Era o poveste pe care, din păcate, o cunoșteam și eu... Toate soțiile spun așa ! Toate soțiile sînt sau se prefac că sînt

geloase ! Vor într-un fel să fie apreciate de bărbatul care lucrează, cîștigă, le întreține și deci pe care ele îl cred superior. E o poveste veche. Complexul de inferioritate aproape al tuturor femeilor...

M-a întrerupt cu o anumită nerăbdare :

— E geloasă, geloasă ! Am parte mereu de niște scene...

Îmi imaginam, am spus, ezitînd ușor, că el nu-i mai dădea nici un motiv...

— Eu ? La vîrsta mea ? Ce părere ai ? Mă uit după fetele ieșite la plimbare cînd mergem la San Remo, asta-i tot. Le privesc din obișnuință, o fac fără să-mi mai dau seama. Mi se întîmplă chiar să și întorc capul. Nimic mai mult, bineînțeles, dar gata ! Gata, pentru că mai mult decît gelozie este vorba de ranchiună, care are o cauză mai profundă și mai veche. Nu am dorit-o niciodată cu adevărat. Sînt sigur că acest lucru ți l-am mai spus, cu mulți ani în urmă. Am adorat-o întotdeauna. O ador și acum, poate. Dar nu am dorit-o niciodată. Iar ea se răzbună.

Am protestat. Chiar dacă ar fi fost adevărat, asta nu era o scuză ca să se ruineze la ruletă și să-l ruineze și pe el.

— Mă ruinează și mă torturează. Există momente..., și-a strîns tîmplele între palme, acoperindu-și ochii ca pentru a vedea mai bine o imagine care l-a năpădit dintr-o dată... Există momente în care o urăsc și aș dori să moară. Fără ea, viața mi-ar fi încă tolerabilă. Mai mult decît tolerabilă.

Am încercat să-l aduc la un minimum de rațiune : cel mai important era să salveze ceea ce încă mai putea fi salvat. Este absurd să-l sfătuiești pe cineva cum să se comporte cu soția lui după treizeci de ani de căsnicie.

— Sînt mai mulți...

E imposibil să înceapă acum să îndrepte ceva, atît pe ea cît și pe el. Dar să-i ascundă gravitatea situației financiare, cînd chiar ea era cauza, mi se părea o nebunie.

— Ce vrei ? Probabil că m-a convins : în mod stupid, mă simt mereu vinovat, o văd întotdeauna, cînd duce lipsă de bani, atît de răvășită, atît de disperată încît, în sfîrșit, nu am avut curajul să-i spun adevărul.

— Și ai făcut și mai rău. Adevărul poate că o mai frîna.

— Sau din contra, o îndemna să joace și mai tare. Se vede că nu îi cunoști, de fapt, pe jucători.

— Va veni momentul în care va trebui să-i spui totul.

— Am sperat să pot reîncepe să lucrez. Înțelegi acum că pentru mine este o chestiune de viață sau de moarte.

Eram gata să fac tot ce pot, am promis din nou și i-am explicat că sînt cam preocupat de soarta unui proiect pe care-l prezentasem de luni de zile celor de la televiziune ; trebuie să se fi hotărît acum asupra lui, numai că tocmai avusese loc o schimbare a cadrelor de conducere de care depindea și problema mea. A doua

zi de dimineață, i-am repetat, am să vorbesc cu noul director al programelor seriale.

— Nu-l cunosc încă, dar îi voi vorbi și de tine, poți fi sigur. Și-ți voi telefona imediat, chiar de la televiziune. Cînd crezi că vei pleca înapoi ?

— Mîine seară, dar, dacă este necesar, rămîn.

— La ce hotel stai ?

— La Esperia.

— Îți telefonez la Esperia între douăsprezece și unu. Dacă îmi e posibil, vom prînzi împreună.

Era două și jumătate. Am comandat un taxi pentru ca să mă întorc la hotelul meu. Înainte însă l-am condus pe Melchiorri.

Pe drum, l am rugat de mai multe ori să-mi recite *Pașnicii laponi.* Simțeam dorința să-l ascult recitind poemul, speram astfel să-l mai înviorez și pe el.

Imediat ce a început mi-a părut rău că insistasem. După tonul lui obosit, am înțeles că a consimțit numai ca să-mi dovedească de îndată că nu și-a pierdut memoria, darul de a recita. Totuși, încetul cu încetul, s-a însuflețit. Spre sfîrșit, a fost din nou cel de odinioară, perfect :

...Nu le pasă, nu se lasă,
Sorb voioși ulei de pește...

Stau laponii la un loc
Mama, tata, copilașii,
Ghemuiți ca iepurașii,

Adunați pe lîngă foc,
Toropiți de cald și lene,
Lor nu le e frig deloc.

Ei doar mestecă alene
Și se-ndoapă fără jenă
Cu untură de balenă.
De atîta mîncărică
Somnul lin îi toropește
Ei, laponii fără frică,
Sorb de zor ulei de pește.

Hei, ce viață minunată !
Au mîncat cît au putut
Și adorm tihnit deodată.
Mîine-o iau de la-nceput :
Iar grăsime, iar untură,
Că de frig doar ăsta-i leacul !
Mai apoi, somnul îi fură
Și-uite-așa le trece veacul.

Trece, clipă după clipă,
Lent, domol, mereu la fel,
Fără patimi, fără pripă,
Monoton și cătinel,
Fără stresurile toate
Ale omului modern
Care îi transformă viața
Într-un nesfîrșit infern.

Ce să spun ? dorul mă bate
Să le las baltă pe toate.
Cît mă rog celestei pronii
Dorul nu mă mai slăbește
Să dau mîna cu laponii
Și să sorb ulei de pește !...

Esperia de pe strada Nazionale era un vechi hotel de pe vremea lui Umberto [1] pe care-l credeam de mult dispărut. Intrarea era o poartă banală, strîmtă, aproape ascunsă între vitrinele magazinelor, lucru poate și mai vizibil la ora aceea din noapte, cînd peste tot era închis. Deasupra porții atîrna o firmă de mici dimensiuni, neluminată ; trebuia să știi că există ca s-o cauți. Luminată însă era soneria : un mic disc opalescent în stîlpul din stînga.

Mi-am luat rămas bun de la Melchiorri, îmbrățișîndu-l și reînnoindu-i promisiunea de a-l căuta a doua zi dimineața, la ora stabilită. A coborît din taxi cu destulă greutate, trădîndu-și corpolența. S-a dus direct la sonerie, ridicîndu-și mîna albă, dolofană pentru a apăsa pe buton, apoi, dintr-o dată, s-a răzgîndit, s-a oprit în fața porții, s-a întors zîmbitor, și-a agitat ușor mîna în semn de salut.

— Ciao, Enzo, noapte bună, i-am răspuns.

Eram la geamul mașinii. Îi spusesem taximetristului să aștepte ca domnul să intre. Acum, văzînd că Melchiorri nu se decidea să sune, am crezut că, din gentilețe, dorea să nu mă facă să aștept pînă cînd vine cineva să-i deschidă. M-am gîndit că poate ezită și din alt motiv. Teatrul Eliseo, unde el recitase atîtea stagiuni, se afla acolo, aproape. După spectacol era de ajuns să dea colțul străzii : cina la pizzeria din strada Roma ; după aceea, ieșea în plină noapte pe strada Nazionale complet

[1] Umberto I, rege al Italiei, 1878—1900.

goală. Poate că deja pe vremea aceea, hotelul lui era Esperia. Nu era deloc ceva ciudat ca acum să cedeze bucuriei de a repeta, aproape a mima un vechi obicei : acela de a face cîțiva pași înainte de a se culca.

Dar nu s-a adeverit, totuși, prima presupunere.

— Ciao, prietene, i-am repetat.

M-am întors după ce taxiul pornise deja ; de la fereastră i-am mai făcut semn încă o dată, dar el nu m-a văzut deoarece apăsa pe butonul soneriei.

Nu am adormit imediat. Între somn și veghe, îl revedeam pe Melchiorri. Cearcănele, care îi brăzdau pomeții albi și întinși, îi dădeau o expresie impersonală și neplăcută, de mască tragică. Afectuoase, în schimb, foarte personale și, în același timp, cu o umbră de îngrijorare mi s-au părut zîmbetele și privirile lui aproape ca niște porniri pe care nu le putea frîna, de o profundă sinceritate, niște sclipiri care făceau aluzie la alte confidențe și confesiuni pe care, pentru moment, nu avusese curajul să mi le împărtășească.

Sau era totul un produs al imaginației mele, inclusiv asemănarea lui cu mine ? Era vorba, de fapt, de acele licăriri reci, fără vreo semnificație precisă, care apar fără ostentație în ochii oricărui actor autentic, de acele scăpărări care, pentru maestrul Mario Camerini, erau indiciul infailibil al vocației naturale de actor, garantîndu-i capacitatea de comunicare cu publicul și succesul ?

V

SECRETARA DOMNULUI F., noul director al programelor, era o doamnă în vîrstă cu ochelari stil Mefisto, cu părul grizonat și creț, pe care o mai văzusem și alte dăți, dar nu-mi aminteam în ce birou. M-a recunoscut și m-a salutat. I-am spus că am întîlnire cu domnul F.

— În dimineața asta este teribil de prins, așa cum cred că vă puteți imagina. În tot cazul, așteptați. S-a dus spre un birou și a ridicat unul dintre telefoane. Noua secretară ? Vîrsta și aspectul ei te făceau să te gîndești mai degrabă la o soluție provizorie. A pus receptorul jos, chipul i s-a luminat :

— Domnul F. vă așteaptă. E și domnul S.

Auzisem deja de numele acesta, alături de cel al lui F., erau printre cei care ar putea să-l înlocuiască pe Miraglia, vechiul director ; dar nu-l cunoșteam nici pe el personal și nu știam care sînt raporturile lui ierarhice cu F.

F. era singur. S-a ridicat brusc de la birou și mi-a venit în întîmpinare zîmbind. De-abia începuse să-mi strîngă mîna cînd a fixat expresiv cu privirea un punct în spatele meu, dînd din cap ușor și hotărît. M-am întors exact cît s-o văd în treacăt pe „doamna Mefisto“, care i-a răspuns cu un zîmbet înțelegător retrăgîndu-se și închizînd ușa.

Biroul era tot acela al lui Miraglia. Nimic nu se schimbase în afara unui tablou mare de Guttuso care înlocuise unul de De Pisis, mai mic, în spatele biroului. Cu toate acestea, după

tușa delicată și culorile vibrante ale pictorului din Ferrara, săbiile și flăcările verzi, roșii, galbene și albastre ale sicilianului erau de-ajuns ca să creeze senzația că te afli într-o altă încăpere.

Unde era, mă întrebam, domnul S. ?

F. nu s-a așezat pe locul lui Miraglia, ci pe o latură a biroului, într-un fotoliu ca al meu, poate pentru a marca în mod simbolic momentul acestei *entente* prietenești între funcționari și colaboratori : o nouă eră.

— Să vă mărturisesc : sînt aici de puține ore. Printre primele proiecte la care m-am uitat... nu numai m-am uitat — suspină — era imposibil... ei bine, printre primele se află proiectul dumneavoastră. Mi se pare interesant, foarte interesant. O să-l facem, o să-l facem precis. Sîntem fericiți de a vă avea printre noi.

Se întrerupse, privind energic (avea într-adevăr ochii expresivi, ageri, pătrunzători) către o ușă care se deschidea, o altă ușă care comunica direct cu coridorul.

Domnul S., intrînd, își spuse numele. Fața, de obicei smeadă, îi era acum roșie, gîfîia ca și cum ar fi fugit. Poate că alergase cu adevărat, nu puteam să nu presupun că fusese înștiințat de „doamna Mefisto" ; schimbul de priviri pe care-l surprinsesem între F. și ea probabil că însemna tocmai acel ordin, dat și primit, de a-l înștiința pe domnul S. Înaintă spre mine cu o expresie de entuziasm. Îmi strînse mîna la fel de îndelung ca și F. Între

fotoliul lui F. și al meu se afla o canapea mare ; S. se lăsă greu pe ea.

— Sînt fericit să vă cunosc. Aici avem nevoie de oameni ca dumneavoastră. Ce doriți să beți ? Un whisky, un bitter, un vermut, un porto-flip ? Spuneți ! Am văzut că F. apasă pe un buton. Sau preferați o cafea ? Este într-adevăr prea devreme.

Apăru „doamna Mefisto".

— Ce doriți să beți ? iradiind din ce în ce mai multă amabilitate, ca pentru a-l concura pe celălalt, F. îmi repetă invitația.

Am acceptat, mulțumind, o cafea. În pofida orei matinale, F. își comandă un whisky, iar S. un bitter.

În toți anii precedenți, cînd Miraglia părea a fi un autocrat inamovabil, în biroul direcției programelor nu se mai văzuse niciodată ceva asemănător. Se mai servea, poate, cîte o cafea și un coniac seara tîrziu pentru a mai înviora atmosfera unei ședințe interminabile sau a unei discuții deosebit de obositoare. Nimic mai mult. Deci, chiar și oferirea acelor *drinks* părea că vrea să exprime din partea direcției (dar care dintre cei doi era noul director ?) intenția de a inaugura un nou stil de lucru : raporturi directe și umane cu toată lumea, deschidere față de ideile cele mai îndrăznețe, decizii rapide, spirit modern. Bunul Miraglia, persoană, de altfel, afabilă și cu maniere foarte gentile, se mișcase întotdeauna cam greu, urmînd sistematic o tactică de temporizare supu-

nînd unei lungi serii de amînări fiecare proiect care conținea, cît de cît, o licărire de geniu și care, tocmai din această cauză, comporta și unele riscuri ; în afara cîtorva excepții, aproba se întotdeauna numai idei mediocre, banale, obținînd un succes minim, dar sigur, la marea majoritate a spectatorilor. „Acum totul trebuie să se schimbe“ spuneau zîmbetele, ocheadele și expresiile entuziaste ale succesorilor lui ; de fapt, totul se și schimbase.

Un chelner în jachetă albă ne-a servit ceea ce fusese comandat. Promptitudinea și satisfacția, clar manifestate, cu care cei doi au început, în timp ce vorbeam despre proiectul meu, să soarbă cu înghițituri mici din băuturi nu puteau fi explicate decît prin bucuria unor slujbași care au atins o țintă înaltă și importantă, de mult visată, mult prea îndepărtată față de sarcinile umile și obscure pe care le îndepliniseră pînă cu puține zile în urmă. Cine, în afara celor din instituție, auziseră de numele lui S. și F. ? Acum, de puține zile, îi cunoștea toată Italia, toți cei care lucrau în domeniile ziaristicii, teatrului și cinematografiei. Ei nu gustau acum un whisky și un bitter, ci primele înghițituri ale puterii.

— Nu cunosc încă proiectul dumneavoastră, exclamă S., sprijinit cu spatele de canapea, ținînd paharul sclipitor cu bitter purpuriu în mîna sa grăsuță. Domnul F. mi-a vorbit însă despre el în asemenea termeni încît nu am nici un dubiu că este vorba de ceva extrem de

interesant. Am mai constatat și că este vorba, însă, de un *top program*, cum spun americanii, o emisiune de mare importanță, de la ora nouă, în multe serii, cu cheltuieli foarte mari și cu probleme dificile de organizare și coordonare. Ne veți permite să-l studiem în profunzime, să ne dăm seama de anvergură și să consultăm birourile noastre tehnice. Ceea ce vă garantez este că ideea ni se pare, repet, de un interes maxim. Ne vom ocupa de acest proiect cu întreaga noastră solicitudine. Peste vreo cincisprezece zile vă vom convoca la Roma pentru a elabora împreună, în deplin acord cu dumneavoastră, un plan de pregătire...

Și așa mai departe. În timp ce S. vorbea, îl observam cînd pe el cînd pe F. Devenisem curios, privind diferențele dintre aspectul lor fizic, mă fascina complementaritatea după care o conviețuire misterioasă îi alesese și-i asociase. F. era mic, slab, uscățiv, numai piele și os, nervos, cu o țigară tot timpul între degete, cu părul grizonat tuns scurt, cu un costum de un impecabil croi englezesc, dintr-o stofă de lînă gri și, mai ales, cu o simpatie irezistibilă în priviri, în felul de a vorbi, în modul în care participa la discuție. S. era gras, flasc, cu un obraz spînatic, părul ondulat, dat cu briantină, adus spre frunte, închis la culoare, poate vopsit ; respingător, mieros, cu un glas dogit, cu gesturi efeminate, antipatic chiar și atunci cînd era clar că face eforturi să fie plăcut. Voi spune, în sfîrșit, că ușoara suficiență

pe care S. o lăsase să transpară cînd se referea la colaboratorul său, acel „aici" pe care scăpase ocazia să-l intereseze („dar, aici, domnul F."), mi s-a părut un minim, dar suficient și voit indiciu că F. avea, în așa-numita schemă organizatorică, o poziție inferioară lui. În orice caz, mi-am promis să mă lămuresc; de îndată ce ies de la această discuție am să vorbesc cu vreun prieten din interiorul instituției. Așadar, după cum se părea, S. era superior în funcție, rămînea de explicat cum de fusese convocat în biroul lui F. și nu viceversa, F. în biroul lui S. Și acest fapt trebuia să facă parte din *crew deal* [1], ca și cum cordialitatea, aerul degajat, noutatea felului lor de a primi, față de reținerea clasică a lui Miraglia, care nu promitea niciodată nimic nimănui, ar fi fost prea ostentative ca să trezească vreo suspiciune în privința sincerității lor.

Dar poate că erau doar lucruri pe care mi le închipuiam. Probabil că, așa cum se întîmplă de atîtea ori cînd este în joc soarta unei acțiuni pe care o considerăm importantă, bănuiam viclenii imaginare și dedublări subtile acolo unde ele nici nu existau. Proiectul meu era într-adevăr foarte bun, avînd toate atuurile ca să obțină un succes răsunător în fața oricărui public. F. și S. nu aveau deloc aerul unor persoane lipsite de inteligență. De ce să nu vadă și ei ceea ce sărea în ochi? De ce, la urma urmei, s-ar fi opus?

[1] Înțelegere de lucru în echipă (engl.).

Am mulțumit, am răspuns entuziasmului lor, mai mult sau mai puțin adevărat, cu entuziasmul meu real și sincer. Mi-am declarat încrederea într-o rezolvare promptă. Și am ajuns, în final, să discut și despre Melchiorri. L-am vorbit numai de bine, așa cum și gîndeam, poate chiar mai mult. Nu am adus vorba, însă, de nevoia lui de a lucra. Este întotdeauna o recunoaștere nefolositoare atunci cînd recomanzi pe cineva. Cei care au puterea să dea de lucru altora nu sînt aceiași cu puținii care nu gîndesc că oamenii își merită mizeria și nenorocirea și că succesul reprezintă cea mai justă măsură a valorii unui om.

Doar F., chiar dacă era mai tînăr decît S., a părut că-și amintește de bătrînul actor; la început am avut impresia că mințea din amabilitate față de mine sau din dorința de a etala o cultură teatrală pe care nu o avea. Mi-a demonstrat însă imediat contrariul:

— Melchiorri? A făcut parte din trupa lui Galli-Guasti, nu-i așa? Eu eram mic pe-atunci, dar cu toate astea făcusem deja o pasiune pentru orice formă de spectacol. Bineînțeles..., se ridică dintr-o dată din fotoliu, dădu ocol repede biroului, puse mîna pe un creion și îi scrise numele pe un bloc-notes: Enzo, nu-i așa? Enzo Melchiorri? Îi vom da imediat ceva. Fiți liniștit. Înainte de toate este recomandat de dumneavoastră. Și apoi... poate fi încă un nume.

În acel moment am fost sincer emoționat de elanul lui F. Mă cucerise. Dorea adresa lui Melchiorri?

— Bineînţeles. Spuneţi-mi-o. Dictaţi-mi. Scriu.

Entuziasmat fiind, mă angajasem prea repede. Nu ştiam adresa lui Melchiorri de la Bordighera.

Cu toate acestea, văzîndu-l pe F. atît de amabil faţă de mine şi de bătrînul meu prieten, am precizat că, tocmai zilele acelea, Melchiorri se afla la Roma.

— Dacă-mi permiteţi, îi telefonez la hotel. Nu aş dori să vă cer prea mult, ştiu că sînteţi foarte ocupat ; am putea stabili imediat o întîlnire ?

— De ce nu ? Haideţi să vedem. La care hotel ? şi a ridicat receptorul.

Între timp, S., după ce şi-a băut lacom bitterul, s-a ridicat cu efort de pe canapeaua joasă şi a pornit spre ieşire mergînd cu spatele, ca racul. L-am urmărit cu privirea uluit. Dar el, numai zîmbet, după ce a fluturat din mînuţe, a continuat să se retragă spre uşă şi mă salută fără glas, ca şi cum nu ar fi vrut să mă deranjeze dintr-o convorbire telefonică ce mă interesa foarte mult.

— Se pare că nu este. Vedeţi şi dumneavoastră, şi tot cu aceeaşi amabilitate F. îmi dădu receptorul.

Portarul de la Esperia mi-a precizat că domnul Melchiorri plecase în dimineaţa aceea la şapte şi nu lăsase nici un mesaj.

VI

EXISTĂ O ORĂ A ZILEI cînd primele umbre ale asfinţitului anunţă sfîrşitul ei ; atunci ne întrebăm, chiar şi fără voie, asupra sensului vieţii sau (dacă avem norocul ca sfîrşitul activităţii cotidiene să nu coincidă cu ora aceea) aveam o senzaţie ciudată, vagă, dureroasă, ca atingerea unei aripi îndoliate. Unii neuropatologi vorbesc despre anxietatea de la orele nouăsprezece. Anxietatea mea de la orele şapte seara se manifestă la Roma printr-o răzvrătire neputincioasă ca şi cum în faţa abisului întunecat şi stupid, cum zice Montaigne, toate acţiunile mele şi-ar pierde valoarea ; la Milano acelaşi sentiment se transformă în melancolie, într-o blîndă resemnare şi acceptare fatalistă a unui destin comun. La Roma mă gîndeam la moarte ca la ceva total, definitiv, fără putinţă de a întrevedea preocupări pasionante sau perspective pentru viitorul Italiei, fără încrederea de a supravieţui măcar în amintirea fiinţelor iubite. La Milano mi se părea că a muri însemna a dispărea ceva mai uşor şi mai tîrziu, a mai dăinui un pic. Această consolare era acum mai dificil de analizat, ţinînd cont de toate elementele. Principalul consta, poate, în certitudinea sau speranţa de a aparţine, împreună cu familia mea, unei societăţi europene, mai vii, relativ mai tinere...

Mă întorsesem la Milano de două zile şi mă aflam în biroul meu cînd, tocmai pe la acea oră

a serii, am auzit pe cineva bătînd la uşă. A apărut portarul, Gianni, cu chipul său onest, vesel şi inteligent de lombard de stirpe veche. Îmi aducea o telegramă sosită în acel moment.

Era de la Melchiorri. Se scuza pentru plecarea lui neaşteptată de la Roma datorată unei crize subite suferite de soţia sa ; comunica adresa şi numărul de telefon de la Bordighera ; mă ruga insistent să-i dau veşti despre posibilitatea unui angajament la televiziune.

Am sunat imediat. Mi-a răspuns o femeie : o voce dură şi limpede, o italiană fluentă, dar cu un puternic accent francez. Era, fără îndoială, camerista corsicană. Domnul şi doamna plecaseră la San Remo, mi-a spus ea precipitat. Am întrebat cum se simte doamna. Foarte bine, mi-a răspuns. Surprins, am insistat, dar ea s-a scuzat şi a închis. În mod evident, era grăbită dintr-o cauză oarecare.

Am sunat din nou a doua zi dimineaţă, pe la unsprezece. Din nou, camerista. În prima clipă a răspuns în franceză, cu o voce răguşită şi confuză. Ai fi zis că aparatul rămăsese pe noptieră şi că sunetul a trezit-o. În mod ostentativ, a început să vorbească în italiană. L-am cerut pe Melchiorri. Nesigură şi lentă, mi-a repetat întrebarea :

— Dumneavoastră doriţi cu domnul Melchiorri ?

— Da, bineînţeles, nu e acasă ?

— Da, cred că da.

— Vă rog să-l chemaţi.

— Să-l chem la telefon ? Dar... în clipa asta..., fraza a părut că se pierde, întreruptă de o greşeală, ca şi cum camerista ar fi fost chiar în pat şi nu ar fi avut nici un chef să-l cheme pe stăpîn, doar să adoarmă la loc. De ce ? Nu puteţi să telefonaţi mai tîrziu ?

Dacă era chiar necesar, aş fi sunat din nou, preferam însă... Nu m-a lăsat să termin. Cu o dezinvoltură incredibilă mi-a spus :

— *Tiens, le voilà* [1], şi, imediat, cu aceeaşi nonşalanţă i s-a adresat în mod evident lui Melchiorri care probabil că intrase între timp : *Il y a ce monsieur d'hier soir qui vous appelle de Milan* [2].

Abia am avut timp să-l aud pe Melchiorri care mă saluta ; vocea lui a fost acoperită de exclamaţia ei :

— *Mais prenez donc l'appareil et foutez-moi la paix !* [3]

În timp ce ducea dincolo aparatul, ca de obicei, s-a întrerupt legătura. Am sunat imediat, preocupat, poate în mod greşit, să nu îngreunez situaţia financiară a prietenului meu.

A început prin a se scuza şi a-mi da explicaţii. Este un aparat cu priză. Seara, cînd el şi cu Licia pleacă de acasă, au obiceiul să-l lase în camera femeii de serviciu. Dimineaţa uneori uită să-l ia de acolo.

[1] Ah, iată-l (fr.).
[2] E domnul de aseară care vă caută de la Milano (fr.).
[3] Luaţi odată aparatul şi lăsaţi-mă naibii în pace (fr.).

— Ce vrei, primim atît de puține telefoane... Procedăm așa și pentru a nu fi deranjați... Telefonul îl folosește mai mult ea decît noi...

Rîdea, dar nu-mi explica de ce la unsprezece dimineața, camerista era încă în pat. Eram destul de bun prieten cu el ca să i-o spun, glumind.

— Azi e ziua ei liberă, mi-a răspuns, nu fără a ezita. I se cuvine, prin sindicat.

I-am spus lui Melchiorri despre discuția mea de la televiziune, dar nu i-am pomenit de promptitudinea excepțională cu care F. păruse dispus să-l cheme la Roma. Gîndindu-mă mai bine, începusem să cred că era vorba mai ales de acea amabilitate superficială pe care orice funcționar proaspăt numit în funcție dorește s-o demonstreze întotdeauna primilor oameni care se duc să-l caute. Poate că nu fuseseră decît niște vorbe, nimic mai mult, și nu vroiam să-i dau lui Melchiorri prea multe iluzii. În orice caz, ca și mine, trebuia să aștepte și el cîteva săptămîni pînă cînd mă întorceam iar la Roma.

— Cum se simte Licia ?

A ezitat o clipă. Cu o voce mai stinsă mi-a spus apoi :

— Mai bine. Mult mai bine. Cînd m-am întors îi trecuse, din fericire. Mă cam speriasem. Trebuie să mă scuzi încă o dată dacă nu am apucat să te previn la timp. Am plecat de la hotel la șase și jumătate dimineața și nu vroiam să te trezesc. Se simte mai bine. A fost doar o criză trecătoare. Bineînțeles, însă, că are durerile obișnuite..., și cu o voce și mai joasă : Este, ca de obicei, într-o stare de spirit cam proastă. Mă chinuie, crede-mă. Uneori mi se pare că înnebunesc...

În mod neașteptat, a ridicat vocea și a schimbat subiectul. Mi-a vorbit din nou de televiziune, rugîndu-mă să-l înștiințeze cît mai repede cu putință dacă aflu ceva. I-am promis încă o dată, l-am liniștit.

— Mă agăț de acest ultim fir de speranță, mi-a spus la sfîrșitul convorbirii. Nu-mi mai rămîne altceva.

Iar eu m-am gîndit la seara aceea îndepărtată din timpul războiului, în față la „Canemorto", cînd el, dintr-un impuls generos, îmi venise în ajutor într-o măsură extraordinară și hotărîtoare. Nu puteam acum să nu-l ajut și eu la rîndu-mi. Era falsă scuza lui că soția avusese o criză. Dar ce importanță avea faptul că descoperisem cu ușurință mica lui minciună ? Și ar fi schimbat oare cu ceva situația încercarea mea de a-mi imagina adevăratul motiv care-l constrînsese să părăsească Roma în mod atît de intempestiv, de a-mi explica absurdul comportament al cameristei corsicane și strania atmosferă din casa de la Bordighera ? Totul părea posibil. Cu toate acestea, Enzo rămînea prietenul meu. L-aș fi ajutat cu orice preț.

PARTEA A DOUA

I

CÎND M-AM ÎNTORS LA ROMA am găsit situaţia, mai mult sau mai puţin, aşa cum o lăsasem.

Şi de această dată aveam întîlnire cu F. Secretara, însă, cea nouă, o brunetă frumoasă, înaltă, subţire, cu chipul prelung, cu un accent aristocratic şi vag cosmopolit (numai la şolduri ai mai fi putut găsi un asemenea amalgam de cadenţe snob romane şi snob milaneze), a răsfoit cu încetineală agenda şi, cu o abundenţă de r-uri guturale, m-a informat :

— Domnul F. ? Ştiţi, de fapt dumneavoastră trebuie să vă întîlniţi cu domnul S.

Am insistat, spunîndu-i că întîlnirea mea era cu domnul F. Fata a avut atunci un zîmbet cabalin şi triumfător :

— Să ştiţi că domnul F. a plecat chiar acum cu avionul la Paris. Vă conduc la domnul S.

După aceea am descoperit cum stăteau lucrurile : S. era directorul programelor ; F. era directorul adjunct. Instinctiv, mi se păruse că realitatea ar fi exact invers. Cu toate acestea, dublarea importantei funcţiuni, care pînă acum fusese una singură şi doar în mîinile lui Miraglia, nu depindea deloc de întîmplare şi nici nu avea (sau nu avea în mod special) acel scop pe care-l denunţau revistele de mare tiraj printre capetele de acuzare cînd făceau aluzie la tendinţa televiziunii ca şi a altor mari întreprinderi naţionale, de a angaja cît mai mulţi funcţionari pentru a face loc unui număr cît mai mare de favoriţi. Procedeul era însă mai puţin dubios şi destul de comun. Exista un dedesubt, un mecanism mai subtil, mai vechi, folosit ca expedient diplomatic de multe întreprinderi, de exemplu de conducerile băncilor sau de casele de producţie cinematografică.

Persoana care afirmă că decide asupra acordării unui credit, asupra încredinţării unei comenzi de scenariu sau asupra sumei cuvenite într-un caz sau în celălalt, nu este niciodată sau aproape niciodată aceeaşi cu cea cu care am tratat la început şi de la care am obţinut promisiuni, sau promisiuni vagi, sau speranţa unei promisiuni pe care apoi a doua persoană nu le menţine sau, cel puţin, nu le menţine în aceeaşi măsură. Astfel dedublată, puterea beneficiază de diverse avantaje asupra puterii unice : înainte de toate nu riscă niciodată, cu un refuz rapid sau cu diverse reticenţe, de a pierde ocazia unei afaceri bune ; apoi pune una dintre persoane în situaţia de a păstra cu noi, chiar dacă hotărîrea este complet negativă, raporturi prieteneşti sau de-a dreptul afectuoase ; în sfîrşit, în absolut orice caz, în-

cheie afacerile în condiţii mai bune pentru întreprindere şi mai rele pentru noi.

Birourile directorului, unde m-a condus secretara cu figură de cal a adjunctului, erau la capătul opus al coridorului. Acolo erau alte secretare, alte tinere cu prestanţă, importante, cu aere de superioritate : crema angajatelor.

Prin interfon, sînt anunţat ; sînt primit imediat în biroul directorului. Acesta, cu toate că eu intram, sau poate tocmai pentru că eu intram, îşi dedica în acel moment atenţia vizuală unei grămezi de scrisori pe care le răsfoia, iar pe cea auditivă şi verbală unei discuţii telefonice. Chipul său rotund şi smead se înroşise mai tare ca data trecută, era aproape vineţiu şi contrasta plăcut cu luminozitatea palidă a mai multor tablouri de Morandi, pusă în valoare de efectul decorativ al lambriului brun de tec al celor patru pereţi.

Odată ce secretara care mă introdusese s-a retras închizînd uşa, eu nu am ezitat să ocup, de partea cealaltă a biroului, unul dintre fotoliile pentru vizitatori. Din conversaţia telefonică nu-mi mai amintesc altceva decît monotonia nesfîrşită, plăpîndă, bîzîită a vocii lui S. care, între timp, avea grijă să nu-şi ridice privirea spre mine.

Cînd, în sfîrşit, a aşezat receptorul, a simulat surpriza :

— Ah, dumneavoastră eraţi aici ! Îmi pare rău, mă scuzaţi...

Apoi, imediat după scuze, a trecut la prolixe lamentări şi explicaţii în legătură cu imensa

cantitatea de muncă şi marea răspundere pe care şefii i le „aşezaseră pe umeri". S-a întrerupt pentru a mă întreba şi de data aceasta ce doream să beau. Apoi a început iar să se lamenteze şi să suspine. Doar după ce au fost aduse nişte *drinks*, păru a-şi aminti că vizita mea avea un scop precis.

— Deci, am citit.

Îşi puse ochelarii cu rame de baga de culoare deschisă, creaţie de Le Roy. Întinse mîinile grăsuţe, ornamentate uşor pe dosul palmei cu o exemă galben-roşiatică pe care nu o observasem data trecută, spre numeroasele dosare frumos ordonate pe birou. Părea că încearcă să caute ceva printre hîrtii, în realitate doar le mîngîia. Scenariul meu era acolo, în centru, primul. L-am recunoscut după coperta albastră. Se prefăcu a nu-l fi observat imediat şi, poate, cu intenţia josnică de a mă umili, nu avu grijă nici măcar să-i pară verosimilă simularea.

Începu să dea paginile încet, fără a le privi.

— Am citit. Trebuie să vă spun că am rămas în egală măsură... în egală măsură, băgaţi bine de seamă... plin de admiraţie şi de perplexitate.

Am întrebat ce nu-i place.

— Totul... îmi place, dar... nu văd încă posibilităţile de realizare, adică modul cum vom rezolva problemele care se ridică.

— În ce sens ? am întrebat.

— În sensul costului, înainte de toate.

Am amintit niște emisiuni de muzică ușoară pentru care nu se zgîrcise la cheltuieli.

— Sînt programe realizate în studiou. Al dumneavoastră, în schimb, este în întregime filmat în exterior. Costul este dublu sau triplu. Și apoi..., continua să întoarcă paginile, fără să le privească,... și apoi, cei ca dumneavoastră uită întotdeauna că telespectatorii, în marea lor majoritate, au o cultură precară : se uită la o emisiune doar dacă în ea apar și cîntăreți la modă.

Mă inclusese în categoria „cei ca dumneavoastră“, luîndu-mă probabil drept un autor intelectual, refractar la mijloacele specifice ale televiziunii. Am evitat, cu toate acestea, să-i dau o replică de principiu, limitîndu-mă doar la problema de față. Am protestat : în fiecare emisiune introdusesem cel puțin cinci cîntăreți dintre cei mai faimoși, am enumerat repede mai multe nume. Mi-am bătut gura degeaba. S., care în mod evident nu citise scenariul, își reluă firul discursului fără să țină cont deloc de protestele mele. Părea că auzise de la mine exact contrariul a ceea ce spusesem. Mi-a strecurat din nou acuzația de elitism intelectual.

— În concluzie, dumneavoastră nu vreți să înțelegeți că este vorba de milioane și milioane de spectatori și, din această cauză, trebuie să ne orientăm spre spectacole cu priză la public, mai modeste din punct de vedere cultural, relativ grosolane..., începu, în sfîrșit, să se uite la pagini, le privea însă ca și cum ar

fi fost vorba de niște ilustrații. Am toată admirația, vă repet. Sînt nespus de impresionat. Vă confirm că ne-am propus să ducem la bun sfîrșit scenariul dumneavoastră, pentru care vă sîntem chiar recunoscători. Dar trebuie să ne mai dați timp.

Am întrebat cît timp, măcar aproximativ. Chipul i s-a înmuiat într-un zîmbet larg :

— Ah, nu știu, cincisprezece, douăzeci de zile... Sîntem foarte prinși, avem obligația să examinăm un număr colosal de propuneri. A dumneavoastră este cu siguranță printre cele mai ademenitoare. Trebuie să studiem însă posibilitatea de a rezolva finanțarea.

Mi-am consultat agenda. Am spus că pentru mine nu sînt inconveniente. Trebuie să merg la Cannes. După ce se termină Festivalul, în loc să iau avionul de Milano, îl voi lua pe cel de Roma. Rămîn aici pe 18 sau 19, miercuri sau joi. Exact peste douăzeci de zile. De acord ?

— Perfect. Să-mi dați însă un telefon înainte, e mai bine.

Din păcate, sînt un optimist fără leac. În asemenea situație, instinctul mă avertizează întotdeauna cum stau în realitate lucrurile, dar nu-l bag în seamă. Simțeam că direcția programelor nu are nici o intenție să-mi accepte propunerea, încăpățînat, însă, continuam să sper. Și mă întrebam, prostește, de ce S. nu se pronunță clar în sens pozitiv sau negativ.

Mai tîrziu mi-am dat seama de realitate și am început să înțeleg cîte ceva din sistemele

universale adoptate de orice organ birocratic, nu numai de cel italian. Pot spune, de fapt, că pînă atunci nu știusem ce înseamnă birocrația. Ministerele, firmele publicitare, marile întreprinderi rămăseseră pentru mine niște continente necunoscute. Societățile particulare, cum era cea de producție cinematografică cu care avusesem de-a face întotdeauna (cum fusese, la vremea sa, și televiziunea, nu colosul de acum care devenise astfel încetul cu încetul), în mod normal acționează rapid, încearcă să se hotărască cît mai repede asupra unui răspuns negativ sau afirmativ, acumularea propunerilor reprezintă pentru ei pierdere de timp și de bani, iar numărul angajaților este limitat. Birocrația, în schimb, nu are nici un interes să se grăbească și să simplifice lucrurile. Din contra. Odată cu numărul angajaților se extinde și importanța ei. Puterea ei se mărește proporțional cu durata timpului în care este exercitată. De ce, deci, să te expui sîcîielilor și inconvenientelor generate de un refuz prompt și hotărît ? De ce să provoci niște reacții prea vii din partea celui interesat care, la început, este încă în stare să ocolească obstacolele, să găsească sprijin *mai sus,* să complice situația, să schimbe chiar o hotărîre care este deja, în secret, irevocabilă ? De ce să riști să spui nu cînd e de-ajuns să amîni de pe o dată pe alta, de la o întîlnire la alta, pînă cînd propunerea se împotmolește de la sine pentru totdeauna și cel interesat deja obosit, o abandonează ?

S. continua astfel, pălăvrăgind, să nuanțeze, adaptîndu-se în același timp la situație, un refuz ascuns și ferm ; încerca să-mi creeze iluzii și chiar reușea. Chiar atunci, a intrat F., vioi, zîmbitor, energic. A venit înspre mine cu același entuziasm ca prima dată. Surprins, i-am spus că mi se comunicase că a plecat la Paris.

— Plec chiar acum. Am venit să vă salut. Se întoarse ușor spre S. : Deci, totu-i bine ? Dumneavoastră i-ați spus ?

S. deschise larg brațele :

— I-am spus. Ne vom revedea la întoarcerea dumnealui de la Cannes. Între timp noi vom vedea, vom studia, vom *continua* să studiem problema.

— Foarte bine, iubite prieten. Ne vom revedea la întoarcerea dumneavoastră de la Festival. Distracție plăcută.

I-am precizat că mă duc deoarece am de lucru acolo.

— Da, știu că veți face critica la filmul *Expresul*. Deci Cannes este un loc încîntător în acest anotimp, spuse el și-mi strînse mîna. luîndu-și rămas bun.

De data asta, însă, eu am fost cel care a prelungit strîngerea de mînă. Văzîndu-l intrînd, m-am gîndit imediat la Melchiorri. I-am amintit de promisiune. Nu a ezitat o clipă.

— Bineînțeles. Să facem o probă. Și pentru a ne da seama... de actualul lui randament de lucru. Trebuie să fie foarte bătrîn, nu ? Se întoarse din nou, dar mai puțin ca prima dată, spre S. : O probă ? Ce părere aveți ? Și, fără

să mai aștepte răspunsul, a continuat să mi se adreseze : Să vedem. În ce rol, în ce gen l-ați vedea dumneavoastră azi pe Enzo Melchiorri ?

În puține cuvinte i-am expus lui F. opinia mea despre caracteristicile interpretative ale lui Melchiorri. I-am vorbit despre succesul lui în rolurile de *sfătuitor perfid*, de *uneltitor viclean* și chiar de prostănac din farse ; am dat la nimereală numele lui Jago, Fouché, Richelieu, Mazzarin, Don Marzio, Marchizului Colombi, Contele Mosca, Ministrul din *Pădurea Sacră*... F. mă asculta în picioare, cu privirea limpede, atentă, inteligentă, demonstrînd că este un om cu adevărat civilizat, dacă într-adevăr își domina graba unei plecări iminente. Poate deoarece avionul lui pentru Paris, care după secretară era deja în zbor, nu pleca decît după-amiaza. Deoarece, de data asta fără „poate", acea amabilitate cu care mă asculta și îmi oferea o probă pentru Melchiorri era pur și simplu destinată să se integreze unei operațiuni diplomatice, împărțind rolurile cu S., iar S. și-l îndeplinise, amînînd cu douăzeci de zile hotărîrea în privința proiectului meu.

Dintr-o dată, în timp ce eu încă mai vorbeam, lui F. păru că-i vine o idee.

— Richelieu ați spus ?

— Da, Richelieu, Mazzarin, Talleyrand, Fouché... acestea, cel puțin, sînt personajele...

— Știți de ce ? Noi am definitivat aproape scenariul la *Cei trei mușchetari*. Este vorba

de un serial în douăsprezece părți. O colaborare cu Franța și Germania. Dar noi îl vom produce. Mă duc la Paris și pentru asta. Credeți că am putea să-i facem o probă lui Enzo Melchiorri pentru rolul lui Richelieu ?

— Bineînțeles, am spus, încercînd să-mi ascund niște dubii care erau numai ale mele.

— Bine. Cînd vă întoarceți telefonați-mi imediat.

În sfîrșit ! Recunoșteam tonul combativ, simțeam mirosul prafului de pușcă, la fel ca atunci cînd, în cinematografie sau la televiziune, o *treabă se făcea cu adevărat*. Eram bucuros pentru Melchiorri, dar și preocupat, firește. Mă gîndeam la Richelieu, așa cum îl descrie Dumas, calculînd și toate posibilitățile de machiaj și costum, îmi ziceam că prietenul meu nu este chiar atît de bătrîn !

II

ERA POATE ULTIMUL AN al acelei epoci, relativ scurte, care, amintind de o modă vestimentară, fusese botezată mai tîrziu în Franța *la mini-belle époque*. Festivalul cinematografic de la Cannes, contestat și suspendat un an mai tîrziu, strălucea încă, triumfînd atît sub aspect monden cît și publicitar, ca un tîrg universal al tuturor deșertăciunilor posibile.

Din orice parte a lumii ar fi sosit de la Tokio, Pekin, Los Angeles, New York, miile de

cineaşti care veneau pentru două săptămîni în această capitală efemeră şi cosmopolită aveau, în marea lor majoritate, aceeaşi senzaţie fundamentală : într-un anumit fel, se simţeau nişte provinciali.

Cei mai tineri — şi în special cei care veneau pentru prima dată — credeau, bineînţeles, cu naivitate, că se află în inima unui fabulos Catajo, cadrul propice unor infinite aventuri şi desfătări erotice, sentimentale, financiare.

Erau de mult trecute şi îndepărtate, de fapt, timpurile în care cinematografia a fost o profesie aleasă de tinerii care nu doriseră să învețe şi care căutau mai ales o muncă unde nu lipseau ocaziile de distracţie. Acum se dedicau cinematografiei oameni serioşi, introvertiţi sau chiar severi : intelectuali cu înclinaţie spre filozofie şi filologie.

Ajungeau la Cannes după ce îşi regizaseră, elaboraseră scenariul, interpretaseră propriul lor film, vreun documentar sau scurt metraj în care pretextul, de obicei, depăşea arta. Aceste mici opere şocau poate, prin ciudăţenia lor, devenind subiect de scandal şi erau vizionate sistematic de producători, tot timpul avizi, vigilenţi şi preocupaţi să nu lase să le scape un nou talent pe care l-ar putea exploata într-un film ieftin şi cu perspective de mare succes.

Soseau la Cannes, în pofida primelor lor experienţe cinematografice, închistaţi încă în tipicurile provinciale de familie, marcaţi de austeritatea din *colleges*[1], sau de privaţiunile unei vieţi *bohème* în marile metropole ; aici, dintr-o dată, îi orbea soarele de pe Coasta de Azur şi luxul marilor hoteluri, îi ameţea îmbrăţişarea şi imediatul *tutoyement*[2] al regizorului celebru care, din întîmplare, asistase la proiecţia unui film de debut ; îi fascinau zîmbetele şi ocheadele vrăjite ale prevăzătoarelor *starlettes*, care-şi disputau deja şi-şi adjudecau *posibilii viitori creatori geniali*, care le vor lansa.

Soseau la Cannes şi se lăsau ademeniţi de mici aventuriere, pe care le luau drept actriţe, în amoruri ieftine pe care le credeau mari pasiuni ; iniţiau cu tot felul de şarlatani, pe care-i luau drept producători, tratative pe care le credeau discuţii asupra unor contracte unde nu mai lipsea decît semnătura.

Pînă cînd, dintr-o dată, amăgirea lua sfîrşit : trecuseră cele două săptămîni. Tinerii se urcau din nou în avion, deziluzionaţi, sfîrşiţi, amărîţi. Pentru unul care reuşea să-şi aranjeze ceva, o sută plecau pierzînd sau, mai bine zis, cu un singur cîştig : înţeleseseră ce înseamnă Festivalul.

În schimb ceilalţi, adică cei bătrîni, bogaţi şi celebri, producătorii, distribuitorii, cei care alocau fonduri şi roluri, vedetele cu nenumăraţii lor servitori şi secretari, ariviştii, afaceriştii, agenţii, fotografii, toţi intermediarii şi

[1] Facultăţi (engl.).
[2] Tutuire (fr.).

cei din *public relations* [1] de ambele sexe, care uneori se ascundeau cu grijă sub masca de ziariști și chiar de actori sau actrițe, ceilalți știau foarte bine ce înseamnă Festivalul și-l iubeau tocmai pentru ceea ce era : pentru infernul său frivol, pentru brutalitatea mercantilă pavoazată drept artă, erotism, aventură, pentru vîrtejul vieții mondene, pentru minciuna și egoismul lui, însușiri solide și rezistente la orice scrijelitură de sinceritate și generozitate.

Ceilalți erau *des habitués* [2], numai lume căreia atmosfera Festivalului i se potrivea perfect. Nu lipseau însă nici personajele pline de demnitate : artiști și literați autentici, meseriași adevărați din cinematografie și ziaristică, care nu și-ar fi dorit să-și trăiască toată viața într-un festival, dar care, totuși, se complăceau tocmai din cauza asta să petreacă acolo două săptămîni în fiecare an.

Sper să nu păcătuiesc, din îngîmfare sau prin mărturisirea unei vini prea grave, dacă voi include printre aceștia din urmă și propria-mi persoană. Mă duceam la Cannes cu regularitate și — recunosc — cu un anumit entuziasm, dar mă obișnuisem ca, împreună cu prietenii și colegii apropiați, Ercole Patti și Carlo Laurenzi, să ne organizăm timpul într-o hotărîtă discordanță cu programul Festivalului : partide de *pétanque* [3] sau de *longue*,

---

[1] Sectorul publicitar (engl.).
[2] Obișnuiții locului (fr.).
[3] Joc cu bile specific Franței meridionale (fr.).

masa într-un modest *bistrot* [1] frecventat de muncitori și zidari și total necunoscut cineaștilor, plimbări cu mașina prin împrejurimi, traversări cu barca la superbele insule Lérins, acostări pe plăji solitare, ore de lectură și de lucru în camerele noastre plăcute și, mai ales, excluderea unor filme oferite spre vizionare. Eliminam din șederea noastră la Cannes și din Festival tot ce însemna aparență dulceagă.

Încercam să ne situăm în afara mișcării turbulente a vieții mondene, artistice și publicitare, să o privim fără a participa. Transformam astfel amărăciunea și dezgustul în acea plăcere estetică și morală pe care ne-o dă întotdeauna observarea unei realități, oricare ar fi ea, chiar și cea mai mizeră.

Fiecare zi a Festivalului avea două momente *clou* [2]: între miezul zilei și ora două și între șase și opt după-amiaza, la barul Carlton. Să mergi la Cannes și să nu te arăți la barul de la hotelul Carlton la ora aperitivului, era ca și cum nu ai fi fost. Într-un cuvînt, trebuia să treci pe pasarelă. O pasarelă însă unde toți, adunați într-un compact și zgomotos furnicar uman, erau spectatori și, în același timp, spectacol și unde nimeni nu se mai simțea lipsit de importanță. Cei mărunți îi aveau pe cei mari la îndemînă, se înghesuiau alături de ei. O vezi pe marea divă cum își aruncă impetuos pe spate părul bogat, rîzînd răsunător, desco-

---

[1] Mic restaurant, bodegă (fr.).
[2] Cheie (fr.).

perindu-și, în funcție de vîrstă, un gît ori de porțelan ori de mătase ușor încrețită ; îl vezi pe miliardarul de la Hollywood cum își scoate cu mari precauțiuni din buzunarul pantalonilor un teanc de bancnote, înmînînd omagiul foșnitor al unui bacșiș excesiv de mare barmanului sau *chasseur*[1]-ului : vezi exact care este culoarea ochilor cutărui sau cutărui personaj, care sînt strîmbăturile sau gesturile lui preferate, vezi ce formă au unghiile lui, auzi ce timbru are vocea lui, care se distinge chiar și în vacarmul puternic, neîntrerupt, zgomotos de aici ; tot ce îi este caracteristic fiecăruia dintre ei se află prezent și foarte aproape ; totul este la vedere, totul devine o jignire. S-a spus (iar tinerii proaspăt sosiți la Festival credeau aceasta cu certitudine) că veselia, generozitatea, cordialitatea, camaraderia triumfă acolo în mod spontan. Era de ajuns să ai răbdare să observi cîteva secunde în plus aceleași chipuri pentru a-ți da seama că sînt doar niște măști ; măști însă atît de subtil diferite una de cealaltă încît fiecare trebuia să fie definită pe cont propriu drept unică în lume : fiecare denunța o minciună proprie, secretă, calculată în forul interior al persoanei. Ambiția, meschinăria, vanitatea, prostia, vulgaritatea celor mai josnice plăceri sclipeau în aproape toate privirile. În sfîrșit, interesul sexual era mereu puternic etalat, atît ca o provocare cît

[1] Angajat al unui hotel sau restaurant care face diverse comisioane pentru clienți (fr.).

și ca o încercare de a-i camufla autenticitatea. Aveai oarecum senzația că te afli în mijlocul unei mulțimi de frigide și de impotenți, de persoane încărcate cu electricitate la nivelul epidermei care se descărca noaptea pe ici-colo, în camerele de hotel, printre măsuțele de toaletă cu oglinzi tip *liberty* [1] și *moquettes* [2], sau, mai puțin probabil și, în orice caz, mai puțin superficial, printre mesele de *chemin* [3] și *de roulettes* [4]. Cazinoul, chiar dacă nu era atît de serios ca cel de la Monte Carlo, rămînea, în afara puținelor filme bune, singurul lucru adevărat din Cannes.

Iată de ce, venind în fiecare an la Festival, încetul cu încetul, rărisem frecventarea pasarelei. De data aceasta, de exemplu, am intrat în barul hotelului Carlton într-o seară pe la șapte, abia în a doua săptămînă după sosire. Chiar și cerul, ce te atrăgea prin reflexele vitrinelor și oglinzilor, avea culoarea băuturii „Berger". Mi-am croit drum prin mulțime, întîlneam la tot pasul chipuri cunoscute, răspundeau la saluturi, la zîmbete. Lucrasem toată dimineața și după-amiaza și tocmai veneam din sala teleimprimatoarelor, unde-mi lăsasem articolul. Eram obosit, dar mă simțeam bine.

Nu beau niciodată ca să mă consolez, ci, dimpotrivă, dintr-un exces de bună dispoziție.

[1] Neo-baroc american.
[2] Mochete (fr.).
[3] *Chemin-de-fer* (fr.), joc de noroc practicat în cazinouri.
[4] Ruletă (fr.).

Și nu beau niciodată singur. Căutam deci un prieten pentru acel sfert de oră al aperitivului. Nu neapărat un prieten, mi-ar fi ajuns și o figură simpatică. Parcă pentru a-mi face în ciudă, printre persoanele pe care le întîlneam și se întîmpla să le cunosc, nici una nu corespundea în acel moment modestei mele condiții. Femeile erau deja ocupate, iar cele mai drăguțe, actrițe sau nu, se aflau în centrul unor grupuri de admiratori ; cîte una mă recunoștea și profita pentru a-și etala în fața tuturor un zîmbet care, întrucît îmi era adresat și nu-i lipsea, în două sau trei cazuri, vioiciunea și sinceritatea, putea chiar să justifice, dacă aș fi vrut, intrarea mea dezinvoltă în grup. Ezitam însă, mai mult din cauză că m-ar fi plictisit prezentările. Și, tot uitîndu-mă inutil în jur în căutarea persoanei care să nu-mi strice buna dispoziție la ora aperitivului, m-am gîndit să renunț și m-am îndreptat încet către ieșirea din partea opusă barului cînd, în strălucirea opacă, trandafirie sau arămie a umerilor goi, sau printre smokingurile albe sau negre, mi-a apărut, de departe, dar foarte vizibil, chipul dur și frivol al lui Nicky Argenta.

Argenta era la bar, cocoțat pe ultimul scaun înalt. Vorbea cu unul dintre barmani și rîdea. De cît timp nu-l văzusem ! Acum trebuia să aibă cincizeci de ani sau chiar mai mult ; mi-am dat seama că el este și l-am recunoscut imediat tocmai pentru că, cel puțin de la distanța aceea, nu-și arăta vîrsta ; era într-un mod

nefiresc și prodigios identic cu cel de acum treizeci de ani !

Înainte de război turnasem cu el patru filme. Într-unul jucase și Melchiorri care, în acele cîteva săptămîni de filmări exterioare pe timp de iarnă la Cortina, devenise inseparabil de prietenul său. Luau singuri masa într-un colț al restaurantului, veneau la filmări cu aceeași mașină, în fiecare seară jucau pocher la aceeași masă, într-un cuvînt erau tot timpul împreună ; destul de repede căpătaseră și năravul de a se lua peste picior sau de a se înțepa unul pe celălalt pentru a-i distra pe cei din echipa tehnică sau pe muncitorii de platou care, firește, nu întîrziau nici ei să-i instige la acest joc.

Stîrnit de amintirea neașteptată a acelei perioade sau poate pentru că astfel mi se îndreptase gîndul la Melchiorri, de îndată ce l-am zărit pe Argenta am schimbat instinctiv direcția în lenta mea înaintare prin mulțime. Nu puteam spune că Argenta îmi era simpatic. Tot ce știam despre caracterul lui și despre modul său de a-și duce viața nu mă îndemnase să fiu în relații prietenești cu el. Dar, în fine ! O canalie cu care am avut de-a face în tinerețe, chiar și superficial, păstrează în noi o fascinație independentă de severitatea cu care judecăm omul respectiv, mai ales dacă a trecut mult timp de cînd nu-l mai văzusem ; acesta era exact cazul de față. Bărbat frumos, iubind viața mondenă, el fusese capriciul mai multor doamne, toate făcînd parte obligatoriu

din aristocrația bogată sau din înalta burghezie industrială (pe una reușise s-o ia de soție, dar se despărțiseră foarte repede); foarte prost actor, cu replici total false și o expresie inertă, era în mod fals dezinvolt și convins că știe să facă perfect pe americanul; fusese ofițer de legătură (în realitate, legătură nu atît în sens militar, cît mai mult în sens de alergătură) în serviciul aliaților; *play-boy*, fostă vedetă, intermediar ce nu iese niciodată în pagubă, șantajist amabil și precaut: acesta era Argenta. Iar eu nu mă îndreptam, de fapt, spre Argenta pentru a bea cu el un „Berger", ci doar spre imaginea, care în acel moment mi se părea irezistibilă, a ultimilor ani ai tinereții mele.

Eram deja aproape de el. Într-adevăr, părea foarte tînăr. Argintiul tîmplelor îi nuanța părul ondulat și blond, ce părea artificial, opera unui coafor abil, scoțînd în evidență obrajii cărnoși și trandafirii, sclipirea ochilor de oțel: un efect sinistru dacă-mi aminteam de vîrsta lui reală.

Cu toate acestea, fără a ezita, l-am strigat:

— Nicky!

Se întoarse brusc. Văzîndu-mă, păru (doar o fracțiune de secundă, dar atît cît să-mi dea certitudinea) agasat. Se corectă în clipa următoare și, poate forțîndu-se să-și repare greșeala, îmi sări de gît.

— Ce bucuros sînt să te văd! *Old boy!* [1] Dar știi că arăți minunat?! Splendid! *Let's*

[1] Bătrîne (engl.).

celebrate! [1] Trebuie. Pocni din degete spre un barman: Comte de Champagne! Taittinger!

Chiar și faptul că-mi oferea șampanie, am gîndit eu, era menit să șteargă impresia făcută de sclipirea inițială, contrariată pe care o surprinsesem pe chipul lui musculos.

Am spus că îmi doream, de fapt, un „Berger"...

— Hai, te rog, pentru a sărbători evenimentul!

Am adăugat că eu nu beam niciodată șampanie, sau aproape niciodată...

— Și bine faci. Nici eu. Ficatul. Însă, ca aperitiv, *there is not so much danger.* [2] Iar soiul acesta este foarte sec. A repetat tare, precizînd: *Un quart* Comte de Champagne!

Un sfert însemna deci două pahare, dar era vorba de o șampanie dintre cele mai scumpe. Argenta era lefter întotdeauna, nu putea să se fi schimbat cu anii, din contra. Deci, una din două, ori știe că voi plăti eu, ca de obicei, ori e în bani. În ciuda meschinăriei lui, se mai întîmpla uneori. Stilul de viață, pe care nu-l părăsise după ce renunțase la cinematografie, și cerințele lui îl constrîngeau *să facă salturi mortale.* Fără a mai pune la socoteală faptul că prietenele lui de viță nobilă nu mai erau acum prea numeroase și generoase.

Întinse mîna stîngă și o așeză, aproape cu blîndețe pe spatele meu; între timp, privi cu coada ochiului spre încheietura mîinii, la ceasul

[1] Să sărbătorim momentul (engl.).
[2] Nu-i un pericol prea mare (engl.).

„Rolex“ care, prin acest gest, se eliberase de sub manșetă. Ocheada păru să-l liniștească.

— *You know, it's marwellous to see you! Really!* [1] Știi că te-am căutat? Unde dracu' te-ai ascuns? Ah, ai rămas tot același, un adorabil original!

Vocea nu i se schimbase: aspră, stridentă ca altădată. Tonul la fel: voluntar, aproape forțat, veșnic agresiv. Un ascultător întîmplător și neatent la sensul cuvintelor, sau un străin care nu înțelege italiana ar fi avut impresia că Argenta e furios, chiar și atunci cînd discuția, în realitate, era afabilă. Era nou, în schimb, modul său de exprimare: împrumutat, fără îndoială, din limbajul cosmopolit monden, societate care devenise mediul lui de viață.

— M-ai căutat? am întrebat, privind în altă parte. Mă uimise de fapt afirmația lui; apoi, făcînd legătura cu ciuda instinctivă pe care și-o trădase văzîndu-mă, am bănuit că îmi spusese acest lucru tocmai pentru că realitatea era exact opusă și nu mi-o putea mărturisi: nu numai că nu mă căutase, dar sperase chiar să mă evite.

De ce să mă evite? Eram curios și, nu știu bine de ce, chiar speriat.

— Da, te-am căutat... *Of course* [2], speram că ești aici, la Festival.

L-am fixat cu privirea, rîzînd; poate, fără să vreau, ascundeam atît în priviri cît și-n rîs

---

[1] Știi, e minunat că te revăd! Cu adevărat (engl.).
[2] Desigur (engl.).

o altă întrebare („Dar de ce vroiai să mă eviți?“), dar, firește, i-am zis:

— Dar de ce m-ai căutat?

— Nu-ți imaginezi nici pe departe. L-am revăzut pe Enzo de puțină vreme. L-am întîlnit la San Remo, la Cazinou, împreună cu nebuna.

— Cine, soția lui?

— Da, Licia. E aproape paralizată, nu mai au nici un ban și joacă în fiecare seară fără să se miște pînă la închidere: *take my word* [1], e un spectacol înspăimîntător. Joacă la miză minimă, se înțelege, cîte un jeton de o mie de lire la fiecare mînă. Cum reușește să cîștige ceva, dublează sau triplează miza și pierde totul imediat.

— Și Enzo?

— O, nu: *he's over, you know* [2]. El o însoțește doar. Stă pe scaun într-un colț, pare o cîrpă. O așteaptă. Un om terminat, nu știu cum face să se descurce. Tu știi că noi am fost prieteni buni, *I've never lost track of him* [3]. Ei bine, îți jur, nu l-am văzut niciodată într-un asemenea hal. Te căutam tocmai ca să-ți vorbesc despre el. Mi-a spus că v-ați întîlnit la Roma și mi-a vorbit despre promisiunea ta cu televiziunea. Știu totul, într-un cuvînt. Știu că ești bun și că ții la el. Eu cunosc însă un pic televiziunea, am lucrat anul trecut la un pro-

---

[1] Pe cuvîntul meu (engl.).
[2] E un tip terminat, să știi (engl.).
[3] Nu l-am pierdut niciodată din vedere (engl.).

gram de prezentare a modei masculine ; o prostie, mi-a fost de-ajuns !

— Ai recitat ceva ?

— Nu, am organizat producția pentru o mare întreprindere textilă. Îți spun, mi-a ajuns ! Pot spune că-mi cunosc bine menajeria, felul lor de a acționa. Nu aș vrea ca Enzo să-și facă iluzii. *There is nothing worse than raise one's hopes* [1]. Din cauza asta, *between you and me* [2], te rog să-mi spui ce-i adevărat în treaba asta. *Be frank, please* [3].

Nu știu de ce ar fi trebuit să fiu. Tot discursul ieftin al lui Argenta îmi trezea neîncredere. Nu mi se părea posibil să-mi vorbească astfel fie doar din prietenie. Încă nu-l înștiințasem pe Melchiorri despre posibilitatea unei probe pentru rolul lui Richelieu. Îmi era teamă să nu-și facă iluzii. De două sau trei ori fusesem pe punctul să-i telefonez chiar de la Cannes. După aceea mă gîndisem că era mai bine să-l anunț numai în urma unei hotărîri sigure, sau să-l rog pe Laurenzi să mă însoțească, într-o zi oarecare, înainte de sfîrșitul Festivalului, la Bordighera, ceva mai mult de o oră de mers cu mașina ; direct i-aș fi putut povesti totul cu grijă... Însă nu-mi surîdea să mă duc să-l văd la el acasă, iar curiozitatea pe care o avusesem după telefonul de la Milano fusese de mult stăvilită de repulsia mea instinctivă față de lucrurile triste, confuze și dureroase. Dacă vizita mea la Bordighera i-ar fi fost utilă, nu aș fi ezitat s-o fac. În acest moment ce puteam să fac pentru el concret decît să-i înlesnesc un contract la televiziune care să-l ajute să se relanseze ?

În timp ce Argenta vorbea, îi fixam ochii cenușii, duri, scăpărători, nu știam precis cum să-i răspund. Am preferat să tac, să nu-i menționez posibilitatea unei probe de filmare. I-am spus, însă, că voi da, probabil, o fugă pînă la Bordighera înainte de sfîrșitul Festivalului.

— *For Christ's sake, don't do that !* Să nu o faci, pentru numele lui Dumnezeu ! sări Argenta, fără să mă lase nici măcar să termin.

L-am întrebat, surprins, de ce.

— Pentru că îți strici ziua, *old boy !* Tu nu știi ce e în casa aceea. Un infern. Ei doi se ceartă tot timpul, fără să se oprească nici măcar o clipă. *Take my word again* [1], știu eu ceva. Dacă ai vești bune de la televiziune pentru el, telefonează-i, pentru Dumnezeu ! Sau vorbește deschis cu mine. Îl văd din cînd în cînd.

I-am spus că, în realitate, nu era încă nimic hotărît.

— Ai vorbit din nou cu directorul programelor. Există speranțe ? Mie poți să-mi spui totul. Te asigur că, *in any case,* în orice caz, știu cum să mă comport cu Enzo, țin foarte mult la el.

---

[1] Nu-i nimic mai rău decît să-i stîrnești cuiva speranțe (engl.).
[2] Între noi fie vorba (engl.).
[3] Te rog să fii sincer (engl.).

[1] Crede-mă iar pe cuvînt (engl.).

Declarația era suspectă mai ales din cauza tonului său peremptoriu, vulgar și aspru. Dar cine poate spune că știe ce e în sufletul omului ? Am început să mă îndoiesc ; și dacă, după toate cele întîmplate, Argenta era un prieten adevărat al lui Melchiorri ?

I-am spus că am vorbit din nou cu F. și că există o posibilitate sigură, dar nu am amintit care. După ce se termină Festivalul, urma să plec imediat la Roma, căzusem de acord să discutăm atunci problema și speram apoi să-i dau lui Enzo vestea cea bună.

Argenta și-a privit din nou ceasul „Rolex" și a coborît de pe scaun.

— *I'm off* [1].

— E drăguță ? am întrebat, căzînd pradă și eu, în mod rușinos și neașteptat, farmecului său necioplit și intrînd astfel, în ultima clipă, în vechile reguli ale jocului.

Se lumină, victorios :

— Astea-s întrebări ? Drăguță ? ! *Tops !* Ciao !

Tops : complimentul suprem, sau cel puțin aproape maxim. Nicky a dispărut, ieșind prin partea dinspre terasă. Am rămas privind în urma lui ; barul era pe jumătate gol, momentul magic deja în agonie, ultimele femei cu spatele gol și ultimii tipi în *dinner-jackets* [2] se îndepărtau grăbiți să vadă filmul de gală ; dincolo de geamuri se conturau terasa, palmierii, Croisette, felinarele turcoaz : cerul de catifea, albastru închis, de fapt ultima lumină a soarelui apus și deja îndepărtat.

Of course, eu am trebuit să plătesc șampania.

[1] Am plecat (engl.).
[2] Smoking (engl.).

III

PUTERNICA INSTALAȚIE stereofonică a amplificat șoapta, respirația, suflul unei voci de contralto :

— *Mesdames, messieurs,* spunea, *prenez place. La projection commence.* [1]

Acest anunț solemn, aproape religios, a fost repetat de mai multe ori, iar sunetele palatale și nazale — în timp ce luminile se stingeau încet într-o penumbră roșiatică, cărămizie, violetă, ajungînd, în sfîrșit, la întunecimea totală — predispuneau la o amorțeală aproape imediată.

Cu ani în urmă, vrînd să mă înarmez împotriva somnolenței, amînam cina pînă după proiecție. Însă curînd am descoperit că și dejunul produce de multe ori efecte puternic narcotice. Patti, Laurenzi și cu mine stăteam deci împreună ; un comentariu, din cînd în cînd, o ironie usturătoare ne ajutau să rămînem treji. Ne șopteam la ureche, rîdeam disprețuitor, stîrnind în mod regulat protestele fanaticilor, care păreau că se află întotdeauna într-o majoritate supărătoare. Mai exact, scandalul se

[1] Luați loc. Spectacolul începe (fr.).

producea numai la șase-șapte filme din zece. Același lucru s-a întîmplat și în seara aceea.

Nu-mi mai amintesc nimic, în afară de faptul că era un film brazilian. Stîrnea șoapte în toată sala, iar pe noi ne plictisea de moarte. Adus la tăcere de sst-urile șuierate, ca de șarpe, ale acelor imbecili, mi-am acoperit ochii. În plus, urletele unor indieni, care se încăpățînau să-i strige osanele unui mesia al lor, mă zguduiau de fiecare dată cînd eram pe punctul de a ațipi. Și așa m-am întors cu gîndul la Argenta ; m-am întrebat din nou de ce anume voise să mă evite. Reflectînd mai bine, mi se părea din ce în ce mai stranie și izbucnirea lui cînd am făcut aluzie la vaga mea intenție de a mă duce la Bordighera. De ce mă sfătuise atît de impetuos să nu mă duc ? Am avut atunci o reacție întîrziată, dar, cred, foarte naturală : m-am gîndit să mă duc acolo chiar a doua zi. L-am întrebat pe Laurenzi dacă poate veni cu mine și imediat am aranjat plecarea.

Odată terminată proiecția, în timpul căreia am izbutit să adorm în ultima parte, mă simțeam odihnit și foarte treaz : mă bucuram din nou la gîndul că lucrasem bine în timpul zilei și reușisem să transmit articolul, aveam iar acea bună dispoziție pe care apariția lui Argenta nu o întrerupsese, ci doar o deviase. Mă tenta Cazinoul. Puteam să risc... să spunem o jumătate din suma ce-mi revenea pentru articol. Prietenii mei nu vroiau să mă urmeze. Odată stabilită întîlnirea pentru plimbarea de a doua zi pînă la Bordighera, ne-am despărțit, urîndu-ne noapte bună.

Îi deplîng sincer pe toți cei care nu iubesc jocurile de noroc și nu ajung să le cunoască puterea profund destructivă și-n același timp regeneratoare. A intra într-un Cazinou înseamnă a ieși din viața de zi cu zi, a uita totul, a spera totul ; un prag magic care, de îndată ce l-ai trecut, inima începe să-ți bată într-un ritm diferit ; acolo se respiră aer ; puterea, plăcerea, libertatea nu mai constituie un fel îndepărtat al trudei și chinului cotidiene, nu mai reprezintă viitorul în care continuăm să credem cu încăpățînare, chiar dacă nu trece o zi în care să nu ne îndoim, nu mai sînt doar un vis, ci o realitate concretă căreia nu-i lipsește, pentru a nu rămîne vis, decît concursul întîmplării.

După această interpretare, Cazinoul s-ar opune vieții : este tot ceea ce viața nu e. Însă după altă interpretare, mai subtilă, Cazinoul închide și concentrează în el toate episoadele vieții, dezgolindu-le de aparențe, reducîndu-le la esență și readucîndu-le în stadiul lor pur în raport cu noi. Stînd jos mai multe ore în șir la o masă de *roulette* sau de *chemin*, începem să simțim încetul cu încetul dorința, speranța, bucuria victoriei, frica, deziluzia, durerea înfrîngerii, încăpățînata fidelitate față de o singură idee și răbdarea așteptărilor, neprevăzuta mișcare voluntară cu care hotărîm să schimbăm totul și să urmăm o inspirație total nouă. Și dacă reflectăm la tot ce cunoaștem din experiență, întrucît și viața traversează

serii succesive de episoade față de care reacționăm cu stări sufletești asemănătoare și corespunzătoare, și dacă apoi, în pofida efortului nostru, soarta ne este hotărîtă întotdeauna, definitiv, de norocul unei coincidențe, de o împăcare, de o întîlnire, se poate spune că și Cazinoul este un simbol al existenței omenești.

Ambele interpretări sînt valabile : în contradicția dintre ele constă, poate, secretul fascinației pe care o degajă Cazinoul.

Intrînd, mă gîndeam la mine însumi și la Melchiorri. O singură seară de noroc nu ar fi însemnat, pentru Licia și pentru Enzo o bătrînețe liniștită și senină ? Și cîte probleme de-ale mele nu le-ar fi rezolvat o seară cu noroc (aceasta, de exemplu, de ce nu, aceasta) ?

Una sau două bancnote cu chipul lui Pascal, o mie sau două mii de franci, era cu siguranță un început modest, dar nu de disprețuit. În timp ce schimbam banii la casă, transformîndu-i în jetoane ușoare și colorate care, odată ce-și pierduseră valoarea reală, păreau că o posedă numai pe cea ideală a unei infinite posibilități de cumpărare, atmosfera sonoră a sălii din spatele meu mă absorbea ca un vîrtej ; larma veselă, foșnită era străbătută ca de niște fiori reci, prelungi, de huruitul biluțelor mai apropiate și mai îndepărtate și mi se părea deja că disting, printre anunțurile crupierilor, rîvnitul :

— 17 *noir, impair, manque !* [1]

[1] 17 negru, impar, lipsă (fr.).

Pe toată întinderea mochetei ca un lac de culoarea purpurei pașii erau moi, ușori ; aveam senzația unui miracol, ca și cum ar fi trebuit să mă afund în el, dar în schimb avansam deasupra drept, parcă abia atingîndu-l, plutind.

În clipa în care mă apropiam de prima masă, biluța, anticipînd exact timpul necesar ca să mă împiedice să mizez, s-a oprit pe 17. Am zîmbit în sinea mea. Eram obișnuit. Intram foarte rar într-un Cazinou, iar în acele puține dăți așa mi se întîmpla. Nu era de bun augur. Sau era ? Înclinam pentru prima dintre cele două variante. M-am îndreptat încet către celelalte mese, trăgînd de timp, cu mîna în buzunarul în care aveam jetoanele de risipit. Știam că, pînă la urmă, voi juca și voi pierde ; îmi spuneam întotdeauna așa, din superstiție. Cu toate acestea, suma pe care puteam să o pierd îmi garanta o distracție atît de efemeră, încît încercam să mai amîn puțin momentul începutului. *Jumătatea mea de oră,* în care ar fi ieșit 17 și vecinii lui era chiar acum, iar jumătatea de oră pe care o voi alege după aceea va fi, în schimb, cu ghinion. Avusesem deja dovada greșelii mele : dacă aș fi intrat în Cazinou cu doar cîteva secunde înainte, aș fi avut șansa de partea mea. Știam totul ; atunci de ce să mă chinui ? Îmi păstrasem buna dispoziție. Am început să mă învîrt prin sălile *Privé* [1], mulțumindu-mă cu gîndul că voi juca

[1] Separeuri (fr.).

mai tîrziu şi, în aşteptare, resemnîndu-mă să-i privesc pe ceilalţi.

Bineînţeles că se aflau acolo multe persoane pe care le văzusem în sala de proiecţie şi chiar în seara aceea, la barul Hotelului Carlton, mai erau mulţi care nu veniseră la Cannes pentru Festival ci pentru Cazinou. Amestecaţi printre aceştia, cineaştii, regizorii, actorii şi actriţele, chiar şi cei mai celebri, păreau aici mai umani, eliberaţi de acea aroganţă veselă şi de acea siguranţă prefăcută, nu se mai simţeau în fruntea clanului, jocurile — *roulette, chemin, trente-quarante* — îi absorbeau şi-i purificau. Saluturile pe care le schimbau cu cei cunoscuţi nu mai trădau încordare şi surprindere, nici nu cred că salutul meu le părea neîncrezător. Toţi împreună eram nişte oameni care am venit să ne încercăm norocul.

Dintr-o dată am recunoscut ceafa puternică, rasă pînă sus ca de ofiţer SS, a lui Argenta. Era aşezat la o masă de *roulette*.

Faptul că se afla şi el aici făcea parte dintre cele mai normale eventualităţi. Am simţit, cu toate astea, o stranie surpriză și o anumită stinghereală nu prea diferită, poate, de contrarierea pe care probabil că o resimţise el cînd îl strigasem la bar.

Ca şi cum mi-ar fi simţit privirea, acesta se întoarse : ce ușurare cînd am văzut că nu era el, era altcineva mult mai tînăr, care-i semăna doar vag.

Dar de ce simțisem acea ușurare ? De unde îmi venise surprinderea ? De ce-mi pierdusem

pentru o clipă buna dispoziție ? Mă enerva gîndul să constat că eram încă tulburat de acea întîlnire. De ce-mi era frică de Argenta ? Nu trebuiam să-i ascund nimic, nu avea nimic de care ar fi putut să se folosească împotriva mea și, mai ales, să obțină un profit oarecare. Dacă tocmai acesta era cazul, fără ca eu să știu, ah, nu ar fi pierdut ocazia, într-un fel sau altul, să facă o aluzie. Nu, explicația era, poate, în privirea lui naturală, în privirea lui dintotdeauna : cenușie, rece, sclipitoare, malițioasă, posibil amenințătoare.

Am înaintat de-a lungul meselor. Pe după cefele și umerii pe care-i atingeam, observam chipurile celor care mizau de cealaltă parte. Fizionomiile jucătorilor sînt un spectacol ce nu plictisește niciodată un ochi scrutător, care urmărește cu atenție jocul fără să participe.

Am ajuns la ultima dintre *roulettes*. În timp ce *croupier*-ul arunca biluța, am observat că 17 încă nu fusese acoperit. Sosise momentul să încep ? Am scos din buzunar un jeton și am întins mîna. Am mai ezitat. Acel *rien ne va plus !* mă opri. După cîteva clipe se opri și biluța... pe 17. Am rîs.

Teoria de a miza numai pe un singur număr și de a rămîne acoperit, adică de a păstra șansa unei recuperări parțială prin combinații vecine cu acel număr (vecine pe *roulette*, sau pe masă), se bazează pe un calcul al probabilităților destul de serios, cu singura condiție, normal, de a continua jocul o anumită perioadă de timp la aceeaşi masă. Iată calculul :

dat fiind că ruleta se învîrtește, dat fiind că biluța fuge și sare și dat fiind că acea căsuță în care se oprește biluța este mult mai frecvent alta și mult mai puțin frecvent aceeași, față de cea în care s-a oprit data precedentă, jucătorul cu logică trebuie să mizeze întotdeauna pe același număr, imitîndu-i pe vînătorii care nu se duc să caute prada în jurul pădurii, ci o așteaptă nemișcați la o trecătoare obligatorie. Jucătorul care-și schimbă mereu mizele poate să aibă șansa unei conicidențe, dar riscă tot timpul să se încrucișeze cu norocul fără să-l prindă niciodată.

Deziluzionat de a fi bun numai la teorie, m-am îndepărtat din nou, fiind tentat acum de mesele de *chemin*, care ocupau ultima parte al salonului central, înainte de bar. La dreapta, separat de o boltă, se afla *sacrariul*, sală cu o singură masă în centru unde se juca *baccarà*. Așa cum se întîmplă întotdeauna în ultima oră de joc, o mulțime de oameni o înconjoară, ascunzînd-o... Ah, era chiar o obsesie ! În spărtura care s-a creat pentru o clipă din cauza unei persoane care se ridica de la masă mi se păru, și de data aceasta că-l văd pe Argenta. Cu precauție, m-am sprijinit ca să am măcar impresia că sînt lucid și sănătos, dar de data aceasta era chiar el.

Cu toate că mă aflam în fața lui, mă simțeam suficient de departe și de ferit vederii, printre cei care stăteam în picioare, încît, chiar dacă aș fi ridicat privirea, el tot nu m-ar fi

văzut. Vroiam să nu mă vadă ? Nu, nu chiar. Doar că aș fi preferat.

Era singur, părea posomorît, probabil pentru că pierdea, cel puțin așa se părea după puținele jetoane pe care le avea în față. Miză cinci sute de lire pe bancă și-i merse prost. La jocul următor dublă și recîștigă ceea ce pierduse. M-am întrebat ce caut acolo, nu eram cu siguranță nici fascinat de el, nici interesat de jocul lui. Stăteam acolo numai pentru a mai amîna începutul jocului și a mă întoarce apoi în sala mare, dar am mai așteptat o miză. În acel moment o fată subțire, micuță, cu părul negru-roșcat adus spre tîmple, se strecură printre oameni, se opri în spatele lui Argenta. Se sprijini de umărul lui. Fata îi dădu un pachet de Marlboro, apoi, ca și cînd și-ar fi continuat gestul, se apleacă deasupra mesei pentru a culege cîteva jetoane, iar el, fără s-o privească, o aprovizionă cu alte jetoane sau cu bani din buzunarul hainei.

Crupierul începu să întoarcă acum cărțile. Argenta nu mizase. Fata rămăsese în spatele lui, observînd totul, ținînd jetoanele într-o mînă ridicată spre piept. Jocul fiind făcut, se aplecă la urechea lui Argenta și-i spuse ceva. Apoi a plecat, prelingîndu-se printre oameni aproape fără să-i oblige să se miște, atît era de subțire. Am plecat și eu, așa cum hotărîsem.

M-am întors în sala mare. Lumea se mai rărise. Cîteva *roulettes* erau deja închise, iar la celelalte era cîte un loc gol. Nu știam unde să mă așez. Prietena lui Argenta îmi trecu

prin față încet, privind în jur. Era frumoasă și, mai ales, stranie. Mai mult decît îmbrăcată, părea strînsă într-o *toilette* de mătase lucitoare, cu flori roșii și verde pal, care o încercuia așa cum sepalele caliciului cuprind corola unui boboc fraged și subțire. Caliciul era o fustă mini care-i cuprindea șezutul și care, ușor evazată la margine, îi lăsa descoperite coapsele robuste față de statura ei mică și de subțirimea taliei, dar nu dizgrațioase. Genunchii erau perfecți, frumos rotunjiți, picioarele foarte drepte ; labele picioarelor mici prinse în niște sandale de piele aurie cu tocuri foarte înalte, un gen de încălțăminte care pe atunci, dacă-mi amintesc bine, nu mai era la modă și pe care fata continua să-l poarte din ignoranță provincială sau pentru a-și corecta statura, care era poate mai mică decît s-ar fi putut crede. Calicii erau și mînecile cu bordurile evazate în jurul încheieturilor și gulerul în șal care-i urca în jurul gîtului pînă a-i atinge urechile mici, înrămîndu-i astfel chipul îngust. Efectul general era de o extraordinară senzualitate. Acel trup plăpînd, apetisant, părea fantastic de prețios ; astfel protejat, exceptînd coapsele și picioarele, de acel înveliș lipit, impenetrabil, pe care doreai să-l rupi, să-l dai la o parte, să-l sfîșii pentru a gusta din mierea închisă înăuntru.

S-a așezat la o *roulette*, în centrul mesei, aproape pe diagonala lui 17. Aș fi dorit să stau de cealaltă parte, în fața ei, pentru a o putea observa în tihnă și a nu-i fi prea aproape.

Nu am avut însă de ales : singurul loc liber se afla între ea și *crupier*. M-am așezat alături de ea. A ieșit 18 : aveam calul și doi *carré*. Am început să cîștig. 17 pe cai și *carré ;* terțina 16-18 ; 17 și vecinii lui din stînga, 25 și 2 ; 17 și vecinii lui din dreapta 34 și 6. În medie, la fiecare două-trei mize, cîștigam cîte ceva.

Fata juca nemetodic sau, poate, doar insistînd pe zero și pe vecinii lui de pe masă, de la 1 la 6. Juca pe jetoane în jur de zece franci, cîte puține o dată. Cu toate acestea, grămăjoara pe care o avea în față se micșora mereu. I-am privit mîinile nici urîte nici prea mari, cam prea nervoase și puternice însă, cu un aspect viril pe care unghiile foarte lungi, vopsite cu pastă de sidef, reușeau cu greu să-l corecteze. În pofida micului ceas „Lady-Rolex“ de aur, după moda șic din vremea aceea, care îi încercuia frumos încheietura slabă și subțire, nu era cu siguranță, cum se spune, o doamnă. Să-și fi schimbat Argenta gusturile ? Aș fi jurat, aproape cu certitudine, că era vorva de o *chorus girl* [1] și că nu era franțuzoaică mi se părea că pot exclude varianta aceasta din cauza unei anumite rigidități provinciale sugerată de vestimentația ei în stil caliciu, chiar dacă era foarte atrăgătoare, și de sandalele ei aurite ; în timp ce chipul ei imobil de sălbăticiune mică, mă făcea să cred că nu era nici italiancă, ci, mai degrabă, spaniolă sau portugheză.

---

[1] Dansatoare din corpul de balet (engl.).

Din cînd în cînd, fără să vrea, făcînd mișcarea necesară pentru a așeza jetoanele pe zero, brațul ei drept atingea cotul meu stîng. Contactul, căldura acelui braț înfășurat în mătase netedă îmi provocau o plăcere stranie. Atît de tare încît, la rîndul meu, l-am căutat. Pentru a ajunge la 17 trebuia să mă ridic, dar, dacă foloseam mîna stîngă, puteam rămîne și jos ; era, deci, destul de normal să-i ating brațul.

Cînd juca pe 2 sau pe 6, jocul meu coincidea în parte cu al ei. S-a întîmplat, la un moment dat, să coincidă și norocul. În mod instinctiv, cînd biluța se opri, m-am întors spre fată și am descoperit pe chipul ei o expresie pe care nu o voi putea uita niciodată.

Avea un profil fenician : fruntea înaltă și dreaptă pe care linia părului negru-roșcat, pieptănat strîns, ordonat, o continua ca în imaginile feminine din anumite picturi arhaice. Genele erau rimelate, dar dese și naturale. Nasul drept și dur. Buzele foarte subțiri, sau păreau așa, mai mult decît în realitate, din cauza țigării pe care o strîngeau tot timpul, fără ajutorul degetelor : o altă trăsătură, într-adevăr, ușor masculină.

I-am observat profilul, intermitent, printre gene, cu priviri scurte, forțîndu-mă să fie întîmplătoare, pînă atunci rămăsese invariabil rezervat și serios, fără a sugera vreo altă expresie decît o vitalitate închisă, tulbure, animalică...

Dintr-o dată, la primul *en plein* pe care îl lua, am văzut desenîndu-se în jurul buzelor,

întinse de zîmbet, două ușoare încrețituri semicirculare, care i-au transformat total chipul, iluminîndu-l cu o inteligență matură și o ironie fină. Acum era un profil țărănesc și aristocratic în același timp, adolescentin și adult, natural și antic, din nou nu am putut să nu mă gîndesc la modelele arhaice, la profilurile etrusce și — asemănare și mai incongruentă, dar nu întîmplătoare — la zîmbetului înțelept și suprem încîntător al lui Voltaire, Gide, Teilhard. Prin cine știe ce miracol era și zîmbetul ei. Ce legătură exista între acel zîmbet și mîinile, coapsele ei puternice, trupul subțire, aerul cam vulgar și, mai ales, legătura cu Argenta ? Cîștigă alte patru sau cinci mize, mereu cu numerele mele și atunci, de fiecare dată, îi apăreau punctual pe chip acele delicate, spirituale încrețituri. Era posibil ca zîmbetul vecinei mele să nu fie, măcar în parte sau într-o măsură oarecare, un rafinament al întregii sale persoane ? Era oare posibil ?

Întrebarea mă făcea curios și mă distrăgea de la joc. Din cauza asta, poate, continuam să cîștig, aveam, măcar o dată, fără efort, detașarea necesară. În același timp, cîștigurile aproape neîntrerupte mă făceau să mă simt paralizat față de tînăra mea vecină. Nu există jucător care să nu creadă, ca într-o axiomă, în vechiul proverb care te consolează pentru lipsa de noroc la cărți sau în dragoste. Aș fi dorit să schimb cu ea un cuvînt, numai ca să-i aud vocea și poate să-i descopăr naționalitatea. Mă enerva însă gîndul să-i spun că

văzusem că-l cunoaște pe Argenta, mă enerva și să nu i-o spun ; în cazul ăsta, dacă Argenta ar fi venit și el, ar fi trebuit să recit supărătoarea comedie : „Ah, iată, uite ce întîmplare !“ etc. Mă enerva și ideea că Argenta ne-ar putea găsi stînd alături. Cine știe, dacă pierdeam, aș fi plecat deja, punînd capăt astfel plăcerii dulci și fără scop a acelei vecinătăți. Cîștigam, în schimb, mă contraziceam și mă chinuiam ; căutam un pretext care să-mi permită să încep discuția cu o anumită naturalețe.

Ea, între timp, rămăsese cu două jetoane. Simțeam că, dintr-o clipă în alta, se va ridica de la masă. Cum s-o opresc ? Dacă ne-am fi vorbit înainte, ar fi fost cu totul altceva. M-aș fi prefăcut cu gentilețe a crede că vrea să se ducă doar la casă și i-aș fi oferit niște jetoane împrumut, pentru ca să poată continua fără a fi nevoită să se ridice și să schimbe bani.

Prea tîrziu, în orice caz. După ce le-a pierdut și pe ultimile două, s-a ridicat. Fără să-și ia țigara dintre buzele strînse și subțiri, m-a salutat cu un scurt gest din cap, schițîndu-și zîmbetul ca un personaj din Gide. Lucru și mai surprinzător : ea mă salutase, în timp ce eu mă îndoiam că mă observase. Sau probabil că (atunci cînd încerci să ghicești naționalitatea cuiva, greșești întotdeauna !) era chiar italiancă și mă recunoscuse de la televizor.

Se întorcea, pășind drept, încet, în sala unde se juca *baccarà*. Îi văzusem, în sfîrșit, ochii : căprui închiși, mici, ciudat de apropiați, dar cu o privire intensă, aproape violentă.

Eu urmăream jetoanele pe care le aveam în față și acele *plauquies* [1] pe care le mai aveam în buzunar. Plăcut exaltat de cîștigul mare, întristat de a nu o mai avea aproape pe fată și gîndindu-mă că nu o voi mai revedea. De fapt a nu o mai revedea era exact intenția mea.

O voce ascunsă, acea voce pe care jucătorii o aud uneori, alteori doar cred că o aud, îmi spunea că trebuia să continui să joc *à la roulette*. Acela era momentul, îmi spunea vocea, calului 23-26, în afara obișnuitului 17. Dar începusem să simt mai tare tentația unui tur de *chemin*. Plăcere pe care, de obicei, nu mi-o puteam permite. Însă dacă nu profitam de acea seară norocoasă, cînd mi-aș mai fi satisfăcut dorința ? Nu era modul cel mai bun pentru a șterge din memorie fata, sau măcar pentru a-i estompa imediat imaginea ? Vocea ascunsă îmi spunea că la masa unde se juca *chemin* voi pierde. Dar, în sfîrșit, măcar să mă distrez pînă la capăt, cum nu mi se mai întîmplase de ani de zile, și fără să risc nimic, decît ceea ce cîștigasem la *roulette !*

Am o teorie și pentru *chemin*. Nu-ți schimbi locul, joci normal, urmînd regulile clasice, de fiecare dată cînd ne vine rîndul să ținem banca ; ignori orice altă inspirație ce-ți poate veni, de exemplu, de a miza *avec la table* [2] sau de

---

[1] Jetoane dreptunghiulare (fr.).
[2] Cu masa (fr.), adică a conta că nici un jucător nu va avea carte cîștigătoare.

a te bate cu banca la întîmplare ; în sfîrșit, folosești sistematic, metodic toate șansele de a prelua banca.

Această teorie se bazează pe un calcul al probabilităților la fel de matematic ca și cel de la *roulette*, dar diferit, chiar opus. Dacă o serie continuă de rezultate la *roulette* depinde de un aparat care se învîrte și, deci, pentru a cîștiga trebuie *să stai pe loc*, la *chemin* o serie continuă de rezultate depinde numai de judecata omului. Judecata umană, frica pe care o încearcă cel care ține banca de numere, intră în joc de îndată ce cîștigă masa de trei-patru ori la rînd. Observasem că, în mod normal, cel ce ține banca greșește cînd pasează mîna în condițiile în care banca încă îi mai poate reveni ; sînt mai numeroase dățile în care, păstrînd, bineînțeles, banca, mai are încă o lovitură în plus. Este normal să fie așa, altfel jucătorii, ființe umane, ar poseda în majoritatea cazurilor harul magic de a prevedea viitorul.

Sistemul meu deci constă în a lua la licitație, la *un* nivel maxim de oferte, orice șansă de a prinde o bancă *bună*. Toate acestea, normal, *nu* înseamnă o certitudine, ci doar o mai mare probabilitate de victorie și trebuie deci, pentru a nu pierde această probabilitate, să ai *fonduri*. Întîmplător, în noaptea aceea aveam. Ce mai așteptam ca să-mi pun *în practică teoria ?*

M-am îndreptat din nou către fundul sălii unde, de obicei, jocul se prelungește pînă tîr-

ziu la ultimele mese de *chemin*. Două erau de fapt complete. Nu mai era nici un singur loc liber. Pe de altă parte, dacă vroiam să aplic în mod corect teoria, calculul probabilităților se face de la începutul unei noi partide.

Am văzut într-un colț o altă masă unde în acel moment tocmai se terminase o partidă de *chemin*. Ultimii jucători se ridicaseră și se îndepărtau. *Croupier*-ul amesteca din nou cărțile. Dar nu era sigur dacă jocul va reîncepe sau nu. Depindea de numărul de jucători dispuși să ia loc la masă. Un bătrîn *chasseur*, cu peria și fărașul în mînă, curăța postavul verde, înconjurîndu-l cu pași mărunți. Avea părul foarte alb și fruntea ca de fildeș, un zîmbet liniștit pe obrajii căzuți. Mi se părea că-l cunosc. Apoi mi-am dat seama că, pur și simplu, semăna cu Beduschi, un actor de compoziție care-mi fusese întotdeauna simpatic și pe care îl luasem adesea să joace în filmele mele. Beduschi era binevoitor, sîrguincios, respectuos. După ce încercase fără succes cariera de actor, se obișnuise repede și se resemnase să accepte rolișoare de majordom, preot, unchi bătrîn, domn în vîrstă invitat la o serată de gală, genul de roluri pe care i le dădeam și eu. Le interpreta însă cu atîta sîrguință, se întrupa de fiecare dată în personajul secundar cu atîta elan și fantezie, încît așteptasem întotdeauna, dar în zadar, ocazia să-i încredințez un rol important, un adevărat personaj. Îmi aduc aminte — odată, cînd turnam un film în costume de epocă, din a doua parte a secolului

trecut, în timpul unei lungi și complicate puneri în scenă a unui bal — că m-am găsit din întîmplare, căutînd un cadru, în spatele *unui grup de invitați mai vîrstnici* pe care-i așezasem într-un colț, într-un semicerc de canapele și fotolii deschis către centrul sălii unde dansau mai mulți tineri. Eram absorbit, prins de studiul cadrului. Privind prin vizorul aparatului de luat vederi cadrul dreptunghiular unde imaginea părea deja că se compune ca și cum ar fi fost filmată, ascultam trăncăneala monotonă a figuranților, comenzile strigate de operatori către maiștrii de lumini care se aflau pe platou, loviturile de ciocan ale mașiniștilor ; toate se contopeau și compuneau acea sonoritate fără semnificație, dar familiară și exaltantă pentru mine, ce preceda și, poate, servea drept catalizator pentru conceperea unei noi scene. Atunci am auzit o voce delicată, supusă, aproape tremurătoare în preajma mea, o voce care rostea :

— Dar, marchize dragă, trebuie să vă dați seama că nora mea nici nu vrea să audă să trăiască la țară...

Era o voce cunoscută. Luîndu-mi privirea din vizorul aparatului și îndepărtînd ușor mica glugă neagră, am văzut că era Beduschi cel care conversa astfel cu un alt figurant, tor în rol de *invitat bătrîn,* așezați amîndoi pe o canapea care se afla chiar în față, în dreptul aparatului de filmat. Amuzat, curios, fascinat, m-am prefăcut în continuare că studiez cadrul,

cu toate că între timp hotărîsem ceea ce aveam să fac. M-am acoperit din nou cu mica glugă neagră a aparatului de filmat și am continuat să ascult.

— Da, pentru că, dacă s-ar stabili la țară, n-ar mai fi alături de unchiul ei, generalul, și soția generalului, bătrîna contesă Della Valle, care stau la oraș... și de la care biata ființă așteaptă acea remarcabilă moștenire pe care o știm cu toții...

— Cu toate acestea, răspunse cealaltă voce, doar ceva mai puternică, după cîte cunosc, sănătatea Donnei Elvira este oarecum șubredă...

— Nu este exact. Nu ea are nevoie de aerul de țară, ci copiii ei care sînt îngrijiți de faimosul Valagussa...

Dialogul improvizat al celor doi actori secundari era astfel imaginat și susținut mai ales de Beduschi al meu și se purta cu grijă după modelul limbajului epocii umbertine, rostit cu mult gust și naturalețe, într-un cuvînt, era perfect, dar gratuit deoarece rezultatul nu era altul decît o sporire foarte mică a volumului *zumzetului din salon.*

Era deci oare dragul de Beduschi un vizionar, sau doar un actor ratat, un bătrîn artist cu un caracter delicat și o existență mohorîtă și solitară, care se prefăcea că este un domn din Toscana de pe la 1880 și care, în forul său interior, găsea o evadare, o compensație, o uitare trecătoare a propriilor neajunsuri prin acea nevinovată născocire fantastică ? Gîndindu-mă din nou azi, după atîția ani, mă întreb

dacă nu cumva descoperirea comportamentului său atît de bizar nu a fost suficientă pentru a explica simpatia pe care mi-o stîrnea. De ce, mă întreb, de ce îi iubim pe anumiţi bătrîni fără putere şi blînzi ? Poate doar pentru plăcerea de a ne emoţiona şi de a ne arăta miloşi, pentru iluzia de a ne simţi buni.

Dar în noaptea aceea, la Cazinoul din Cannes, mai aveam un motiv. Nu ştiu bine dacă nu cumva căutam un remediu, o corectare, o complimentarietate ; doream să mă fixez asupra unei fizionomii, să comunic cu o persoană care să reprezinte pentru mine opusul acelei femei delicate, subţiri şi stranii, care mă tulburase cu puţin înainte.

M-am apropiat de bătrînul servitor. Am observat că, la fel ca şi Beduschi, era înalt, dar gîrbovit, apăsat parcă de livreaua grea cu galoane. L-am întrebat dacă jocul va începe din nou. Se apleca respectuos, apoi îmi răspunse că nu se ştie încă, dar, dacă va fi cazul, va veni să mă caute.

M-am îndreptat spre bar. Lumea începea să iasă de la *baccarà* unde, evident, jocul se încheiase. Am grăbit pasul ca să nu mă întîlnesc cu Argenta şi cu fata. Dar iată-l pe Beduschi al meu, venind spre mine cu paşi mici, tîrşiţi :

— *On commence, votre place est marquée* [1].

---

[1] Începe jocul, locul dumneavoastră a fost rezervat (fr.).

Dacă nu vroiam să pierd începutul *sabot*-ului, trebuia să mă duc imediat. M-am întors deci înapoi, urmîndu-l pe bătrîn care pornise din nou cu paşi mărunţi. Destinul a vrut să mă întîlnesc cu Argenta.

— Ah, ciao, mi-a spus cu o răceală care m-a uluit. Lîngă el, puţin mai în spate, era fata.

— Ciao, am spus, aşteptînd să fiu prezentat. Fata mă fixa cu ochii ei întunecaţi, pătrunzători, zîmbind vulgar şi maliţios.

— Ciao, a repetat Argenta şi a adăugat : Noapte bună. Fata m-a salutat, ca şi înainte, doar cu un gest.

L-am ajuns din urmă pe bătrînelul care se oprise să mă aştepte ; mă privea preocupat, ca pierdut. Apoi, mulţumindu-i şi recompensîndu-l pentru osteneală, i-am spus că m-am răzgîndit.

Aşa era de fapt. Nu mai aveam chef să joc. M-am întors la bar. Am rămas acolo un sfert de oră, bînd încet un whisky. După aceea, pentru prima şi unica dată în întreaga mea viaţă, am ieşit cîştigător dintr-un Cazinou.

În loc să mă întorc la hotel, m-am îndreptat spre dig. Se pornise vîntul mistral, care-mi mîngîia faţa încinsă cu o adiere plăcută şi răcoroasă ca apa unui pîrîu de munte. Chiar şi ochii, după oboseala pricinuită de culori şi numere, se odihneau în întunericul nopţii, al mării şi al cerului, sub paloarea puzderiei de

stele, diamantele săracilor. Era ciudat să fac această comparație tocmai într-o seară cînd cîștigasem. Poate că mă simțeam mai sărac decît de obicei deoarece continuam să mă gîndesc la fată.

Era sigur că nu o mai voi revedea. Nu știam nimic despre ea, nu-i auzisem nici măcar vocea. Va rămîne pentru totdeauna doar o imagine mută.

Încercam să mă consolez. Aventurile cele mai frumoase sînt tocmai astea. De cîte ori, poate întotdeauna, cunoașterea unei femei nu este altceva decît o distrugere treptată a primei ei imagini încîntătoare. În cele mai bune cazuri, realitatea pe care apoi o înfruntăm este plină de contradicţii, de complicaţii, de necazuri. Trebuie să ştii să te mulţumeşti cu mai puţin.

De ce mă salutase Argenta cu atîta răceală ? Oare fata, recunoscîndu-mă, îi vorbise de mine ? Și-n acest caz, ce puteam să-mi reproșez ? Nu mă comportasem cu siguranţă într-o manieră nepotrivită. Doar dacă exagerasem atingîndu-i de prea multe ori braţul. Se putea întîmpla ca Argenta să aibă motivele lui ca să fie *morocănos,* poate pentru că pierduse la *baccarà.* Sau — cum să caut motivul ? — ar fi preferat ca eu să nu-l văd cu ea ; așa se explica și comportamentul lui de la barul hotelului Carlton, acea tresărire contrariată, preocuparea cu care s-a uitat atît de des la ceas, despărţirea precipitată. Mi-am amintit că Argenta se simţea jignit cu ușurinţă dintr-o inerţie, dintr-o aluzie, dintr-un echivoc, şi că ierta foarte greu :

era pizmaș, ranchiunos din fire, ca toţi cei care sînt roși de un complex de inferioritate. Care putea fi, de fapt, complexul lui adevărat nu descoperisem nici măcar atunci cînd lucram cu el. Poate că lipsa de bani pentru a duce viața pe care și-o visa. Sau conștiința faptului de a nu fi un actor bun, de a nu fi, în sensul riguros al cuvîntului, nici măcar un actor (nu jucase niciodată în piese de teatru, nu ar fi știut să recite în fața unui public). Își exploatase doar propriul trup în cinema, în aventuri cu femei bogate și în intrigi și prietenii mondene. Poate că era vorba, totuși, de o cauză mai profundă și mai gravă, care trebuia căutată în copilăria lui, în educația lui, în raporturile cu părinții. Cine putea spune ? De ce există nebuni și oameni răi ?

Ajunsesem la capătul digului. Valurile se spărgeau, scurte și violente, ca ale unui lac, de stîncile de la baza digului. Mistralul sufla rece, pătrunzător. De după silueta neagră a Alpilor, o zare gri-albăstruie anunța o nouă zi, stingînd sclipirea stelelor mai joase. Alpes Maritimes... cît e de frumos, îmi spuneam, acest nume. Dar era frig. Era timpul să mă duc la culcare.

La hotel am găsit un bilet de la Laurenzi : în acea dimineață avea loc un cockteil dat de casa de film Metro Goldwyn Mayer, motive profesionale îl constrîngeau să fie prezent ; se scuza că nu poate să mă însoțească la Bordighera, așa cum îmi promisese, și se oferea s-o facă a doua zi. I-am scris și eu un bilețel, mul-

țumindu-i și rugîndu-l să nu-și facă griji din pricina mea.

I-am spus portarului să-mi comande o mașină cu șofer la ora trei după-amiază. Cîștigasem la *roulette* mult mai mult decît era de ajuns ca măcar de data aceasta să nu fiu acuzat de *extravagance*. Iar prima deschidere la *chemin*, de la care scăpasem în ultima clipă, ar fi depășit tot costul drumului pînă la Bordighera.

IV

CĂTRE MIEZUL ZILEI, așa cum se întîmplă des pe Riviera în mai, timpul s-a schimbat. Mistralul s-a schimbat în *siroco*, nori albi și înalți au acoperit soarele fără a-i lua însă din putere, ștergînd umbrele. După un drum atît de scurt, în pofida suspensiei excelente a Citroënului, mă simțeam extenuat. În lumina lăptoasă sidefie, orbitoare, praful de pe drumurile lăturalnice cînd am părăsit celebra șosea Romana mi s-a părut și mai întristător.

Distrugerile începuseră, cred, în jurul anilor '20. Încetul cu încetul, somptuosul drum care traversa Bordighera în munți, de la Città Vecchia pînă la torentul Borghetto, devenise un traseu spectral poate unic în lume : o promenadă nostalgică a arheologiei de odinioară.

De o parte și alta a drumului, numai parcuri și grădini. Cenușiul palmierilor romani și celălalt gri, mai puțin deschis, al palmierilor ebraici ; aspectul lepros și obosit al eucalipților ; prețiozitatea pinilor argintați ; spuma galbenă a mimozelor. Vile vechi stil *liberty* și hoteluri din la *belle époque*, pe cînd Bordighera era o stațiune la fel de celebră ca și Cannes, cu cincizeci sau șaizeci de ani în urmă. Dintre hotelurile mai mici unele deveniseră sărăcăcioase pensiuni de familie. Celelalte hoteluri fuseseră părăsite, cu geamurile sparte, cu jaluzelele decolorate, strîmbe, smulse. Bristol, Jolanda, Windsor, Royal, Angst, Mirabelle, Continental, Splendid, Grand Hotel du Cap. Pe tencuiala scorojită a fațadelor, printre ornamentele paralele și segmentate ale balustradelor cu motive florale, ruginite, înnegrite, păstrînd doar pe alocuri porțiuni vopsite în verde oliv, galben pal, albastru deschis, descifram cu ușurință, ghicind literele ce lipseau cu ajutorul celor rămase, vechile nume care evocau o clientelă princiară.

Nu știu dacă lucrurile s-au mai schimbat pînă azi și nu am mai avut ocazia să controlez. Mă întrebam de ce nu se gîndise nimeni să dea o nouă folosință acelor clădiri splendide, să le facă, de exemplu, spitale, case de odihnă, apartamente de vacanță. Nu, totul se sfîrșise în nimic. Drumul pînă la Bordighera trecînd pe aici, urcînd strada Romana prin Poarta Sottana, era pentru oricine un spectacol destul de trist, iar ideea că trebuie să înfrunt și acel *ménage* Melchiorri depășea orice măsură. A-

proape că-i dădeam dreptate lui Argenta și doream să-i spun șoferului să ne întoarcem.

Dar vilișoara trebuia să fie pe acolo. M-am mai uitat o dată pe harta Bordigherei din ghidul Touring pe care îl aveam cu mine. Acolo, la stînga în fund, era strada San Bernardo, care traversa strada Romana. Am controlat adresa din agendă : strada San Bernardo 17. Și, dîndu-mi seama de-abia acum de numărul ce mi se oferea, nu am ezitat să-l joc, oricare ar fi fost după aceea rezultatul, chiar și la această *roulette* mai mare, unde numerele sînt scrise pe case.

Ca să spun drept, numărul nu era scris. Vilișoara venea după alte două, mai moderne și mai puțin frumoase, cu numerele 21 și 19 ; de aceea am oprit în față.

Totul era așa cum îmi imaginasem, mai mult sau mai puțin. Dincolo de grilajul de fier *liberty* se vedau cîteva amfore mari de lut. În grădină erau leandri, mușmoni, măslini, cîteva brazde de ortensii, cîteva tufe de trandafiri și multe alte plante încă neînflorite, dese și neîngrijite. Un drumuleț șerpuitor, pe care dispăruse orice urmă de pietriș, ducea spre casă. Intrarea : două scări de marmură, ușa dublă cu două ferestruici, o boltă joasă deasupra ei o marchiză mare, maiestuoasă, cu geamlîc dungat și translucid împărțit în secțiuni ce imitau o frunză de nufăr. Dinspre stradă, fațada vilișoarei se vedea numai dintr-o parte. Marchiza, cu toate acestea, după cum observasem imediat, era murdară de noroi și acoperită cu frunze uscate ; intrarea era decolorată bine de ploaie, cine știe de cîți ani nu mai fusese vopsită ; grilajele ferestrelor cu motive florale erau ruginite ; mi s-au părut că au forma a două lalele sinuoase și prelungi. O iederă prăfuită ascundea cei doi stîlpi ai porții dinspre stradă. Era iedera comună, *morengo ;* frunze verde pal cu marginile crestate de culoarea fildeșului, frumoase la vedere chiar și sub acel văl de praf ; putea fi comparată cu iedera sălbatică, în ce privește delicatețea și subțirimea vrejurilor sale sărăcăcioase. Mi-am înfundat mîna în frunze, dîndu-le la o parte și căutînd plăcuța cu numărul 17. Am descoperit, în schimb, tija și mînerul ruginit a unui vechi clopoțel. Aici puteau locui doar niște oameni care nu primeau prea multe vizite sau care, cel puțin, nu mai primeau de mult vizite noi. Era, deci, foarte probabil ca stăpînii să fie acasă, dar cu toate acestea, înainte de a trage de clopoțel, am ezitat.

Priveam fațada vilișoarei. Zugrăveala albăstruie pătată lipsea pe porțiuni mari, scoțînd la iveală tencuiala. Jaluzelele cenușii, stinse nu-și mai trădau culoarea adevărată ; toate erau larg deschise, în afara celor de la etajul superior, din colțul cel mai apropiat de gardul de la intrare. Judecînd după geamurile închise, murdare, fără perdele și după întunericul dinăuntru, poate și după liniștea absolută, aveai senzația că te afli în fața unei case părăsite.

Am mers și în lungul grilajului, uitîndu-mă cu atenție în interiorul curții și la ferestrele de

la etajul întîi pentru a surprinde vreun semn de viață. Am ajuns astfel la vila veche sau mai bine zis, la terenul unde fusese cîndva, deoarece între timp fusese dărîmată. Se mai vedea doar fundația și grădina mare din jur. Terenul, apărat dinspre stradă de niște panouri, era destinat unei construcții viitoare, sau, cel puțin, așa spunea inscripția de pe plăcuța reglementară. Între timp, așa cum se obișnuia în acea zonă, unde nu existau complexe industriale, terenul fusese închiriat unui floricultor ; dinspre vilișoară, să spunem a lui Melchiorri, vedeam rînduri dese de forme rotunde, umflate, albastre, roz — o plantație de ortensii splendide, iar de cealaltă parte a fundației în ruină și a unor grămezi de moloz și gunoaie, patru sere mari și o baracă de lemn. Chiar unde începea îngrăditura de panouri se afla o deschidere fără poartă sau barieră. Poate că nu era nici măcar o adevărată deschidere, părea începutul unui drumeag public încă fără pietriș care ducea de-a lungul grădinii la alte vile sau case. Am intrat cu gîndul să întreb de Melchiorri, cu toate că-mi spuneam că ar fi fost mult mai simplu să mă întorc înapoi și să trag de clopoțel. Dar, cine știe, atras de ortensii și de aceste abundente și elegante elegii vegetale, ascunse sub cupolele lor impunătoare, tandre, delicate, rafinate, romantice, printre frunzele netede mari, de un verde închis, inimi invizibile și reci în umezeala sinistră a acelui loc întunecos, sau probabil privind vilișoara, mă întrebam din nou dacă nu aș fi făcut mai bine

să renunț la acea vizită care, de fapt, nu era necesară ; mă simțeam cuprins de o puternică melancolie și de presimțirea unor necazuri. Speram ca vilișoara lui Melchiorri să fie alta. În orice caz obțineam o amînare pentru cîtva timp.

Am făcut ocolul grădinii, pînă la sere, pînă la baracă. Nu erau nici grădinari, nici lucrători, nimeni. M-am aflat, astfel, la întoarcere în spatele vilei. Cu tulpinile lor subțiri, aspre, de un verde-cenușiu pastelat, alte mimoze înflorite în pofida anotimpului erau plantate în două grupuri separate, de cîte cinci tufe în cele două extremități ; în locul liber, în centru, adică pe axul porții de la intrare care se afla în partea opusă, era așezat un nelipsit element arhitectonic al tuturor vilelor din acea epocă : un *bow-window* [1]. Aici nu mai exista gardul de fier despărțitor. Trecînd de la o tufă la alta prin plantația de ortensii, coborînd și urcînd apoi dintr-o adîncitură de teren, ajungeai, atît de aproape încît puteai să atingi balconașul închis cu sticlă ; dedesubt, mai jos de intrare, zăcea o plasă metalică, desigur provizorie.

Perdelele erau trase, dar nu atît încît să nu se mai poată vedea ceva. Salonul. Aproape întotdeauna, în acest tip de vile vechi, în partea centrală cu *bow-window*, se afla salonul. În contrast cu lumina difuză a după-amiezii, tîrziu, dar care nu ajunsese încă la asfințit, interiorul părea întunecat. În penumbră, încetul

[1] Fereastră cu bovindou (engl.).

cu încetul, ghiceai ici-colo conturul divanelor, fotoliilor, meselor, culoarea deschisă a unei pernițe de mătase, sau de *chintz* [1] cu flori, strălucirea unei mobile, a oglinzilor de cristal ce încadrau pereții. Dintr-o dată, pe mahonul lustruit al unei măsuțe joase, am recunoscut o mînă de marmură, foarte albă, o mînă de femeie pînă la încheietură. Era un cadou pe care i-l făcusem soției lui Melchiorri, după ultimul film turnat împreună : un mulaj după mîna Eleonorei Duse, originalul se află la Muzeul teatrului La Scala. De fapt am vrut să scap de el ; soția mea nu mai dorea să-l vadă prin casă, spunînd că-i macabru. Lui Enzo și Liciei, în schimb, le plăcuse, dacă nu pentru altceva măcar drept amintire sau trofeu profesional : Enzo mai apucase să joace cu Eleonora Duse la Engstrand în *Spectrele* la începutul stagiunii din '22. Revederea mîinii Eleonorei Duse acolo a avut un efect curios asupra mea, m-a emoționat și m-a deranjat. Simbol ambiguu : artă, glorie, feminitate, pasiune, dar și moarte, mutilare, frumusețe crudă. Pentru mine însă reprezenta zălogul unei afectuoase prietenii, astfel, văzîndu-l dintr-o dată, a fost ca și cum aș fi luat o hotărîre : nu voi mai fugi de ce-mi propusesem să fac venind de la Cannes și eram gata să-l salut pe vechiul meu prieten.

Clopoțelul era vechi ca și vila, neavînd nici o legătură cu o sonerie electrică.

[1] Pînză (engl.).

A sunat departe, răgușit, undeva înăuntru. După ce a trecut un timp de așteptare plauzibil, a început să-mi pară rău că nu telefonasem înainte de a pleca de la Cannes. Era posibil ca în acel moment să nu fie nimeni acasă.

Am mai tras o dată, cu putere de tija clopoțelului. Însă, exact în aceeași clipă, o formă luminoasă a apărut la fereastra din colțul cel mai îndepărtat, de la etajul întîi. M-am așezat în centrul porții, am coborît de pe trotuar și m-am dat înapoi spre stradă pentru a fi mai bine văzut.

Încetișor, fereastra s-a întredeschis ; o femeie cu părul alb, grasă, cu un pulover cenușiu s-a arătat la geam, fără să se aplece.

— Pe cine căutați ?

Am fost aproape sigur că o recunosc pe Licia, chiar și după voce. Am întrebat dacă aceea este casa lui Melchiorri.

— Da, dar pe cine căutați, vă rog ? După intonație, în afara accentului triestin, vocea trăda surprindere, contrariere, neîncredere.

Am spus că-l caut pe domnul Melchiorri și am rostit numele meu. A strigat :

— Tu ești ! Enzo nu-i acasă. Cobor imediat !

Dispăru înăuntru. După un timp care mi s-a părut foarte lung, ușa s-a deschis și Licia s-a repezit pe alee să-mi deschidă. E un fel de a spune că s-a repezit. Mergea evident cu multă greutate. Grosimea pulpelor și gleznelor erau de ajuns pentru a se vedea că e bolnavă. Am profitat de acest lung răstimp care i-a fost necesar pentru a coborî la parter și a ajunge la

poartă ; încercam să mă obișnuiesc din nou cu ea, vroiam să mă pregătesc să nu mă trădez atunci cînd o voi vedea de aproape, să nu-mi arăt întristarea constatînd cît a îmbătrînit de tare. Nu ne mai văzuserăm de douăzeci de ani și mă așteptam la ce-i mai rău

Era blondă, masivă, dar destul de înaltă, încît să pară mai zveltă, cu fruntea înaltă nobilă, ușor bombată, cu nasul mic de o ciudată delicatețe, cu buzele generoase și, mai ales, cu ochii de culoarea florii de cicoare, zîmbitori, expresivi... Mi-am amintit cu precizie chipul ei din tinerețe doar (se afla deja la jumătatea drumului) cînd mi-am dat seama cît de tare se schimbase. Și doar atunci, dintr-o dată, mi-am dat seama de altceva : uitasem total că Licia îmi plăcuse cîndva și că flirtasem un pic cu ea ! Dacă ții într-adevăr la un prieten, se întîmplă în mod fatal s-o simpatizezi, chiar și fizic, pe soția lui. Cu toate acestea, în noaptea aceea la hotelul Plaza, în timp ce Enzo îmi vorbea de Licia și de suferințele vieții lui cu ea, m-am gîndit la Licia ca și cum nici măcar nu aș fi cunoscut-o, ca și cum m-ar fi interesat doar în raport cu el.

Acum, chiar din prima clipă, nu puteam să am îndoieli : era bucuroasă să mă vadă, fericită că mă aflu acolo. Și poate tocmai din cauza acestei bucurii, chipul ei, în pofida ridurilor, mi s-a părut mai frumos ca altădată. Părul nu era alb, așa cum crezusem că-l văd la fereastră, ci de un blond-cenușiu rafinat, accentuînd caracterul gotic, nordic, aristocratic al frunții bombate și al nasului puțin cîrn. Avea un nume german cu *von,* spunea mereu că tatăl ei provine dintr-o veche familie vieneză, dar nimeni nu o credea. Acum, în schimb, îmi părea imposibil să nu fie adevărat, nu doar o invenție de snob. Ochii erau aceeași : albaștri, sclipitori, rîzători. Și tot așa extraordinara paloare a chipului, o paloare de care îmi dădeam seama că uitasem ; naturală, infantilă, dureroasă. Chiar și buzele, mari și foarte mobile, erau aceleași, doar că acum ar fi trebuit să le țină tot timpul închise sau întredeschise din cauza dinților cam neîngrijiți, unică parte ce nu mai era plăcută pe chipul ei.

Mă îmbrățișă, mă sărută pe amîndoi obrajii. Am simțit din impetuozitatea ei afectuoasă, din vehemența tinerească a îmbrățișării, trupul ei mare, spatele lat și o prospețime, o mireasmă simplă care excludea orice adaos de parfum, chiar de o marcă foarte bună, care ajungea să te facă să uiți că ai în față o femeie bătrînă și bolnavă și să-ți confirme vechea simpatie.

Cînd m-am desprins din îmbrățișare mi-am dat seama că plîngea. Pentru a-și învinge și a-și ascunde lacrimile, m-a cuprins aproape cu violență pe după umeri (era mai înaltă decît mine), conducîndu-mă spre casă.

Holișorul de la intrare, cu pardosea de marmură, aproape gol, de un cenușiu rece, avea la dreapta o scară tot de marmură, ce conducea la etajul superior ; într-o parte un coridor întunecat ; în centru un glasvand mare, com-

partimentat, cu ramă albă şi strălucitoare ce separa holişorul de salonul unde am intrat acum. Licia mi-a spus să iau loc pe canapeaua din faţa *bow-window*-ului şi a dat la o parte, una după alta, perdelele, a apărut la vedere, în afara ortensiilor, spaţiul liber al terenului de construcţie şi cerul înalt, mai luminos către mare.

Enzo, mi-a spus, plecase cu autobuzul la San Remo unde urma să-l întîlnească înainte de a se însera ea conducînd Fiatul-500.

— Vii şi tu, bineînţeles. Mîncăm împreună şi după aceea mergem la Cazinou.

I-am mulţumit, dar i-am spus că din păcate, nu pot, trebuia să mă întorc la Cannes pentru a asista la proiecţia de la ora 22. Am văzut, după chipul Liciei, că acest lucru nu i-a displăcut, ca şi cum, dintr-o dată, şi-ar fi dat seama că prefera tocmai să-mi vorbească singură şi fără ca, imediat după aceea, să-l văd şi pe Enzo. Dar din ce motiv ? Nu reuşeam să-mi imaginez de ce, eram uluit, chiar preocupat.

Cu acea uşurinţă şi naturaleţe ospitalieră, cu maniere inconştient perfecte, care nu se învaţă, ci există ca atare, numai dintr-o nobilă tradiţie, m-a întrebat :

— Ce vrei să iei, ceai sau cafea ? Mă duc imediat să ţi-o fac. Iartă-mă dacă te las singur o clipă. Azi nu avem aici femeia.

— Este ziua ei..., am murmurat rîzînd, dar aducîndu-mi aminte şi de telefonul de la Milano.

— Ah, da, a oftat Licia, care era deja lîngă glasvand. Se opri ca şi cum şi-ar fi adus aminte dintr-o dată de ceva. Se întoarse şi spuse, vorbind mai încet : Femeile de azi sînt o pacoste, o nenorocire. Şi soţia ta, la Milano, îmi imaginez ce probleme poate să aibă...

Am aprobat şi am oftat la rîndul meu. Între timp mă gîndeam că precis Licia coborîse vocea tocmai pentru că femeia, chiar dacă era ziua ei liberă, se afla în casă. Privi, de fapt, spre scară ca pentru a se asigura că nu vine nimeni. Apoi şi mai încet, dar cu o intonaţie plată şi cu pleoapele lăsate, poate chiar fără să mă privească, cu o expresie împietrită a spus :

— ...Şi din cauza asta, de-abia aştept ca Enzo să lucreze la televiziune şi să stea o vreme la Roma. Aşa..., încheie cu un suspin uşor : Aşa, în timp ce el nu e acasă nu mai am nevoie de femeie, pot să scap de asta şi să-mi caut mai uşor alta.

Am urmărit-o cu privirea, înduioşat, cu milă, văzînd dificultatea şi încetineala cu care urca scările. M-a uimit faptul că urca, normal ar fi fost ca bucătăria să fie la parter.

Dacă intrarea, după tristeţea marmurei albe şi cenuşii, corespundea ideii pe care mi-o făcusem privind faţada, salonul, pe care-l văzusem cu greu din partea exterioară a *bow-window*-ului, mă surprindea acum deoarece era viu şi vesel. Nu se afla acolo nimic prea desuet şi neglijat. Nimic din aerul acela sinistru pe care-l are un mobilier sculptat, cu la-

cul neîntinerit, integrat printre mobile și obiecte mai moderne. Comode vechi, fotolii și canapele, unele din piele, altele tapisate cu *chintz* viu colorat, de cînepă, sau de creton. O masă frumoasă, rotundă bine lustruită, în mijloc, covoare, *moquettes*, vaze cu flori, reviste, rafturi albe joase pline cu cărți, un televizor, o măsuță de bridge pregătită pentru joc, cu perechile de cărți, carnețele de notat puncte, creioanele, scrumierele ; totul era în ordine, proaspăt curățat. Un *trumeau* [1] venețian cu argintărie. În fața mea se afla o măsuță joasă din mahon cu mîna Eleonorei Duse, alte fleacuri și scrumiere. Într-un colț un *crapaud* [2] negru, un Steinway. În colțul opus, o oglindă mare avînd jos o vază cu flori. În sfîrșit, pe pereții zugrăviți în calcio-vechio alb, cîte un tablou de pictori mari : un Carrà, un Rosai și, chiar mi s-a părut că văd, un De Chirico. Nu s-ar fi zis că situația materială a lui Melchiorri e chiar atît de disperată cum mi-o descrisese el. Numai vînzarea unuia din cele trei tablouri, dacă erau autentice, ar fi reprezentat o anumită garanție. Deci Enzo exagerase. Eram bucuros pentru el, am respirat ușurat. Dar de ce exagerase ?

Mai ales că dădeau viață salonului cu *bow-window*. Cel puțin pînă nu se va ridica noua construcție, priveliștea frumoasă și aerul nu lipseau. Florile cu tulpina înaltă erau mai departe, plantate lateral, iar în mijloc se vedea

[1] Vitrină (fr.).
[2] Pian mic, cu coadă (fr.).

cerul către apus și în două-trei locuri, printre vile, dincolo de esplanadă, se ghicea marea. Soarele începea chiar acum să spargă și să lumineze albeața uniformă a norilor, colorîndu-i cu reflexe portocalii.

Licia s-a întors cu serviciul de cafea. Găsindu-mă privind afară prin *bow-window*, a așezat pe pervaz tava cu ceșcuțele și mi-a arătat pînă unde ajungea terenul de construcție ; era mult mai puțin vast decît crezusem. Proprietarul era însă o persoană ciudată ; cu toate că nu avea capitalul necesar pentru o nouă construcție, refuzase să vîndă terenul unui cumpărător oarecare din Torino, care voia să facă un hotel și spunea că e gata să cumpere la un preț extraordinar și terenul lor, cu vilă cu tot pentru a o dărîma. Lor le-ar fi convenit, deoarece ar fi putut cumpăra un mic apartament cu trei camere într-un bloc la San Remo, un mic *flat* [1] unde ar fi putut, în sfîrșit, să trăiască cu mai puține cheltuieli și, mai ales, fără femeie de serviciu.

În timp ce turna cafeaua, i-am observat mîinile mici și grase, care erau necazul ei, încheieturile late și groase ; cea stîngă era împodobită cu un ceas „Lady-Rolex" de oțel. Dacă tatăl ei fusese într-adevăr un *von*, mama ei fusese foarte probabil o țărancă din Friuli. Între delicatețea trăsăturilor feței și extremitățile grosolane, între rafinamentul manierelor și vigoarea impetuoasă țărănească a anumitor

[1] Apartament (engl.).

mişcări, a anumitor expresii care dezvăluiau o energie pasională şi sălbatică, toate contrastele Liciei erau, probabil, explicabile prin aceste două origini ale ei, atît de diferite una de cealaltă.

Se aşeză lîngă mine pe canapea.

— Enzo s-a dus la San Remo să vorbească cu un avocat. Avocatul Manuel Gismondi, un vechi prieten. Unica persoană simpatică şi omenoasă pe care am cunoscut-o de cînd sîntem aici. Ce vrei, dragă, neputînd vinde casa, încercăm să o ipotecăm ; altceva nu ne-a mai rămas. Nu mai avem nici o liră.

Şi astfel vorbind, rîdea. Nu mai ştiam ce să cred. Sau Licia ştia că deja casa fusese ipotecată şi minţea dintr-un orgoliu scuzabil, sau Enzo, la Roma, pentru a mă înduioşa, mă minţise. Sau Licia era sinceră şi nu ştia nimic, iar el ipotecase deja vila, în proporţie de o treime sau două treimi, fără să-i spună ei. De data asta Enzo fusese sincer, dar îmi aminteam acum că se contrazisese parţial, apoi se corectase.

— Ştiu că ai fost drăguţ cu el la Roma. Ştiu că încerci să faci ceva pentru el la televiziune. Nu-ţi dai seama cît îţi sîntem de recunoscători. Sperăm doar să reuşeşti. Enzo are nevoie să se întoarcă la lucru, nu numai din punct de vedere bănesc, înţelegi ? Ci ca să-i fie mai bine. Eu am îmbătrînit... Am protestat, dar nu m-a lăsat să continui : Nu, nu. Ce crezi, că nu mă văd în oglindă ? Şi-n plus nu mă simt

bine. Picioarele, am o arterită care mă omoară. În afară de asta, totuşi mă simt foarte bine. Sînt lucidă. Am un creier care mai funcţionează. El, nu. El... Se opri, căutîndu-şi parcă vorbele. Găsindu-le în dialect, izbucni într-un hohot de rîs : El, el s-a damblagit. Stă tot timpul aici, fără să facă nimic, viaţa asta de pensionar l-a adus în halul ăsta. Are nevoie să plece de aici, să mai stea la Roma, să lucreze. Poate foarte bine să mai lucreze. Nu s-a damblagit în acest sens. Meseria lui o ştie încă bine. A făcut tot timpul repetiţii. Învaţă în fiecare zi, memorează unul după celălalt tot felul de roluri : roluri noi din piese noi, ca şi cum ar trebui să iasă pe scenă ; pot jura că memoria îi este exact ca altădată, îl ascultă mecanic. Nu, nu-i asta. E..., din nou vorbi mai încet, privind o clipă către glasvand : E că se îndrăgosteşte de toate servitoarele, la vîrsta lui, prăpăditul !

— De toate servitoarele din Bordighera ? am întrebat rîzînd.

— De altele, de cele din jur, nu ştiu. Mai avea puţin şi o făcea şi p-asta, bătrîn ramolit. Nu, doar de servitoarele din casa noastră, din cîte îmi amintesc ! Înaintea celei pe care o avem acum, am avut acum cîteva luni o fată din Albenga, Gabriela. O floare de fată. Ştii genul ? Brunetă, cu tenul măsliniu, chiar şi cu faţa prelungă, dinţii foarte albi, puternici, pielea închisă... O fată din locurile astea, nervoasă, inteligentă, fiica unor pescari, zveltă, cu chef de muncă. A fost ani întregi în casa

noastră. Am luat-o de cînd era o fetiță. Am văzut-o crescînd, a ajuns femeie în toată firea. Iar eu îmi dădeam seama că netrebnicul ăsta se uită în fiecare zi tot mai mult la ea. Actor, mare actor, dar e ca un copil în treburile astea. Spune uneori minciuni, asta da, dar sentimentele nu este în stare să și le ascundă. „Gabri, Gabriella, Gabriellina, te rog, te rog frumușel, iartă-mă..." O căuta, o chema tot timpul. Orice pretext era bun : un nasture, pantofii, papucii, unde-i rîșnița de piper... La început, nu-și dădea nici el seama. O luase razna, nenorocitul, și el nici nu știa. Dar eu îl cunosc bine...

Am întrerupt-o : dacă îl cunoștea atît de bine de ce lua în casă fete frumoase ?

— Pe Gabriella am luat-o cînd era încă mică, avea cincisprezece sau șaisprezece ani și nu era deloc frumoasă. Era iute și inteligentă, cu ochii mari, negri, atîta tot. Frumoasă a devenit dintr-o dată. Și-n plus de ce ar fi trebuit să fiu atentă cu lucrurile astea mizerabile ? Nici măcar la bătrînețe nu pot să stau liniștită ? Și mie îmi place să am aproape un chip proaspăt și simpatic. Trebuie poate să suport compania unei mumii, unei proaste năbădăioase, unei grase, unei plictisitoare, unei idioate, unei ființe respingătoare numai pentru ca zăpăcitul meu de bărbat să se comporte normal ? Gata, ultimii doi ani ai Gabriellei au fost dramatici. Bătrînul nu se mai oprea, îl măcina o pasiune răvășitoare ! Mie nu-mi place să țin fetele așa cum fac toate celelalte...

da, cum fac doamnele din înalta burghezie : le transformă în sclave. Gabriella avea deja nouăsprezece ani și era o fată cu bun simț, de asta eram sigură. Vedeam că-și face treaba conștiincios. Seara, mai ales vara, mă ruga s-o las să iasă. Trebuia să-i interzic ? Noi plecam la Cazinou. Ce trebuia să fac ? S-o oblig să stea singură în casă la vîrsta ei ? Mai bine să se ducă, să se distreze, îmi spuneam. Dar bătrînul nu. De fiecare dată aveam discuții, scene. „Doar sîmbătă seara, spunea, ești încă minoră, noi avem o răspundere față de părinții tăi. Și în fața legii." Așa spunea. Dar eu știam că motivele erau altele... era foarte clar, de fapt... Era gelos, bietul de el.

Cînd mă duc la Cazinou, Enzo mă însoțește întotdeauna, sau aproape întotdeauna. Se întîmpla uneori să nu aibă chef să iasă. Rămînea acasă, în fața televizorului. Gabriella ieșea și ea, dar se întorcea mult mai devreme decît mine. Ce s-a întîmplat în noaptea aceea nu știu. Dar nu asta mă preocupa. Ce crezi că mai poate face un bătrîn la vîrsta lui ? Am suportat să-mi pună atîtea coarne cînd era tînăr... Să ne înțelegem, am suportat, dar i-am și plătit cu aceeași monedă, din punctul ăsta de vedere nu am remușcări... Vrei să nu le mai suport acum ? Nu, pe mine nu mă enerva faptul în sine. Dacă vrei să știi, nici nu cred că s-a întîmplat ceva, cel mult, totul se reduce la ceva foarte blînd și fără importanță. Mă enerva că se îndrăgostise la modul senti-

mental, cretin, numai suportam să-l văd cum îi curg balele ca unui drogat, cum se lumina de bucurie cînd o vedea intrînd în cameră, cum o urmărea cu ochi languroşi pînă cînd ieşea. Nu suportam să-l văd cum devine ridicol. Deoarece ea, cînd era singură cu el, chiar dacă îi făcea vreo concesie mică, o bucurie superficială, o făcea din supunere, din compasiune, ori chiar din interes. Ştiu, cîte o bancnotă de zece mii trebuia să-i mai fi dat din cînd în cînd ! Iar ea era prima care-şi dădea seama de ridicolul în care căzuse el. Ea era prima care-l lua peste picior. Iar eu înţelegeam şi-ţi poţi imagina ce bucurie îmi făcea. Dar, după aceea, Gabriella, care era o fată foarte bună, minunată, a început să-mi facă şi confidenţe. Într-un anumit sens, deveniserăm prietene. Mă obliga să jur că nu-i voi spune nimic lui Enzo şi-mi povestea totul : „Ştiţi, doamnă, ieri seară domnul mi-a făcut cadou acest fular, această geantă, această brăţăruşă..."

— Iar tu îi făceai o scenă lui Enzo ?

— Eu ! Eram nebună ? Treaba cu multe cadouri se întîmpla mai des în ultima vreme. Gabriella era deja logodită. Enzo ştia. Dar eu ştiam că ea urmează să se căsătorească mult mai repede decît credea el. Astfel am preferat să tac. Mai erau de suportat doar cîteva săptămîni. I-am spus după aceea. Cînd ea plecase deja. Cînd l-am văzut cum suferă după îngerul care părăsise cuibul patriarhal. „Ştiu totul", i-am spus într-o seară, dîndu-i şi dovezi că sînt la curent. „Îmi faci scîrbă şi milă, ambele la un loc, dar mă faci să şi rîd."

— Şi el ?

— El nimic. S-a resemnat, s-a obişnuit să nu-şi mai vadă în preajmă îngerul. Acum, de cîteva luni, avem alt înger. A început din nou toată povestea ca înainte, mai mult ca înainte, mai rău ca înainte, pentru că asta nu e ca Gabriella...

Din nou a spionat cu precauţie glasvandul de la intrare. Şi mi s-a adresat din nou, fără să mă privească, cu ochii pe jumătate închişi, într-o rigiditate stranie şi lipsită de expresie, ca şi cum ar fi uitat pentru o vreme de un gînd odios, iar acest gînd, dintr-o dată, se întorsese să o oprime, să o sufoce. Îşi reluă monologul încet, abia murmurînd :

— În ultimele luni am fost foarte ghinionistă la *roulette*. Toată treaba asta cu lipsa de noroc e urîtă, greţoasă. Dacă-ţi povestesc nu mă crezi. Poate că nu ar trebui să ţi-o povestesc.

— Vrei să-ţi promit că nu-i voi spune nimic lui Enzo ? Asta-i poate ce vrei ?

— Da. Adică da şi nu. Pentru că nu ar fi de-ajuns. Este teribil de complicat. Sînt momente în care aş vrea să termin cu totul, de... tot sînt bolnavă, e doar o chestiune de a grăbi puţin deznodămîntul inevitabil.

— Nu spune prostii, Licia. M-am apropiat, i-am atins braţul. Avea în ea ceva care trezea aceeaşi simpatie de acum mulţi ani, ceva care mă atrăgea şi mă emoţiona ca altădată,

poate paloarea infantilă care apărea de odată pe față, ochii de culoarea florii de cicoare, părul blond lins, care bătea în cenușiu, poate aerul de siguranță al acelei figuri robuste, chipului ei cu fruntea înaltă și bombată; un sentiment destul de asemănător, chiar dacă mai puțin intens, cu acela pe care probabil că-l resimțea Enzo față de ea: tandrețe, neliniște, nevoia de a o consola și de a o ajuta, mila față de o ființă curată, afectuoasă, de un orgoliu nobil, care părea atît de puternică, dar care, în schimb, printr-un ciudat joc al destinului era slabă, singură, umilită. Destinul ei poate că se afla în întregime în pasiunea ei pentru jocurile de noroc. Dar în timp ce pe femei, de obicei, această pasiune le face aride, dure, le masculinizează, în cazul ei părea că produce, în mod obscur, misterios, un efect contrar: devenise parcă mai suavă, dobîndise un fel de disperare adolescentină.

— Prostii? Da, prostii! Nu mai pot trăi din cauza a ceea ce mi se întîmplă. Iartă-mă. Se ridică dintr-o dată, pășind spre glasvand. Dar se opri, își sprijini mîna pe umărul meu, zîmbi cu amărăciune: Măcar dacă nu m-ar durea atît de tare cînd merg, dacă aș putea fugi, Dumnezeule! își continuă apoi drumul încet, șchiopătînd.

Ajunse la glasvand, îl deschise, privi sus, în direcția scării, rămase imobilă, poate să asculte.

M-am gîndit la zîmbetul ei dinainte și mi-am dat seama dintr-o dată că înțelesesem ce se

întîmpla: durerea care o chinuia nu era doar fizică ci avea o legătură și cu umilința de a trebui să spioneze în casa ei, un gest pe care era obligată să-l facă, în pofida mîndriei ei naturale care o reținea de la asemenea fapte.

Închise ușa cu grijă să nu facă zgomot. Se întoarse și se așeză foarte aproape de mine, în așa fel încît să-mi poată vorbi și mai încet ca înainte:

— Iartă-mă, m-am dus să văd, s-ar putea să fie acasă, chiar dacă e ziua ei liberă. A lipsit toată noaptea, s-a întors azi-dimineață. Toată ziua doarme. Este dreptul ei. Îți spuneam... Femeia pe care o avem acum nu e ca cealaltă, Gabriella, nu e o fată cumsecade de la țară. Iată de ce toată povestea de acum prezintă aceleași simptome cu cea a Gabriellei, dar e în schimb mai gravă.

Mă surprindea faptul că Licia, pățită o dată, uitase de experiența cu Gabriella, dovedindu-se și mai puțin precaută în a doua alegere. Nu i-am ascuns gîndul meu.

— Am greșit, știu. Am crezut că am fost prevăzătoare, așa cum zici tu. Este o corsicană, de naționalitate franceză. Nu aș fi luat niciodată o femeie de genul ăsta. Au fost mai multe situații la un loc, un fel de înlănțuire de fatalități. Cînd Gabriella trebuia să se mărite, am început să caut altă femeie. Am vorbit cu cîteva doamne pe care le cunosc aici, la Bordighera, și mai ales cu furnizorii, la băcănie, la farmacie, cum se nimerea. Cînd Gabriella ne-a părăsit, am început să le angajez

cu ziua, de probă. Pînă cînd, într-o zi s-a prezentat asta. Cine o trimitea ? Nimeni, întîmplarea. Cu puțin înainte, mi-a spus ea, se afla la coafor să-și facă un permanent. Mi-a spus numele, Franco, coaforul meu care are un salon la San Remo. Mă auzise vorbind cu Franco despre o femeie de serviciu. Era exact ce căuta ea : o casă liniștită, doar două persoane singure. Acolo, la coafor, nu îndrăznise să-mi spună nimic pentru că se afla la San Remo doar în trecere, lucra atunci la Saint Tropez, la un mic hotel. Acum și-a dat demisia de acolo și încearcă să-și găsească de lucru în Italia, pe litoralul nostru, dar numai pentru o perioadă scurtă ; peste cel mult un an urmează să se căsătorească, acum este logodită cu cineva care e pe mare și are părinții la Savona. Părinții lui, însă, sînt împotriva căsătoriei pentru că ea este franțuzoaică. Lui i-ar plăcea ca ea să fie mai aproape și, mai ales, să nu aibă probleme cu trecerea frontierei ; așa ar putea-o vedea mai ușor de fiecare dată cînd acostează, așteptînd momentul potrivit pentru a o duce la Savona s-o prezinte familiei. Se pare că el nu efectuează călătorii prea lungi, este bucătar pe o navă care face cursa între Genova și Sardinia, vine acasă de trei sau patru ori pe lună, pentru cîteva zile de fiecare dată.

Femeia a insistat să o iau de probă. Speră, spunea ea, că-mi va plăcea și că se va simți și ea bine.

Aspectul ei mă mulțumea. Curată, avea un aer inteligent, serios și rezervat, aproape antipatic. Nici frumoasă, nici urîtă ; purta, în orice caz, ochelari. Spunea că e mioapă. Tînără, dar nu foarte tînără ; mi-a spus că are douăzeci și șase de ani, dar eu cred că mai are cîțiva în plus. Fustă mini, jachetă de piele, mănuși, geantă, nimic excepțional, doar un pic prea elegantă, dar poate că, trăind la Saint Tropez, trebuia să fie în pas cu moda. Referințe : îmi dă două adrese, una în Corsica la Pie' di Corte, alta la Marsilia și-n plus aceea a hotelului de la Saint Tropez.

Scriu, dau telefoane. Referințele sînt foarte bune, ca de obicei, bineînțeles. O angajez de probă. În principiu, mergea totul foarte bine. Toate mărturiile la început sînt bune. Era foarte bine și-n ce-l privește pe bătrîn, o alesesem tocmai din cauza asta, contînd pe aerul ei serios și antipatic. E ceea ce-i trebuie lui Enzo, gîndeam, o femeie care să-l țină la distanță, care să nu-i accepte gesturile de intimitate, să aibă o anumită vîrstă, un logodnic stabil și care se gîndește cu seriozitate la căsătorie. Și-n plus, mai ales, o femeie care să nu aibă *charme* deloc ; mie cel puțin mi se părea că nu-l are. Gătea binișor. Ordonată, curată, respectuoasă, în sfîrșit, pînă se va fi căsătorit am crezut că-mi pot trage sufletul. În schimb, liniștea a durat doar cîteva luni, pînă la Crăciun. Cînd mă gîndesc, nu în-

țeleg cum a început Enzo s-o vadă interesantă. Nu înțeleg ce s-a întîmplat.

Tăcu, întorcîndu-se din nou către glasvand și rămînînd așa, imobilă, în liniște. Am crezut că ascultă ca înainte, cu teama de a o vedea apărînd pe femeie. Priveam părul ei blond-cenușiu ce-i cădea lins pe ceafă, împletitura fină a puloverului gri îi scotea în relief lățimea aproape atletică a umerilor. Avea spinarea dreaptă, zveltă, ca de fată tînără. După o tăcere îndelungată, a avut o tresărire scurtă, ușoară a spatelui. Am rămas și eu imobil și tăcut. Cu o voce abia perceptibilă, a murmurat :

— Iartă-mă.

— Da, draga mea, i-am spus mîngîindu-i ușor părul, dacă pot face ceva pentru tine...

Privea cu încăpățînare spre glasvand.

Nu din milă, sau nu doar din milă ci pentru că o doream, i-am înlănțuit umerii și am strîns-o în brațe. Am simțit atunci din nou mireasma ei simplă și emoționantă. M-am aplecat spre ea ; în timp ce atingeam cu un sărut frumoasa ei frunte mi-am dat seama de lacrimile ei tăcute, lacrimi mari de fetiță care, prelingîndu-se din ochii închiși, îi brăzdau fața albă, neclintită, parcă lipsită de orice expresie.

V

— SPRE SFÎRȘITUL LUI DECEMBRIE a început pentru mine o perioadă de necazuri îngrozitoare. Nu se mai sfîrșea, din păcate. Ah,

să nu crezi că sînt bolnavă după așa ceva, nu mă duc la San Remo în fiecare seară. Doar de trei-patru ori pe săptămînă : o zi da și alta nu, cel mult ; uneori, întîmplător, mai merg și la Monte Carlo, dar tot mai rar. Joc, bineînțeles, cum pot, niciodată, cel puțin la început, cu miză mare, altfel nu aș putea rezista. Pentru că trebuie să știi că de la Crăciun pînă azi, dacă am cîștigat de cîteva ori, nu mai mult. Știi și tu ce mizerie de cîștiguri ! Nu mi s-a mai întîmplat ceva asemănător !

Eram gata s-o întrerup, dar își termină paharul, dînd peste cap whisky-ul care mai rămăsese, și continuă :

— Da, știu ce vrei să spui. Vrei să spui că am viciul de a juca și că trebuie să accept și ghinionul, atunci cînd vine. Sînt de acord, da. Ar trebui să mă las, o dată pentru totdeauna. Dacă aș avea banii pe care i-am lăsat la Cazinou, nu aș mai avea acum probleme. Și nici Enzo, un biet bătrîn nenorocit. I-aș putea permite să se distreze cum vrea cu servitoarele lui, odată ce pe el îl amuză să fie luat peste picior. Dar vezi, pînă acum, pierzînd — da, mai mult pierzînd decît cîștigînd —, am reușit întotdeauna să mă echilibrez. Într-un cuvînt, m-am descurcat. Pierdeam, dar uneori, Dumnezeule, uneori mai și cîștigam !

Două pahare de scotch unul după celălalt o mai remontaseră. În timp ce lacrimile ei tăcute mi se păruseră că anunță dezlănțuirea unei dureri profunde, ascunse, care cu greu poate fi destăinuită, în timp ce mă așteptam

la o poveste în care să-i reproşeze lui Enzo cine ştie ce făcuse el cu servitoarea, iată, în schimb, că ea se uşura vorbindu-mi despre pasiunea ei pentru *roulette* şi, cel puţin pînă acum, se indigna numai împotriva ghinionului, duşman cît se poate de temut, dar, în felul său, loial.

Îşi mai turnă un whisky. Mîna-i tremura. Punînd pe masă sticla, lovi buza paharului cu ceasul „Rolex“ ; iritată şi-l dădu jos : am văzut atunci urmele brăţării de oţel pe încheietură : nu era doar mare ci şi umflată, ca la persoanele ce suferă de uremie. Cu blîndeţe, i-am spus că nu ar trebui să bea atîta, nu putea să-i facă bine. Am ţinut-o de braţ pentru a o opri. Între timp, mi-am dat seama de plăcerea pe care o simţeam, protejînd-o, cu gîndul s-o salvez.

— Ai dreptate, a spus punînd jos paharul şi privindu-mă intens.

Se înserase ; în penumbră, ochii ei albaştrii, din nou înlăcrimaţi, păreau şi mai deschişi la culoare. Îmi luă braţul, mi-l strînse cu putere. De ce ? Din acea strîngere mută era limpede doar sensul implorării, al apelului.

— Spune-mi, Licia, ce se întîmplă ?

— Ei bine, dragul meu, dacă vrei să ştii..., şi continuînd să mă fixeze cu privirea, a spus tot foarte încet, dar de data asta cu multă hotărîre : Există un monstru în viaţa mea.

— Un monstru ? încercam să zîmbesc. Un monstru, ce fel de monstru ?

— Un monstru oribil.

— Dar cine e ? Să nu-mi spui că e Enzo.

— Doamne, cum poţi să te gîndeşti la el ! El e doar un bătrîn cretin căpiat după servitoare. Nu acela e un adevărat monstru. Locuieşte la San Remo. E un bărbat de cincizeci sau de şaizeci de ani. E mic, slab, negricios, aproape cocoşat. Pare un animal. Are un chip de bestie respingătoare. Doi ochi mici, închişi la culoare, care te pironesc de parcă ar vrea să-ţi sugă sîngele. O nevăstuică, un păianjen, un şarpe veninos sau o pasăre din acelea scîrboase, care se hrănesc din hoituri. Îl cunoşteam de ani de zile, da, numai din vedere. Îl vedeam mereu pe la Cazinou. Enzo, ţi-am mai spus, mă însoţeşte aproape în fiecare seară. Aproape, din nenorocire. Într-o seară, înainte de ajunul Crăciunului, eram singură. Enzo era puţin răcit şi rămăsese singur acasă.

Mă încăpăţînasem, Dumnezeu ştie de ce, să joc aşa cum nu fac niciodată : transversal 28—30 şi cal 30—33. Sînt numere blestemate, o ştiam foarte bine, toate. Enzo probabil că ţi-a povestit despre situaţia noastră. Aveam nişte economii şi-n plus moştenirea de la unchii lui Enzo, unchii lui de la Livorno. Am vîndut încet-încet toate acţiunile şi ajunsesem, nu chiar la sfîrşit, dar aproape fără nimic. În seara aceea nu mai aveam bani să continuu, dar era încă devreme, mai aveam timp să mă refac. La Cazinou, bineînţeles, sînt cunoscută şi mi se acordă cîte un credit. Dar în seara aceea ajunsesem deja la plafon. Atunci persoana asta, despre care ţi-am vorbit, s-a apro-

piat de mine. Mi-a oferit un împrumut, o sumă rezonabilă. Aspectul lui îmi făcea greață. Dar nu era vorba de o sumă prea mare. Vroiam să continuu. Eram sigură că am să mă refac. Sînt lucruri pe care le simți uneori cu o certitudine absolută. Am acceptat. Imediat am și cîștigat cu banii lui, i-am restituit totul. Poate că aici a fost ghinionul. Dacă aș fi pierdut de prima dată cu banii lui ar fi fost pentru mine ca un avertisment. M-am înșelat. Adevăratul mare necaz a fost să-l cunosc pe omul acela, să intru în relații cu el. După cîteva seri, ascunzîndu-mă de Enzo, care se făcuse bine și venise atunci cu mine, m-am împrumutat cu alți bani. Și de atunci tot așa a mers. Îmi împrumută bani. După o săptămînă sau două, îi dau înapoi doar o parte, apoi pierd și-i cer alții, astfel îi mai restitui un pic și mă împrumut mai mult, împrumut și restitui. Între timp datoria mea sporește, iar eu nu mai știu ce să fac.

— Iartă-mă, dar Enzo ce spune ?

— Enzo nu știe nimic. Pentru a mai restitui din cînd în cînd cîteva sute de mii de lire îi spuneam lui Enzo că, pur și simplu, mă împrumutase un *croupier*, cum se mai întîmplase de atîtea ori. Dar spuneam, bineînțeles, o cifră mai mică, chiar mult mai mică decît cea pe care trebuia s-o dau. Speram mereu că mă voi reface, sper și acum. Enzo îmi dădea cît îi ceream, îmi dădea, îmi dă, cum mi-a dat întotdeauna. Puțin cîte puțin, a vîndut toate acțiunile care mai rămăseseră. Iată de ce acum s-a hotărît să ipotecheze casa cu mobila, tablourile, tot. Dar nu știu dacă jumătate din ipotecă mi-ar ajunge să mă eliberez de persoana aceea. Pentru noi este deja o sumă prea mare. Dacă l-aș putea omorî, aș face-o cu bucurie. Să-l rup în două ca pe un băț, să-l strivesc ca pe un scorpion. S-ar putea ca la un moment dat să-mi pierd capul și atunci o voi face. E bărbat, dar eu sînt mai înaltă decît el, mai puternică. Eu sînt o violentă. Port asta în sînge. Cei din familia mamei mele erau cu toții niște coloși. Bunicul din partea tatei a fost vienez. Ofițer în garda lui Cecco Beppe, un mare domn. Dar bunicul din partea mamei mele a fost, în schimb, tăietor de lemne, un bandit, pe jumătate nebun, pe jumătate delicvent. În satul lui, lîngă Cormons, el comanda. Iar dacă cineva nu-i dădea ascultare... mama mea așa povestea mereu și-mi spunea că eu îi semăn... dacă cineva nu-l asculta, dacă îl supăra cineva, el nu sta pe gînduri, îl făcea să dispară. Mie nu mi-e frică să omor pe cineva. Viermele ăla nu mă sperie. Dacă nu l-am strivit încă este doar pentru că mi-e greață.

Glumea, bineînțeles. Dar o vedeam în același timp și înflăcărîndu-se de propriile-i cuvinte. Am încercat, cum puteam, s-o readuc la realitate. I-am explicat că, fără glumă, omul acela era poate rău, groaznic, așa cum crede și ea, dar că, împrumutîndu-i bani, se gîndise fără îndoială că are o garanție, siguranța de a-i putea recupera într-un fel sau altul, mai devreme sau mai tîrziu.

— Se-nţelege. Ştie că am casa, tablourile. Va sfîrşi prin a le lua. Dacă mai trăiesc, eu voi fi cea care va fi servitoare aici.

Trebuia deci să-i spună lui Enzo. Oricum, tot avea să afle el însuşi de la o zi la alta.

— Ar trebui să-i mărturisesc totul, dar mi-e frică.

— Frică ? Dar Enzo te iubeşte !

— Nu mă face să rîd ! Enzo mă iubeşte ? Nu-i adevărat ! Sîntem împreună de patruzeci de ani şi nu am avut cu el nici o clipă să nu zic de fericire, măcar de linişte. De ce crezi că am început să joc aşa ? Pentru că nu am altceva. Vina e a lui Enzo, numai a lui. Este un egoist murdar. Nu e rău, dacă vrei, dar e rece şi egoist.

Judecata Liciei nu mi se părea cinstită. Înainte de toate, Enzo era omul cel mai bun pe care-l cunoşteam şi-n plus dacă el îi dădea, cum ea singură recunoscuse, dacă el îi dăduse întotdeauna tot ceea ce ea îi cerea, de ce făcea toate astea ?

— Ce motiv avea să facă tot ce a făcut, am tras eu concluzia, decît acela că te iubeşte ?

— Se vede bine că nu-l cunoşti. Îmi dă şi mi-a dat întotdeauna pentru ca eu să nu-l deranjez. Ca să se simtă eliberat de mine. Şi, de fapt, e bucuros că îi cer bani tocmai pentru ca să-i joc, pentru ceva ce nu e normal... pentru un viciu, în concluzie, pentru că aşa în faţa mea, a lui, chiar a ta şi a unui prieten ca Gismondi, care ne cunoaşte situaţia, el poate să facă pe omul bun. Eu sînt obligată doar să

suport totul şi să spun mereu mulţumesc. E o poveste veche, de fapt. Dacă nu-i aşa, de ce nu a încercat să mă împiedice să joc ?

— Din nou nu eşti dreaptă, sînt sigur că a încercat.

— Da, uneori, dar numai de formă. Pentru ca eu să nu-i reproşez nici măcar asta : de a nu fi încercat să mă îndrepte. Nu s-a opus niciodată serios. Ar fi fost atît de uşor, de simplu: „Din clipa asta nu-ţi mai dau nici un ban !“ Ar fi fost de ajuns să-mi spună asta şi să mă încuie în casă. Aş fi înţeles. Mă iubeşte ?! Cred că în ziua în care m-aş hotărî să-i spun totul despre datoria mea faţă de persoana aceea, nu ştiu ce ar face.

— Eu în schimb ştiu. Ar plăti totul.

— Da, ar plăti, dar ar face imediat şi nişte prostii.

— Ce prostii ? În ce sens ?

— Eu nu cred în proverbul acela, cu omul cel bun. Nu am crezut niciodată. Asta-i dovada definitivă că am dreptate să nu cred. Cînd a început să-mi meargă rău la *roulette,* cînd am înecput să împrumut bani de la omul acela oribil, tocmai atunci s-a îndrăgostit Enzo.

— De cine ?

— De asta de-aici, — la dracu şi cu ea ! —, de servitoare, de corsicană, Giovanna. Cînd mă gîndesc că la început aş fi jurat că nu se poate. Eram atît de sigură, de liniştită. Enzo nici măcar nu o privea, ca şi cum nu ar fi fost acasă. Dar, după aceea... Cu cît sînt mai ghinionistă, cu atît lui i se scurg ochii mai tare. Necazul

e că nici nu-și mai dă seama. Nu mai face nici măcar efortul să se prefacă. Nu-i este rușine. Nu-și mai ascunde reacțiile în prezența mea. A devenit gelos ca un prost. Gelos pe bucătar, logodnicul ei. Logodnic sau ce-o fi el, pentru că ea, cu siguranță, are mai mulți amanți, amanți care „le fac și le desfac pe toate", cum se spune la Roma. Dacă ai vedea-o cum se îmbracă atunci cînd pleacă, nimeni nu ar spune că e servitoare. Parfumată cu colonii de lux : Joy de Patou, douăzeci și cinci de mii de lire o sticluță atîtica ! Ai spune că e o vampă ! Ai spune că e ceea ce este : o prostituată. Iar schimbarea asta este destul de recentă. Schimbare de aspect, să ne înțelegem bine, pentru că stricată trebuie să fi fost întotdeauna. Și cînd mă gîndesc că, atunci cînd s-a prezentat cu aerul acela antipatic, părea o educatoare. Acum nu mai poartă ochelari, și-i pune doar uneori, cînd conduce, pentru că e obligată, e trecut în carnet. Și-a cumpărat și o mașină, un Fiat-500 la a doua mînă, de aceeași culoare ca și mașina mea, la dracu', și pleacă seara aproape întotdeauna înaintea noastră... Da, ne înțelesesem, așa cum o lăsam să plece pe Gabriella, așa o las și pe ea. Dar el, nemernicul, nu vrea să piardă spectacolul. Stă în fotoliu acolo, în fața televizorului, se uită tot timpul spre scară și freamătă, așteptînd s-o vadă coborînd. Cînd apare, caută un motiv sau altul și o cheamă întotdeauna : „Giovanna, să nu uiți mîine dimineață de sucul meu de grep fără semințe !", „Nu uita, Giovanna, că aștept un telefon, te

rog să lași telefonul jos !", „Giovanna, Giovanna, nu uita să stingi lumina în grădină !". Cînd e ziua ei liberă, ca azi, ea-și petrece, de regulă, toată noaptea afară. Spune că se duce la Savona, la părinții bucătarului care au cunoscut-o și țin la ea etc. Ea așa spune, dar eu nu o cred. Ce ar trebui să fac ? Să plătesc o agenție de detectivi particulari să fie urmărită ? Ce mă interesează pe mine !? Mai ales că de asta se ocupă el. A ajuns pînă să o și urmărească. Iar cînd e chemată la telefon, el se duce în vîrful picioarelor și ascultă după uși. Cînd își petrece noaptea afară, el nu doarme. Îl aud cum se plimbă prin cameră. Cînd răsare soarele, îl aud deschizînd și închizînd fereastra tot timpul, cu riscul de a face pneumonie ; la dracu', măcar de-ar face-o și ar crăpa ! Nu rezistă, numără sferturile de oră, minutele, este nerăbdător să o vadă cînd se întoarce, încearcă să observe pe fereastră dacă e însoțită și cine o însoțește. Odată și-a dat seama că ea lăsase Fiatul pe strada Romana, aici, la colț, și a văzut-o coborînd în fața dintr-un Jaguar de lux. Mai rău e că nu a ezitat să-mi vorbească de asta și mie ! Îți dai seama cum i-am răspuns. Și de ce crezi că azi s-a dus la San Remo ? Da, a plecat să vorbească despre ipotecă cu avocatul. Dar s-a dus tocmai azi pentru că și-a făcut un obicei : cînd ea nu-i acasă noaptea și a doua zi și-o petrece dormind, el ar suferi prea mult stînd aici fără bucuria de a o vedea. De aceea își alege în-

totdeauna ziua asta, cînd ea doarme, pentru ca să meargă la San Remo sau să facă nişte comisioane. Ai înţeles pînă unde a ajuns ? Şi pentru cine ? Pentru insecta asta împuţită !

Era dureros. Înţelegeam foarte bine. Dar era ceva ce nu înţelegeam. De ce nu o dă afară ? I-am pus întrebarea asta direct. Mi-a răspuns :

— Pentru că vreau să văd pînă la ce punct de idiotizare poate ajunge. Eu nu sînt geloasă. Mi-ar fi ruşine de mine însămi. Cum să fiu geloasă pe un păduche şi pe un bătrîn impotent ! Dar ştii că, dacă mor eu, ar fi în stare s-o ia de nevastă ? Şi ştii de ce ? Pentru că am certitudinea că asta, mult mai expertă decît Gabriella, pînă acum nu i-a permis nimic, nici măcar acele mici bucurii superficiale. În timp ce e foarte clar — lucrul ăsta scoate din minţi — că ea cu ceilalţi, cu toţi ceilalţi, este o prostituată. Tipul din Jaguar, de exemplu, era unul din cinematografie, unul mai tînăr ca Enzo, pe care l-a cunoscut cu ani în urmă...

Dintr-o dată m-am gîndit că este vorba de Argenta şi că femeia de serviciu e probabil fata pe care o văzusem la Cazinou. Am zis :

— Cine ? Argenta ?

— Nicky Argenta ? Nu, ce-ţi trece prin minte ?

— Pentru că l-am văzut la Cannes, la barul Cazinoului şi mi-a vorbit de voi, că vă vedeţi des...

— Nu. Argenta vine des la San Remo. L-am întîlnit şi seara trecută. Dar aici, niciodată, nu...

E mult de cînd nu a mai fost pe la noi. Iar apoi, îl vezi pe el să se încurce cu asemenea femei ? Stricate da, dar numai dacă sînt americance sau contese. Nu, ăsta e un anumit Merighi-Meyer, poate-l cunoşti şi tu. Era operator secund. Acum e operator, dar numai de filme documentare sau pentru televiziune. E un bărbat frumos, simpatic, elegant, modern. A venit aici acum vreo lună împreună cu un regizor, al cărui nume nu mi-l mai amintesc, cerînd permisiunea să filmeze casa pe dinafară şi în interior pentru un documentar în culori despre stilul cu decoraţiuni florale, care e acum iar la mare modă. Au rămas aici timp de două zile cu electricieni, maşinişti, lămpi, cu totul. Trebuiau date de-o parte covoarele, mutate mobilele, tablourile, servite cafele, aperitive, whisky. Bineînţeles că asta s-a foit tot timpul pe-aici şi, bineînţeles, şi-a făcut şi meseria de prostituată. Regizorul părea că are alte pretenţii. Operatorul, în schimb, nu dorea altceva. Dar a fost foarte bine crescut : în prezenţa mea s-a comportat ca un domn, nu-i arunca nici cea mai mică privire. Iar ea, stricata, se face remarcată de toţi, tocmai pentru a-l face gelos pe Enzo. În prima seară a cerut, în mod excepţional, să pregătească o cină rece şi să poată pleca la şapte. Echipa de filmare îşi terminase treaba aici, dar a continuat să filmeze şi la alte vile din Bordighera, în hoteluri din strada Romana, la muzeul Bicknell, la clubul pădurarilor din strada Maggio, în total, o săptămînă de filmări... Ei bine, în fiecare seară, stricata

asta evident că a fost cu operatorul. Nu se întorcea pînă la răsăritul soarelui. Treaba ei. Enzo însă nu mai avea trai : de ce cu primul venit, de ce cu toți și nu cu el ? E bătrîn și e adevărat că și ultima dintre prostituate ar putea să-l refuze. Dar el s-ar mulțumi cu atît de puțin... Chiar cu nimic. Ei a început să-i placă să-l vadă că suferă. Și de data asta el a trebuit să înghită-n sec. De aceea îți spun că dacă mor eu, nu ar ezita s-o ia de nevastă. Iar ea, scîrba, ar spune da. Chiar și pentru foarte puțin timp, în orice caz : ar crăpa și el repede din cauza asta. Și așa ea ar rămîne cu moștenirea, dacă a mai rămas ceva, iar bucătarul poate să mai aștepte. El, între timp, navighează.

Mi se părea că a început să vorbească fără șir, aproape să delireze. Am încercat s-o întrerup, s-o fac să înțeleagă și s-o calmez. Nu spun că situația ei cu Enzo nu era serioasă, dar ea, exagerînd atît, demonstra că nu o lua prea în serios.

— Măcar de aș fi eu cea care nu o ia în serios ! Înainte să înceapă această tortură, acest blestem nu știam la vîrsta mea ce înseamnă insomnia. Nici nu văzusem cum arată un somnifer. Mai ales cînd mă întorceam acasă, după Cazinou, dormeam ca un copil, fără să mă trezesc pînă după-amiaza la două. Acum e groaznic : somnul meu constă din bucăți, scurte perioade neașteptate, cîte o jumătate de oră cînd și cînd, ca din greșeală. Am senzația că înnebunesc ! Măcar de-ai avea tu dreptate !

I-am explicat : dacă-i spusesem că, după părerea mea, ea nu privește situația cu seriozitate, nu vroiam să neg că ea suferă și nici să insinuez că își exagerează în fața mea suferința ; doream doar să afirm că ea nu reacționează în mod rațional. Am rugat-o să mă asculte cu răbdare, credeam că văd exact cum stau lucrurile și mă simțeam în stare s-o sfătuiesc ce să facă...

În realitate, nu aveam siguranța pe care, pentru a o încuraja, i-o demonstrasem. Cîteva puncte îmi rămîneau însă neelucidate, mai ales faptul că se temea atît de tare să-i spună lui Enzo, cum făcuse de atîtea ori cu alte datorii, despre datoria pe care o avea față de omul acela oribil și faptul că nu se hotărîse s-o dea afară pe odioasa corsicană, acceptînd astfel să suporte absurdele umiliri cotidiene, provocate de Enzo cu această „pasiune" a lui, fără îndoială tot atît de stupidă ca și celelalte capricii precedente. Dar era inutil, îmi spuneam, ca eu să mă încăpățînez să caut explicația acestor puncte obscure care, în mod evident, se prezentau astfel tocmai din cauza firii ei impulsive și iraționale.

În schimb, mi se părea foarte clar, în orice caz, cum trebuie să se comporte Licia. Pentru început, i-am spus, trebuie s-o dea afară imediat pe servitoare și să-i mărturisească lui Enzo datoria pe care o avea, apoi trebuia să încerce să nu mai joace atît : nu era de ajuns să ipotecheze sau să vîndă casa și să reducă toate cheltuielile *de ménage*, care, de altfel, nu pu-

teau fi uriașe ; cheia rezolvării tuturor problemelor era ca ea să reușească să mai rărească, pînă să nu fie prea tîrziu, obiceiul de a merge la Cazinou. Există o diplomație secretă, i-am spus, „o diplomație secretă pe care fiecare trebuie să știe s-o folosească cu sine însuși". M-am dat de exemplu : pînă cu puțini ani în urmă fumam și beam prea mult și începusem să am tulburări grave, reușisem însă să mă desprind treptat, fără a mă lăsa nici de țigară, nici de vin, dezintoxicîndu-mă la intervale neregulate, eliminîndu-le două-trei zile pe săptămînă și pe una și pe cealaltă.

Odată plătită datoria (pentru că trebuia să-i spună cît mai repede lui Enzo și să plătească), era necesar, înainte de toate, să evite să-l mai revadă pe *omul oribil*. Dat fiind că avea toate motivele să spună că nu-l poate suferi, de ce nu profita de această ură pentru a nu se mai duce la San Remo ?

— Cînd vrei neapărat să joci, du-te la Monte Carlo. E mai departe ? E mai puțin comod ? E coadă la graniță ? Foarte bine. Așa vei putea începe *s-o rărești*. Iată diplomația secretă pe care te sfătuiesc s-o urmezi.

Mă asculta acum mai liniștită : în semiobscuritate, mă fixa cu un zîmbet ciudat pe buze, tandru față de mine, dar distrat și sceptic față de argumentele mele, față de sfaturile înțelepte pe care ea, evident, nu credea că le va putea urma.

Între timp, sosise ora să plec, dacă vroiam să fiu la Cannes la timp pentru proiecția din

seara aceea pe care o socoteam deosebit de importantă și nu puteam s-o pierd. Conștient că-i spusesem tot ceea ce se putea spune, am înțeles cu tristețe că nu-i putem oferi nici un ajutor ci doar o mică alinare. Ar fi fost de un real ajutor doar o sumă mare de bani, corespunzătoare celei pe care cu douăzeci și cinci de ani în urmă, în fața restaurantului „Canemorto", Enzo nu ezitase să mi-o împrumute. Din păcate, nu eram în stare să fac același gest. Exista totuși un adevăr de care eram absolut sigur în timp ce Licia îl nega în mod absurd. Cu acest adevăr sfînt am vrut să închei :

— Și să nu mai spui prostiile pe care le-ai spus înainte în legătură cu Enzo. Știi ce mi-a mărturisit chiar și ultima dată, la Roma ? Că ești unica femeie pe care el a iubit-o vreodată. Și că te-a iubit din prima clipă în care te-a văzut. De aceea nu mai spune, nici nu mai gîndi măcar o clipă, că Enzo nu te iubește. Ai înțeles ?

Mă ridicasem să plec. Licia s-a ridicat și ea, mă luă de braț și mă strînse tare fără a se uita la mine, cu fața la dreptunghiul mare al acelui *bow-window*, care se contura, doar un pic mai luminos, în întunericul din salonaș. Afară, dincolo de bezna care învăluia terenul de construcție, apăreau luminițele împrăștiate ale vilelor și caselor, iar deasupra lor se lățea o fosforescență albăstruie care, reflectîndu-se pe acoperișuri, pe terasele clădirilor mai înalte, pe firicelele de praf și vaporii din aer, contura

dîra orizontală a litoralului. Sus, pe cer, pe marea invizibilă, acolo unde dispăruse soarele, mai rămăsese încă o dungă destrămată, roșiatică. Privind într-acolo și continuînd să-mi strîngă brațul, Licia murmură :

— Știi cum ne-am cunoscut eu și cu Enzo ?

— Erai în aceeași trupă cu el, nu-i așa ?

— Da, la Cimara Merlini Tofano. S-a întîmplat la Veneția, la teatrul Fenice. Era primul meu contract. Un rolișor foarte mic. Aveam de spus doar două replici. Eram o fetiță de șaptesprezece ani. Și jucam tot în rolul unei fetițe. O fiică ce se întorcea de la școală și-l îmbrățișa pe tatăl ei. Rolul tatălui, fir-ar să fie, îl juca Enzo. Eu eram îmbrăcată într-un costumaș de marinar. Comedia era în repertoriu și am jucat-o peste tot pînă în mai : la Veneția, la Milano, la Torino, la Roma. Din cauza îmbrățișării și sărutului, repetate în fiecare seară, m-am îndrăgostit de el. După aceea trupa s-a desființat și au trecut trei ani fără să ne mai vedem. Între timp, el avusese mare succes cu o piesă a lui Pirandello și a devenit, în sfîrșit, director de trupă. Eu interpretasem o groază de roluri mici : servitoare, prietenă, secretară, vînzătoare, a treia actriță tînără. *Duceam tava,* cum se spune în jargon. Sau apăream pe scenă cu o cutie de la croitoreasă. Replicile erau mereu aceleași, două-trei cel mult la fiecare piesă. Dar în acei trei ani m-am gîndit tot timpul la el. Cînd am auzit că înființase o trupă a lui, am hotărît, am stabilit cu mine însămi, să mă angajez acolo. Cu orice preț. Dar nu vroiam să mă angajeze el. Adică nu vroiam să mă prezint la el pentru că eram sigură că m-ar fi refuzat. Eram atît de sigură de parcă i-aș fi ghicit gîndurile. Trebuia să intru în trupă fără ca el să știe pînă cînd lucrurile se vor aranja de la sine. Cînd se aduna toată trupa, trebuia să mă vadă printre actori, pe ultimul loc, dar acolo. L-am sedus pe administrator, pe care-l cunoșteam din întîmplare, o întîmplare care a fost ghinionul meu, la naiba ! Administratorul însă era un om bun, încă tînăr, delicat, dacă trebuie să fiu sinceră, nu arăta rău nici fizic. Poate că Enzo nici nu-și mai amintea de numele meu. Eu însă, gîndindu-mă bine, îl schimbasem cu un pseudonim și-l rugasem pe administrator să-mi promită că nu va spune nimănui că nu e numele meu adevărat. Și așa Enzo l-a văzut scris pe listă. Cine-i asta ? Administratorul garanta pentru mine și, în rest, ținînd seama și de plată, eram cea mai puțin importantă din toată trupa. În concluzie, treaba era aranjată. La adunarea trupei, cînd Enzo m-a văzut, a fost prost impresionat. Dar nu putea spune nimic : eram prietena administratorului. A început să se poarte urît cu mine. Mă persecuta în toate felurile. Dar eu eram bucuroasă și așa, deoarece înțelesesem imediat care era motivul : nu ce credeau colegele mele în legătură cu contractul, nu era enervarea că s-a trecut peste el, ci, de fapt, doar ciuda că eu eram prietenă cu celălalt. Eram drăguță pe atunci. Eram eu ultima, dar și cea mai tînără și mai frumoasă

dintre toate femeile din trupă. Dacă Enzo se purta urît cu mine, nu o făcea din antipatie ci din gelozie. Jucam la teatrul Eliseo. Enzo prezenta *Pădurea Sacră* într-un spectacol de gală. A fost un triumf. Nu a mai avut niciodată un asemenea succes în teatru. Opt chemări la rampă în primul act, unsprezece în al doilea, douăsprezece în al treilea.

Spectacolul de gală la Eliseo ? Nu știu dacă era același cu cel despre care îmi vorbea Licia, dar știam, apropo de o serată de gală, un episod grotesc, aproape macabru pe care Enzo mi-l povestise de două-trei ori și care, tocmai din cauza aceea, îmi veni imediat în minte. În noaptea aceea, sau după celălalt spectacol de gală de la Eliseo, Enzo fugise de toți prietenii din Roma și de numeroasele admiratoare care se pregăteau să-l sărbătorească și alergase la un colț al străzii Traforo, pe partea pieții Tritone unde, la ore tîrzii, de după miezul nopții, staționa pe vremea aceea o prostituată fără un picior. Mi-o aminteam perfect și eu ; locuiam deja la Roma, eram ajutor de regizor pe lîngă Mario Camerini. Uneori, în puterea nopții, împreună cu prietenii, ajungeam pînă la Tritone — din plictiseală sau pentru că nu aveam nici un chef să dormim —, trecînd prin piața del Popolo, pe strada Flaminia și strada Nomentana, numai pentru ca să o vedem. E adevărat că unul sau celălalt dintre noi paria, glumind, că „acela avea să fie momentul“, dar, bineînțeles, nu se întîmplase niciodată... Era o brunetă, înaltă, foarte slabă. Stătea sub

ultimul felinar înainte de tunel, sprijinindu-se în mod ostentativ într-o cîrjă monstruoasă, îmbrăcată întotdeauna în roșu, poate pentru a fi văzută de departe. De fapt, o și vedeai. În pustiul nocturn al Romei fasciste, dacă se întîmpla să cobori din piața di Spagna, începeai s-o vezi înainte de a ajunge în strada Due Macelli : o virgulă roșie care contrasta pe fondul negru al boltei semicirculare, amenințătoare. „Este acolo“, ne spuneam, întrezărind-o cu un sentiment de fiecare dată diferit. Ca toți puținii oameni care pe vremea aceea umblau noaptea prin Roma, o cunoștea și Enzo din vedere. După triumful spectacolului de gală dorise să o vadă și se culcase cu ea.

Licia spunea :

— Era tînăr, frumos, slab, supt la față. Avea încă un păr bogat, negru. Plăcea femeilor. Mai ales cucoanelor snoabe din aristocrație ; printre ele era și frumoasa doamnă Carpi care înnebunise după el : foarte frumoasă, foarte bogată, una dintre doamnele cele mai șic din Roma, pe genul Marlenei Dietrich... A doua zi după spectacolul de gală, dimineață devreme, Enzo îmi dă telefon la pensiune. Eram amanta administratorului, dar refuzasem să mă mut într-un apartament mobilat, într-o garsonieră pe care o avea el la Roma. Locuiam singură într-o pensiune. Enzo m-a trezit atunci din somn : „Vrei să luăm masa împreună ?“ M-a dus la un restaurant pe Monte Mario. Aprilie, era un soare, un cer, un aer... Am ajuns sus,

la ora aceea e încă devreme pentru Roma, așa că nu era nimeni. Ne-am așezat afară, așteptam să comandăm. Dintr-o dată, Enzo îmi ia mîna de pe masă și-mi spune : „Vrei să te căsătorești cu mine ?“ Bineînțeles că primul lucru pe care l-am hotărît împreună a fost să las trupa. Să plătesc amenda și s-o părăsesc. De atunci nu am mai pus piciorul pe scenă. Ne-am căsătorit la începutul verii, imediat după ce s-a destrămat trupa, Enzo a venit la Trieste să-mi cunoască familia. Nu a mai vrut ca eu să pun piciorul pe scenă. De ce ? De ce a procedat așa, după părerea ta ?

— Nu e nimic ciudat în asta. E un sentiment pe care l-am încercat și eu cu singura femeie pe care am iubit-o.

Răspundeam calm, în timp ce ar fi trebuit să fiu ca pe ace. Încă puțin și aș fi ajuns în întîrziere la Cannes. Uitasem de tot, dar înțelegeam că Licia simte nevoia să-mi vorbească despre ceea ce ea crede că este punctul crucial al propriei vieți, își începuse povestea fără să vrea, aproape fără să-și dea seama, alegîndu-și, cu o absurditate plină de grație și pudoare, tocmai momentul în care eu eram gata să plec.

— Nu știu ce ai făcut tu, a spus, nu cunosc motivele pe care le-ai avut cu soția ta. Le știu doar pe ale lui — numai din egoism. Ca să depind de el. Pentru ca eu să nu am o profesie a mea, o viață a mea, autonomă. De cînd am devenit soția lui nu am avut nici o clipă de bucurie, ți-am mai spus. Am ajuns o prizonieră a egoismului său. Știu că sînt o ratată, ratată

în toate sensurile. Cum vrei să mai cred în dragostea lui ? El crede, poate, pentru că el crede întotdeauna numai în ceea ce îi este comod lui ; de aceea crede că mă iubește. Și crezi și tu, se înțelege, care ești prietenul lui și bărbat ca și el. Să nu-ți faci iluzii că datorită cuvintelor tale am început să mă îndoiesc. Eu i-am dat viața mea. El a luat-o și ce mi-a dat în schimb ?

— El ți-a dat-o pe a lui.

A răspuns cu un rîs scurt, amar, sfîșietor.

Ce altceva aș fi putut să-i spun ?

Am considerat întotdeauna că bunătatea soțului sau a tatălui, care dă tinerei soții sau copiilor exact ceea ce îi cer, conține o doză, poate chiar inconștientă, de indiferență, trădînd, sub acest aparent *altruism*, o tendință secretă de a-și declina o parte din răspunderi, de a elibera pentru a se elibera, dezvăluind astfel o afecțiune mai puțin caldă, mai puțin totală decît cea a unui tată sau a unei mame care, în schimb, interzice cu vehemență, comandă, dirijează, urmărește, face gafe, oprimă, pisează, se implică, se compromite, demonstrîndu-și astfel dragostea mai puternic, chiar dacă greșește, mai ales dacă greșește. Poate că eu simplific lucrurile prea tare, luînd drept exemple și confruntînd cele două metode extreme opuse. Poate că înțelepciunea, și de data aceasta, se află pe la mijloc ; a da libertate fără a renunța la autoritate. Incapacitatea de a face compromisuri nu este uneori o dovadă

de dragoste ? Și, în orice caz, cum aş fi putut eu să-i explic toate acestea acum Liciei ? Mi se părea imposibil s-o conving că nu are dreptate, sau că dreptatea ei e mai puţin importantă decît crede ea. Doar pentru a-i îndulci amărăciunea, pentru a-i obloji suferinţa nu ar fi fost de ajuns să-i ţin predici o noapte întreagă. Cu toate acestea, acum nu mai puteam pleca. M-am uitat pe furiş la ceas să văd dacă nu pierd filmul.

— Ascultă-mă bine, Licia..., i-am spus și m-am întors pe canapea alături de ea, îmbărbătînd-o cu gingășie : Ascultă-mă. Probabil că Enzo are și el defectele lui, o fi greșit, dar...

Deasupra se auzi zgomotul unei uși de sticlă trîntite, pași grăbiți și seci de tocuri pe pardoseala de marmură. Licia a tresărit :

— Iartă-mă !

Mi-a strîns cu un gest hotărît braţul, s-a ridicat și s-a îndreptat spre glasvand străduindu-se să meargă cît mai natural. Aş fi susţinut-o dacă gestul ei nu mi-ar fi interzis acesta atît de elocvent. Între timp pașii se apropiau, iar acum coborau scara.

Licia deschise glasvandul, privi în sus. Pașii se opriră și o voce de femeie, răgușită, strigă :

— Licia ! *Merde, merde, merde ! Où diable as-tu mis cette sacrée Moka ?* [1]

Licia s-a grăbit să închidă glasvandul și să urce scările, dar, hm, eu auzisem și înțelesesem tot.

---

[1] Fir-ar să fie ! Unde dracu' ai pus cafeaua aia blestemată (fr.).

A urmat o liniște absolută. Deci servitoarea, corsicana, îi vorbea cu tu (iar în franceză aceasta denotă o intimitate mult mai mare decît la noi !) și se purta cu ea ca și cum rolurile ar fi fost inversate, ca și cum ea ar fi fost stăpîna și Licia servitoarea. M-am gîndit cît de jenată va fi Licia cînd va coborî. Probabil că ar prefera să nu mă mai găsească acolo. Ca să plec, însă, trebuia să traversez holul de la intrare, să trec prin fața scării, riscînd să se creadă că o spionez.

M-am întors la *bow-window*. Ce ar fi să plec pe acolo ? Am deschis o fereastră mică și am măsurat saltul pe care ar trebui să-l fac. Licia s-a reîntors. Aprinsese lumina din antreu, dar nu și cea din salon, poate tocmai să nu observ imediat cît era de tulburată. A luat cafeaua de pe tavă. Eu m-am uitat cu ostentație la ceas, ridicînd mîna în bătaia luminii.

— Licia, e tîrziu pentru mine, trebuie să fug ! Te las, iartă-mă !

— Era servitoarea, îmi explică, venind cu mine în antreu ; vocea îi tremura : Credea că am plecat deja ; e tîrziu, de fapt, și pentru mine, trebuie să fug și eu, Enzo mă așteaptă la San Remo. A auzit vorbe și a crezut că e femeia care vine în fiecare seară cu fetița ei, la curățenie...

Din păcate, dacă era un cuvînt pe care-l auzisem foarte clar, cînd de-abia deschisese și încă nu închisese glasvandul, fusese numele ei strigat cu un accent francez : Licià !

Și-a pus cafeaua pe treapta de jos a scării și m-a condus pînă la ușă. A deschis. Apoi, forțîndu-se să zîmbească, mi-a spus :

— Îmi pare rău că pleci în grabă... Chiar nu vrei să vii cu mine la San Remo ?

Mi-am privit din nou ceasul pentru ca să nu mă uit la chipul ei, pe care se citea o expresie de furie amenințătoare, cu atît mai evidentă cu cît încerca să și-o controleze.

— Nu, crede-mă Licia, mulțumesc, nu pot.

Mă însoți pînă la poartă, deoarece trebuia deschisă cu cheia. În timpul scurtului drum, ca să nu o las să vorbească, am vorbit eu, confuz, dintr-o suflare : i-am spus să-l salute din partea mea pe Enzo, că îi voi telefona de la Cannes, iar după Festival voi pleca imediat la Roma, apoi speram să fie chemat pentru probă, speram să-l chem pe Enzo la Roma să facă acea filmare de probă. La poartă am sărutat-o pe obraji, am îmbrățișat-o, strîngînd-o din nou la piept ; am simțit-o cum vibrează și freamătă, dar chipul ei frumos era tot alb, am văzut cum îi pulsează artera pe gîtul palid. Ce nu aș fi dat s-o eliberez, s-o salvez ! În asemenea momente un singur lucru se mai poate face : să te rogi. Și pentru o clipă, de fapt, m-am rugat : Isuse, Doamne Dumnezeule, salvați-o voi !

Am mai mîngîiat-o o dată :

— Dacă ai nevoie de ceva, orice, Licia, sună-mă, sînt la hotelul Carlton. Mîine îți voi telefona.

Cînd ajunse la ușa de la intrare se întoarse, abia răspunse gestului meu de salut, intră în casă, închise ușa în grabă. După o clipă am văzut că lumina de la intrare era stinsă.

M-am urcat în mașină. Șoferul a pornit mașina, dar după vreo douăzeci de metri, l-am oprit și i-am spus să aștepte. Tulburat, impresionat și foarte curios, într-un fel fascinat de ceea ce observasem, întrevăzusem sau bănuisem, am coborît din mașină și m-am întors încet către vilă, mergînd pe trotuarul opus. Apăru o lumină la primul etaj, la fereastra dintr-un colț îndepărtat, aceeași unde se arătase Licia cînd am sunat la clopoțel. Aproape în același timp se aprinse din nou lumina de la intrare, la parter.

Stînd acum în fața porții, am văzut una după cealaltă două mașini Fiat-500, înainte nu le zărisem ; erau probabil mașinile Liciei și Giovannei. Aflîndu-mă mereu pe trotuarul opus, am depășit vila. Ajungînd însă la limita terenului de construcție, mi-a apărut în față, în mod neașteptat, profilul acelui *bow-window* ce se desena cu toate fațetele ferestrelor, luminat puternic, reliefîndu-se în marea de întuneric din jur, ca un vapor în sărbătoare pe apele nemișcate și negre într-o radă pustie. Am intrat în incintă, am parcurs drumeagul, am traversat groapa și am urcat pînă la rețeaua metalică.

Perdeluțele din interiorul acelui *bow-window* nu erau încă trase.

Pe pervaz se mai găseau tava și ceșcuțele. Cafeaua... Cafeaua era sub măsuța din fața canapelei, iar în mijlocul canapelei, așezată cu picioarele întinse, ședea fata, femeia pe care o văzusem cu Argenta la Cazinoul din Cannes. Cu o mînă susținea ceșcuța, sprijinind-o de pieptul slab, iar cu cealaltă învîrtea liniștită lingurița în cafea. Era îmbrăcată cu un capot foarte scurt, despicat pe părți, din mătase cărămizie. Dedesubt era practic goală : mai avea pe ea doar un slip și un sutien, ambele foarte mici și negre.

Poza în care se afla, imobilitatea ei în timp ce-și bea încet cafeaua, precum și poziția frontală din care o observam păreau alese de un pictor sau de un fotograf care, pentru a-i face portretul, aleseseră pentru convergența liniilor de perspectivă, pentru concentrarea atenției publicului exact triunghiul sexului. Sandalele aurii cu toc foarte înalt (aceleași pe care le purtase și la Cazinou, dar încălțate acum neglijent, folosite ca papuci de casă, cu baretele dezlegate) aminteau acum de mersul profesionistelor din bordeluri ; îmi dădeam seama că mi-l amintisem și mai bine, dar prea tîrziu, cu zece minute înainte, cînd răsunase sec și imperativ pe marmura primului etaj făcînd-o să tresară pe biata Licia.

Așeză ceșcuța, își aprinse o țigară, începu să răsfoiască o revistă ilustrată. O șuviță de păr negru-roșcat — tuns scurt, dar aflat acum în dezordine datorită fixativului — îi căzu pe frunte.

Inima-mi bătea tare de rușine și din cauza surexcitării la care contribuia simțămîntul de rușine. Mă simțeam ciudat de ușor, ca și cum aș fi ieșit din viața reală și aș fi intrat într-un vis. Acum știam că e corsicană, știam că se numește Giovanna. O priveam pe Giovanna pierdut, îl iertam pe prietenul meu Enzo, iar Licia îmi făcea și mai tare milă, cu toate că nu înțelegeam cauza subjugării ei de către Giovanna. Dar acest mister, al cărui fond nu putea să nu aibă ceva josnic și dureros, părea că sporește și mai mult vraja. Eram fericit că mă aflu acolo și continuam s-o privesc pe Giovanna fără să fiu văzut. Riscul ca Licia să intre dintr-o clipă-ntr-alta în salon și să mă surprindă spionînd nu mă îngrijora. N-avea decît să se întîmple. Ceea ce mă interesa acum era doar să prelungesc acel moment magic și îmbătător, chiar dacă după aceea, cum știam prea bine, îl voi socoti absurd, ridicol, vinovat, mai ales în cazul unui bărbat de vîrsta mea.

Giovanna întorcea mai departe paginile revistei. Cu un gest mecanic, își aruncă pe spate șuvița care-i căzuse pe ochi. Chipul ei cu pielea măslinie, trăsăturile fine, dar rapace, păreau închise în rigiditatea, în fixitatea pe care le cunoșteam deja și pe care poate, le-aș fi socotit dezagreabile, fără amintirea acelui zîmbet extraordinar și neașteptat, malițios, inteligent și suav.

Numai că imobilitatea ei se prelungea cu mult peste cît crezusem, devenind aproape absolută, abia întretăiată, sau doar marcată din

cînd în cînd, la intervale foarte lungi, de gestul minim necesar pentru ca să întoarcă pagina. Nu eram însă îngrijorat, știam că nu suferisem niciodată de halucinații. Totuși, nu am dorit să se întîmple ceva, o schimbare.

Aproape ca un răspuns la dorința mea nerostită, continuînd să întoarcă paginile revistei, Giovanna își întinse mîna cu țigara către scrumiera care se afla pe măsuță, alături de mîna Eleonorei Duse ; după ce a scuturat scrumul lovind ușor țigara cu arătătorul, și-a dus-o iar la buze și, instinctiv, controlînd dacă a scuturat bine scrumul, s-a uitat spre ferestruica ce mă încadra tocmai pe traiectoria privirii sale. Astfel mă văzu.

Fără să arate vreo surpriză (Argenta îi vorbise precis de mine, iar acum Licia îi spusese de vizita mea), chipul ei se lumină, prinse viață, se încreți în zîmbet ca suprafața unui lac nemișcat și trist atunci cînd este atins de o adiere neașteptată.

Zîmbea în timp ce mă privea, rămînînd nemișcată. După o clipă, își dădu seama de poziția ei nerușinată, indecentă : izbucni atunci într-un rîs nezgomotos, dar franc, descoperindu-și dinții mici, regulați, foarte albi, și, exagerînd ironic, se grăbi să se acopere ; se așeză picior peste picior și-și adună marginile capotului. Continuînd să rîdă și să mă fixeze, atinse canapeaua cu palma deschisă, ca pentru a mă invita să iau loc lîngă ea. Capotul, nemaifiind ținut, se desfăcu din nou.

Ce să fac ? Doar n-am să intru pe fereastră ! I-am răspuns, tot în glumă, cu un gest de neputință.

Ea, imediat, a făcut un cerc mare cu arătătorul îndreptat spre podea — avea unghia prea lungă și prea sidefată —, sugerîndu-mi să ocolesc clădirea și să intru din nou în casă.

Tot glumind, i-am spus că nu, clătinînd din cap, și i-am explicat motivul, arătînd în sus, la etaj, unde se afla Licia.

Replica ei a fost să dea din umeri și să facă în același timp o grimasă, închizînd ochii și țuguindu-și buzele, cu aceeași claritate cu care ar fi folosit cuvintele : *„Quoi, Licià ? On s'en fout !“* [1]

M-am uitat la ceas, hotărît să fac măcar un lucru : să nu cedez acelei Circe di Pie' di Corte atîta timp cît Licia mai era încă acasă. I-am comunicat hotărîrea mea arătîndu-i ceasul, apoi i-am făcut semn cu mîna să mă aștepte.

Sări în picioare, ajunse la *bow-window*, deschise ferestruica :

— *Qu'est-ce que vous faites ? Vous partez ?* [2] spuse rîzînd.

— Nu, rămîn afară pînă o văd ieșind pe doamna. Apoi trag de clopoțel. *À tout-à-l'heure* [3]. M-am desprins de rețeaua metalică, am traversat din nou groapa, pătrunzînd în întuneric. Îi auzisem, în sfîrșit, vocea ! joasă, ușor masculină și aspră din cauza accentului din

---

[1] Ce, Licia ? Puțin ne pasă (fr.).
[2] Ce faceți ? Plecați ? (fr.).
[3] Pe curînd (fr.).

Cannebière, vocea îi completa farmecul de lupanar ; prin contrast, totuși, delicatețea zîmbetului ironic și matur părea și mai misterioasă.

Ajuns printre ortensii, m-am întors. Închisese deja fereastra și dispăruse. Nu doar farmecul ei, ci și aproape întreaga putere magnetică a momentului au dispărut de îndată ce ea a ieșit din cîmpul meu vizual, iar eu din al ei.

Cînd am ajuns la mașină am avut o senzație asemănătoare cu cea pe care trebuie s-o simtă o persoană ce se trezește dintr-o stare de hipnoză.

— La Cannes, am spus așezîndu-mă mai comod în întunericul învăluitor al Citroënului. De-abia așteptam să mă văd pornit în plină viteză, să mă știu în siguranță, departe de acel loc.

VI

LA HOTEL am găsit un bilețel care mă înștiința că fusesem chemat de Televiziunea din Roma ; urma să mă sune din nou. A doua zi dimineață, pe la unsprezece, mă trezi, de fapt, vocea aristocratică și guturală, de neuitat, a noii secretare : mă anunța că domnul S. dorește să-mi vorbească.

După o scurtă așteptare, am auzit vocea unei alte secretare, nu atît de aristocratică, dar vag sclifosită, care mă saluta pe un ciudat ton dulceag. Răspund la fel, mulțumesc și, văzînd

că se prelungesc prea mult formulele de curtuazie, întreb de domnul S.

— Eu sînt ! Vă telefonez ca să vă comunic o propunere. Cînd se termină Festivalul ?... Peste o săptămînă. Foarte bine. Vă întreb deoarece lucrul pe care vi-l voi spune — vorbesc și în numele directorului adjunct al programelor —, s-ar putea să vă surprindă... Tocmai din această cauză ne-am gîndit să discutăm imediat, ca să aveți timp să cîntăriți propunerea noastră și, peste o săptămînă cînd veți veni la Roma, să ne spuneți dacă acceptați, așa cum noi ne-am dori. Deci... rămînînd încă în discuție genialul dumneavoastră program muzical, care se află în studiu, bineînțeles că se află pentru o evaluare în studiou... Spuneți-mi : v-ar interesa să regizați romanul serial în mai multe episoade, despre care v-am mai vorbit, *Cei trei mușchetari ?* Este o producție internațională, de mare importanță. Nu este tras în *ampex* [1], ci filmat pe peliculă cinematografică.

Propunerea mă interesa doar pînă la un punct. Știam că rezultatul artistic al unui roman foileton de acest gen era în mod fatal condamnat mediocrității specifice unei producții curente de consum. Cu toate acestea, propunerea însemna că primesc de lucru, ceea ce îmi era foarte necesar ; după aluzia ambiguă a lui S., nu mai nădăjduiam ca *genialul meu program muzical* să mai fie realizat. În

[1] Cameră video cu înregistrare magnetică.

plus, dacă acceptam regia la *Cei trei muşchetari*, probabilitatea ca Melchiorri să obţină rolul lui Richelieu devenea aproape o certitudine. Am răspuns, deci, arătîndu-mă mai entuziast decît eram, dar formulînd totuşi anumite îndoieli şi rezerve, pe care, după aceea, nu voi neglija să i le amintesc lui S. în persoană şi lui F. în discuţia despre onorariul meu pentru această punere în scenă.

PARTEA A TREIA

I

NU CRED CĂ AM VĂZUT vreodată Roma aşa cum o vedeam în acel moment : colorată toată într-o nuanţă cafenie de pereţii de sticlă ai barului televiziunii la ultimul etaj al clădirii, în timp ce aşteptam vesel legătura la telefon cu Bordighera. Era pe la mijlocul lui noiembrie şi ploua neîncetat de cîteva zile. Circulaţia pe Podul Milvio fusese interzisă ; Tibrul, umflat şi tulbure, ameninţa să doboare arcadele şubrezite. Cerul era acoperit tot timpul de nori negri şi grei. Apa din canale se revărsa înapoi prin gurile de scurgere. Pîrîiaşe urît mirositoare curgeau de-a lungul trotuarelor. Bălţi peste tot. Vîntul siroco bătea cu înverşunare. Umiditate mare, care părea că nu mai scade, un aer lipicios, sufocant, călduţ, te făcea să tremuri de frig. Un oraş ce-ţi dădea impresia că se dizolvă în nori. Şi cu toate acestea eu eram vesel.

Dădusem numărul la telefonistă. Aşteptam aproape de cabine, la o masă dintr-un colţ al barului. Tavanul părea, văzut din acest unghi, exagerat de jos, iar pereţii de sticlă dădeau impresia că în partea opusă plafonul se îm-

preunează cu pardoseala. Prin pătratele de geam cafeniu din colţul cel mai apropiat de cabinele telefonice, Muntele Mario se înfăţişa ca o fortificaţie, întunecată şi uniformă, presărată cu monumente funerare ; văzut de aici părea mai grandios decît cubul disproporţionat găurit de cripte incastrate în pereţi, al clădirii Ministerului Afacerile Externe, un „mauzoleu" de marmură a cărui construcţie a început în timpul fascismului şi s-a terminat imediat după război. Celelalte trei laturi, corespunzînd altor trei unghiuri de vedere, se contopeau ca într-o unică faţadă cu balcoane suprapuse, reliefate dezordonat, tot mai estompat pînă ce se confundau cu orizontul scăldat în ploaie, ici-colo străbătut de petele negre ale parcurilor, de acoperişuri purpurii, morminte cenuşii în formă de cupole, vîrfuri de edificii gălbui, dungi albicioase şi alte mauzolee mai îndepărtate. Dar eram vesel, repet, foarte vesel : în sfîrşit, stabilisem totul cu F. Puteam să dau telefonul pe care i-l promisesem Liciei cu şapte luni în urmă, cînd ne-am luat rămas bun la poartă : Enzo trebuia să vină imediat la Roma pentru probă.

Vorbisem, bineînţeles, în decursul acestor şapte luni, de mai multe ori la telefon cu ea şi cu Enzo ; obligaţia de a-i ţine la curent, de a le comunica şi lor întîrzierea continuă, amînările succesive nu fusese pentru mine cea mai grea dintre problemele legate de tratativele extenuante începute în ziua în care acceptasem să discut condiţiile preluării regiei

romanului foileton. Din fericire, fusesem instinctiv prevăzător, atît cu Enzo cît şi cu Licia, nepomenind niciodată de rolul lui Richelieu din *Cei trei muşchetari*. După ce am ajuns fără dificultăţi la o înţelegere asupra aspectelor economice, pusesem o singură condiţie — în afara celor normale, adică dreptul meu de control asupra scenariului, dialogurilor, alegerii actorilor, muzicii ; am pretins ca filmările *interioare* să se facă în studiourile de la Milano şi nu în cele de la Roma. Direcţia programelor a acceptat imediat. Totuşi, în momentul semnării contractului, citindu-l, mi-am dat seama că lipseşte alineatul în care se formula condiţia mea. Am protestat ; pentru prima dată în viaţă m-am ţinut tare, am început să mă ocup de scenariu fără să fi semnat contractul.

Fermitatea care asigură întotdeauna succesul celor care sînt născuţi pentru afaceri este adesea fatală celorlalţi. În alte ocazii similare făcusem rău necedînd. Ei bine, dacă aş fi cedat şi de data asta, aş fi putut încasa fără osteneală, cu titlu de compensaţie, o sumă destul de frumuşică ! Pe neaşteptate în cadrul unei reuniuni la nivel înalt a şefilor din televiziunea italiană, franceză şi vest-germană, s-a hotărît subit ca filmul *Cei trei muşchetari* să se realizeze la Monaco, în regia unui francez.

S. şi F. nu au fost totuşi atît de necinstiţi încît să nu-mi garanteze verbal că voi lucra la un alt roman foileton. Era vorba doar de a găsi un subiect care să-mi convină. Eram deja în august. La mijlocul lui octombrie mi-au

vorbit de *Misterele Parisului,* capodopera scriitorului Eugène Sue, un roman important nu atît prin valoarea sa literară cît ca material de foileton. Dar foiletonul secolului nouăsprezece nu este, de fapt, serialul de azi ? De data asta nu am fost constrîns să mimez un entuziasm pe care nu-l simțeam. Elanul, grația, agerimea aproape aristocratică din *Cei trei mușchetari* mi se păruseră aproape imposibil de redat prin mijloacele televiziunii. În schimb, abundența nemăsurată de echivocuri, de fărădelegi, de personaje, situațiile mitice și chiar problematica socială din cartea lui Eugène Sue ofereau o mină de aur din care se putea realiza un serial destul de modern, amuzant și, dacă doreai, interminabil.

Am acceptat deci cu un entuziasm sincer și m-am pus imediat pe lucru. La sfatul meu, s-a încheiat un contract cu Umberto Eco, exeget foarte modern și inteligent al „Misterelor", care va ști să pună în evidență elementele posibile de actualitate ale povestirii. Exista deja un scenariu francez complet, trei serii cu opt episoade fiecare. Umberto Eco și cu mine ne-am apucat să-l revedem, pentru a-l reduce la numai zece episoade.

Un alt element pozitiv : filmarea, de data asta, s-ar face la Paris, în mare parte cu actori francezi, dar și cîțiva actori germani și italieni dublați în mod corespunzător. Erau foarte multe roluri, dar exista și unul parcă făcut special pentru Melchiorri, portarul Pipelet, pe care el îl putea interpreta fără efort, fără necesitatea

de a fi întinerit, fără machiaj *composition,* de compoziție, în timp ce Richelieu i-ar fi reușit cu trudă ; de multe ori mă întrebasem dacă acordarea rolului nu ar fi fost chiar în detrimentul lui, în loc să-l ajut. Și, în plus, rolul lui Richelieu era nu numai dificil, ci și scurt. În schimb, rolul lui Pipelet era foarte ușor și lung, compus dintr-o serie de nenumărate mici apariții. Actorul fiind, în general, recompensat bănește pentru fiecare apariție era imposibil să-i fi găsit ceva mai bun !

Și de data aceasta lipsea în contractul care-mi fusese propus articolul cu precizarea locului unde ar fi urmat să aibă loc filmările de studiou. Într-atît de mult îmi plăcea subiectul încît am acceptat totuși o clauză de compromis. Clauza îmi dădea dreptul să mă retrag în cazul în care ar fi fost ales studioul din Roma.

Începutul filmărilor fusese fixat, de comun acord cu televiziunea franceză și cea germană, pe cincisprezece martie. Deci nu aveam de pierdut nici o clipă, trebuia să încep probele. Peste o săptămînă probele de la Paris, iar apoi cele de la Monaco. Iar la Roma, imediat, în numai trei zile, probele cu actorii și actrițele din Italia : Salvo Randone pentru rolul lui Jacques Ferrand, Volonté pentru rolul lui Morel, Stefania Sandrelli și Carla Gravina pentru Cécily și Rigolette, Mario Carotenuto pentru rolul vraciului César Bradamanti, alias abatele Polidori, italian și în textul original al romanului, și, în sfîrșit, în rolul lui Pipelet, probă

pentru Melchiorri pe care trebuia să o filmez în ultima zi înainte de a pleca la Paris, întrucît doream să-l pregătesc cît mai bine cu putință.

După ce am așteptat zece minute, mi s-a dat legătura cu Bordighera. Cine-mi va răspunde la telefon ?

Și acum, recunosc, doream să aud vocea Giovannei : și acum, ca de fiecare dată cînd îl sunasem pe Melchiorri în ultimele luni. Telefonasem însă după-amiaza tîrziu. Rătăcirii mele erotice nu-i făceam o concesie mai mare : nu ajunsesem să aleg special orele la care știam că va răspunde probabil Giovanna. Cu această pasivitate voită îmi făceam iluzia, probabil în mod ipocrit, de a păstra o doză minimă de loialitate față de Licia. Și, de fapt, Giovanna nu răspunsese niciodată.

În schimb acum era ora unsprezece dimineața. Aveam o justificare față de mine însumi : din cauza așteptării îndelungate și pline de nerăbdare a prietenilor mei, am sunat imediat ce mi-a comunicat direcția aprobarea pentru probe.

De data asta răspunse Giovanna.

Mă recunoscu imediat :

— *Où êtes-vous ? A Rome ? Y'a belle lurette que je vous attends ! Lâcheur !* [1]

Auzind aceste cuvinte și mai ales tonul, nu neg că am fost tulburat. *Y'a belle lurette*... De cînd vă aștept... Vocea ușor guturală, armonioasă

[1] Unde sînteți ? La Roma ? E o bucată bună de timp de cînd vă aștept ! M-ați părăsit (fr.).

îmi amintea de farmecul zîmbetului ei ironic și prețios. Dacă m-am hotărît să mă pretez la acest joc nu a fost, totuși, pentru că mă complăceam, jur, ci numai — sau mai ales din prudență : retezînd discuția și răspunzîndu-i rece, mă temeam că s-ar fi răzbunat întrerupîndu-mi legătura. Deci, preț de cîteva momente, am glumit, am făcut o vagă aluzie la o viitoare vizită de-a mea la Bordighera, i-am spus chiar să-l salute din partea mea pe Nicky Argenta...

Nu terminasem de rostit numele lui Argenta cînd ea, dintr-o dată, schimbă tonul. Spuse cu seriozitate, sec :

— *Ecoutez. Vous n'auriez pas par hasard* [1]..., și imediat se opri. *Excusez-moi un moment. Restez au bout du fil. Je revien tout de suite* [2]. Am auzit clar cum se ridica din pat, niște pași, a deschis și, după o clipă, a închis o ușă, apoi din nou pași. *Ecoutez-moi bien. Vous n'auriez pas par hasard dit à Monsieur ou Madame Melchiorri que vous m'aviez vue à Cannes avec lui ?* [3]

Am răspuns imediat că, din fericire, sau poate din nefericire, era chiar adevărul : nu, nu le-am spus niciodată prietenilor mei că o văzusem cu Argenta.

[1] Ascultați. Din întîmplare nu ați... (fr.).

[2] Scuzați-mă o clipă. Rămîneți pe fir. Revin imediat (fr.).

[3] Ascultați-mă bine. Nu ați spus cumva, din întîmplare, domnului sau doamnei Melchiorri că m-ați văzut la Cannes cu el ? (fr.).

— *Bon*, a continuat ea repede. *Vous ne voulez pas que je vende la mèche? Que je dise que vous êtes resté un bon quart d'heure au bow-window me reluquer pendant que Madame était là-haut, n'est-ce pas? Vieux cochon, va! Alors, motus sur notre ami commun. Taisez-vous, y'a interêt. D'accord?... Bon. La raison d'ailleurs est très simple et tout à fait correcte: mon ami est aussi un très vieil ami de Madame et de Monsieur, alors il serait gênant qu'ils sachent que je sors avec lui. Compris? Voilà pourquoi, tout à l'heure, je vous ai fait attendre. Parfois Monsieur ou Madame se promènent dans le couloir, je voulais être sûre qu'ils n'étaient pas là à entendre ce que j'allais vous dire. Compris? Bon* [1].

Bon, bon, de acord. I-am dat cuvîntul meu, pe un anumit ton solemn: nu voi pomeni niciodată acest lucru, putea să conteze pe mine. Am mai glumit, i-am promis o vizită, dar *en cachete*, pe ascuns, bineînțeles, adică în așa

[1] Bine... Doar nu vreți să vînd pontul? Să spun că ați rămas un sfert de oră la *bow-window* să vă binoclați la mine în timp ce doamna era sus, nu-i așa? Porc bătrîn! Deci, nici o vorbă despre prietenul nostru comun. Să nu spuneți nimic, aveți motive. De acord? Bine. Motivul este, de fapt, foarte simplu și perfect corect: prietenul meu este și el un vechi prieten al doamnei și al domnului și ar fi jenant ca ei să știe că eu ies cu el. Ați înțeles? Din cauza asta, mai devreme, v-am făcut să așteptați. Uneori domnul sau doamna se plimbă pe culoar, vroiam să fiu sigură că nu erau pe aici să asculte ce urma să vă spun. Ați înțeles? Bine (fr.).

fel încît stăpînii ei să nu-și dea seama; în sfîrșit, am rugat-o să-mi dea legătura cu domnul Melchiorri căruia trebuia să-i comunic ceva foarte important.

— *Il doit venir à Rome pour son travail? Formidable!* [1]

I-am spus că da, văzînd că e informată. Dar vroiam să-l anunț personal, să vorbesc cu el.

— *Of course!* binevoi ea să fie de acord, fără să mă uimească, după cum poate că-și închipuise, neașteptata dovadă a faptului că are cunoștințe de limbă engleză: protectorul ei nu putea să nu o fi școlit un pic. *Seulement, ça vous embête de raccrocher et de rappeler? Vous me rendriez service. Voyez-vous: pour la raison que je viens de vous donner, c'est beaucoup plus prudent que vous rappeliez. Entre temps, je vais descendre ce sacré appareil. Comme ça, ça sera lui ou elle qui vous repondra. Bye-bye!* [2]

Și așa, după încă douăzeci de minute de așteptare, în timp ce deasupra Catedralei Sfîntul Petru se strecura printre nori o rază de soare mai albă decît o scînteiere de magneziu,

[1] Trebuie să vină la Roma să înceapă lucrul? Formidabil (fr.).

[2] Numai că... vă supără să închideți și să sunați din nou? Mi-ați face un serviciu. Știți, pentru același motiv pe care vi l-am spus adineauri, ar fi mult mai prudent să sunați din nou. Între timp, eu cobor cu blestematul ăsta de telefon. Astfel vă va răspunde sau el sau ea (fr.). La revedere (engl.).

am reușit să-i dau lui Enzo vestea cea bună. Era așteptat la Roma : luni proba de costum, miercuri filmare.

II

DIN FERICIRE NU GREȘISEM. Melchiorri „a intrat în personaj“ fără nici un efort. Altfel nu ar fi fost în stare să înfrunte proba. Ajuns la Roma, așa cum ne înțelesesem, luni dimineață, în seara aceleiași zile nu a mai reușit să ia legătura cu Licia, iar acest lucru îl făcea să fie extrem de agitat. Ce se întîmplase ? Nimic, pur și simplu telefonul casei sale din Bordighera nu răspundea.

Personajul lui Monsieur Pipelet, portarul din *Misterele Parisului,* putea fi definit ca un prostovan și un intrigant în același timp, aparținînd simultan celor două înclinații artistice ale lui Melchiorri, amîndouă punîndu-i în valoare cele mai bune posibilități interpretative : cea comică și cea cinică. Alesesem pentru probă scena prezentării personajului : atunci cînd Pipelet, intrînd pe poartă, i se lamentează lui Rodolphe de neîncetatele batjocuri pe care le suportă din partea pictorului Cabrion. Replicile erau cam lungi, dar ușoare. Enzo le-a învățat imediat. M-am dus la el, în camera lui de la hotelul Asperia, marți seara, să-l aud recitînd : le știa deja pe de rost și prinsese instinctiv tonul potrivit. Pînă și gesturile, grimasele, zîmbetele erau exacte : emfatice, înfatuate, pline de o retorică ridicolă și de o obtuză răutate :

— „Ca să vă mai spun o întîmplare, domnule Rodolphe, cred că nu a existat vreun instrument de suflat de care Cabrion să nu se fi folosit pentru a-i tortura pe vecini. Da, domnule, de la ocarină la trombon ! Special suna fals cîte o notă pe care o lungea ore în șir ! Puteai să înnebunești ! În sfîrșit, proprietarul casei l-a dat afară, după ce plătise chiria pe două luni în avans. Două luni de șuturi în fund !“

— Bravo, i-am spus, foarte bine ! Eram întins pe pat, cu scenariul în mînă. Citeam rolul lui Rodolphe : „În orice caz, Cabrion a părăsit apartamentul. Acum stau eu acolo. Ce vă mai preocupă în continuare ?“

În loc să răspundă, Enzo se uită la ceas. I-a amintit replica :

— „Ce mă preocupă ? Ascultați-mă...“

— Replica o știu. Te rog să mă scuzi. Mă gîndeam la altceva.

I-am atras atenția că, probabil, telefonul lui de la Bordighera e defect. Dar din păcate nu era, îl controlase deja de două ori ; nu era defect, nu răspundea.

— Atunci, am spus, Licia o fi plecată.

— Imposibil. M-a asigurat că nu se va mișca de acasă.

— Bine, dar poate că s-a răzgîndit. La ora asta o fi la San Remo, ca de obicei.

— Mi-a jurat că nu se duce. Mi-a promis că, pînă mă întorc eu, nu va ieși seara din casă. Iar azi-dimineață și în primele ore ale după-amiezii ce să facă ea la Cazinou ? Am o remușcare. Remușcarea de a nu o fi adus cu mine. Am rugat-o, bineînțeles, dar ea nu a vrut. Trebuia să insist mai mult, s-o constrîng.

Am mormăit că mi se pare destul de greu s-o constrîngi pe Licia să facă ceva ce nu dorește

— Îți dai seama că știu. Dar trebuia să-i fi spus că am nevoie de ea, de prezența ei la Roma, de încurajarea ei.

— Și nu i-ai spus-o ?

— Ba da, dar nu cît trebuia.

— Poate, am remarcat eu cu un dram de răutate, pentru că *nu doreai* destul de tare.

— E adevărat. Țin la ea, știi bine, dar ne certăm tot timpul, știi și asta. Întotdeauna a fost așa, mai mult sau mai puțin. Ne enervăm unul pe celălalt. În ultimii ani s-a făcut deosebit de irascibilă. La ruletă i-a mers prost, a pierdut mult, din nefericire. I-a lipsit din ce în ce mai tare acea ușurare, acea speranță că va cîștiga măcar ceva bani, banii pe care nu-i avem, pe care nu-i mai am, cel puțin pe măsura nevoilor ei.

M-am gîndit la cămătarul care o urmărea obsedant și m-am întrebat dacă în aceste luni reușise să rezolve problema, hotărîndu-se să-i mărturisească totul lui Enzo. Judecînd după ce-mi povestise Enzo, se părea că nu. Mi-am spus că i-ar fi făcut cu siguranță bine să vină

la Roma ca să se mai distreze și să-și scoată din minte coșmarul Cazinoului.

— Este adevărat, dar am înțeles acest lucru doar atunci cînd era prea tîrziu. Mi-am dat seama în ultima clipă, ieri seară, cînd m-a condus la Ventimiglia, la gară, ploua tare și și bătea vîntul. Probabil că ai citit în ziare : chiar în noaptea aceea, pe Riviera, a trecut un uragan, s-au produs surpări de teren, dezastre, inundații. Eu mă aflam într-o stare pe care o cunosc foarte bine din experiență, dar pe care nu o mai simțisem de mult, cel puțin din martie anul trecut, cînd am venit la Roma. Trăim împreună de mulți ani, ne-am despărțit foarte rar, mi se părea că nu o mai iubesc, uneori aproape că o uram, sau, în orice caz, nu o mai suportam, într-atît încît mă deranja vocea ei, felul ei de a gesticula, de a ține în mînă țigara, de a bea cafea, de a mînca. Zgomotul pe care-l făcea mestecînd un biscuit sau o grisină era pentru mine o tortură. Și cred că-i provocam și eu ei aceleași senzații. Poate din cauza asta nu am insistat de-ajuns să vină la Roma cu mine... Dar, așa cum s-a întîmplat de atîtea ori în trecut, în ultima clipă, înainte de a ne despărți, totul s-a schimbat brusc. O simțeam alături de mine în mașină, îi atingeam cotul, vedeam, în timp ce conducea, profilul ei, fruntea ei, care au fost dintotdeauna atît de frumoase, privirea ei atentă, în timp ce scruta prin ploaie lucirea neașteptată și orbitoare a farurilor mașinilor ce veneau din sens contrar. Și mi se părea că o iubesc

din nou, ca atunci cînd era încă o tînără singură, nebunatică, nemulțumită, poate disperată, încîntătoare, cînd eu încă nu o sărutasem, dar simțeam nevoia ciudată de a o ocroti, de a o salva, de a o distra, de a o ține lîngă mine, de a-mi asuma răspunderea față de soarta ei pentru totdeauna, de a o vedea zîmbind, de a o înveseli, de a-i dărui o viață fericită, o anumită bunăstare și liniște. Ca pe atunci, brusc, în clipa despărțirii, mi s-a părut din nou că nici o altă femeie nu ar fi fost mai demnă de dragostea și devotamentul meu. După ce a parcat mașina, m-a condus la tren. Nu ne spuneam nimic. Mergeam în sus și-n jos pe peron sub copertină, o strîngeam spre mine, fără a mă îndoi, în acel moment, că o iubesc mai mult decît propria-mi viață. O simțeam a mea, ca și cum mi-ar aparține și ar fi fost unită aproape fizic de mine, o fetiță care are nevoie de ocrotirea mea și pe care eu, acum, simțeam nevoia s-o protejez. A sosit trenul și, pe neașteptate, a trebuit să ne despărțim. Am îmbrățișat-o, am sărutat-o. Mi s-a părut, desprinzîndu-mă de ea, că o forță neomenească și crudă, însuși geniul morții, mi-o smulge din ființa mea, acolo unde era învăluită de căldură, încălzindu-mă și pe mine : mi-o smulgea și o părăsea, inocentă și neapărată, într-o lume rece, oribilă, ostilă. Eu însumi nu numai că nu încercasem să o feresc de pericolul ca această lume, ca ceilalți să-i fie dușmani și să-i facă rău, ci mă gîndeam că, într-un anumit fel, îi pregătisem suferințele, făcusem

ceva ce o chinuia. Îmi luasem o răspundere față de ea, obligația să o ocrotesc totdeauna. Iar acum această obligație, care atunci cînd îmi era aproape mă apăsa aproape intolerabil, dar pe care, de fapt, nu refuzasem niciodată să o îndeplinesc, se risipea ; acum mă eliberam de ea cu brutalitate, o trădam plecînd, îndepărtîndu-mă de ea ! A te certa, a jigni, a urî persoana cu care trăiești poate să fie mereu o manifestare de dragoste : a o părăsi, în schimb, este aproape a o ucide în adîncul sufletului. Mă înțelegi de ce sînt disperat acum că nu am putut vorbi cu ea la telefon. I-aș spune să vină și ea imediat aici. Sînt sigur că aș putea s-o conving să vină. Poate aș împiedica... aș împiedica-o să sufere atît. Tot drumul pînă la Roma nu am închis un ochi. Rămîne pentru mine un mister faptul că nu am fost în stare să-mi amintesc și de celelalte dăți, de celelalte despărțiri, toate la fel de dureroase ; dimpotrivă le-am uitat pe celelalte și am dorit-o pe asta, am așteptat-o nerăbdător ca pe un răgaz din supliciul care devenise viața noastră împreună ; mi-am imaginat-o luni de-a rîndul, ca pe un paradis după un infern, am dorit-o... am dorit-o, însă, numai pînă în clipa în care a sosit și s-a întîmplat, dar despărțirea a fost diferită, foarte diferită, contrară față de tot ce-mi imaginasem, ce așteptasem, dorisem, era un alt infern, mai rău pentru mine decît prima despărțire pentru că am remușcări că am vrut-o, mai rea și pentru ea, dar din alte motive... Alte motive pe care acum

ar fi prea lung și dureros să ți le explic... Pentru că există ceva și mai grav... În seara aceea, în timpul drumului de la Bordighera la Ventimiglia, atitudinea ei mi s-a părut ciudată, ca și cum ar fi avut pentru prima oară o bănuială, bănuiala răului pe care i-l fac... Dar și lucrul acesta l-am înțeles doar în ultima clipă, la gară, cînd sosea trenul, cînd, sărutînd-o, am simțit-o în brațele mele groaznic de rece și inertă...

— Nu i-ai trimis o telegramă ?

— Nu.

— Telegrafiază-i ! Cel puțin așa vei afla ceva. Și dacă telefonul e defect...

— Nu e defect, ți-am mai spus-o. Ori nu vrea să răspundă, ori nu e acasă. Am telefonat însă unui foarte bun prieten de-al nostru, la San Remo, avocatului Manuel Gismondi. Am vorbit cu el acum două ore, înainte să vii tu. Mi-a promis că se va duce imediat la Bordighera să vadă ce-i acolo. Aștept să mă sune dintr-o clipă-ntr-alta. Nu ar folosi la nimic să telegrafiez. Iar dacă Manuel Gismondi nu o va găsi, m-am gîndit deja la ceea ce voi face. Am reținut un loc la avionul de mîine seară pentru Nisa. De la Nisa, dacă iau un taxi, pe la nouă sînt acasă. Avionul pleacă la șapte. Tu trebuie doar să-mi promiți că proba se va termina pe la cinci, dacă nu, nu ajung la timp la aeroportul Fiumicino. Îmi iau valiza la studiou pentru ca să nu mă mai întorc la hotel.

L-am liniștit în privința orei.

— Acum hai să terminăm scena, i-am spus. Curaj. Terminăm repede. I-am citit din nou replica lui Rodolphe : „În orice caz, Cabrion a părăsit apartamentul. Acum stau eu acolo. Ce vă mai preocupă-n continuare ?"

— „Ce mă preocupă ? Ascultați-mă. Seara trecută, după unsprezece, eram deja în pat. Toc, toc, toc ! Trag ceva pe mine. Era cineva la poartă. «Bună seara, portare, spune vocea, vrei să-mi dai, te rog, o șuviță din părul dumitale ?» Nevastă-mea îmi spune : «Trebuie să fie cineva care a greșit poarta». Atunci îi zic necunoscutului : «Nu e aici, încercați la poarta alăturată.» «Dar nu-i acesta numărul șaptesprezece ? Iar portarul de aici nu se numește Pipelet ?» răspunde vocea. «Da, spun eu, mă cheamă Pipelet.» «Ei bine, prietene Pipelet, am venit să-ți cer o șuviță de păr pentru Cabrion : ideea este a lui, ține la acest lucru, o vrea.»"

Aici scenariul avea o indicație de regie : „Pipelet își pune din nou pălăria ca o roată, își încrucișează brațele luînd o poziție de statuie."

— „Domnule căpitan ! La mine, dușmanul lui de moarte, cel pe care îl acoperi cu ultragii, la mine venea nesăbuitul să-mi ceară o șuviță de păr, o favoare pe care pînă și doamnele, uneori, le-o refuză chiar iubiților !"

Cu brațele încrucișate, într-o poziție perfect ridicolă, de statuie, Enzo aștepta să-i spun „stop" și un alt „bravo", cînd a sunat telefonul.

Aparatul era pe noptieră, am ridicat eu receptorul. Suna de la San Remo, cu prefix. I-am dat receptorul lui Enzo, care se repezise să mi-l smulgă din mînă.

— Manuel ? Deci ?... Nimeni !... Cum, la Trieste ?... La sora ei ?! Și cînd a plecat, cînd ?...

Am înțeles că Licia plecase la Trieste și că vorbise la telefon de acolo cu prietenul lor, avocatul. După tonul vocii lui Enzo cînd a primit vestea, părea uluit și, nu știu de ce, speriat.

— Dar de ce nu mi-a telefonat ea direct aici ? Nu trebuie să-mi fac griji pentru ea ? Dar cînd se întoarce ?... Nu știi ?! Dar cu sora ei era certată, de ani de zile nu se mai văzuseră !... Și despre servitoare, nu ți-a spus nimic despre servitoare ? De ieri dau telefon în continuu la toate orele și acasă nu-i nimeni...

Atunci, din discreție, am făcut semn că ies pe coridor. Enzo, cu un gest, m-a rugat să rămîn. A mai vorbit la telefon, repetînd că e uimit, întrebînd dacă Licia, după voce păruse cumva deosebit de nervoasă sau agitată, dacă din întîmplare nu mai adăugase și altceva. La urmă a spus că toată ziua următoare va fi ocupat cu proba și l-a rugat pe prietenul lui să telefoneze la Bordighera pentru a controla dacă servitoarea e acasă, dat fiind că trebuia să fie neapărat. În orice caz, a doua zi seara, se va întoarce cu avionul, iar în ziua următoare se vor vedea neapărat. Puse jos receptorul.

Contrar faptului pe care l-aș fi crezut normal, ca telefonul să-l calmeze, Enzo s-a grăbit, fără ca eu să-i cer, să-mi povestească totul în amănunt. Manuel Gismondi, așa cum căzuseră de acord, fusese la Bordighera. Sunase mult, dar nu i-a răspuns nimeni. Ferestrele erau toate întunecate. Însă, imediat după ce s-a întors la San Remo, a aflat că-l căutase Licia care-l ruga s-o sune la Triest.

— Spune că Licia nu m-a sunat direct pentru că sora ei nu are telefon și, dacă eu întîmplător nu aș fi fost la hotel, nu mai avea chef să iasă din nou noaptea, pe furtuna de afară. Este un raționament care nu are nici o logică. Putea totuși să încerce, măcar o dată, să mă sune aici ! Ce părere ai ? El spune că exact în seara aceea, după plecarea mea la Roma, imediat după ce m-a condus la Ventimiglia, ea a plecat cu mașina la Trieste. Pe furtuna aia ! O hotărîre neașteptată, spunea. Nu vroia să stea singură. Singură ? Nu era singură, mai era și servitoarea. Această călătorie are ceva inexplicabil, absurd. Trebuie să știi că Licia aproape că nu mai întreține nici un fel de relații cu sora ei. Wilma e mai bătrînă ca ea. Văduvă, n-are pe nimeni, foarte săracă, doar cu pensie de urmaș după soțul ei, fost comandant în marină, mort în timpul războiului. Și-n plus, ce înseamnă că nu știe cînd se întoarce ? Să nu mă îngrijorez din cauza ei ? A ajuns pînă acolo încît să-l roage să-mi spună să nu o caut o vreme, că este foarte bine acolo unde se află.

I-am sugerat o soluție foarte simplă : a doua zi după probă, în loc să se ducă la Bordighera,

de ce să nu plece la Trieste ? În felul acesta se va mai liniști și el.

— Nu. întîi trebuie să mă duc la Bordighera ! izbucni.

— De ce ? Pentru Giovanna ? am întrebat imprudent.

Obrazul i s-a făcut mai alb decît chelia de culoarea fildeșului, chiar și albastrul ochilor lui, care mă priveau fix, părea diluat în apă.

— De unde știi ?... se sprijini de noptieră. Vreau să spun, de unde știi că o cheamă Giovanna ?

I-am răspuns, zîmbind, că Licia vorbise cu mine, că se plînsese de el, că-mi povestise totul : înainte cu cealaltă femeie de serviciu, care era foarte tînără, iar apoi cu asta de acum, care se pare că l-a făcut să înnebunească de dragoste în asemenea hal încît nu mai e în stare să înțeleagă nimic. Credeam că Licia a exagerat și că din partea lui era vorba, ca de atîtea alte ori, de o exaltare trecătoare. Același lucru i-l spusesem și Liciei, încercînd să o calmez. Acum, în schimb, vedeam că Licia nu greșise :

— Mi-ai demonstrat-o. E posibil, iartă-mă, ca tu să te agiți atîta pentru că fata aceea nu-i acasă ? Licia fiind plecată și tu la fel, o fi plecat și ea cu treburile ei. Din cîte știu, mi se pare că este o femeie plină de viață, independentă.

— Bineînțeles, dar îmi promisese...

— Ți se pare genul de femeie care, dacă nu-și ține promisiunea, lucrul acesta trebuie să te uimească atît de tare ? Hai, fii serios !

— Și asta e adevărat, recunoscu el.

— Ți-e frică, poate, că n-ai s-o mai vezi niciodată ? Că a fugit ? Chiar dacă făceam eforturi, nu eram în stare să-i pun aceste întrebări de consolare fără o inflexiune ușor amuzată și glumeață : Și iartă-mă dacă sînt indiscret, dar ea trebuie să mai primească niște bani de la voi ?

— Bineînțeles ! răspunse, fixînd un punct în gol, cu o amărăciune involuntar comică.

— Atunci stai liniștit, ai s-o revezi. O fi plecat la ea acasă în Corsica, sau la Saint Tropez, sau la logodnicul ei, la Savona, din cîte știu... nu are un logodnic bucătar pe o navă ?

— Nici un logodnic, astea sînt poveștile ei. Licia le crede. Eu nu le mai cred.

Probabil că Enzo era la curent și cu legătura ei cu Argenta. M-am gîndit în acea clipă dacă nu ar fi bine să-i spun de întîmplarea de la Cannes. Apoi am tăcut, nu pentru că-mi era teamă de represaliile amenințătoare ale Giovannei, ci pentru că-l vedeam răvășit, iar noutatea, în cazul că ar fi fost o noutate, putea să compromită succesul probei de a doua zi.

— E ciudat, e foarte ciudat, că ea nu este acasă, a spus brusc. Așteptă derularea și rezultatul probei cu mai multă nerăbdare decît mine și Licia.

Eram uluit.

— De ce ? Ce legătură are ea ?

— Greu de explicat. Toată situaţia... Nu ar fi trebuit niciodată, ştiu... Povestea a început cu cealaltă femeie, aceea mai tînără, Gabriella... Văd că Licia ţi-a spus şi de Gabriella. Era la noi de fetiţă. Cum a împlinit optsprezece ani, şi-a băgat în cap să-şi ia carnetul de şofer. Licia era cu ea aproape prietenă. Şi cu Giovanna Licia este foarte prietenă... dar alt fel. Licia a consimţit să-i dea lecţii de şofat Gabriellei. Se gîndea că ar fi folositor şi pentru gospodărie. De multe ori Licia nu avea chef să iasă după cumpărături de dimineaţă. Întorcîndu-se aproape întotdeauna tîrziu noaptea, dimineaţa are nevoie să se odihnească. Magazinele bune sînt cam departe de cartierul nostru. La cîteva luni după ce Gabriella şi-a luat permisul şi conducea bine, într-o sîmbătă Licia o trimite la San Remo să ia nişte radiografii de la doctorul Tasca şi să facă nişte comisioane. De la San Remo Gabriella telefonează că radiografiile nu sînt gata pînă după-amiază. Dar se face seară şi ea încă nu se întorsese. Dăm telefon la doctorul Tasca şi aflăm că radiografiile fuseseră luate de dimineaţă. Concluzia: se dusese pînă la Albenga să-şi vadă părinţii şi avusese un accident. Nici ea, nici alte persoane nu păţiseră nimic. Trebuia refăcută doar caroseria. Maşina noastră nu era asigurată. Licia, supărată pe drept cuvînt, a pretins fetei să plătească totul, reţinîndu-i o anumită sumă din salariul lunar. Gabriella era disperată. Ca toate fetele de la ţară, punea de-o parte salariul întreg, sau aproape întreg, pentru a-şi

face zestre. Trec mai multe săptămîni. Într-o seară, în timp ce Licia se pregătea să se ducă la San Remo ca de obicei, eu o aşteptam jos în grădină. Era deja întuneric afară, dar aerul era călduţ, fiind în mai, iar parfumul lăcrimioarelor era de ajuns să te facă să ameţeşti. Mi se pare o mare nedreptate ca bătrînii să poată savura miresmele exact ca şi tinerii. În timp ce o aşteptam pe Licia, Gabriella a ieşit să se ducă la cinematograf; avea o rochiţă nouă, albă, decoltată pînă la jumătatea spatelui, iar la gît un şal care-i acoperea decolteul. O prind de braţ şi o trag în spatele unei tufe, lîngă stratul de lăcrimioare. „Gabi, îi spun, cît trebuie să-i mai dai doamnei pentru maşină? Aproape tot, nu-i aşa?" Ea-mi spune cifra, aproape două sute cincizeci de mii de lire. „Ţi-i dau eu" îi spun. „Nu, nu vreau." „Ba da, ia-i, de mult mă gîndesc la treaba asta, să ţi-i dau eu, pentru că eu înţeleg că ai avut ghinion şi că pentru tine e un sacrificiu foarte mare." „A, da, din cauza asta, domnule... chiar nu trebuia!" „Atunci iată-i, ia-i." De cîteva zile aveam banii pregătiţi şi aşteptam... nu aşteptam decît ceea ce se numeşte ocazia favorabilă. După cum poţi să-ţi imaginezi, ocazii favorabile nu erau oricînd. Aşteptam momentul în care nu voi mai putea să rezist plăcerii de a face această prostie. Aşteptam, fără să ştiu, exact *acel* moment, acea noapte, parfumul lăcrimioarelor, rochia nouă. „Mulţumesc domnule. O să vi-i dau înapoi. O să vi-i restitui imediat după ce mă căsătoresc." „Nu,

Gabri..." După ce i-am dat banii, i-am băgat mîna pe sub şal, mîngîindu-i spatele gol, „Nu vreau deloc să mi-i dai înapoi. Este un cadou. Este prima parte a cadoului meu de nuntă, pe care ţi-l voi face încetul cu încetul. Ştiu că ai nevoie." Avea o piele mai închisă la culoare, ca de mătase. Un trup vînjos şi sprinten. Făcea dragoste aşa cum îmi place mie, fără a lîncezi, era rapidă şi serioasă.

— Licia şi-a dat seama ?

— Gabri era o fată cu mult bun simţ şi-i ştia de frică Liciei. Din acest punct de vedere s-a comportat întotdeauna cu multă precauţie. Şi eu, bineînţeles. Nu am fost, deci, niciodată prinşi asupra faptului. Nu s-a întîmplat nimic. Licia nu a avut nici cel mai mic motiv întemeiat. Ce importanţă are ? După ce un soţ şi o soţie trăiesc împreună treizeci de ani, nu încape îndoială că pot continua să-şi ascundă reciproc un secret, un mister, dar, uneori, se întîmplă contrariul, înţeleg totul fără a avea nevoie să afle. Despre Gabri, Licia înţelegea ce se întîmplă şi, cum Gabri, cu toate acestea, îi era simpatică, mă ierta. Un an şi ceva după treaba cu maşina... adică după ce îi dădusem Gabriellei destul de regulat ceva bani... nu prea mult, ştii ? A, nu, să nu crezi asta ! Cel mult, i-am mai dat un mic ceas de mînă „Rolex" de oţel, m-a costat şaptezeci de mii de lire, putea fi şi un cadou de la logodnicul ei. Era o fată cu bun simţ, o fată bună. Nu-mi spunea niciodată nu şi foarte rar cerea dinainte să fie recompensată... După un an şi ceva, într-o zi

frumoasă, mai bine-zis într-o zi proastă, văd, în timp ce servea la masă, că are un „Rolex" de aur. În acelaşi timp observ că Licia are un „Rolex" identic, dar de oţel. „Am făcut schimb". îmi spune Licia rîzînd şi imediat după ce Gabri s-a dus în bucătărie, îmi povesteşte totul. Săptămîna aceea pierduse prea mult şi ştia că eu nu puteam să-i mai dau alţi bani pentru ca să se ducă la San Remo. Astfel Gabri îi dăduse o sută cincizeci de mii de lire şi ceasul ei. „În fond, e mult mai drăguţ ăsta, ce spui ? Mult mai şic !", spunea ea. „Un ceas cu briliante, sau ăsta. Acela de aur, dacă te gîndeşti bine, e cam de parvenit : un fel de a vrea şi a nu putea." În ciuda acestui discurs, mi-a trecut atunci prin minte o idee. Au trecut mai multe zile pînă să mă hotărăsc, înainte ca să am curajul să-i vorbesc. „Cît ai acum în bancă, Gabri ? Mai mult de un milion ?" Eram aproape în întuneric, dar am văzut-o roşind. „Bine, cam..." „Spune-mi, doamna ştie ?" „Nu-mi dau seama dacă ştie. Poate că dînsa crede că am mai puţin. Bineînţeles că atunci cînd mă vede cu o rochie, o geantă sau cu pantofi noi spun întotdeauna că sînt de la logodnicul meu. Şi dînsa crede. Crede că economisesc aproape totul." „Ţi-a mai cerut bani ca să joace ?" „Uneori, de dimineaţă, cînd plec după cumpărături, iar dînsa e încă în pat îmi spune ce trebuie să cumpăr... «Fă-mi plăcerea», îmi spune, «treci şi pe la banca ta.» „Îmi cere întotdeauna puţin. Niciodată mai mult de cincizeci de mii de lire."

„Bine. Prima dată cînd se mai întîmplă din nou, de ce nu-i aduci mai mult ? O sută, de exemplu. Îmi spui mie, iar eu ți-i dau imediat. Apoi, cînd ea ți-i restituie, în loc să mi-i redai pe toți tu îți oprești jumătate." Eram aproape în întuneric, ca data trecută, dar nu în grădină. Ne aflam pe scări, într-un loc de unde se putea vedea, din colțul coridorului, ușa de sticlă, luminată, de la baie unde Licia făcea chiar atunci un duș înainte de a pleca de acasă. Gabri se uita la mine neîncrezătoare, speriată. Am avut impresia că nu înțelege bine ce îi spuneam. Probabil că era și prea complicat. Șoptindu-i la ureche, ținînd-o lipită de mine, cuprinzîndu-i strîns talia zveltă și puternică, i-am repetat încet-încet propunerea. În lumina aurie și blîndă care venea de sus, prin ușa de sticlă, i-am văzut ochii negri mărindu-se peste măsură ; înțelegea acum și mă fixa cu o privire aproape terorizată. „Nu", spuse pe un ton implorator, aproape plîngînd, „nu, domnule... sînt lucruri care nu se fac... Fiți bun, fiți bun." Ți se va părea ciudat, dar am suspinat ușurat. Era un lucru... era un truc care aș fi preferat să nu-mi reușească, dar pe care hotărîsem totuși să-l încerc cu orice preț, să-l pun în aplicare. Cum să-ți spun ? Știi, nu aveam în mine puterea să renunț la tentativă și, cu toate astea, doream și speram ca de data asta Gabri să-mi opună un obstacol : acel obstacol de netrecut al gingășiei, bunătății, al bunului simț țărănesc și sănătos pe care tocmai îl găseam, îl găseam spre norocul meu

și care mă emoționa pînă la lacrimi. Înțelegeam că încercarea e nebunească, periculoasă, poate josnică, dar cu toate acestea am mai repetat-o și alte dăți, iar Gabri mi-a spus întotdeauna nu. Mă întrebam, mă întreb și acum de ce aveam ideea aceea fixă, atît de bestială. Eu nu vroiam să-i fac vreun rău Liciei. Nu vroiam ca Licia să sufere. Nu sînt un sadic, îți jur. Nu doream s-o jignesc nici direct, nici indirect, nici în fața Gabriellei, nici în sinea mea. Eu o iubesc, am iubit-o întotdeauna; o voi iubi și o voi respecta întotdeauna pe Licia, infinit mai mult decît pe toate celelalte femei, infinit mai mult decît pe toate celelalte ființe. Simțeam nevoia însă să mă eliberez de ceva, ceva ce nu știu să-ți explic, dar care precis e ceva trist, cenușiu, nefericit care mă sufocă. Vream să mă eliberez de acel ceva și mi se părea că mă pot elibera numai supunînd-o pe Licia, numai făcînd-o sclava unei fete care-mi plăcea. E o nebunie, știu, dar, crede-mă, e mai puternică decît mine.

— Totuși, i-am spus, mi-ai povestit, cu mulți ani în urmă că, într-o noapte, după un spectacol de-al tău de gală la teatrul Eliseo...

— Tîrfa de la Traforo ?

— Da, tîrfa îmbrăcată în roșu, fără un picior. Să nu-mi spui că nu era o formă de sadism.

— Chiar deloc ! Atunci, dacă vrei să știi, Licia nu era încă prietena mea, dar eram deja îndrăgostit de ea, hotărîsem să mă căsătoresc cu ea și-n același timp știam că nu ar trebui

să mă căsătoresc cu ea. Poate că simțeam că nu trebuie, că totul se va sfîrși rău, că nu ne puteam înțelege. Încercam să mă amăgesc. Încercam și atunci să mă eliberez. Iată de ce m-am dus la nefericita aceea... În rest, am petrecut atunci niște momente atroce și nu mi-au folosit la nimic. Dimpotrivă. La puține ore după aceea i-am cerut mîna Liciei.

— Și Giovanna ?

— Giovanna e blestemată. Nu știu unde găsește puterea, încăpățînarea, răutatea...

Dar tocmai el i le cerea, evident ! Aceasta, cel puțin, era senzația mea exactă pe care i-am comunicat-o și lui Enzo, chiar dacă nu cunoșteam faptele petrecute între timp. Nu mă îndoiam că el era cel care dorea ca Giovanna să fie astfel.

— Poate, dar fără să vreau, ți-o jur, suspină el și imediat adăugă : Din contra, nu cred că e așa ; pentru că tu nu ai idee cîte am făcut pentru ea fără să obțin nimic, nimic. Nici măcar niște promisiuni. Nici măcar un sărut. E mult dacă reușesc, rareori, să o ating. Vezi, acum nu e acasă. A plecat, bineînțeles. Dar nu ne-a spus că va pleca. Nu mi-a cerut, nu mi-a dat niciodată, în ultimele zile și nici înainte, vreun prilej de bănuială că i-ar putea veni această idee. Ne înțelesesem să-i telefonez de dimineață, cînd telefonul e în camera ei, iar Licia nu-și poate da seama. În plus, îi dădusem numărul de aici, de la hotel, pentru ca să mă sune ea dacă se întîmplă ceva. Cu prefix

e atît de ușor. Să presupunem că s-a certat cu Licia. Că au plecat amîndouă. Una într-o parte, alta într-altă parte. Licia la Trieste, iar ea unde-o vrea, în infern. Dar a plecat fără să mă anunțe, cînd nu ar fi costat-o nimic. De ce nu mi-a telefonat ? Asta mă face să înnebunesc. Mi-e teamă că s-a întîmplat ceva... ceva ireparabil.

— Ar fi ireparabil, am spus rîzînd în continuare și folosind voit o expresie de roman-foileton, ar fi ireparabil pentru tine dacă Giovanna *ar dispărea din viața ta ?*

— Nu știu, poate nu. Încearcă să mă înțelegi. Mi-e frică, dar nu pentru Giovanna. Chiar dacă nu o voi vedea niciodată, puțin îmi pasă. Pot să trăiesc și fără ea. Mi-e teamă pentru Licia.

— Îmi dai voie să fiu sincer ? Ai spus înainte un lucru pe care eu nu-l cred.

— Că nu m-am culcat cu Giovanna ? Dar de ce ar trebui să te mint pe tine ?

— Că Giovanna nu este amanta ta, da, cred, iar problema, poate, e tocmai aici. Dar a consimțit la un alt fel de satisfacții, mă tem că exact la ceea ce-ți doreai tu.

— Fă-mă să înțeleg.

— Îmi pare rău, prietene drag, să te supăr mai tare tocmai acum cînd nu ai vești de la ea. Nu-mi răspunde, dacă nu vrei. Întîmplător, nu i-ai propus și ei să colaboreze la trucul (cuvînt pe care tu l-ai folosit) pe care Gabriella îl respinsese cu groază ?

— Nu-ţi răspund deoarece sînt obosit şi mîine am proba. Vreau să iasă bine. Vreau să fie bine şi pentru tine.

M-a condus jos. Am comandat un taxi. Enzo s-a apropiat şi el de recepţie, întrebîndu-mă, în cazul în care a doua zi ar sosi veşti pentru el la hotel, cum va putea fi găsit la Televiziune ?

Am spus numărul interior al studioului din strada Teulada şi recepţionerul l-a notat.

Ploua în continuu. Enzo coborîse în palton, cu umbrela la el.

— Ies şi eu să mă plimb. E un obicei. Dacă nu fac cîţiva paşi, nu pot să dorm.

Am ieşit pe strada Nazionale. Enzo a deschis umbrela pentru ca să mă apere de ploaie pînă la taxi. Şi doar atunci am remarcat surprins, dar şi cu mare plăcere, că din primăvara trecută, din noaptea de la hotelul Plaza, părea în mod ciudat reîntinerit, aproape revigorat, avea privirea mai vie, obrajii mai coloraţi şi mai supţi, ca şi cum măcar pentru atît, poate tocmai pentru aceasta, îi folosise *blestemata* de Giovanna.

III

GABRIELLA, din cîte îmi povestise Melchiorri, trebuia să fie categorisită ca o femeie de serviciu de modă veche, nu atît în funcţie de prestaţiile ei cît după sentimentele ei care derivau din nişte raporturi foarte vii cu lumea tradiţională a satului natal, de pe lîngă Albenga. Nu exista nici o îndoială, însă, că Giovanna era o fiinţă foarte modernă şi „umblată". Eram uluit de un singur lucru : faptul că Nicky Argenta era interesat de ea şi încercam să ghicesc ce avantaj avea din această legătură ; dintre toate problemele care m-au ţinut treaz mult timp în noaptea dinainte de probă, dintre toate preocupările pentru soarta lui Melchiorri, aceasta era poate cea mai îngrijorătoare.

Mi-am amintit că Melchiorri aparţinea unei vechi familii înstărite din buna burghezie din Livorno : tatăl medic, mama fiica unui avocat, un unchi monsenior, părintele confesor al suveranului, şi doi fraţi, amîndoi morţi de mult, unul general în armată, iar celălalt iezuit. Enzo primise o educaţie strictă, în spirit religios. Fusese crescut, fără îndoială, de vreo femeie din Casentino sau din Amiata. Pasiunea lui avea, deci, o justificare istorică precisă, mi se părea că-mi pot explica mai bine contradicţiile exasperante, dramatice pe care le manifesta dacă le examinau în cadrul unui grafic imaginar care ar ilustra evoluţia socială şi economică a femeilor de serviciu angajate într-o familie burgheză între 1920 şi 1970. În acest grafic abscisele împart o jumătate de secol în zece perioade de cîte cinci ani, iar ordonatele corespund pragurilor succesive a două curbe, dintre care una este ascendentă (independenţa, egalitatea, demnitate personală a femeilor de serviciu) şi cealaltă descendentă (sclavia femeilor de serviciu, dar şi postura lor sacră, mai ales dragostea omenească între ele şi stăpîni).

Cîte nopți la rînd n-au vegheat bunica și mama mea la căpătîiul uneia dintre femeile noastre de serviciu ! Ba mai mult, bunica mea, bătrînă fiind, urca curajos trepte de lemn mîncate de carii, șubrede și abrupte care duceau la cămăruța înghețată de sub acoperiș ; dar dacă i-ar fi reproșat cineva că nu găzduiește femeile într-o locuință mai bună, ar fi încremenit, ca și cum ar fi fost acuzată că lasă să doarmă un cîine deasupra cotețului.

Deci, pasiunea sărmanului meu prieten explodase în timpul anilor cuprinși între penultima și ultima abcisă a graficului, acolo unde cele două curbe deveneau cel mai tare divergente și se îndepărtau una de cealaltă. Enzo vorbise de o misterioasă, viscerală nevoie de „a se elibera de ceva, pe care nu știa să-l explice, dar care era trist, cenușiu, nefericit și-l sufoca". Este însă probabil ca acest „ceva" să fi fost doar dorința disperată de a recupera paradisul pierdut al copilăriei : nevoia de a iubi, de a iubi din nou o femeie de serviciu, o servitoare ; de servitoarea ce întrupa necesitatea de a fi din nou legănat cu afecțiunea blîndă și senzuală a doicii. Altfel, chiar și în zilele noastre, Enzo se împotrivea unei educații vechi și burgheze, continuînd să fugă de autoritatea maternă ; furia de a o vedea umilită pe Licia, pe care cu toate acestea o iubea tandru, de femeia pe care de fapt nu o iubea, dorind-o doar, putea fi interpretat ca o răzbunare infantilă, aplicată după o foarte lungă scadență...

Cîndva, Enzo îmi povestise cum și de ce a *intrat în lumea artei*. Student în drept la Pisa, deja major, devenise prietenul unei celebre actrițe de al cărei nume nu-mi mai amintesc. Începuse să o urmeze în turnee, fără să se preocupe de faptul că întrerupea din ce în ce mai des, apoi total, frecvența la cursurile universitare. Pînă cînd, aproape în glumă, a consimțit să înlocuiască într-un rol scurt un actor din trupă care se îmbolnăvise. Succesul, aproape instantaneu, insistențele actriței foarte îndrăgostite, cheful scăzut de învățătură l-au convins de propria-i vocație actoricească și l-au hotărît să înceapă o nouă carieră, în pofida, așa cum ne putem imagina, opoziției și disperării întregii familii. Cine poate spune ? Oare în hotărîrea aceea impetuoasă, tinerească, mai mult decît motivele aparente și de moment (orgoliul succesului, dragostea pentru actriță, dezinteresul față de învățătură), nu a intrat și nu a contat și nevoia inconștientă de a se revolta, de a se revolta față de ceva trist, cenușiu, nefericit și sufocant ?

Am filmat cadrele cele mai importante din probă înainte de pauză. Fusese stabilit ca serialul să fie filmat cu multe *camere normale de luat vederi* pe peliculă cinematografică obișnuită ; dublajul necesar în diferite limbi nu permitea încă, pe vremea aceea, efectuarea lucrării în *ampex*, adică filmarea cu telecamere, pe bandă magnetică. Dar era oricum mai convenabil să se filmeze probele în *ampex* dato-

rită economiei de mijloace tehnice și a ocupării studioului unde erau turnate și din considerente de urgență, permițîndu-ne astfel să le vizionăm imediat, fără a mai aștepta trei-patru zile cît ar fi fost indispensabil pentru operațiunile de developare și de scoatere a unei copii.

De sus, din cabina întunecată, urmăream pe monitor realizarea celor două scene. Un actor secundar și o actriță bătrînă, franțuzoaică, care lucrase cu mine cu mult timp în urmă și care se afla întîmplător la Roma, interpreta rolul lui Rodolphe și respectiv pe cel al doamnei Pipelet. Melchiorri, adresîndu-se cînd unuia cînd celeilalte, avea posibilitatea să-și pună în valoare priceperea actoricească, cîndva proverbială pentru capacitatea lui de a da viață rampei, a umple ecranul, de a cuceri sala.

Eram și eu, chiar dacă nu la fel ca Melchiorri, un supraviețuitor, o relicvă a vechii cinematografii. Filmasem între timp, ce-i drept, cîteva povestiri în *ampex*, dar fără să mă obișnuiesc perfect cu distanța aceea și de separarea între mine și actori. Situația de a mă afla izolat și închis acolo sus, în penumbra metalică, halucinantă a cabinei de comandă, care mă constrîngea să mă uit fix la ecranele dreptunghiulare, oscilante, albăstrui și translucide a monitorului, unde acțiunea filmată de patru-cinci camere apărea repetat concomitent sub patru-cinci unghiuri diferite și unde actorii, cu vocile ciudat alertate, păreau niște păpuși,

imposibilitatea materială de a mă arunca în orice clipă în centrul scenei și a mă substitui actorului, făcînd un pas, dînd o replică, intervenind într-un rol faptul că poziția mea detașată nu-mi permitea să corectez o intonație decît cu ajutorul copiei mecanice a vocii mele la megafon, fără ajutorul privirii sau gestului, toate acestea erau pentru mine un supliciu. Nu reușeam să mă controlez și uneori, în loc să privesc monitorul, mă uitam instinctiv prin peretele de sticlă care despărțea cabina de studiou ; îmi plimbam privirea prin vastitatea încîlcită a fundalelor, schelelor, structurilor metalice, în acea profunzime întunecată, ruptă ici-colo și țesută în centru de luminozitatea albă a reflectoarelor, iar acolo, în pata de lumînă unde se concentrau razele, urmăream scena cu absurda convingere că voi mai putea modifica, deplasa, plăsmui în vechea mea manieră. Uneori chiar o făceam : întindeam mîinile, ridicam vocea. Tehnicienii din jurul meu rîdeau. Imediat rîdeam și eu, dar trist, pentru că distanța, înălțimea și întunericul erau ca și timpul care trecuse, iar scena aceea orbitoare, în fundul și-n centrul întunericului, era ca și tinerețea pe care credeam prostește că aș putea să mi-o recapăt.

Și astfel, privind prin geam cum intră Monsieur Pipelet în camera portarului, zece pași triumfător și trufași înainte de a-și scoate cu un gest amplu pălăria rotundă, mi-am amintit brusc de celebrul actor pe care-l văzusem

pe aeroportul din Linate, în martie anul trecut. Era mersul omului vanitos și plin de sine : omul care se crede inteligent fascinant și important. Zîmbetul fixat pe buze, bărbia ridicată, rotirea privirii cînd la dreapta, cînd la stînga, bustul flexibil ca și cum nu ar fi așezat pe șolduri ci pe un ax corespunzător centrului de greutate. Exista o diferență : marele actor de la aeroport mergea așa numai în viață, iar Enzo Melchiorri numai pe scenă.

Bineînțeles că era un mers care se potrivea genului de personaje interpretate de el, ca, de exemplu, cel de acum, Pipelet, cu toate acestea, dacă pe scenă nu ar fi putut merge în alt fel, monotonia ar fi indicat clar limitele posibilităților lui artistice și ai fi putut să-l suspectezi că, în pofida onestității și valorii sale profesionale, el nu depășea un exercițiu de îndemînare : nu atît înnăscută, cît cîștigată prin voință. Iată de ce Melchiorri, recitîndu-și rolul demonstra invariabil atît de vizibil locul exact al centrului de greutate, în timp ce marele actor din Linate știa în schimb să-l disimuleze, ascunzîndu-l, variindu-l după plac prin diverse interpretări pentru ca apoi, după ce-și sfîrșea rolul, să se întoarcă la el în mod irezistibil, să-l dezvăluie ca fiind normal. Într-un caz sau într-altul, dezvăluit sau disimulat, centrul de greutate al actorului exista, consta, funcționa întotdeauna în zona șezutului. Șezutul era axul nervos, misterios, operativ al artei mișcării scenice.

După pauză, la două după-amiază, am apăsat rapid pe o serie de butoane, apanajul tehnicii moderne. Trebuia să fixez în obiectiv cît mai des cu putință, chiar și atunci cînd firul povestirii nu o cerea în mod normal, chipurile interpreților, să măresc figurile pînă la grotesc, astfel încît să ocupe tot ecranul, chiar cu riscul de a lăsa în afara lui fruntea, urechile, o jumătate din obraz.

Pentru Melchiorri nu exista nici o dificultate : trebuia pur și simplu să repete cîte o parte din replicile mai lungi care făceau parte din scena completă filmată dimineața.

Unul dintre cele mai mari obstacole pentru un bătrîn actor dramatic, atunci cînd înfrunta cinematograful sau televiziunea, este orarul diferit de lucru. Melchiorri avea experiența cinematografului, dar mult mai mult o avea pe cea a scenei și cu siguranță că îndelungata lui inactivitate nu-l avantaja ; cel mult îl reîmpingea fiziologic către vechea viață de scenă. Actorul dramatic ca și cîntărețul de operă, dintr-o lungă obișnuință care devine curînd o a doua natură, ajunge la efortul maxim și dă ce-i mai bun numai după nouă seara. Dar eu nu puteam să filmez la ora aceea : munca de noapte implica plătirea unor ore suplimentare tehnicienilor și meșterilor. Aveam la dispoziție dimineața și după-amiaza. Din cauza aceasta concentrasem filmările dimineața, ținînd cont de faptul că după pauza de prînz, reflexele unui actor bătrîn se relaxează o vreme. Îmi era frică, o mărturisesc, și de un te-

lefon de la avocat sau de la Giovanna care l-ar fi constrîns pe Enzo să fugă la aeroportul Fiumicino ; și lui îi era frică de așa ceva, dar, spre deosebire de mine, în același timp o dorea, nu-și contramandase locul pentru avionul de Nisa.

Pe la ora patru, în timp ce turnam una dintre ultimele scene, a intrat în cabină un ușier. M-am întors, în întuneric, la zgomotul ușii metalice. Înainte de a-mi vorbi, am înțeles. Lăsasem vorbă ca, în caz că Melchiorri primește vreun telefon, să fiu anunțat eu. Încadrată în deschiderea ușii, neagră pe fondul livid al coridorului, figura imobilă a mesagerului aștepta, ca o stafie. A murmurat numele meu. Era un apel telefonic de la San Remo. Am întrerupt pentru o clipă lucrul și m-am dus la aparat.

Cît de adevărat este că-ți ajunge să auzi doar vocea pentru ca să-ți dai seama de persoană. Nu-mi amintesc de un timbru, de un accent, de o cadență care să-mi fi sugerat atîta amabilitate, bunătate, omenie. Accentul din Liguria este de obicei aspru, brusc, dar, în special pe Riviera di Ponente, la anumiți indivizi și în anumite cazuri, se înmoaie, se deschide și îndulcește pînă la un extrem rafinament. Am simțit în vocea aceea ceva fragil și-n același timp ferm, precis, rațional.

Avocatul Paolo Manuel Gismondi, după ce s-a prezentat, a întrebat dacă prietenul său Melchiorri este încă ocupat. I-am răspuns că

pînă la sfîrșitul probei mai avem cel mult douăzeci de minute.

Avocatul avea foarte urgent nevoie să vorbească cu el. Bine, am zis, pot să-l aduc la telefon imediat. Brusc mi-a spus că nu, să nu-l deranjez, să-i spun de telefon numai după ce termina.

— Dar atunci, vă rog, spuneți-i să mă sune imediat, și mi-a lăsat numărul de la serviciu, unde va aștepta.

— Credeți că este probabil, am îndrăznit, ca Enzo să trebuiască să se întorcă la Bordighera cît mai repede cu putință ?

— Imediat, din păcate.

L-am liniștit : avea rezervat un loc pentru avionul de Nisa chiar în seara aceea.

— Mă bucur. Dar să nu-i spuneți încă nimic, vă rog. Lăsați-mă să-l informez eu. Nu aș vrea să se agite prea mult.

O veste proastă ? Putea să-mi vorbească. I-am precizat că sînt un foarte vechi prieten de-al lui Enzo.

— Știu. Dar ar fi foarte complicat să vă explic. Voi veni la Nisa cu mașina să-l iau. Să nu-i spuneți nici acest lucru, vă rog. Mai curînd, nu ați putea dumneavoastră să-l conduceți pînă la Fiumicino ?

A doua zi plecam la Paris, mai aveam multe lucruri de rezolvat... M-am scuzat

— Nu-i prea bine. Pentru că... ar fi poate mai sigur ca după ce voi vorbi cu el, să nu rămînă singur. Nu-i bine. În orice caz, vă rog să nu-i dați nimic de înțeles. E de ajuns să-l

anunţaţi să-mi telefoneze imediat. Eu aştept. Nu mă mişc de aici.

IV

ÎN TIMP CE Melchiorri vorbea la telefon cu avocatul, am aşteptat la o anumită distanţă. Asistentul meu francez trebuia să plece cu mine a doua zi seara la Paris, iar noi recapitulam împreună ce mai rămînea de făcut la Roma. Între timp nu pierdeam din priviri masa de metal de la capătul coridorului şi aparatul de telefon deasupra căruia stătea aplecat Melchiorri. Era încă îmbrăcat cu costumul albastru închis al lui Pipelet, cu paltonul de aceeaşi culoare, iar pe cap avea enorma pălărie neagră rotundă ; îmi evoca figura grotescă şi patetică a lui Beniamino Gigli în ultimul act din *Bal mascat* cînd, îmbrăcat cu hainele de bal ale Contelui, trebuia să fie înjunghiat şi se abătea şovăitor pe lîngă fosa sufleurului. Neonul împrăştia o lumină lugubră pe coridor, pe pereţii cenuşii, temperînd albastrul salopetelor şi albul cămăşilor electricienilor şi mecanicilor, care se duceau şi veneau fără umbră sau zgomot.

Melchiorri, punînd jos receptorul, se întoarse înspre mine. Chipul lui, în centrul discului negru a pălăriei, părea mînjit cu cenuşă. S-a apropiat. Ni s-a adresat.

— Trebuie să mă grăbesc. S-a întîmplat ceva grav în care e implicată şi Giovanna. Nu

ştiu cum şi nu ştiu nici ce s-a petrecut. Nici măcar Manuel Gismondi nu ştie încă. M-au căutat însă carabinierii. Spune că mă aşteaptă. E mai bine, spune el, ca eu să mă prezint imediat. Manuel Gismondi va fi la aeroportul din Nisa să mă aştepte.

— Vin cu tine, m-am hotărît brusc. Da, am timp să trec pe la hotel să-mi iau valiza. Nu-ţi face griji, bagajul meu este aproape gata... Şi nu-mi mulţumi, dorm la Nisa şi a doua zi dimineaţă iau de la Nisa un avion oarecare pentru Paris ; să ştii că ajung chiar mai repede.

— Eu am valiza aici, în cabină. Simţeam că s-a întîmplat ceva.

Cu noi a venit şi asistentul meu. Pe drum, din strada Teulada la hotel şi de la hotel la Fiumicino, am discutat despre problemele pe care trebuia să le rezolve în locul meu a doua zi la Roma : să aleagă împreună cu Umberto Eco textele definitive pentru probele de la Paris şi Monaco ; să vizioneze probele de la Roma împreună cu directorul programelor ; să ceară scenografului schiţele de costume care trebuiau să fie executate în Franţa şi aşa mai departe.

La Trinità dei Monti, trecînd prin centru şi prin cartierul Trastevere, traficul la ora aceea a după-amiezii era atît de intens încît nu ne-a lipsit timpul pentru a defini cu grijă fiecare problemă. Asistentul meu îşi lua notiţe. Eu evitam, astfel, neplăcerea şi suferinţa de a privi un traseu indescriptibil, căci, netrăind de mulţi

ani la Roma, nu mai aveam amintirea exactă a orașului.

În atmosfera aceea tot timpul închisă, umedă, sufocantă, ploioasă, mii și mii de mașini erau obligate să parcurgă porțiuni de drum chinuitoare și absurde, erau constrînse la opriri repetate și interminabile, înaintînd foarte încet, cu intermitențe. Pe ultimii kilometri, între Poarta Portense și intrarea pe autostradă, asfaltul era în mod inexplicabil stricat sau în stare proastă, întrerupt de găuri, grilaje, mormane de pietriș, denivelări : tulburări produse de lucrări pe care nimeni nu le ducea pînă la capăt și care, începute cîndva, într-o zi, păreau părăsite la jumătate, parcă în adins, doar pentru a împiedica circulația.

În fiecare clipă Enzo se uita la ceas chinuit de gîndul că nu vom ajunge la timp ; dar poate că tocmai această îngrijorare, traficul și dialogul meu cu asistentul îl distrăgeau de la o frămîntare mai gravă, de la îndoielile sale în privința necazului pățit de Giovanna.

Am ajuns la Fiumicino cînd zborul fusese deja anunțat. Chiar neavînd rezervație, am găsit ușor un loc, avionul era aproape gol.

Numai după ce am decolat, Enzo a putut să-mi vorbească despre ceea ce-l apăsa. Eram destul de departe de ceilalți pasageri pentru a putea vorbi liber. A spus :

— Mă gîndesc la motivul pentru care carabinierii mă caută în legătură cu Giovanna. Îmi crapă capul gîndindu-mă. Mi-au trecut

prin minte toate ipotezele. Oare să fi fost Giovanna prinsă cu ceva și arestată ?

I-am spus să se liniștească. Carabinierii nu se ocupă numai cu arestarea cetățenilor...

— Dar pentru ca să fii arestat e de ajuns un accident de mașină, poate a lovit pe cineva, există un rănit sau mai rău... Sau, cine știe, un furt, o escrocherie...

Cu stupoare, am înțeles dintr-o dată că Enzo avea despre Giovanna o părere și mai rea decît a mea. A început să mă preocupe serios ce ar fi putut să i se întîmple. Escrocherie, furt ? L-am întrebat dacă o crede cu adevărat în stare de așa ceva.

— Da, este în stare, dar cu siguranța absolută de a nu fi prinsă, iată de ce, gîndindu-mă mai bine, mi se pare că este exclus să fie vorba de așa ceva.

— Mai repede contrabandă cu valută sau cu droguri..., am spus, dar mă întrebam între timp dacă și în ce fel era implicat și Argenta.

— Da, contrabandă e mai probabilă, a continuat Enzo. Ideea cu contrabanda mi-a trecut și mie prin minte. Are mașină. Locuiește în zonă. E cetățeană franceză. Are toate scuzele plauzibile pentru ca să treacă mereu granița fără a fi suspectată... Bineînțeles că și în acest caz, chiar dacă a făcut contrabandă, una ca ea a făcut-o fără a risca. Dar, ce să-ți spun ? O întîmplare cu ghinion este oricînd posibilă. Pe de altă parte, de luni de zile trăiesc în aceeași casă cu ea, am spionat-o, am urmărit-o, mi-a făcut confidențe, și, dacă întîmplător avea

nişte contacte, nişte propuneri... mi se pare ciudat că nu a scăpat nimic.

Iar mie mi se părea ciudat că lui i se pare ciudat! S-o lăsăm în pace pe Giovanna, pe care el o prezenta ca pe-o femeie *cinstită;* orice femeie, i-am spus, ascunde tot ce vrea şi oricît timp vrea oricărui bărbat.

— Am înţeles. Cu toate astea, mie... poate că sînt un pic ridicol... mie mi se pare că este vorba de altceva. Ah, aş fi bucuros să fie vorba doar de contrabandă. Are cu siguranţă nişte complici. Cu un avocat bun... Manuel este o personalitate aici, în zonă... în sfîrşit, aproape cu siguranţă voi reuşi s-o scot afară. Cu toate acestea, de ce vor carabinierii să mă vadă atît de urgent? Din păcate, mi-e frică de ceva mult mai complicat... M-am gîndit că ar exista o legătură şi cu plecarea bruscă, neaşteptată, absolut anormală a Liciei la Trieste. M-am gîndit şi la ciudăţenia telefonului de ieri seară: de ce l-a sunat pe Manuel Gismondi în loc să mă cheme pe mine? Explicaţia este absurdă...

I-am repetat să se calmeze. În curînd va afla totul. Era inutil să se agite şi să analizeze ce s-ar fi putut întîmpla. Tot nu schimba nimic. Poate că nu era decît un fleac, o prostie. Poate că avocatul, la sosirea noastră la Nisa, va fi în stare să ne informeze despre tot. Enzo a clătinat din cap.

— Nu. Am impresia că Manuel ştia deja totul cînd mi-a dat telefon. Nu a vrut să-mi spună nimic pentru ca să nu mă tulbure, să

nu mă răscolească. În concluzie, nu poate fi o prostie.

Îşi măcina mintea în gol. Avea impresia? Dar nu era sigur? Atunci nu te apuci să construieşti o întreagă nenorocire numai după nişte presupuneri!

— Nu, nu. Dacă nu sînt liniştit, am eu nişte motive. Ieri seară m-ai întrebat dacă prostia aceea pe care mi-o imaginasem după schimbul de ceasuri între Licia şi Gabri, dacă lucrul acela absurd, nebunesc mi-a trecut prin minte şi cu Giovanna... A fost însă o fatalitate. Ştii, cînd Giovanna a intrat la noi în serviciu, nici nu am băgat-o în seamă. Mi se părea urîtă sau, şi mai rău, nesemnificativă. Sînt sigur că Licia, alarmată deja de slăbiciunea din comportarea mea cu Gabri, a ales-o pe Giovanna tocmai din cauza aspectului ei atît de modest, trist, aproape sărăcăcios. În plus, Giovanna spunea că este uşor mioapă şi că, atunci cînd găteşte sau munceşte poartă ochelari, lucru care, la o femeie, m-a deprimat întotdeauna, iar Licia ştia. Am văzut-o pentru prima dată pe Giovanna fără ochelari în timp ce se pregătea să plece, într-o după-amiază cînd ceruse liber. Licia, după prînz, doarme pînă pe la patru sus, în camera ei. Eu mă odihnesc într-un fotoliu în sufragerie. Aţipisem. Am tresărit, auzind deschizîndu-se glasvandul. Într-un colţ din sufragerie avem o oglindă mare cu o jardinieră cu frunze de palmier Kentia la bază. Giovanna, păşind în vîrful pi-

cioarelor, ca să nu mă scoale, venise să-și controleze ținuta.

Avea un taior de catifea rubiniu, de o eleganță ușor vulgară și foarte frapantă, mănuși, geantă, pantofi de piele neagră de lac, brățări. S-a uitat îndelung în oglindă, admirîndu-se, pășind în sus și-n jos ca un manechin, dînd jos și lăsînd jacheta taiorului pe fese, întorcîndu-se și privindu-se din nou pe după umăr. Apoi a deschis geanta, a scos ceva, a închis-o la loc, s-a apropiat de oglindă, și-a prins de loburile urechilor două clipsuri în formă de trandafirași negri și strălucitori, ca ultim retuș, și-a aranjat părul. Dîndu-și seama că eram treaz, mi-a cerut scuze, dar rece, aproape cu duritate, fără nici măcar să schițeze un zîmbet Giovanna e scundă, slabă, bine făcută, brunetă. Are un chip ciudat, prelung ; ochii îi sînt de culoare închisă, apropiați, buzele subțiri și nevopsite ; o figură cu o expresie închisă, imobilă, insensibilă, ca de stîncă. O observam din fotoliu. Mi se părea, într-adevăr, că o văd pentru prima oară, cu toate acestea, ceea ce mă izbea la ea mai puternic era un singur lucru : straniul contrast între expresia rece sau tristă, pe care o cunoșteam, fiindu-i normală, și modul neobișnuit de căutat de a se îmbrăca. Taiorul, mai mult decît s-o îmbrace, aproape că se mula pe ea, modelîndu-i în mod sinuos, palmă cu palmă, formele mici, dar bine proporționate și robuste. Acum că m-am gîndit mai bine, am greșit spunînd eleganță *vulgară*, ar fi trebuit să zic

provincială sau *insulară*, corsicană, eleganța fetelor din Ajaccio sau Bastia cînd la o petrecere vor să treacă drept parizience ; sau, mai simplu, eleganța femeilor de serviciu cînd ies și vor să treacă drept „doamne“, adică să arate prin îmbrăcăminte, prin aspect, prin întreaga lor ținută, acea perfecțiune corectă care, după părerea lor, dezvăluie o „doamnă“, fiind o prerogativă a doamnelor, din moment ce doamnele nu lucrează și au deci tot timpul necesar să se facă frumoase. Din același motiv, Giovanna și Gabriella, ca atîtea altele dintre colegele lor, nu uită niciodată, în bucătărie sau în treburile casnice, să-și pună sacrele mănuși de cauciuc ; ele își dedică ore întregi, în fiecare zi, menținerii, îngrijirii, vopsirii unghiilor foarte lungi, atît de lungi și atît de îngrijite încît nu ar putea, în nici un caz, să pară unghiile unor femei care lucrează cu mîinile ; cel puțin așa gîndesc Gabri și Giovanna, ca și toate celelalte. Adevărul este exact contrariu. Numai femeile de serviciu au unghiile așa. Așa-numitele „doamne“, pentru ca să se distingă de celelalte, sînt obligate să le aibă mai mult sau mai puțin, ca bărbații.

În timp ce Giovanna continua să se privească, căutam explicația acelui contrast despre care ți-am vorbit : cel între seriozitatea expresiei și aspectul căutat, meticulos al îmbrăcăminții. Mi-am zis că ieșea pentru a fi prezentată unui personaj important. Pe atunci credeam că logodnicul ei lucrează, așa-mi spusese Licia, la o companie de navigație. Mi-am

imaginat deci că Giovanna trebuie să se întîlnească în după-amiaza aceea cu un director, cine știe, cu un funcționar care poate să influențeze cariera viitorului ei soț. Acum, cînd am ajuns s-o cunosc, nu mai am nici un dubiu : se ducea la o întîlnire oarecare, mergea la cinematograf și apoi să facă dragoste.

Uitîndu-se atîta în oglindă, și-a schimbat părerea a dat jos cerceii, i-a băgat în geanta pe care a închis-o cu o mișcare bruscă. Mi-a aruncat din nou o vorbă de scuză, o scurtă mișcare din cap drept salut, nimic mai mult. Serioasă, indiferentă, a ieșit cu un pas hotărît.

Am vrut să-ți povestesc acest prim episod tocmai pentru că m-a lăsat absolut indiferent. O văzusem ceva mai frumușică decît de obicei, dar nimic mai mult. Cîteva săptămîni în continuare, Giovanna a continuat să nu mă intereseze. Nu aș fi putut niciodată presupune că între ea și mine, sau mai bine zis în mine pentru ea, se putea naște un infern...

Totul era calm. Licia trebuia să se ducă la Evian pentru cura ei anuală : cură, bineînțeles, cu posibilitatea de a se duce seara la Cazinou. Dar nici nu i-a trecut prin cap să se preocupe că mă lăsa singur. Cîndva o însoțeam întotdeauna la Vichy, la Saint Vincent, acolo unde se ducea. În ultima vreme, de acord cu ea, renunțasem, hotelurile erau din ce în ce mai scumpe, pensiune obligatorie și, în doi, cheltuiala era practic dublă. În vremea din urmă însă Licia procedase cu Gabriella într-o manieră mai înțeleaptă : înainte să plece la Evian,

o trimitea la familia ei, la Albenga, plătindu-i cincisprezece zile de vacanță, iar eu eram oaspetele lui Manuel Gismondi la San Remo.

Deci, de data asta, am rămas singur cu Giovanna. Se întîmplă..., nu se întîmplă încet-încet, totul se petrece doar într-o clipă. O singură clipă, a doua zi după plecarea Liciei. Eram invitat la masă tot la Manuel Gismondi. Uitasem să-i spun Giovannei. Am găsit-o în bucătărie : „Știți, azi nu stau acasă toată ziua, mă duc la San Remo. Să nu pregătiți nimic, ne vedem diseară.“ S-a întors spre mine, dinspre aragaz, cu o mișcare diferită față de ținuta ei obișnuită : „Cu ce vă duceți ?“ mă întreabă. Îi răspund : „Cu trenul și ou autobuzul, cu primul care va pleca“. „Nu, lăsați, doar nu vreți să luați trenul ! Vă conduc eu cu mașina. Nu mai am nimic de făcut, am închis și mașina de spălat...“

Unul dintre lucrurile cele mai frumoase la Giovanna este glasul ; o voce pe care alții probabil că nu o socotesc frumoasă : joasă, aspră, un pic răgușită. Chiar și cînd vorbește în italiană, și cu mine vorbește întotdeauna în italiană, am senzația că mă aflu în contact cu ceva autentic, popular, nu știu dacă este din Marsilia sau din Corsica, nu cunosc destul de bine Franța ca să-ți spun precis... Ceva dur, brutal, dar care trebuie să conțină o extraordinară tandrețe ascunsă. Poate că e o iluzie. Cine știe. Nu am avut niciodată dovada că ar exista acea tandrețe. Cu toate astea...

„Bine, am spus, vin cu dumneata." Și am plecat. Era o zi călduroasă, senină, cu mult soare, fără un nor. Prin deschizătura din acoperișul Fiatului-500 pătrundea un parfum de flori și de mare. „Vă mulțumesc, am zis, bineînțeles că e mai frumos așa decît cu trenul sau cu autobuzul." „Vă plac ca șofer ?" m-a întrebat, surprinzîndu-mă din nou, era prima oară cînd glumea. M-am întors și i-am văzut profilul. Zîmbea. Și, în timp ce mă uitam la zîmbetul ei din profil, s-a petrecut totul. A fost ca un fenomen ocult, ca o minune : expresia unei persoane care, brusc, cu un zîmbet, se schimbă într-un fel pe care nu l-ai fi putut prevedea niciodată, se schimbă, transformîndu-se în alta.

— Și tu ? am spus, aducîndu-mi aminte de profilul Giovannei cînd stătea alături de mine la masa de ruletă.

— Cum adică, și tu ?

— Pentru că mi s-a întîmplat și mie ceva asemănător : la Cannes, în mai, o fată stătea în stînga mea, nu în mașină, ci la o masă de ruletă. Avea o figură foarte tristă, dură. Cînd reușea un *plein* [1], se transforma.

Eram gata să-i spun tot, și despre Argenta și că o cunoscusem pe Giovanna. Dar să-i spun... de ce să-i spun tocmai acum ? La ce ar fi folosit decît să complice și mai tare lucrurile ? Sau chiar să înrăutățească situația ? Văzusem că, în timp ce vorbea despre Giovanna, se mai

[1] Cîștig (fr.).

înveselise, uitînd de nenorocirea care părea că o amenința. Iar eu eram interesat, prins și implicat. Bineînțeles că participarea mea nu depindea doar de el. Giovanna îmi plăcuse și mie. Țineam sincer la Licia. Ascultîndu-l însă pe Enzo, instinctiv mă băgasem în pielea lui. Nu sînt nici acum prea sigur dacă, scriind aceste rînduri, mult timp după ce s-au petrecut evenimentele, la doi ani și mai mult de la moartea lui, nu-l transform în mine însumi, împrumutîndu-i, fără să vreau, vocea mea, felul meu de a gîndi și de a vorbi. Necazul acesta i se întîmplă în mod fatal celui care scrie trăind în fiecare dintre personajele sale. Este însă o problemă de măsură : cu unii se întîmplă mai puțin și cu alții mai mult. Enzo și cu mine eram din punct de vedere fizic foarte diferiți, aproape diametral opuși. Spiritual, în schimb, de multe ori ne dădeam seama că aveam aceleași reacții și un fel asemănător, chiar identic de a vedea lumea și viața. Eram de acord pînă și în cele mai neînsemnate lucruri și rămăsesem buni prieteni chiar stînd mult timp fără să ne vedem. El era, într-un fel fratele meu mai mare. În sfîrșit, ascultîndu-l, îmi spuneam că retrăiește, probabil, cele mai frumoase ore pe care le petrecuse cu Giovanna, le retrăia ca și cum ar fi știut că era ultima dată cînd mai putea s-o facă. După ce va afla ce vor carabinierii probabil că nu se va mai gîndi la Giovanna cu același entuziasm. Să-i spun în acea clipă despre Argenta ar fi fost să-i spulber un spri-

jin, să sting ultima licărire a unei flăcări care-l alinase, împingîndu-l din nou în frămîntări, amintindu-i inutil de necazurile care-l așteptau. L-am lăsat, deci, să continue.

— Descoperirea noii personalități a Giovannei nu a fost un gînd, nu a fost doar o închipuire de-a mea, ci un fapt. Din ziua aceea, din clipa aceea am început să ne vorbim cordial despre ce vedeam, despre ce ne trecea prin cap, despre orice. Însă tot timpul ne vorbeam cu dumneavoastră. Nu a fost posibil altfel nici după aceea. Chiar și atunci cînd glumea, cînd era bine dispusă era foarte atentă să mențină distanța. Iar la fiecare tentativă a mea, poate doar schițată, de a stabili o anumită intimitate, răspundea cu rigiditate imediată, aproape ca și cum aș fi fost pe punctul de a o jigni. În timp ce conducea, dintr-o mișcare, fără să mă gîndesc la nimic, mi-am așezat brațul în jurul umerilor ei, sprijinindu-l pe spătar. Imediat s-a încruntat, a căpătat o expresie dură și, cu o mișcare nervoasă și violentă din umăr, s-a eliberat de mîna mea care de-abia o atingea : „Nu suport, nu pot să conduc." Rușinat, îndurerat de a nu o mai vedea rîzînd în felul ei încîntător, bineînțeles că nu am mai insistat.

S-a binedispus din nou. Ce zi minunată ! Ajunși la San Remo, ne era foame la amîndoi. Există un bar pe o stradă din centru, nu știu dacă-l cunoști, unde se prepară o plăcintă nemaipomenită cu scrumbie, usturoi, măghiran, busuioc, roșii, o numesc *sardenàira*. O servesc

în felii subțiri, calde, abia ieșite din cuptor, cu un vin de regiune alb, sec, foarte bun, Vermentino. Mi-era frică să nu mă întîlnesc pe drum cu Manuel Gismondi ; îi telefonasem, prefăcîndu-mă că-i vorbesc de la Bordighera și scuzîndu-mă că nu pot veni la masă, dar ce mai contau toate acestea în comparație cu bucuria de a o vedea pe Giovanna surîzătoare lîngă mine ? Giovanna care rîdea deschis și care-și pierduse aerul ei solemn și rezervat, frica de a nu părea o doamnă ; Giovanna care era, în sfîrșit, o fată oarecare ce se distra. Am dus-o la prînz la un restaurant de lux, la „Viuex Moulin" ; la început a avut multe ezitări din cauza rochiei ei simpluțe care, cu toate acestea, îi stătea mai bine decît celebrul taior rubiniu. Apoi și-a învins și această îndoială și s-a lăsat pradă... cum să-ți zic... tandreței, cu siguranță nu, nici cochetăriei, poate unui fel de camaraderie, da, asta era : o camaraderie veselă, dezinvoltă, chiar zgomotoasă, care părea spontană și care probabil că era într-adevăr. Două umbre singuratice. Mi-am întins mîna pe masă și i-am atins-o pe a ei, dar ea și-a retras-o brusc, posomorîndu-se, privind în lături și rămînînd tăcută, fără să mai zîmbească mai mult timp ; mi-am imaginat, chiar dacă mi se părea puțin probabil, că se teme să nu fie recunoscută de cineva. Apoi, asigurîndu-mă că fața de masă ajunge pînă jos, mi-am întins genunchiul pînă a-i atinge picioarele, dar și de data asta, tot cu o mișcare bruscă, a refuzat să intre-n joc și

s-a întunecat la față pentru o vreme. Astfel a trebuit să exclud că era vorba de teama de a fi recunoscută.

În tot restul zilei nu am mai încercat nici o apropiere sentimentală. Din cauza vîrstei mele m-am gîndit că era mai bine să mă mulțumesc cu atît. Opreliștile pe care mi le punea Giovanna vroiau probabil să-mi arate, contrar aparenței, că e o fată serioasă și cinstită. Astfel îmi ajungea să-i privesc profilul surîzător în timp ce conducea. L-am privit mult timp și eram fericit.

Seara, telefonîndu-i Liciei, m-am simțit teribil de vinovat. Ea m-a întrebat ce făcusem în timpul zilei și a simțit o nesiguranță în răspunsul meu. Am avut o idee. I-am povestit că fusesem la San Remo la Manuel Gismondi și că întîmplător mă întîlnisem cu Gabriella. „A, asta era", a spus Licia. „Te rog, i-am răspuns rîzînd, avea o burtă !" Știam că Gabri, care se căsătorise deja, aștepta un copil peste cîteva luni. Minciuna a liniștit-o pe Licia. Cît a mai stat la Eviam nu a mai avut nici o suspiciune : în fiecare seară, înainte de a-i telefona, mă pregăteam și eram foarte atent cum vorbeam.

Au fost zile de voluptate, de încîntare. În fiecare dimineață, către prînz, plecam cu mașina. Am dus-o la Nisa, la Cannes, la Monte Carlo, la Mentone, la Alassio, la Genova, la Tenda, chiar pînă la ghețarul de la Clapier. Umblam prin tîrguri, cumpăram amintiri și

fleacuri, vizitam monumente, făceam plimbări cu barca cu motor, ca într-o călătorie de nuntă. În afară de partea esențială, mi se părea că am făcut un pact cu Mefisto, că am întinerit din nou. Esențialul ? E o greșeală să gîndești că era chiar esențial pentru că eram și așa aproape fericit. Iar acest *aproape*, această nevoie care rămînea mereu nesatisfăcută, de a o îmbrățișa, de a o săruta, de a o mîngîia, măcar de a o atinge, această dorință nestinsă și continuă era poate lucrul cel mai frumos și mai viu : făceam dragoste fără să ne atingem și era minunat, deoarece iubire era tot restul, ea inunda lumea. Seara, pe palier, cînd îi spuneam noapte bună, iar ea se retrăgea în camera ei și eu în a mea, la cele două extremități opuse ale coridorului, mă consolam spunîndu-mi că e mai bine așa pentru că eu sînt bătrîn și ar fi fost ceva urît și ridicol. Spunîndu-i noapte bună, mă simțeam întotdeauna îndemnat să o mîngîi măcar pe păr însă, după prima dată, am renunțat și la asta. Ea nu mi-o permitea absolut deloc, iar tentativa, în afară de faptul că ar fi eșuat, mi-ar fi lăsat toată noaptea imaginea chipului ei aspru și întunecat, pe care-l cunoșteam bine, în loc de zîmbetul luminos care era toată bucuria mea. Bineînțeles că mergînd atîta împreună în fiecare zi, mai ales cînd eram într-un oraș, la Genova, Nisa, Cannes sau Monte Carlo, se întîmpla să-i cumpăr cîte un cadou, o rochiță, o geantă, un fular, un parfum, dar de fiecare dată aveam lungi discuții cu ea. Nu le vroia. „De ce vă

deranjați ?", îmi spunea. „Dar nu vă place ?" „Da îmi place, dar nu are importanță, pot să mă și lipsesc." Eu insistam, ea continua să re fuze sau să se prefacă. Sfîrșeam prin a cumpăra obiectul cel mai frumos și cel mai scump dintre cele pe care le trecusem în revistă. „Prea mult, prea mult, spunea ea roșind, ați fost atît de amabil și ieri, e prea mult. Nu-l vreau." La început rezistența ei mi-a făcut plăcere, normal, dar apoi, văzînd că nu scădea și că din contra sporea, am început să simt o anumită tristețe. Eram aproape fericit, dar dorința de a obține de la ea ceva mai mult era și mai adevărată. Voluptatea pe care o încercam consta probabil în iluzia unui progres lent pe care, de fapt, nu-l obțineam, era o voluptate legată de speranța îndepărtată, poate chiar foarte îndepărtată, că voi face cîndva dragoste cu ea. Înțelegeam, în schimb, că ea refuza de fiecare dată cadourile pentru ca să fie foarte limpede între ea și mine că aceste cadouri, de fapt, nu contează deloc, că ea nu se simte obligată cu nimic decît să mă trateze cu o cordialitate prietenească, că nu se angajează în acest fel pentru un viitor nici apropiat nici îndepărtat, într-un cuvînt că nu se va culca niciodată cu mine.

Cînd avea zilele ei libere (în timpul absenței Liciei au fost trei), în mod stupid, de fiecare dată, am sperat să nu și le ia. Dispărea însă punctual, ca de obicei, pe la nouă seara, se întorcea doar a doua zi dimineața, pe la răsăritul soarelui, și stătea în pat pînă

la două după-amiaza. Am ajuns la slăbiciunea de a fi chemat cu clopoțelul ca un servitor, de a-i pregăti cafeaua și a i-o duce la pat. Ca un prost, mă mai credeam îndreptățit s-o întreb unde și cu cine fusese. *„Est-ce que ça vous regarde ?"* [1] Acesta era răspunsul ei și apoi rămînea ore în șir supărată.

Într-o seară a acceptat, în sfîrșit, o propunere pe care i-o repetasem în zadar chiar de la începutul acelei luni de miere platonice. A fost la cinema cu mine. Avea o rochie nouă din mătase roz și verde...

Enzo a descris rochia, iar eu am recunoscut-o pe cea cu flori, fascinantă, cu care o văzusem la cazinoul din Cannes.

—...O rochie ciudată, tot provincială, dar foarte frumoasă, și mai ales îi stătea bine. Ea era ca un boboc de floare dur, compact, strîns și închis între petale. Nu cred că există ceva mai firesc, mai inocent, mai irezistibil decît a ține de mînă o femeie alături de care stai pe scaun, în întunericul unui cinematograf. Dar nici acest lucru, bineînțeles, nu mi-a fost permis. Nu mi-a dat voie nici măcar să-i ating cotul cu al meu, în așa fel încît să-i simt căldura trupului.

În timp ce ne întorceam acasă cu mașina am întrebat-o : „Ați fost vreodată îndrăgostită ?" „Bineînțeles", a răspuns cu un ton sfidător. „Dar acum iubiți pe cineva ?" „Nu", a spus fără ezitare. „Cum adică ? Nici măcar

[1] Ce vă privește pe dumneavoastră (fr.).

pe logodnicul din Savona ?" „Lăsați-l în pace pe acela, s-a terminat totul între noi. Nu i-am spus doamnei pentru ca să nu complic lucrurile. Să nu-i spuneți nici dumneavoastră, vă rog." „Dar pe acela îl iubeați ?" „Nu", „Dar înainte ?" „Cum adică înainte ?" „Pe celălalt, l-ați iubit ?" „V-am mai spus. Pe celălalt da ; și pe ceilalți doi-trei." „Cum se întîmplă ca în momentul acesta să nu aveți pe nimeni ?" „De ce ? E poate obligatoriu să ai mereu pe cineva ?" „La vîrsta dumitale mi se pare normal." „De ce normal ? Există perioade pentru mine — și cred că pentru toate fetele — cînd, din contra, este foarte normal să nu ai pe nimeni." „Nu știu..." „Nu mă credeți ?" „Cred, dar mă uimește." „Vă uimește ? De ce ? Pentru că ar trebui, poate, să fiu îndrăgostită de dumnevoastră ? „Nu am spus așa ceva." „Sper."

Era dură întotdeauna, în concluzie. Chiar foarte dură și nu mă lăsa niciodată să sper deloc...

S-a întors Licia de la Evian.

Spre marea mea surprindere, i-a adus un mic ceas Rolex de aur cumpărat la Geneva, direct de la fabrică și asemănător cu cel dat Gabriellei cu un an în urmă. Eu nu știam nimic, nici Licia nici Giovanna nu-mi vorbiseră, dar bineînțeles că între ele existase o înțelegere în acest sens. Imediat ce mi-a fost posibil să rămîn singur cu Giovanna am întrebat-o cît plătise pentru ceas. Nu a vrut să-mi spună.

Am aflat după aceea întîmplător de la Licia. Costase două sute cincizeci de mii de lire.

Ca să rămîn din nou singur cu Giovanna a trebuit să aștept nu știu cîte zile. Părea că știe și făcea orice ca să mă evite. De cîteva ori, seara, am lăsat-o pe Licia să se ducă singură la San Remo, iar eu am rămas special acasă, dar Giovanna pleca și ea în ultima clipă fără să-mi dau seama. După-amiaza, ghicind că mă voi duce s-o caut în timp ce Licia se odihnea, se încuia în bucătărie.

Ocazia a creat-o, printr-o ironie a destinului, inconștient, chiar Licia. Într-o dimineață, cînd trebuia să mă duc la Mòrtola să plătesc un cont, i-a spus Giovannei de față cu mine să mă conducă. Giovanna a încercat să scape sub pretext că va dura mult să facă toate cumpărăturile și că trebuie să mai facă ordine și în camere. Licia i-a răspuns însă că nu e nici o problemă că, de curățenie putea să se ocupe după-amiază. Iar Giovanna, ca să nu intre Licia la bănuială, a fost constrînsă să asculte.

Plăcerea pe care am simțit-o cînd m-am aflat din nou alături de ea în interiorul mașinii a fost și mai intensă decît mi-aş fi închipuit. Ce nu aș fi făcut pentru ea ! Cu toate acestea, în timp ce conducea profilul ei avea hotărît o expresie de proastă dispoziție. Privea înainte fără nici o cută pe obraz, un chip fără viață, fix și tăcut ; trebuia să se înțeleagă foarte clar, să rămînă stabilit că mă conduce împotriva voinței ei și că era supărată.

„Am ceva pentru dumneata", i-am spus într-un tîrziu. „Nu știu despre ce ar putea fi vorba", a răspuns imediat cu o voce seacă, fără să se uite la mine nici măcar în treacăt, și nici nu vreau să aud. Să știți că nu mai accept absolut nimic de la dumneavoastră. S-a întors doamna, acum gata." Am tăcut. Într-un tîrziu, la o curbă bruscă, neașteptată, și-a petrecut, rotind volanul, brațul stîng peste cel drept ; la încheietura mîini subțiri, între marginea mănușii și mîneca strînsă a taiorului, sclipea ceasul. „Cît de bine vă stă ! i-am spus arătîndu-l, mi-ar fi plăcut să fiu eu acela care să vi-l fi oferit." Geanta ei era în cutia de la bord, am luat-o, am deschis-o, i-am băgat înăuntru pachetul cu banii pe care-i pregătisem. „Ce faceți ? Sînteți nebun ?" „Sînt două sute cincizeci de mii de lire, nu ?" „Luați-vă imediat înapoi banii !" „Dar, de ce, nu-i vreți ? Ce rău e în asta ?" „Nu există nici o rațiune ca dumneavoastră să-mi faceți un cadou atît de mare. Nu pot să accept." „Singura rațiune este că eu aș fi foarte îndurerat, Giovanna, dacă m-ați refuza. Dacă nu mă refuzați, adevăratul cadou mi-l veți face mie." Nu s-a schimbat la chip. A meditat cîteva clipe, sau așa părea. Apoi a spus : „Bine. Mulțumesc, dar asta să fie ultima oară, vă rog. Am încheiat discuția. Dacă se mai repetă ceva asemănător, voi fi obligată să-mi dau demisia, după ce-i voi spune totul doamnei, se înțelege." Mă uitam fix la profilul ei. Rămăsese ca de piatră.

Ierta și amenința în același timp, sau așa părea, dar eu nu o credeam.

În orice caz, banii au folosit să-i înving tăcerea, dar nu să-i schimb și dispoziția. Din clipa aceea am reînceput să vorbim cîte puțin despre toate, așa cum obișnuisem înainte, în timpul plimbărilor noastre, dar fără veselia de atunci. Am ajuns la Mòrtola, am rezolvat ceea ce aveam de făcut. Cînd ne-am întors înapoi, era deja miezul zilei, înaintam încet, încolonați într-un lung șir de camioane și mașini, ne opream foarte des. Ne-am oprit și într-un tunel. Era întuneric. I-am pus mîna tandru la subsuoară, i-am strîns ușor brațul, aproape mîngîindu-i-l ; nu m-a respins. Atunci m-am aplecat să o sărut. A întors încet capul, dar în cealaltă parte și a rămas așa imobilă mai multe clipe, lăsîndu-mă să-mi apăs buzele aproape de colțul gurii ei, în adîncitura obrazului ei slab. „Acuma gata, a spus în sfîrșit, respingîndu-mă cu putere, ajunge." Am mai stat încă o vreme neclintiți în obscuritate. „Soția mea v-a mai cerut vreodată bani împrumut ?" am murmurat. Nu a părut deloc surprinsă de întrebare : „Da, uneori, pentru ca să aibă cu ce juca". „De multe ori ?" „Uneori." „Cît ?" „Puțin." „Și vi i-a dat înapoi ?" „Întotdeauna." „După cît timp ?" „Două-trei zile..." Ai înțeles deja, desigur că ți-ai dat seama, nu-ți mai povestesc totul. Încet-încet, i-am expus trucul meu, așa cum i-l prezentasem și Gabriellei. Trebuia să-i promită banii Liciei pentru a doua zi, spunînd că va trece să-i

scoată de la bancă. Banii, se înțelege, nu trebuia să-i aibă ea, îi va primi de la mine. Ea trebuia doar să-mi spună cifra, un gest al mîinii ar fi de ajuns, fiecare deget însemna zece mii de lire. Ea îi împrumuta Liciei banii, dar rotunjind suma, dîndu-i întotdeauna ceva mai mult decît ceruse. Iar cînd Licia îi dădea datoria înapoi, ea putea să-și păstreze jumătate...

De-a lungul tunelului coloana de camioane și mașini o început încet să se miște din nou în acea clipă. În penumbra din mașină am văzut clar desenîndu-se în colțul buzelor ei închise doar o umbră de zîmbet. Ea nu era ca Gabri. Înțelesese. Dar nu a răspuns imediat. A răspuns abia după mai mult timp, cînd ieșeam deja din tunel : „Mă mai gîndesc", a răspuns, iar zîmbetul de pe buzele ei subțiri, închise era acum marcat, vesel, brăzdîndu-i profilul și luminîndu-i-l mai tare decît aerul deschis și soarele care ne-au inundat dintr-o dată.

Au trecut mai multe zile. „Ei bine ?" o întrebam din cînd în cînd, de exemplu cînd intram în bucătărie pentru a bea un pahar de apă ; „Ei bine, ce-mi spui despre lucrul acela ?" Îmi răspundea : „Am spus că trebuie să mă gîndesc. Nu mă mai plictisiți. Plecați."

M-a ținut în tensiune mai mult de o lună. Din nou mă evita, fugea de mine. Era tot timpul serioasă, dură, supărată ; părea aproape că nu stă de bună voie în casa noastră, a început să lucreze puțin și prost. Licia credea

că o făcea într-adins, pentru ca să fie dată afară ; pînă la urmă am fi fost nevoiți s-o facem dintr-o clipă într-alta.

În sfîrșit, o dată cînd eram tot în bucătărie, în timp ce Licia își făcea siesta... deodată : „Domnule, apropo, aduceți-mi mîine dimineață patru sute de mii de lire." Era o sumă enormă, am spus, eu mă gîndisem la cel mult o sută de mii. „Ce înseamnă povestea asta ? Vi se pare că-i cer pentru mine ? Credeți că eu v-aș cere bani ? Doamna mi i-a cerut." I-am spus : „Da, dar cînd îi va da înapoi ?..." „Îi vreți pe toți dumneavoastră înapoi ? Pentru mine e la fel de bine, să știți", a spus ca și cum ar fi fost adevărat. Nu mai suportam. Nu-i mai suportam de atîta timp chipul trist și supărat. Mi-am pierdut capul. Am prins-o și am îmbrățișat-o. M-a îmbrîncit în așa hal încît aproape că am căzut pe jos. A doua zi însă i-am dat banii : „Să-i spuneți însă doamnei să vi-i dea înapoi repede !" „I-am spus deja. Vinerea viitoare trebuie să-i am înapoi neapărat. De fapt este adevărat, din păcate. Este ziua mea liberă și plec la Mentone, trebuie să trimit la Piè di Corte mamei mele, care e foarte bolnavă, banii necesari pentru o operație la... cum se spune în italiană ?... *à la vesicule biliaire*."

În clipa aceea părea că e adevărat. M-am dus chiar să mă uit în dicționar. *Vésicule biliaire* este vezica biliară.

Joi dimineață Licia mi-a spus plîngînd că s-a împrumutat la un *croupier* cu două sute de

mii de lire și că trebuie să-i dea înapoi la miezul nopții. Nu-mi spusese nimic pentru că a sperat să-i cîștige jucînd pe vecinii lui zero, 26, 32, 15 și 3, dar în special pe zero-3 cal, numere apropiate și la ruletă și pe masa de joc, o combinație sigură ! Nu se putea să nu iasă ! În schimb... Am completat cecul imediat. Același cec în seara aceea era în mîna Giovannei. Mi l-a dat spunîndu-mi cu răceală : „Luați-l, este jumătatea dumneavoastră." „Și a ta ?" „A mea o voi lua cînd doamna îmi va da celelalte două sute de mii, acum nu mai are bani." „Dar nu ai nevoie pentru ca să-i trimiți mamei mîine ?" „Bineînțeles, dar îi trimit din banii mei."

Am trecut cecul pe numele ei. „Mulțumesc", mi-a spus simplu, dar punîndu-mi o mînă pe piept ca să nu mă lase să mă apropii. Am întrebat-o de ce este mereu atît de aspră cu mine. Nu puteam să sper nimic niciodată, nici măcar în viitor ? „*Jamais* [1], a spus ; v-am promis eu ceva ? Deci, dacă vreți să vă luați banii înapoi, uitați-i, luați-i vă rog." „Ține-i, o să mi-i dai mai încolo pe ceilalți."

A început atunci o altă viață, ca și cum pentru mine lumea și-ar fi schimbat înfățișarea. Pentru mine ? Cred că și pentru Licia și Giovanna. La intervale neregulate, în funcție de norocul de la ruletă, dar practic tot timpul, Licia cerea și restituia, restituia și cerea bani Giovannei, dar îi dădea înapoi tot

[1] Niciodată (fr.).

mai puțin din cît împrumutase, iar datoria sporea încetul cu încetul. S-a creat în casă o nouă atmosferă. Licia se purta acum cu Giovanna altfel ca înainte, cu gentilețe, cu respect, cu un grad de toleranță mereu mai mare. Dacă Giovanna întîrzia să se scoale de dimineață, nu o mai certa. Față de mine, este adevărat, se lamenta tot timpul, dar nu mai spunea s-o dăm afară. Acum îi aducea chiar Liciei cafeaua la pat. Din cauza asta trebuia să se scoale mai devreme ca de obicei ; iar dacă întîmplător o surprindeam pe coridor, se credea obligată să se justifice. „Știi, așa se scoală imediat. De fapt, este încă tînără și e normal să-i placă să doarmă. Trebuie să avem răbdare." Într-o zi mi-a propus să-i dăm altă cameră, cea de oaspeți, care este cea mai frumoasă din toată casa, cu două ferestre spre grădină, pe colț, și cea mai apropiată de stradă. În camera de oaspeți există și o priză pentru telefon. De atunci, în fiecare seară, Giovanna lua aparatul din sufragerie sau din camera Liciei, instalîndu-l în propriul dormitor, unde rămînea toată dimineața. Telefona foarte des, uneori cu prefix sau prin interurban. Talonul de plată a crescut brusc la dublu sau chiar la triplu ! M-am gîndit că, dacă nu mă plîng Liciei, i-aș trezi bănuiala. I-am arătat deci talonul, prefăcîndu-mă supărat. „Ai dreptate, mi-a spus, o să am eu grijă, dă-mi talonul, o să-i cer măcar jumătate din bani." Mi-a cerut și talonul din trimestrul anterior, cînd Giovanna nu stătea încă în camera de oaspeți. „Așa vede

și ea că este doar o chestiune de dreptate." A doua zi, Licia mi-a dat talonul cu banii. „Iată, mi i-a dat imediat." Am aflat de la Giovanna că efectiv Licia îi arătase talonul, spunîndu-i că sînt furios și vreau de la ea două treimi din bani, dar a adăugat că nu trebuia să fie îngrijorată, ea va avea grijă de tot și i-a propus să considere plata telefonului ca un adaos prietenesc la împrumutul care continua să crească și asupra căruia Giovanna nu avusese niciodată nici o pretenție. Vedeam că Licia suferă și ți-o jur, chiar dacă mă vei cerede un ipocrit, că eram și eu sfîșiat de durere. Adevărul era că suferearn, dar în același timp mă și bucuram. Nu puteam să mă uit la Licia, tot mai preocupată, nemulțumită, nervoasă, fără să revăd în imaginație zîmbetul Giovannei. Nu puteam nici să văd zîmbetul Giovannei fără să revăd expresia chinuită a Liciei. E un viciu, știu. Un viciu atroce, vinovat, tot ce vrei tu, dar în același timp ceva nou și irezistibil, la care aș fi fost în stare să renunț numai dacă Giovanna ar fi devenit ceva mai amabilă, mai binevoitoare cu mine, dîndu-mi, în sfîrșit, măcar un sărut, sau făcîndu-mă să sper că-l voi primi. Am aproape certitudinea că în acel caz nu aș mai fi suportat s-o văd suferind pe Licia. Văzînd-o pe Licia cum suferă era ca un calmant pentru propria mea suferință, pentru neputința mea, pentru dorințele mele nesatisfăcute și disperate. Mi se părea un fel de dreaptă compensație. În ghemul acela încurcat de suferință și plăcere mi se părea că, uneori, sentimentul

meu pentru Licia... spun sentiment, mă rușinez să-i spun dragoste — din dragoste nu se poate, cu siguranță, să dorești răul persoanei iubite... — sentimentul meu pentru Licia mi se părea în anumite momente mai puternic, mai viu, mai profund, mai complet, ca și cum mi-aș fi dat seama doar acum că de la început a lipsit mereu ceva, ceva urît, poate, dar acest ceva acum exista.

În zilele acelea a venit la Bordighera o echipă de cinema care filma un documentar despre stilul arhitectonic cu decorațiuni florale. Îl cunoșteam pe operator, poate-l cunoști și tu, un bărbat încă destul de tînăr, frumos, îl cheamă Merighi-Meyer. Regizorul era în mod evident un homosexual. Mi-au cerut permisiunea de a face unele filmări în casa noastră. Giovanna s-a entuziasmat imediat, îi ajuta pe muncitori, făcea mereu cafele, servea aperitive, era tot timpul prezentă. Mi-am dat seama pe loc că e vorba de un *coup de foudre* [1] între ea și operator. Din prima seară au făcut dragoste. Am înțeles că așa s-a întîmplat pentru că Giovanna a plecat seara și s-a întors abia în zori și pentru că, a doua zi dimineață, operatorul avea niște cearcăne enorme, vineții, care erau mai mult decît un semn, erau imaginea vie a plăcerilor avute. Zîmbetul de pe chipul Giovannei nu era foarte tare schimbat, dar după rapiditatea pașilor ei cînd a intrat în sufragerie cu cafeaua pentru operator și regizor, după

[1] Dragoste la prima vedere (fr.).

supleţea şi voioşia gesturilor ei în timp ce-l servea şi mai ales după siguranţa cu care-mi înfrunta privirea, îmi sărea în ochi bucuria unei sfidări victorioase, triumful ei asupra mea. Vezi ? Îmi spunea prin întreaga ei fiinţă, prin felul cum rîdea şi cum îşi întorcea căpşorul. Vezi ? Cu el, cu primul venit, totul imediat, cu tine, moşulică, nimic niciodată. Cred că, dacă aş fi fost mai tînăr, aş fi căutat prima ocazie pentru a o bate zdravăn, aş fi dorit să aud din gura ei mărturisirea a ceea ce făcuse cu Merighi-Meyer.

Odată plecată echipa de filmare, mi-am descărcat furia asupra Liciei. Cînd a sosit ziua liberă a Giovannei am plecat la San Remo şi am rămas acolo cu scuza de a vorbi despre ipotecă cu Manuel Gismondi. Ştiam că Giovanna, ca de atîtea alte ori, îşi va petrece noaptea în oraş, iar dimineaţa şi după-amiaza acasă, dormind sau văzîndu-şi de treburi. Nu ştiam exact ce s-ar fi întîmplat. Dar îmi închipuiam şi speram, urmărind mai multe mici indicii cum ar fi cafeaua pe care Licia i-o ducea tot timpul în cameră, sau o şuşoteală pe care o surprindeam între ele, de dincolo de uşa deschisă... Giovanna îi vorbea direct în franceză şi-i spunea pe nume... îmi imaginam şi speram ca, lipsindu-i frîna impusă de prezenţa mea, rolurile s-ar fi inversat automat : Licia ar fi fost femeia de serviciu, iar stăpîna ar fi devenit Giovanna.

S-a ivit pînă la urmă şi ocazia pe care o aşteptam. Licia a ieşit să se ducă la doctor şi am rămas astfel singur cu Giovanna.

Trebuie să ştii că, odată terminate filmările din casa noastră, echipa s-a mai oprit cîteva zile între Bordighera şi San Remo pentru a continua în alte vile şi hoteluri părăsite. În ultima noapte am avut dovada materială că ceea ce bănuisem era absolut fondat. De la fereastră, în zori, am văzut-o cu ochii mei pe Giovanna venind în Jaguarul lui Merighi-Meyer ; după aceea m-am informat, dînd un bacşiş unui portar de hotel, pe care întîmplător îl cunoşteam de mult timp, am aflat că în fiecare noapte fusese la hotelul lui, un hotelaş de pe lîngă Vallecrosia.

Trecuseră cîteva săptămîni, încă mai sufeream ca un animal, dar mă simţeam mai calm.

Am bătut la uşa camerei ei. Era încuiată. În sfîrşit, a deschis. Am intrat şi i-am spus că trebuie să-i vorbesc. „Doar dacă vă grăbiţi. *Vite, allez-y, dépêchez-vous*“ [1]. Am răspuns că depinde numai de ea. I-am cerut foarte calm să nu mă mintă. Nu vroiam să-i fac reproşuri. Nu aveam nici un drept. Vroiam doar să ştiu. Se culcase cu Merighi-Meyer ? *„Foutez-moi le camp tout de suite. Vous êtes fou !* [2]“ a fost răspunsul ei, m-a împins către uşă. M-am simţit jignit de limbajul ei brutal mai mult decît de gest şi mi-am pierdut brusc tot calmul.

---

[1] Repede, daţi-i drumul. Grăbiţi-vă (fr.).
[2] Întindeţi-o imediat de aici. Sînteţi nebun (fr.).

Am strîns-o de brațe. Am ținut-o nemișcată cu forța. I-am răspuns pe același ton : „Bineînțeles, e ca și cum te-aș fi văzut cu propriii mei ochi ! Te-ai culcat cu el ! Ești o stricată ! Știi ce înseamnă asta în italiană ? Că ai fost în stare de orice cu el, în fiecare noapte. De cîte ori s-a întîmplat ? Dar se înțelege că nici măcar nu ai numărat !"

Tăcută și furioasă, s-a zbătut, m-a zgîriat, m-a scuipat în față. Dar imediat ce i-am dat drumul s-a dus la oglindă să se aranjeze, a observat că gîfîiam și că m-am așezat pe un fotoliu ; a continuat să tacă. Uluit de neașteptata ei indiferență și aproape speriat de mine însumi, tăceam și eu. Am înțeles că pînă atunci greșisem totul : Giovanna așa trebuia să fie tratată. În același timp îmi dădeam seama că acea clipă, să spunem perfectă, nu se va mai repeta, nu aveam nici forță și nici chef. M-am întors la obișnuitul ton sentimental : era oare exclus ca în viitor ea să poată ține măcar un pic la mine ? Era exclus. Nu puteam nici măcar să sper ? „Nu" a spus, începînd să-și aranjeze părul, dar după o clipă de liniște a adăugat : „Ar fi o singură posibilitate..." „Spune-mi-o Giovanna ! Pentru dumneata sînt gata de orice, o știi prea bine." „Nu, pentru moment nu vă pot spune nimic. Poate... Poate într-o zi..."

Pentru prima dată după atîtea luni de încăpățînare dădea un semn de cedare, chiar dacă minim, incert, vag. Iar pentru prima oară, nu știu de ce, am avut bănuiala că în spatele

acelei încăpățînări exista un plan bine ticluit, un program precis pe care ea și-l făcuse.

— Un plan, un program care probabil că i-a fost sugerat de altcineva ? am încercat eu să insinuez, deoarece mi se părea că a sosit momentul să-i vorbesc de Argenta.

— Nu, de ce ? La lucrul acesta nu m-am gîndit niciodată. Au urmat multe zile de tăcere îmbufnată, poate chiar săptămîni. Eram însă deja obișnuit. Fugea de mine, mă evita, nu mă privea, îi zîmbea poate Liciei, dar mie niciodată. Vroia să mă facă să-i plătesc insultele sau probabil faptul că nu avusesem curajul să merg pînă la capăt. Simțeam totuși că se apropie un alt moment de destindere și că va sosi atunci cînd mă voi aștepta mai puțin. Mă obișnuisem și cu asta...

Era sfîrșitul lui iulie. Licia îi dădea voie să iasă după-amiaza, să se ducă la plajă. Se ducea într-unul din locurile cele mai elegante, dincolo de Ospedaletti și Capo Nero, și se întorcea de-abia seara tîrziu din cauză că, noi, după ora de vară, plecam la San Remo pe la șapte și, în loc să cinăm acasă, serveam ceva într-un local cu gustări calde, sub Cazinou. Într-o seară, Licia, imediat cum s-a așezat la ruletă, a început să cîștige. A dublat de trei ori cu zero-3 cal și a continuat să cîștige din plin pe cai și careuri, obținînd o medie uluitoare, iar pentru ea cu totul excepțională, de o lovitură bună din două ori trei. S-a întîmplat și un lucru curios. Eu, bineînțeles, nu joc niciodată. Cred că-i de-ajuns unul în familie,

nu ? M-am plimbat, ca de obicei, de la o masă la alta, am ieșit pe terasă să privesc apusul. Cînd m-am întors din nou la Licia, am văzut că ea continuă să cîștige, dar cît timp mă aflam în spatele ei pierdea imediat. Reîncepea să cîștige imediat ce mă îndepărtam. După ce întîmplarea s-a repetat de mai multe ori — o cunoști și tu pe Licia și știi cum vorbește — ea mi-a spus : „Iartă-mă, bătrîne, dar du-te la dracu'! Nu vezi că-mi porți ghinion ? Te rog, întoarce-te acasă cu autobuzul. Te salut." Mi-a vorbit cu blîndețe, cu mult calm, așa încît am îndrăznit să-i dau un sfat (nu fac așa ceva niciodată pentru că se înfurie) : „Plec, dar fii atentă să nu te aprinzi prea tare", i-am șoptit la ureche. „Din cînd în cînd, frînează-te. Iar mai încolo, la un moment dat, termină. Întoarce-te repede." „Du-te la naiba și stai liniștit !"

Fiind liniștit, mi-am făcut cheful. Am luat un taxi și am ajuns la plajă cînd încă nu se înnoptase. Nu o văzusem niciodată pe Giovanna în costum de baie, ducîndu-mă acolo nu aveam altceva în minte. Tremuram de dorință. Dorința asta era mai puternică decît certitudinea tristă de a o găsi în compania altcuiva, cel puțin a unor prieteni ocazionali și inevitabili, dacă era adevărat că frecventează în fiecare zi acel stabiliment balnear.

Am văzut-o, de fapt, imediat pe terasa rotundă a barului, în mijlocul unui grup de tineri și tinere care luau aperitivul. Purta un halat de baie de catifea albastră, scurt pînă la

coapse. Rîdea și vorbea tare, cu paharul în mînă, ca și ceilalți. M-a văzut imediat și ea, m-a salutat cu naturalețe, continuînd să rîdă ; cu siguranță nu era contrariată, chiar dacă se înțelegea că nu venisem din întîmplare, ci tocmai să o văd pe ea.

Nu m-am apropiat, am comandat o bere, m-am așezat la o masă, lîngă parapet, în așa fel încît să nu o pierd din vedere, în timp ce păream că admir ultimele raze de soare ale apusului. Și ea mă urmărise cu privirea. Uneori, continuînd să rîdă și să glumească în mijlocul grupului, se întorcea în direcția mea și mă fixa doar pentru o clipă, fără ca nimeni să-și poată da seama, în afară de mine, și fără ca în acel moment bucuria ei să scadă.

Nu știam chiar nimic. Știam doar că dintr-o clipă într-alta grupul se va destrăma, sau, mai bine zis, se va împărți în grupuri mai mici, de cîte trei tineri sau perechi, toți se vor duce la cabine să se îmbrace, iar Giovanna va pleca la cinema sau la cină cu unul dintre ei. Mă uitam la picioarele ei drepte, bine făcute, nici slabe, nici grase, exact cum trebuie ; mă uitam mai ales la coapsele ei bronzate de soare, splendide, puternice în raport cu înălțimea ei, dar puternice în limitele precise ale grației. Eram atît de fericit că pot s-o văd, chiar și în mijlocul celorlalți și de la distanță, că pot să o privesc și să o aud rîzînd, încît aș fi vrut ca momentul acela să nu se mai sfîrșească niciodată. Eram preocupat doar de a-mi ascunde atenția și direcția ocheadelor, alternîndu-le cu

altele, de fiecare dată nu îndeajuns de lungi, spre frumusețea culorilor blînde, în degradeu, ce se întindeau pe fața mării, reflectînd nuanțele cerului. În timp ce priveam marea, continuam firesc să mă gîndesc la ea ; un regizor de pe vremea mea, pentru a reda ceea ce simțeam eu atunci, ar fi arătat prin suprapunere, deasupra mării, coapsele Giovannei, dar ar fi greșit. Însăși culoarea apei era Giovanna, era chiar bucuria, vinetie și lucitore ca și cearcănele lui Merighi-Meyer. Apoi în timp ce priveam marea, atenția auditivă îmi era concentrată asupra grupului de tineri, încercînd să-i disting vocea printre celelalte voci și rîsul printre celelalte rîsete.

În timpul uneia dintre acele pauze obligatorii, cînd priveam marea, au plecat cu toții. M-am întors. Ultimii tineri părăseau locul, iar Giovanna dispăruse deja. Am rămas la locul meu, melancolic, resemnat, hotărît să aștept splendida lună plină care se va înălța sus pe cer, în partea Genovei, și pe care o contemplasem mult timp în noaptea precedentă, în timp ce, ca de obicei, așteptam la fereastra camerei mele întoarcerea Giovannei. Prostește, îi făcusem mărturisirea acestei slăbiciuni, în speranța că, traversînd grădina, se va uita uneori sus, la fereastra mea. Nu era posibil să nu-și amintească de acest lucru, cel puțin așa-mi făceam iluzii. Privirea ei, în mod încăpățînat, nefiresc era îndreptată mereu spre pămînt pe întregul drum ; aceasta mi se părea, de fapt, o dovadă

că se gîndește la mine, dîndu-mi o amară alinare.

Terasa era acum tăcută și întunecată. Plaja goală. Dintr-o dată, am văzut-o pe Giovanna. Fugea singură să se arunce în mare. Casca, sutienul și slipul păreau, în contrast cu pielea închisă, în lumina violetă a apusului, aproape fosforescente. S-a aruncat în apă, s-a îndepărtat, înotînd repede. În larg, spre stînga, suprafața mării era deja brăzdată de reflexele razelor lunii.

Am coborît încet scara terasei rotunde. Scrutam cu atenție obscuritatea în partea dinspre cabine și dușuri ; cineva rămăsese cu siguranță s-o aștepte și putea să apară dintr-o clipă în alta, să o ajungă din urmă în mare. Dar nu se ivea nimeni. Pe nisip se afla halatul ei scurt, albastru ; probabil că îl aruncase înainte de a fugi spre apă. Nu speram nici măcar atunci. Am hotărît, totuși, să aștept să iasă din apă. Distingeam doar casca albă în mijlocul mării întunecate. M-am mai întors spre cabine pentru că mă obseda gîndul că cineva o așteaptă.

Se întorcea Giovanna. Am luat de jos halatul și, încet-încet, m-am îndreptat spre mal. Valurile erau doar niște ondulații minime care din cînd în cînd, ca în *ralenti*, clipoceau delicat la țărm. Mă uitam la casca albă care începea să se apropie și mă gîndeam la Antignano, lîngă Livorno, unde mă duceam să fac baie cînd eram copil și unde, pe plajă, vara, în seri ca aceasta, aveam exact aceeași senzație de calm,

de fericire, de pace. Între o senzaţie şi cealaltă viaţa mea trecuse. Cu toate acestea, între una şi cealaltă nu exista, în fond, nici o diferenţă. Pe atunci împăcarea aceea ascundea o aşteptare sigură, confuză, imensă, nelimitată a tuturor bucuriilor pe care mi le puteam închipui. Acum, aşteptarea se redusese, se restrînsese la un punct precis : casca albă care se apropia. Era însă, în aceeaşi măsură, o aşteptare care era suficientă ca să mă umple de bucurie. Suferinţele pe care le îndurasem făceau parte şi ele din această bucurie fără limite, chiar dacă, privind casca albă, ştiam că aşteptarea va fi tot o deziluzie. Mă gîndeam între timp la Licia. Probabil că adevărata plăcere este de a dori mai mult decît de a te bucura, adevărata plăcere este de a te simţi viu. Am crezut întotdeauna că bătrîneţea nu există, că există doar viaţa. Licia în acel moment, la Cazinou, suferea şi se bucura, trăia la rîndul ei, în felul ei. Îmi făcea milă, dar nu ezitam s-o fac să îndure acea tortură doar pentru a o dori mai mult pe Giovanna.

Cînd avea apa pînă la genunchi şi-a scos casca şi a venit spre mine. Contrar reacţiei la care mă aşteptam, cînd mi-a fost destul de aproape am observat că era serioasă, dar nu surprinsă şi nici furioasă pentru că rămăsesem s-o aştept. Pe pielea ei brună, netedă sclipeau picături de apă, stîrnindu-mi aproape lăcomia. Ca şi cum ar fi fost normal şi obişnuit, ca şi cum în toate serile cînd ieşea din apă eu aş fi fost acolo s-o aştept cu halatul de baie catifelat, s-a întors pentru ca să i-l pun pe umeri. Trupul îi era puternic şi muşchiulos ca al unui băiat. Am întrebat-o dacă e singură, dacă nu o aşteaptă cineva. „Nu, nu e nimeni. De ce, vă pare rău ?“ a răspuns scurt. „Şi ţie îţi pare rău că sînt aici ?“ am întrebat. „Dacă mi-ar fi părut rău, v-aş fi spus. Ce faceţi în seara asta ?“ „Ceea ce vrei.“ „Dar nu putem să fim văzuţi împreună. Mie nu mi-e foame.“ „Nici mie.“ „Fac un duş şi vin imediat. Aşteptaţi-mă pe terasă.“ „Dar acolo vor închide.“ „Închid la miezul nopţii. Acum e întotdeauna cineva.“

M-am întors la masa mea şi am comandat un alt aperitiv. După tonul serios şi hotărît cu care-mi vorbise, m-am gîndit din nou că avea un plan anume. Dar ce ?

S-a întors repede, s-a oprit o clipă la bar şi a venit cu un pahar de biter la masa mea ; dar nu s-a aşezat în faţa mea, ca de atîtea ori pe vremea cînd ieşeam împreună, cînd Licia era la Evian, ci s-a aşezat alături de mine, ca să ne putem vorbi fără să ridicăm vocea. Eram într-o penumbră luminată doar de lună, care strălucea puternic, şi de reflexul ei pe apă, la numai cîţiva metri de noi. Astfel, îndată ce a fost aproape de mine, am văzut că avea faţa plină de picături. „Nici măcar nu te-ai uscat bine“, i-am spus întinzîndu-i o batistă. „Mulţumesc“, mi-a răspuns ea, dar, în timp ce se ştergea, am înţeles că de fapt plînsese. „Giovanna, ce s-a întîmplat ? Înainte rîdeai cu toată lumea, erai atît de veselă !“ „Rîd ca să mai capăt curaj“, a spus ea şi a izbucnit într-un

plîns tăcut, ascunzîndu-și chipul în batistă. Și-a revenit încetul cu încetul, vorbind printre sughițuri care începeau să se domolească : „Nu știți nimic despre... despre viața mea. *Que je suis malheureuse !* Cît sînt de nefericită ! Nu v-am spus niciodată, la ce ar fi folosit ? Dar trebuie să știți că la Piè di Corte am o fetiță, pe Louise, o fetiță frumoasă de patru ani..."

A povestit o întîmplare care semăna cu multe altele de același fel și care mi se părea că o mai auzisem deja ; o poveste foarte credibilă, dar care suna fals, și care aducea, de fapt, o singură noutate încîntătoare : era spusă de Giovanna.

El, așadar, îi promisese că se va însura cu ea, dar într-o zi a dispărut fără urmă. S-au făcut niște cercetări, dar fără vreun rezultat. Unii spuneau că s-a înrolat în „Legiunea Străină", alții că a plecat *„avec les mercénaires, au Congo"* [1], iar alții că a emigrat în Canada... Un nenorocit, *„un vaurien, un salaud"* [2]. Între timp a murit și tatăl Giovannei. Ea mai avea un frate care lucra la Bastia ; își lăsase familia, deja numeroasă, în satul natal, avînd patru copii mici și nemaiputînd să se ocupe și de nepoțică. Nimeni nu-și poate imagina mizeria din Corsica. În casele din Piè' di Corte nu există apă curentă, nu există nici măcar peste tot lumină electrică, numai cei bogați au *chauffage central* [1], iar iernile sînt îngrozitoare. Astfel trebuise să se întrețină, să aibă grijă de fetiță și de mama ei bătrînă și bolnavă. Dar ea nu era născută pentru o viață ca asta. După moartea tatălui, trebuise să se resemneze ; a plecat la Marsilia să lucreze într-un hotel. Nu mai avea altă soluție. Să se mărite ? Da, probabil că ar fi fost de datoria ei. Avusese și unele propuneri, mai multe bineînțeles : *„Je ne suis ni laide ni antiphatique"* [2]. Dar dintre toți bărbații care se oferiseră numai doi-trei erau suportabili, acceptabili, iar cînd a sosit momentul, cînd s-a dezvăluit existența fetiței, cei doi-trei s-au retras. Acceptau fetița doar bărbații care nu-i plăceau, niște tipi imposibili. A trebuit să continue să lucreze. După aceea a fost legătura ei cu italianul, bucătarul din Savona, care a durat foarte puțin. Ea a rupt-o doar după cîteva luni. Și-a dat seama, de fapt, că e vorba de un individ imposibil. Pe de altă parte, recunoștea că în casa noastră se simțise bine, cîștiga mult mai puțin decît în hoteluri, dar și obosea mai puțin. În plus, eu o ajutasem. Îmi era profund recunoscătoare din cauza asta...

Mîna ei era pe masă, iar eu am acoperit-o cu a mea. Pentru prima oară nu m-a respins. I-am mîngîiat mîna tandru mult timp. M-a lăsat.

---

[1] Cu mercenarii, în Congo (fr.).
[2] Un terchea-berchea, un nemernic. (fr.).

[1] Încălzire centrală (fr.).
[2] Nu sînt nici urîtă, nici antipatică (fr.).

Gentilețea de care dădusem dovadă, spunea ea, bunătatea mea, bunătatea doamnei, întreaga ei viață la Bordighera era un vis, un paradis în comparație cu viața de ocnă de la Saint Tropez... Dar nu era de ajuns... Nici banii în plus pe care Licia îi restituia și pe care ea și-i punea regulat de-o parte nu mai erau suficienți... Pentru că viitorul era nesigur, mama ei din ce în ce mai bolnavă, iar fetița avea și ea nevoie de îngrijire și multe cheltuieli. Iar dacă mama ei va dispare într-o zi, așa cum, din păcate, era previzibil, cine va mai avea grijă de Louise ? Ar fi constrînsă să o ducă la un azil. Dar ea nu voia ca fiica ei să crească într-un azil, mi-a enumerat toate motivele. Dorea să fie o fată cuminte, onestă, cultivată. Vroia s-o aibă lîngă ea. Așa că... așa că...

În clipa aceea a început iar să plîngă și să-mi vorbească printre suspine. Se întîmplase ceva în ultima vreme. Cel din Savona o asalta din nou. Era, ca și înainte, foarte îndrăgostit, dispus și acum s-o ia de soție. Iar ea, din nefericire, nu vedea altă scăpare. Nu mai putea continua să stea la noi în condițiile acelea, cel puțin din respect față de Licia. Nu era frumos. Nu mai era decît o soluție. Doar dacă...

Nu știu dacă sînt îndrăgostit. În orice caz, chiar și atunci cînd sînt, nu-mi pierd luciditatea. Nu mi-am pierdut-o niciodată. Nici în seara aceea, pe terasă, sub clar de lună, în timp ce Giovanna povestea și plîngea. Eram înduioșat de lacrimile ei, de povestea aceea, dar îmi spuneam în același timp că probabil nu era

adevărată, sau că nu era adevărată în întregime. Continuam să cred că are în minte un plan. Atunci cînd a spus : „Doar dacă..." și apoi a tăcut, nu am fost surprins ; am întrebat-o imediat : „Doar dacă ce, Giovanna ?" „Doar dacă aș avea ceea ce se numește o bază, o siguranță pentru viitor, *quelque chose de solide,* pe care să contez." „Vrei să spui o asigurare legală ?" Aprobă din cap, scrutîndu-mă printre lacrimi. „Cum ar fi, de exemplu, o asigurare pe viața mea ?"

Îmi aduc perfect aminte de răspunsul ei : „Da, acest lucru ar fi cu adevărat *chic* din partea dumneavoastră, ar fi dovada că mă iubiți, așa cum spuneți. Atunci mi-aș arăta și eu recunoștința după cum doriți." Promptitudinea răspunsului ei mi-a demonstrat că nu greșisem suspectînd-o că avea un plan. Dar și eu am fost prompt. I-am explicat că la vîrsta mea, chiar dacă sînt sănătos, o asigurare este practic absurdă pentru că trebuia plătită anual o sumă enormă, pe care eu nu aveam posibilitatea s-o achit. „Îmi dau seama", spuse ea cu blîndețe. „Dar dacă veți începe să lucrați din nou, dacă veți face filmul acela pentru televiziune, poate... Și-n plus, firește, dacă ar exista asigurarea, i-aș spune doamnei că nu mai pot să-i împrumut nici măcar o liră. În acest caz, ea nu ar mai trebui să-mi dea banii aceia. Doamna ar fi astfel obligată să nu mai joace, sau să joace mult mai puțin. Nu ar fi mai bine așa pentru toți ?"

I-am spus că rămîne să mă mai gîndesc la asigurare, să mă interesez. Am mai prevenit-o că în seara aceea Licia, cînd am lăsat-o la Cazinou, cîştigase mai multe milioane. Dacă nu a pierdut din nou totul — lucru, din păcate, foarte probabil — va fi în stare să plătească, poate nu întregul împrumut, dar cu siguranţă măcar o parte, adică jumătatea care, conform înţelegerii noastre, îi revenea Giovannei. Voi găsi eu un mod de a-i spune, a doua zi. Dacă aşa se va întîmpla, ea nu trebuia să ezite să ceară restituirea unei părţi mai mari din datorie.

Uneori se întîmplă să şi cîştigi la ruletă. Eram deja în pat, bucuros că era acasă şi Giovanna, măcar din cînd în cînd, şi mă gîndeam serios la eventualitatea unei asigurări pe viaţă în favoarea ei ; nu excludeam, în reveria dinainte de a adormi, faptul că, dacă voi face asigurarea, într-o zi Giovanna va găsi modul de a mă omorî şi-mi spuneam că aş fi fericit să mor pentru ea... Atunci s-a întors Licia. Cîştigase trei milioane şi jumătate de lire. Era fericită.

Mi-am dat seama că, de la o vreme, avionul începuse să coboare. Vocea stewardesei anunţa la megafon că peste puţin timp vom ateriza la Nisa. Privind prin hublou, am văzut că atmosfera, ploioasă la Roma, aici era limpezită ; se vedeau sclipind puternic luminile de pe coastă.

— Giovanna şi-a primit banii, jumătatea care-i revenea, iar eu mi-am recuperat o bună parte din bani. Numai că, încetul cu încetul, totul a reînceput ca înainte. La sfîrşitul lui septembrie Licia a început din nou să-i ceară bani, Giovanna să-i împrumute, iar eu să-i dau. Fără să-i spun Liciei, ipotecasem deja jumătate din vilă. Giovanna îmi spunea că-l ţinea pe bucătar la respect şi insista pentru întocmirea asigurării. Între timp mă informasem de suma pe care ar fi trebuit s-o plătesc. Nu-ţi spun cifra ratelor. O sumă enormă. Enormă chiar dacă voi juca rolul lui Pipelet. O sumă uriaşă pe care am hotărît să încep s-o plătesc, chiar şi cu riscul, pe care-l cunosc foarte bine, de a pierde prima rată dacă nu mai reuşesc s-o achit şi pe a doua.

— Şi faci toate astea pentru că eşti sigur că ea, după ce vei plăti prima rată, îşi va ţine promisiunea, îţi va demonstra recunoştinţă ? am întrebat eu. Aşa-i ?

— Da, bineînţeles. Ştii ce mi-a spus zilele trecute, după ce mi-ai telefonat să vin la Roma pentru probe ? Licia era în camera ei şi se îmbrăca să mă conducă la gară. Giovanna şi cu mine eram jos, în bucătărie ; trecusem pe la ea să-mi iau rămas bun, aveam doar cîteva clipe. Mi-a spus... m-a sărutat, ea a fost prima, m-a sărutat pe gură şi după aceea, mîngîindu-mă şi vorbindu-mi pentru prima dată cu „tu“ ; mi-a spus : „Peste douăzeci de ani, cînd vei muri, voi veni să-ţi aduc flori la mormînt, la Lupi.“ Nu exista altceva care să-mi facă o mai mare plăcere. Dintr-o dată am dorit-o ca şi cum aş fi avut acei douăzeci de ani în mi-

nus. Excitarea aceea m-a făcut să aud cu o întîrziere de o clipă ușa pe care o deschidea Licia la etaj ; eram cu urechea la zgomotul acela și la pașii ei, fiind în gardă din momentul în care intrasem în bucătărie. Am ieșit. Cînd am ajuns în holul de la intrare, Licia cobora deja. Din păcate, nu sînt sigur dacă nu a avut timp să bănuiască sau chiar să mă vadă că vin din bucătărie, iar nu din sufragerie. Mai ales că, ghinion, lumina din sufragerie era stinsă.

Doar după aceea m-am întrebat cum de știe Giovanna de mormîntul familiei mele, cunoscînd pînă și numele, *I Lupi*, cimitirului din Livorno. Nu-mi aminteam cu siguranță cînd, dar probabil că-i pomenisem ceva Liciei despre acest lucru, sau poate că tocmai Licia i-a spus... În pofida situației, sînt prietene. Afacerea cu datoria într-un fel le-a unit.

Dar nenorocirea-i alta. Ieri seara, imediat ce Manuel mi-a spus la telefon că Licia este la Trieste, plecînd cu mașina de la Bordighera chiar în aceeași noapte, și că Giovanna a dispărut, am fost cuprins de o mare spaimă. În timp ce o îmbrățișam pe Licia în gara de la Ventimiglia, am simțit-o rece, rigidă și m-am gîndit că mă bănuia, probabil, de cînd coborîse scările. Asta-i teama mea acum : că la puțin timp după plecarea mea la Roma a avut loc o explicație între Licia și Giovanna. Probabil că Giovanna i-a spus Liciei că banii pe care i-i împrumuta îi avea de la mine. Dar ce s-a întîmplat cu Giovanna ? Și, mai ales, ce a făcut după aceea ? De ce carabinierii vor să-mi pună întrebări ?

— Ascultă, Enzo, există un lucru despre care trebuie să te informez. Ceva ce eu știu din pură întîmplare, iar tu, foarte probabil, nu-l cunoști. E în legătură cu Giovanna.

Mi-am dat seama că mă urmărea îngrozit. Am atenuat, deci, vestea. Cînd am fost la Bordighera, i-am spus, am văzut-o pentru o clipă pe scări pe Giovanna și am recunoscut-o pentru că o întîlnisem cu o seară în urmă, cu puține ore în urmă, la Cazinoul din Cannes. Era acolo împreună cu Nicky Argenta.

— În concluzie, să știi că nu este fata semi-serioasă, semi-ingenuă, semi-victimă pe care o crezi. Fii foarte atent.

— Cu Nicky Argenta ? Ești sigur că era chiar ea ?

— Sigur, așa cum... așa cum sînt convins că noi sîntem noi, că am auzit cu puțin în urmă anunțul că aterizăm curînd la Nisa și că acolo, jos, ceea ce vezi prin hublou sînt luminile aeroportului.

— Acest lucru schimbă totul. Argenta nu a mai fost pe la noi din iarna trecută. L-am văzut uneori în treacăt la Cazinoul din San Remo. Dar nu ne-a mai vizitat ca de obicei, venea la masă destul de regulat. Acum îmi explic multe lucruri. De ce nu mi-ai spus înainte ?

M-am scuzat. El trebuia să dea proba, iar eu nu știam nimic despre legătura lui absurdă

cu Giovanna. Nici măcar nu-mi puteam imagina. Nu vroisem să-i creez preocupări inutile.

Apăruseră broboane mari de sudoare pe chelia lui, se ştergea cu batista, mecanic. Era tulburat. M-am gîndit că era poate începutul salvării lui.

Am coborît din avion. Aerul era rece şi uscat. Vîntul mistral sufla puternic, împrăştiind norii şi svîntînd pămîntul. Stelele străluceau. Constelaţia Orion se ridicase deja sus deasupra orizontului. Am intrat în aeroport. Am trecut prin vamă pentru control. În timp ce aşteptam bagajele, Enzo s-a apropiat şi m-a luat de braţ, brusc, ca pentru a-mi cere ajutorul :

— Ai văzut cine mă mai aşteaptă împreună cu Manuel Gismondi ?

Surprins, am întrebat :

— Nu-l cunosc pe Manuel Gismondi.

— Dar pe celălalt da, a spus Enzo, tremurînd.

M-am întors. Dincolo de barieră, alături de un domn mic, slab, palid, bătrîn, îmbrăcat într-un costum de culoare închisă, l-am văzut pe Nicky Argenta. Stătea imobil, serios, încordat, avînd o expresie care nu-i era obişnuită şi privind spre noi. L-am salutat. Mi-a răspuns fără să zîmbească, doar dînd scurt din cap ; avea părul pieptănat lins, pestriţ ca solzii unui bătrîn *maquereau* [1].

---

[1] În sensul de proxenet (fr.).

V

DE CE NE AŞTEPTA Argenta la aeroport a fost uşor de explicat la aflarea unei veşti pe care nu o cunoşteam. Am fi putut-o citi chiar şi-n avion, din ziarele de după-amiază. Furtuna care se năpustise de-a lungul întregii Riviere Ponente a început să se domolească abia în noaptea precedentă ; în zori, în prăpastia Capo Nero fusese găsit, printre stînci, un Fiat-500, iar înăuntru cadavrul Giovannei Sivieri, de cetăţenie franceză. Argenta telefonase la familia Melchiorri şi după aceea lui Manuel Gismondi. Gismondi îi spusese că Licia era la Trieste şi Enzo la Roma, dar că el va sosi la Nisa cu avionul din seara aceea.

Carabinierii îl aşteptau pe Melchiorri pentru recunoaşterea cadavrului care pînă atunci fusese identificat numai după documentele găsite în geantă, deteriorate de apa mării. Accidentul era oarecum neobişnuit, dar justificat de uraganul care se dezlănţuise tocmai între orele cînd s-a constatat fără nici un dubiu, în urma expertizei medicale, moartea prin înec a bietei fete. Vizibilitatea era slabă din cauza ploii violente, frînele erau probabil defecte, astfel încît maşina, după ce a trecut de curbă, a ieşit din drum într-un loc unde se desfăşurau lucrări de reparaţii şi unde grilajul de pe margine fusese aproape cu siguranţă smuls de uragan. Exact în acel loc lucrările de reparaţie fuseseră abia începute, iar vegetaţia rîpei

abrupte era, din păcate, rară, astfel încît nimic nu a putut opri căderea mașinii. Fuseseră găsite urmele exacte ale trecerii mașinii : tufe strivite, crengi rupte, pămînt și pietriș luate de la locul lor și tîrîte spre stînci. Mașina fiind ușoară, s-a lovit de mai multe ori de stînci și a căzut în mare la o oarecare distanță de mal, la o adîncime destul de mare ; a rămas acolo fără să fie văzută de nimeni timp de trei zile, pînă cînd s-a mai liniștit furtuna. În dimineața aceea a zărit-o un marinar la răsăritul soarelui și a anunțat poliția.

Toată povestea era comentată deja în ziare ; Manuel Gismondi nu știa nimic mai mult și ni le adusese. Am citit în grabă, sub adăpostul peronului de la aeroport, deschizînd cu greu paginile din cauza vîntului, în timp ce Gismondi și Argenta au plecat să-și aducă mașinile. Enzo mi-a șoptit atunci :

— Oare Licia o fi citit ziarele ?

— Știi adresa surorii ei de la Trieste ? Telegrafiază-i și spune-i să-ți dea telefon mîine dimineață.

— Poate e mai bine să nu telegrafiez.

— De ce nu ?

Au sosit Gismondi și Argenta, iar Enzo nu mi-a mai răspuns la întrebare. S-a urcat în mașina lui Gismondi, iar eu în cea a lui Argenta.

— Tu știai că o cunosc, mi-a spus Argenta după un moment de tăcere.

Tonul lui însă suna în mod ciudat fals, ca în filme, cînd trebuia să fie dublat. Ar fi trebuit să fie un glas îndurerat, în schimb era furios.

— Ei doi, Enzo și Licia, nu știau că o cunosc. Am întîlnit-o întîmplător într-o zi cînd m-am dus să-i văd și ei nu erau acasă. A devenit prietena mea. Țineam mult la ea. Poate că... imediat cum aș fi obținut blestematul acela de divorț, care nu se mai hotărăște odată, poate că m-aș fi căsătorit cu ea. Te uimește faptul că mă gîndeam să mă căsătoresc cu o servitoare ? Să știi că era o fată minunată, *by Jesus* [1], cultă, educată, fină. În plus, am început și eu să îmbătrînesc. Aveam nevoie exact de o femeie ca ea. Te uimește că o lăsam să lucreze ? Dar eu nu mai fac nici un film de atîția ani, știi foarte bine. Am rămas tot un domn, *of course*, dar să nu crezi că o duc bine. Iar ea nu vroia să stea cu mine fără fetița ei. Avea o fetiță în satul ei din Corsica, iar eu, *to tell you the truth*, cinstit îți spun, nu mă simțeam în stare... Poate că, pînă la urmă aș fi acceptat. Am greșit, am această remușcare, altfel poate aș fi salvat-o. La familia Melchiorri o ducea bine, nu muncea prea mult. Dar ar fi trebuit să se termine și cu treaba asta. În schimb, uite ce-ți rezervă viața. Lor nu le-a spus niciodată nimic și înțelegi de ce. Ar fi fost jenant pentru toți. Acum, la aeroport, am discutat deschis cu avocatul. Enzo știe și el acum. O vedeam mereu, tot timpul ; adică mă întîlneam cu ea în fiecare zi cînd mă aflam pe aici. Acum eram în

[1] Jur pe Cristos (engl.).

Elveţia, la nişte prieteni. Dacă m-aş fi întors cu două zile înainte, nu s-ar fi întîmplat nimic, îţi jur. Unii spun că de vină e destinul!

— De ce? am întrebat. Nenorocirea se putea întîmpla și cînd tu erai aici.

— Nu, dragul meu, a răspuns el tot cu furie, aproape sarcastic. Înainte de toate, cînd eu eram aici umbla cu mașina mea. Eu conduceam. Și-n plus... mai sînt atîtea lucruri. Eu știam totul despre ea, înțelegi? Tot. Nu, *you can take my word for that. Nothing would have happened.* Nimic nu s-ar fi întîmplat, îți dau cuvîntul meu. Dumnezeule, ți-o jur! Dar nu se va termina totul așa!

I-am spus că nu înțeleg ce vrea să spună. Fata era moartă. Nu mai era nimic de făcut.

— Tu nu înțelegi pentru că nu știi. Tu nu știi nimic. Iar tot ce mai este de făcut mă privește doar pe mine. Pe mine și pe încă cineva.

Nu știam, dar îmi imaginam. Iar ceea ce-mi imaginam mi se părea prea monstruos și înfricoșător pentru ca să mă opresc atunci cu gîndul, mai ales în acel moment. Nu mă simțeam în stare și nici nu aveam curajul să cercetez și să încerc să descopăr ce avea în gînd Argenta. Cunoscîndu-l însă bine, eram sigur de un lucru: dacă el vorbise așa cu mine, o făcuse în mod deliberat; cuvintele acelea nu-i scăpaseră, le gîndise și calculase pe fiecare în parte.

Carabinierii ne așteptau. Apoi s-au dus la morgă cu Enzo și Gismondi. Argenta și cu mine i-am urmat, dar i-am așteptat afară.

Cînd Enzo a ieșit, mi s-a părut chiar prea calm. Nu spunea nimic. Manuel Gismondi mi-a șoptit:

— Poate fi recunoscută, dar este total desfigurată. Cred că a suferit cumplit încercînd să iasă din mașină în timp ce se prăbușea în prăpastie.

Manuel Gismondi i-a propus lui Enzo să meargă la el, la San Remo. Dar Enzo i-a răspuns că e distrus de oboseală și că, pentru ca să se odihnească, îi va fi mai bine în patul lui.

Am revăzut vilișoara din strada San Bernardo. Mi-am amintit de impresia stranie pe care mi-o făcuse data trecută chiar de la început, de starea tulburătoare în care plecasem după ce-mi permisesem, printr-o imprudență bizară, s-o spionez pe Giovanna de la *bow-window*. Trebuia aproape să fac un efort pentru ca să mă conving că trăisem cu adevărat acea clipă, mi se părea amintirea unui vis, o halucinaţie. Dar Giovanna îmi și vorbise, glumise cu mine, mă invitase chiar să intru iar în casă. Acum ea dispăruse în mod tragic. Acum știam ce se petrecuse în spatele plantelor prăfuite și părăsite, în spatele jaluzelelor decolorate și zidurilor cu zugrăveala cojită. Cu toate acestea neliniștea mea persista. Era pe undeva un mister, ceva ce-mi trezea îngrijorarea.

Enzo a deschis poarta. Cu toate că el n-a vrut să ne lase, noi trei l-am condus pînă la ușă. În obscuritatea grădinii, reflexele îndepărtate ale luminilor străzii, delicateţea și fantezia de-

corului floral dădeau vilei un aspect macabru, scenografic.

Mi-am luat rămas bun de la Enzo, îmbrățișîndu-l. El m-a strîns în brațe cu putere, așa cum făcuse și la vamă, ca și cum mi-ar fi cerut să-i vin în ajutor.

— Curaj, i-am spus, te sun mai tîrziu, de îndată ce ajung la Nisa. Ne vom revedea curînd, la lucru. Proba a mers bine, să nu-ți fie teamă.

Cînd l-am lăsat pe Melchiorri era trecut de ora unu. I-am explicat lui Manuel Gismondi și lui Argenta că a doua zi dimineață trebuie să iau avionul pentru Paris și că, prin urmare, mă duc să dorm la Nisa.

— Te-aș conduce eu, mi-a zis Argenta, dar, din păcate, am o întîlnire cu cineva la San Remo și sînt deja în întîrziere.

I-am mulțumit. Pentru mine era de-ajuns să prind un taxi.

— Îl vom găsi în fața gării din Ventimiglia.

Manuel Gismondi s-a oferit să mă ducă el pînă acolo.

Drumul era scurt. Am rămas tăcuți pînă la ieșirea din Bordighera. După aceea Manuel Gismondi a început să-mi vorbească despre îngrijorarea lui în privința lui Enzo. Din fericire, Enzo nu suferise șocul de care-i era frică.

— Cu toate acestea, adăugă, nu știu dacă am făcut bine. Ar fi trebuit, poate, să insist mai mult să vină să doarmă la mine acasă. Ținea cu siguranță mult la biata fată. Niciodată nu mi-a povestit nimic. Dar noi ne vedem atît de des încît am intuit totul.

— Enzo este acum neliniștit și din cauza Liciei, am spus. Nu reușește să-și explice de ce a plecat atît de brusc la Trieste.

— Nici eu nu-mi pot explica. Mi-a telefonat ieri seară... A, știați ?

— Eram acolo cînd i-ați telefonat lui Enzo, la Roma. El spune că Licia nu și-a văzut sora de ani de zile și că nu erau în relații prea bune.

— Acesta-i lucrul cel mai ciudat. Eu sînt bun prieten și cu Licia. La telefon nu mi-a spus nimic, nu mi-a dat de înțeles nimic. Era foarte agitată. Nu i-am spus lui Enzo, vă spun dumneavoastră.

— Dar Enzo își imaginează, aș putea spune că știe, că doar ceva deosebit putea s-o facă să se hotărască să plece la Trieste.

— Cine poate ști ? Greșim mereu judecînd femeile în funcție de propria noastră psihologie. Poate că ar fi dorit să meargă cu Enzo la Roma... Știu că Enzo îi propusese să vină cu el, dar probabil că ar fi trebuit s-o constrîngă. O știți pe Licia, așa e ea. Întristată că a rămas singură, a luat hotărîrea aceasta neașteptată și neobișnuită. Totul poate fi explicat foarte bine chiar și așa.

— Din fericire, am zis eu și probabil că am spus chiar prea mult.

Din prima clipă cînd am rămas singur cu Manuel Gismondi, ar fi trebuit să-l întreb dacă avusese și el tentația, ca și mine, să facă o legătură între cele două evenimente neaștep-

tate, care s-au petrecut în acelaşi timp, sau aproape în acelaşi timp. Nenorocirea cu Giovanna a avut loc puţin înainte sau puţin după plecarea Liciei, în aceeaşi seară, pe la aceleaşi ore. Plecarea ? Nu se gîndea oare Manuel Gismondi, ca şi mine, la un alt cuvînt ?

Nu i-am spus nimic, dar cu siguranţă Manuel Gismondi îmi citise gîndurile aşa cum i le citisem şi eu pe ale lui.

Un taxi singuratic era oprit în faţa gării în piaţa goală. În timp ce şoferul dădea jos şi încărca bagajul meu, Manuel Gismondi a coborît din maşină pentru a-şi lua rămas bun. Îmi amintesc şi acum chipul lui slab, blînd şi palid. Barba nerasă de dimineaţă, albă şi deasă, îi apăruse pe obraji. Ochii lui palizi, tragici în lumina albăstrie a unui felinar, mă priveau intens în timp ce îmi strîngea mîna ceva mai îndelungat decît ar fi fost normal. Erau nişte ochi (sînt sigur de acest lucru, cu toate că-l cunoscusem doar cu puţine ore înainte) sclipitori, ce-i însoţeau mereu zîmbetul de pe buze, liniştiţi, care emanau blîndeţe pînă şi-n situaţia aceea. Ei îmi spuneau, mai clar decît orice discurs : „Să lăsăm lucrurile aşa cum sînt, ce părere aveţi ?“

Privirii aceleia zîmbitoare, neliniştite, dar în acelaşi timp persuasive, i-am răspuns :

— Fiţi liniştit, domnule avocat.

— Voi fi aproape de Enzo zilele astea, iar după aceea să sperăm că se va duce repede la Roma pentru filmări. Există cu adevărat această posibilitate ?

L-am asigurat că realizarea filmului serial era aproape hotărîtă, dar filmul nu avea să fie turnat la Roma. Enzo va trebui să vină la Paris.

— Atunci va fi şi mai bine, îmi spuse Manuel Gismondi.

Eram obosit şi-mi era foame. M-am oprit la Monte Carlo să mănînc ceva la „Café de Paris“. M-am gîndit imediat că puteam dormi şi acolo. Hotelul era chiar în faţă. Am luat o cameră şi mi-am lăsat bagajul. Voi prinde un taxi a doua zi dimineaţa care să mă ducă la aeroport. Practic era acelaşi lucru.

După ce mi-m potolit foamea, am traversat piaţa şi am intrat automat în Cazinou. În anumite momente din viaţă nimic nu se compară cu acest magic mijloc de relaxare, doar poate o biserică pentru cei credincioşi.

Am intrat în partea *Privé*[1] a clădirii. Dacă toate Cazinourile ar fi echivalate cu nişte biserici, temple, catedrale ale jucătorilor, cel din Monte Carlo este atunci Basilica din Assisi, iar sectorul *privé* este capela interioară unde se află mormîntul sfîntului Francisc, „cel mai frumos locaş de rugăciune din toată lumea“. Comparaţia nu trebuie să pară nereverenţioasă. După Pascal, credincioşii sînt nişte jucători sublimi.

Cazinoul din Monte Carlo pare făcut întocmai pentru a te elibera de griji, pentru a înă-

[1] Rezervată (fr.).

bușí gîndurile apăsătoare, pentru a învălui cu liniște inima omului. În comparație cu alte Cazinouri, acesta este construit cu o fantezie meticuloasă și genială în forme perfecte ale celui mai frumos stil din epoca de triumf a spiritului burghez, care a eliminat colțurile, unghiurile, extremitățile ascuțite, liniile drepte, compozițiile și combinațiile octogonale ; aici totul este în linie curbă, îndoită, rotundă, circulară, ovală, elipsoidală, într-un cuvînt fascinant, învăluitor, fluid, liniștit. Covoarele, pereții, ornamentele, lumina, totul se îmbină într-o armonie de culori acordate, gradate, estompate și vibrante de la maro la vișiniu și auriu. Culorile și liniile izolîndu-te astfel de restul lumii, învăluindu-te ca într-o cochilie, lăsa liberă și stăpînă dorința de a juca. Senzația aceea atît de plăcută și în esență atît de adevărată devine în același timp un simbol al destinului nostru.

Am intrat în salonul *privé*, dar chiar în clipa în care mă așezam la prima ruletă, mîngîind jetoanele pe care aveam să le așez pe numărul șaptesprezece, mi-am adus aminte de Licia și apoi de promisiunea făcută lui Enzo și pe care o uitasem complet ! Am lăsat biluța să alerge, cu zornăitul ei ademenitor, pe coroana netedă a discului armonios. Am căutat un *chasseur* care m-a condus la telefoane. Îndepărtîndu-mă, am auzit căderea biluței, iar înainte de a mă închide în cabina căptușită cu pluș roșu, ca înăuntrul unui relicvar, am mai avut timp să aud inevitabilul anunț :

— *Dix-sept, noir, impair, manque* [1].

Am sunat la Bordighera. Numai după tonul vocii, am înțeles imediat că Enzo era foarte agitat. Ezita, tușea. La întrebarea mea dacă e deja în pat, mi-a răspuns mulțumind confuz. Atunci o idee mi-a trecut prin minte ca un fulger :

— Răspunde-mi doar cu da sau nu. Ești singur ?

— Nu.

— Spune-mi cu cine ești. Îți zic eu. Manuel Gismondi ?

— Nu.

— Argenta ?

— Da.

— Ești supărat ?

— Mai rău.

— Orice a venit să-ți povestească, încearcă acum să-l faci să plece. Spune-i că nu te simți bine și că vrei să te odihnești. Eu nu sînt la Nisa. Sînt mai aproape. Mă aflu la Monte Carlo, la Hotel de Paris, camera 315. Aștept oricum, oricînd telefonul tău.

Fără să ezit, fără să am remușcări, am renunțat la ruletă și am fugit la hotel. M-am dezbrăcat și m-am băgat în pat, dar, cum era și normal, nu puteam să adorm. De ce se întorsese Argenta la Melchiorri ? Mă ținea treaz mai ales teama că Giovanna i-a spus despre afacerea secretă la care Enzo o instigase de mai multe luni, în sensul că Licia era, sau mai mult

[1] Șaptesprezece, negru, impar, lipsă (fr.).

se credea, datoare la ea. Chiar și ideea asigurării, din prima clipă cînd Enzo îmi vorbise de ea, mi s-a părut că vine de la Argenta.

Enzo mi-a telefonat după mai mult de o oră. Se afla deja la Mentone, în taxi și venea la mine.

— Mi s-a părut insuportabil să rămîn în casa aceea în noaptea asta, mi-a spus, intrînd în camera mea. Iartă-mă, probabil că ți-e somn.

A luat loc și a băut un pahar de apă minerală. Argenta știa tot. Venise la el ca să-l avertizeze.

— Să te avertizeze de ce ?

— Să mă avertizeze că știe totul.

— Dar despre ce știe el ?

— Tot... De exemplu știe că Giovanna avea o fetiță în Corsica și o mamă bătrînă și bolnavă. Spune că este datoria mea acum să le ajut imediat. Trebuie să le trimit imediat bani, mulți bani. El știe adresa. Se va ocupa să-i trimită.

— Si tu-l crezi ?

— Eu nu am crezut nici măcar atunci cînd mi-a spus ea. Argenta era uneori violent, furios, aproape că mă amenința. Alteori părea prietenos... Spunea că le-ar ajuta el pe fetiță și pe mamă, că nu mi s-ar fi adresat niciodată mie, dar că din păcate acum se află într-un moment dificil și că nu le poate sprijini deloc. Eu trebuie să am deci grijă de ele.

— I-ai dat ceva bani ?

— Am încercat să nu-i dau. Am inventat niște scuze. I-am spus că nu am încheiat încă

afacerea cu ipoteca. Mi-a rîs în nas : „Din ce știu eu, în schimb, rezultă exact contrariul." Am continuat să neg. Apoi am făcut o greșeală. Nu mai știam cum să scap. Pentru ca să cîștig timp, i-am spus că înainte de toate trebuie să mă duc la Trieste, la Licia, să-mi semneze niște hîrtii. „De ce a plecat Licia la Trieste ?", m-a întrebat brusc. I-am răspuns că era un lucru pe care-l stabiliserăm împreună, ca în timp ce eu sînt la Roma pentru probe, ea să se ducă la Trieste, la sora ei. Atunci știi ce a insinuat ? „Tu-mi povestești acum niște gogoși, bătrîne. Liciei nici nu-i trecea prin minte să se ducă la Trieste. Cu sora ei nu mai vorbea aproape deloc; eu nu știam nimic de existența ei... Vrei să-ți spun eu de ce a plecat Licia la Trieste ? Să știi că nu sînt un tîmpit. Licia a fugit." L-am întrebat de ce ar fi trebuit Licia să fugă, iar atunci el a spus, rîzînd ca mai înainte : „Acest lucru cred că-l știi tu mai bine ca mine." I-am zis că nu înțeleg și el a răspuns, rîzînd tot timpul : „Pentru că Licia îi datora milioane de lire Giovannei..." Am avut, totuși, puterea să mă prefac uluit. „Hai, bătrîne cabotin, milioanele pe care tu i le dădeai cîte puțin pentru ca să i le împrumute. Neagă dacă ai curajul !"

— Și tu ai negat ?

— Am negat. El a aruncat atunci pe jos paharul de whisky și a strigat : „Ba e adevărat ! E adevărat ! Iar eu am știut de la început. De un an ține povestea asta ! Vrei să înțelegi odată că Giovanna îmi povestea întotdeauna

totul ? Ești un porc. Am fost deja la poliție și m-au chestionat. Am spus că eram logodnicul ei, le-am dat adresa mamei din Corsica pentru ca să o anunțe ei. Ori scoți banii aceia nenorociți, așa cum este de datoria ta, acesta fiind și un gest de omenie... ori spun totul, ascultă bine ce-ți zic, mă duc la poliție și vorbesc !" „Vorbești ? Ce o să spui ?" „Voi spune ce știu, tot ce știu. Ce-mi pasă mie ? Ancheta de-abia s-a deschis. Cadavrul este încă acolo. Și mașina este tot acolo, sechestrată. Eu nu spun că există dovezi. Nu sînt medic legist. Dar medicii legiști și specialiștii, odată avizați, vor căuta să vadă dacă există probe !" „Ce fel de probe ? Tot nu înțeleg !" „Eu nu voi spune nimic, nu voi acuza pe nimeni, voi mărturisi doar ce știu. Cunosc ceea ce se întîmpla înainte, știu care era situația între Licia și ea. Nu știu ce s-a întîmplat în noaptea aceea. Despre noaptea aceea știu doar că, la o anumită oră, Licia a plecat la Trieste. Voi spune și lucrul acesta." „Dar ești nebun ? Ce înseamnă toate astea ? Ce probă ar fi ?" „O să vezi tu ce înseamnă. Ei vor vedea dacă există unele probe. Îmi doresc din toată inima, pentru că eu nu am vrut niciodată răul nimănui. Dar tu vei scoate banii ăia, ai să vezi că-i vei scoate !"

— Și tu atunci ce-ai făcut ?

— I-am dat un cec de jumătate de milion. A spus că se va întoarce mîine seară : „Să nu crezi că scapi doar cu atît, că totul se va sfîrși doar cu cecul ăsta mizerabil !" Astea au fost ultimele lui cuvinte.

Cunoscîndu-l bine pe Argenta, înțelegînd acum mai limpede sensul amenințării lui din discuția pe care o avusesem în mașină de la Nisa la Bordighera, eram îngrozit.

Gîndind aproape cu voce tare, l-am întrebat dacă îl crede în stare pe Argenta să spună tot. De fapt, ce ar mai fi intrat în buzunarul lui, dacă Enzo nu-i dădea banii ? S-ar fi băgat și el, la rîndul lui, în încurcătură și gata.

— Asta mi-am spus și eu. Continuu să mi-o spun tot timpul. Dacă se duce la poliție și vorbește o face din pură răutate.

Revedeam în minte figura frivolă și dură a lui Argenta. Mă întrebam : există oare atîta răutate ? Era ca și cum m-aș fi întrebat dacă exista nebunia. Oh, da, există nebunie, există și răutate. Puteam fi oare siguri că Argenta — deja ratat, plin de datorii, în pragul bătrîneții, obosit să tot caute, pentru a trăi, expediente pe care le găsea din ce în ce mai greu, disperat că va trebui să renunțe în scurt timp la o viață ușoară și de lux, care pentru el era ceva vital, era singurul aer pe care-l putea respira — nu s-ar fi dat înapoi de la satisfacția de a vedea suferind o altă persoană, chiar dacă nu obține nimic și chiar dacă va avea probleme și sîcîieli la interogatoriile poliției ? Îl atrăgea plăcerea viscerală a unei vendete. Își dădea seama că șantajul ar avea posibilități de reușită numai în măsura în care Melchiorri nu ar rezista, iar el era hotărît în sinea lui să ducă la capăt această vendetă, chiar și inutilă. Mă

îndoiam de sinceritatea afirmației lui Argenta că o cunoscuse pe Giovanna întîmplător, cînd trecuse să-i vadă pe Melchiorri într-o zi cînd ei nu erau acasă. Înclinam spre ipoteza unei uneltiri mizerabile, cu implicația complicității într-un delict de extorcare a unui om lipsit de apărare sau în instigarea la comiterea acestui delict. Chiar dacă existența fetiței din Corsica era o minciună, biata Giovanna probabil că-l iubea pe Argenta, era fascinată de el și spera că, dacă duce la bun sfîrșit acțiunea pe care i-o sugerase, el o va lua de soție. Pe scurt, cunoscînd cele petrecute înainte între Enzo și Gabriella și, în general, slăbiciunea lui pentru femeile de serviciu, Argenta fusese probabil el acela care a manipulat-o pe Giovanna de la bun început. A învățat-o să se prezinte la „doamna Melchiorri", așa cum s-a și prezentat, spunîndu-i povestea cu coaforul, apoi a dirijat-o, dîndu-i sfaturi asidue la fiecare pas. Lucrurile se terminaseră tragic și neașteptat. Șantajul lui Argenta fusese tot timpul nesigur.

Numai Licia ar fi putut rezolva totul. Nu credeam că Licia este vinovată. Dar cum să exclud acest lucru ? Cînd îmi făcuse mărturisiri, o asemuise pe Giovanna cu o ființă respingătoare, o insectă grețoasă pe care ea ar fi dorit s-o strivească. Îmi aminteam de firea ei tandră, dar în același timp și violentă, de originea ei slavă, de povestea cu atacul tîlharilor, pe care o socotisem o glumă. Acum puteam oare să exclud că în noaptea plecării lui Enzo, imediat după ce bănuiala pusese stăpînire pe

ea cînd se afla pe scară, Licia, odată întoarsă de la gară acasă, a ieșit din nou cu Giovanna în mașina fetei ? Probabil că s-a îndreptat spre San Remo, la Cazinou... probabil că pe drum a avut loc o discuție la care Enzo și cu mine, chiar dacă nu ne-o spuneam, nu puteam să nu ne gîndim. Licia, mai bătrînă, dar fizic mult mai puternică, o lovise, o amețise, iar apoi împinsese mașina în prăpastie.

Sînt de acord că totul era aproape neverosimil. Chiar dacă pe șoseaua Aurelia este un trafic foarte intens, trebuie să ne amintim că tocmai atunci se dezlănțuise uraganul. Este aproape neverosimil, dar nu absurd. Nu era absurd nici faptul că Licia s-ar fi putut întoarce pe jos, prin ploaie, atîția kilometri ca să ajungă acasă, s-ar fi schimbat și ar fi luat propria ei mașină, fără a mai pune la socoteală că între San Remo și Bordighera autobuzele circulă pînă noaptea tîrziu. Era posibil să se fi întîmplat și ceea ce Enzo a presupus la un moment dat : Giovanna fusese constrînsă — sau o făcuse numai din ură, din răutate — să-i spună Liciei că banii erau de la el, iar Licia nu o crezuse. Sau tocmai pentru că a crezut-o...

Dar Licia i-ar fi spus oare lui Enzo adevărul, chiar și sub amenințarea unei anchete judiciare ? Iar în cazul în care ar fi nevinovată, așa cum noi doi speram, avea oare dovezile necesare să demonstreze acest lucru, avea un alibi pentru noaptea aceea care să poată fi controlat de poliție ?

Totul se putea rezolva numai dacă Melchiorri s-ar duce la Trieste și ar avea curajul s-o înfrunte pe Licia. Între timp Argenta putea fi calmat cu un alt cec, pe care precis că nu va întîrzia să-l ceară.

Așa l-am sfătuit pe Enzo, comunicîndu-i gîndurile mele. Bineînțeles că el a fost de acord. Ce-i mai rămînea de făcut ?

A sunat telefonista să mă trezească. La ora nouă pleca avionul pentru Paris. I-am spus lui Enzo să se întindă în pat și să se odihnească măcar cîteva ceasuri. Voi anunța eu recepția hotelului. Am făcut un duș, m-am schimbat. Se crăpa de ziuă.

Camera mea dădea spre port. Apa mării era violetă ; felinarele erau albe ca și reflexele lor întrerupte ici-colo de profilul imobil al iahturilor și bărcilor cu motor ; pe cerul roșiatic se desenau în negru rîpele de la Roquebrune, dinspre Liguria. Vîntul mai slăbise din intensitate. În sfîrșit, timpul părea că se îndreaptă. Totul era calm și liniștit. Mă gîndeam la micimea, la mizeria și, în același timp, la monstruozitatea întîmplării care ne măcina. Înțelepciunea ar fi trebuit să ne îndemne să nu ne lăsăm niciodată tîrîți de pasiuni, să nu cedăm tentațiilor nebunești, ci să raționăm întotdeauna. Dar există oare cu adevărat oameni care reușesc să fie așa tot timpul ? Privind astfel apa liniștită din port, palatele înalte și tăcute ale acestui loc ce părea inaccesibil suferinței, așa cum se spunea în vremuri demult

trecute că era inaccesibil piraților, îmi spuneam că și aici, ca peste tot în lume, există sfîșiere, durere, moarte. Somnul poate fi doar o pauză, dar nici el nu e sigur întotdeauna.

— Nu știu dacă voi avea curajul să-i spun totul Liciei, murmură Enzo. Nu cred că ea ar fi putut face ceea ce noi teoretic, pentru o clipă, am bănuit. Dar dacă a făcut-o, vina este numai a mea.

— Din cauza asta trebuie să-i spui totul. Gîndește-te că Licia te iubește.

— Nu, acum nu mă mai iubește. Gîndește-te și tu. Nu mă mai poate iubi dacă a aflat totul. Iar dacă ar afla de la mine adevărul, din clipa aceea ar înceta să mă mai iubească. Iată de ce poate că-i mai bine, cel puțin acum, să nu mă duc la Trieste.

— Ai dreptate.

— Vrei să-ți mai spun ceva ? Sînt uluit de mine însumi. Gîndul că totul este iremediabil pierdut pentru totdeauna este cumplit. Dar ceea ce mă doare este ce simte acum Licia și ce va simți cine știe cît timp. Nu simt nici o durere din cauza morții Giovannei. Mi se pare o eliberare. În schimb nu aș putea suporta să fie acuzată Licia. Aș prefera să mor. Trebuie s-o protejez cu orice preț. Voi face tot ce vrea Argenta. Acum mă gîndesc doar la Licia. Aș dori s-o am în brațele mele, s-o consolez. Dar cum s-o consolez tocmai eu care i-am făcut atîta rău ? Nu-mi rămîne altceva de făcut decît s-o apăr de Argenta. Ar fi îngrozitor să i se întîmple ceva.

Telefonul a sunat din nou. Taxiul mă așteaptă. După cîteva clipe a bătut cineva la ușă, era hamalul care venise după valize.

Melchiorri s-a ridicat și m-a condus pînă la ușă. Ne-am îmbrățișat.

— Ciao, Enzo. Te sun de la Paris. Ne vom revedea curînd.

M-am întors iar, înainte de a intra în liftul din fundul coridorului liniștit, tapisat cu pluș deschis la culoare. El mai era încă la ușă și mă saluta mișcîndu-și mîna deasupra capului.

— Pe curînd ! am spus din nou.

Atenuată, ca o șoaptă, am avut impresia că vocea mea a răsunat în liniștea coridorului ca și cum ar fi venit din altă parte.

Melchiorri a încuviințat, dînd din cap. Amintindu-mi mai tîrziu de gestul lui, mi-am spus că era exagerarea celui care nu mai are nici o speranță. Țineam la el ca la un frate, poate ca la mine însumi, iar prin acel salut de la distanță îi transmiteam, fiind sigur că-l poate ghici, un surîs sceptic la fel cu cel pe care, din cauza depărtării nu-l puteam vedea pe buzele lui.

VI

Qualis artifex, pereo.
(Nu sînt de acord cu o asemenea artă)

ÎN PRIMĂVARA ANULUI 1970, la trei ani după întîmplările pe care le-am povestit, fiul meu mai mare, pasionat automobilist care nu

lipsea niciodată de la cursele pentru Marele Premiu, a vrut să mergem neapărat împreună la Monte Carlo. Seara, la Cazinou, l-am revăzut pe Nicky Argenta pentru prima oară de atunci. Nu se putea spune că era chiar o întîmplare ; în acei trei ani fusesem de mai multe ori pe Riviera di Ponente sau pe Coasta de Azur și-mi lăsasem, chiar dacă pentru scurt timp, obolul nestrămutat pe numărul șaptesprezece la diverse Cazinouri.

Povestea tristă a lui Melchiorri făcea parte din trecut și nu mă mai gîndeam la ea. Serialul nu s-a mai făcut. De îndată ce am ajuns la Paris, am găsit acolo un contra ordin : reprezentanții contabilităților generale ale celor trei televiziuni se întîlniseră să aprobe turnarea și hotărîseră, în schimb, să oprească producția din cauza cheltuielilor prea mari. Amabil, F. mi-a telefonat de la Roma și mi-a încredințat imediat realizarea bietului meu program muzical „Donna Lombarda“, dar concentrat doar în patru transmisiuni. În lipsă de ceva mai bun, am fost obligat să accept...

Mi-a fost foarte greu și penibil să-i telefonez lui Melchiorri, dar el se aștepta la un asemenea deznodămînt și nimic nu l-ar fi surprins mai tare decît o veste opusă acesteia.

O vreme, din cînd în cînd, am continuat să-i telefonez. Vorbea pe un ton obosit și resemnat. De fiecare dată îmi dădea să înțeleg, aproape fără a-mi vorbi de acest lucru, că nu reușea să se elibereze de Argenta și că acum încerca să remedieze situația cu ajutorul unei

tranzacții care să-i permită să-și ducă zilele. Nu fusese încă la Trieste și nici nu știa cînd avea să se hotărască să se ducă. Nu primea vești de la Licia decît prin Manuel Gismondi.

După cîteva luni m-a anunțat că voi primi o scrisoare în care-mi cerea o „ultimă favoare importantă". Scrisoarea a sosit. Făcuse o cerere ca să fie primit la „Casa de odihnă" a bătrînilor actori de la Bologna. Alătura alte hîrtii cu datele lui personale și mă ruga să intervin, să-l recomand cum și cui puteam.

Am scris președintelui republicii. Am obținut o audiență la ministrul turismului și spectacolelor. Cererea a fost aprobată.

Pe la sfîrșitul lui decembrie, am primit de la Bologna o vedere cu imaginea „Casei de odihnă". Scrisese doar atît : „Mulțumesc. Crăciun fericit. Al tău bătrîn Enzo."

Iar apoi nimic.

Pe Argentá l-am întîlnit cînd intram în salonul *privé*. El ieșea. Era în smoching, cu un grup mare de prieteni, inclusiv cîteva doamne în toalete de seară și cam „mature".

M-a și îmbrățișat. S-a scuzat față de prieteni, spunîndu-le că avea să-i ajungă din urmă.

Bătîndu-mă prietenește pe umăr și rîzînd, m-a condus la bar :

— *We must celebrate ! How long have we been without seeing each other !* [1] Ce faci ? Ce lucruri interesante mai pregătești ?

---

[1] Trebuie să sărbătorim ! De cît timp nu ne-am mai văzut ! (engl.).

Părul îi albise în întregime. În contrast însă cu părul, ,chipul, luminat de lampa cu cuarț, părea mai tînăr. I-am spus acest lucru.

— *Yes. I feel grand* [1]. Știai că acum locuiesc aici ?

— La Monte Carlo ?

— Aici, în zona asta, la doi pași. A, dar tu nu știi ! Am reparat vilișoara lui Melchiorri de la Bordighera. M-a costat o avere. Știi, am făcut-o și pentru a-l salva, bietul de el.

Pe chipul încordat, dur, de culoarea aramei, ochii îi rîdeau împroșcînd parcă scîntei.

— Nu mai știu nimic, i-am spus. Ultima oară, cam acum trei ani, am primit o vedere de la „Casa de odihnă" din Bologna.

— O nebunie ! a zis el și a plescăit din limbă gustînd dintr-un Martini acidulat. O nebunie care a durat, mai mult sau mai puțin, cincisprezece zile. S-a întors imediat înapoi. Nu știai ?

— Cum, nu mai e la Bologna ?

— A fost, îți spun, cam cincisprezece zile. Poate nici atît.

— Și s-a întors aici ?

— Da, la mine. Locuiește cu mine. Vrei să-l vezi ? S-ar bucura. Hai, vino ! Chiar acum am un mic *party* la mine acasă cu prietenii pe care i-ai văzut. Ne ducem toți într-acolo. Lume șic, francezi, americani. Vine și Calcaprina, ăla de la Coca-Cola, îl știi ? Stă aici, la Monte

---

[1] Da, mă simt perfect (engl.).

Carlo, în port, pe iahtul lui cu care nu navighează niciodată. O găselniță extraordinară ! Nu plătește deloc impozite ! Vino ! Enzo va fi fericit să te vadă. Dacă află că ești aici, că te-ai întîlnit cu mine și nu ai vrut să vii, se va supăra foarte tare. Mă bagi și pe mine în bucluc, printre altele fie spus, pentru că va susține că trebuia să te aduc cu forța !

Și, ca pentru a-mi da o dovadă a hotărîrii lui irevocabile de a mă duce la el, mi-a mai tras una pe spate după ce eu sperasem, dar în zadar, că sfîrșise cu ele.

— Știi, vreau să te avertizez ca să nu fii șocat. O să-l găsești cam trist, cam rablagit, *a little down, a little dotty*... Dar fizic e perfect. A mai slăbit, atîta tot. Dar dacă ai vedea cît mănîncă ! Ca un lup ! Mai mult ca mine. Îi cam tremură mîinile. De fapt, la vîrsta lui...

— Dar cum de locuiește cu tine ?

— Cînd și-a băgat în cap să se ducă la Bologna, eu i-am spus : „Casa de odihnă ? Nu e pentru tine, *old boy*." Și i-am făcut o propunere, ce puteam și eu : „Stai cu mine, tu cunoști casa..." I-am propus, dar nu pentru mine, te rog să mă înțelegi ! Ce vrei ? Eu trăiesc singur, am o bucătăreasă bătrînă, romaniolă, pe care am adus-o special din Brisighella, e o minune... Nu pentru mine, ci pentru el, ca să nu-l umilesc, ca să nu-i dau impresia că trăiește pe spinarea mea, i-am oferit să-l angajez ca *butler* [1]... Un *butler* imaginar, după cum poți să vezi ! O comedie, o distracție,

[1] Valet (engl.).

el e primul care se distrează. Nu e, de fapt, o adevărată muncă. Nu face nimic. Știi ce are de făcut ? Își pune fracul de cîteva ori pe lună, atunci cînd vin la mine niște prieteni...

— Ca în seara asta.

— Da, ca în seara asta. Vrei poate să spui că se va rușina să-l vezi în situația asta ? Nu, absolut nu, îți jur ! Dimpotrivă, va fi fericit ! Nu se obosește niciodată, se distrează. Cocteilurile le pregătesc eu. El nici nu ar putea, îi tremură mîinile. E foarte fericit și ar fi și mai fericit dacă te-ar vedea. Ca prezență este foarte șic. Ca un bătrîn majordom al unei vechi familii. Este stil *Old England* [1] din cap pînă-n picioare. Dar nu e majordom din cauza asta. E un vechi prieten, *that's all* [2]. Toți prietenii mei o știu. Uneori, spre sfîrșitul seratei, cînd sîntem cu toții veseli, îl rugăm să ne povestească diverse întîmplări. Recită din Carducci, D'Annunzio, sau *Pașnicii laponi, Viermele solitar, Lacul Graguzzo*... Poeziile pe care le spunea pe scenă cu cortina trasă, la premiere. Aplauze, ovații, rîsete. Iar el e bucuros, bietul bătrîn. Trebuie să vii. Acum, hai să mergem pentru că ne așteaptă ceilalți.

M-am împotrivit, dar Argenta m-a luat de braț și m-a dus cu el.

— Și Licia ? am întrebat ca să mai cîștig timp pe cînd traversam din nou salonul *privé*.

— Licia e la Trieste, la sora ei. În contractul pe care l-am făcut cînd am cumpărat vila

[1] Bătrîna Anglie (engl.).
[2] Asta-i tot (engl.).

există o clauză care prevede o rentă viajeră lunară pentru ea. O sumă destul de frumușică, *you can take my word* [1]. E mai bine așa. O despărțire tacită. Despărțire în fapt. Pentru el este soluția ideală. Îl ruina. Joacă în continuare. Se duce cu autobuzul la Umago, Portorose, Bled, Abbazia, Ancarano, Nova Goriça... E plin de Cazinouri pe lîngă Trieste. Licia, drăguța de ea, de îndată ce primește suma lunară se duce să toace banii în Iugoslavia !

— De unde știi ?

— De la Enzo. A fost la ea.

— Se duce des ?

— O singură dată, acum cîteva luni. L-am dus chiar eu, cînd am fost la vînătoare lîngă Zagreb cu niște prieteni : Amilcare Protti, contele Dolfin, Renzo Balbo... Nu știu dacă-i cunoști. Mai era și... *the TV-man* [2], acum nu-mi aduc aminte numele, *but it begins with an F* [3], îl cunoști cu siguranță ! Nu mai este directorul programelor. L-au avansat, dar nu mai face nimic, merge mereu la vînătoare. Și așa l-am condus pe Enzo pînă la Trieste. La întoarcere trebuia să-l iau, dar el plecase deja cu trenul. *All is well that ends well* [4].

Grupul a pornit spre Bordighera în trei sau patru mașini ; eu am reușit să fac în așa fel încît să evit să merg tot drumul în mașina lui

---

[1] Pe cuvîntul meu (engl.).
[2] Omul de la televiziune (engl.).
[3] Dar începe cu F. (engl.).
[4] Totu-i bine, cînd se sfîrșește cu bine (engl.).

Argenta, unde, spre norocul meu, se așezaseră dinainte două dintre acele doamne „restaurate".

Am ajuns la vilișoară. Parterul era iluminat în întregime, ca și grădina. Argenta a instalat niște lămpi care înainte nu existaseră. Poarta era larg deschisă. Alte mașini, ale altor invitați, erau deja parcate în fața.

— *Come along* [1], a spus Argenta, deschizîndu-mi portiera și luîndu-mă din nou la braț.

Am înțeles dintr-o dată că nu am curajul, dar nu știam cum să-l fac să înțeleagă și pe Argenta. Am avut o idee. M-am oprit la poartă și, privindu-l drept în ochi, i-am spus foarte calm :

— *No. Really, I can't* [2].

Așa cum bănuisem, folosirea limbii engleze l-a convins imediat că vorbeam serios.

— *I'm sorry, old boy* [3], dar cum vei face acum să te întorci ?

Văzînd efectul, am crezut de cuviință că era mai bine să continui în engleză :

— *Don't worry for me, I've got a lot of friends in Bordighera* [4].

Că aveam o grămadă de prieteni în Bordighera bineînțeles că nu era adevărat, dar era de-ajuns ca el să se prefacă a crede. Și el s-a prefăcut :

— *I can't force you. God bless you* [5].

---

[1] Hai să mergem (engl.).
[2] Nu, cu adevărat, nu pot (engl.).
[3] Îmi pare rău, bătrîne (engl.).
[4] Nu-ți face griji pentru mine, am mulți prieteni în Bordighera (engl.).
[5] Nu te pot forța, Dumnezeu să te ajute (engl.).

M-a salutat cu o lovitură afectuoasă pe după umeri și a dispărut în fugă în vilă ca să li se alăture celorlalți, care-l precedaseră.

Fără grabă, am pornit și eu. M-am îndreptat către strada Aurelia. Dintr-un bar încă deschis, mă gîndeam să chem prin telefon un taxi care să mă ducă din nou la Monte Carlo, la hotelul meu.

Pe terenul de construcții de lîngă vilă nu fusese construit încă nimic. Totul era ca în urmă cu trei ani. Pînă și panoul întreprinderii de construcții era același, dar spălat și albit de ploaie, cu literele abia vizibile. Din vilă și din grădină se împrăștia o lumină foarte puternică, în timp ce un radio sau un pic-up transmitea cu volumul dat la maxim muzică *beat*... Aproape fără să-mi dau seama, m-am oprit.

Îl revedeam pe Enzo atunci cînd, în ropote de aplauze, ieșea pe scenă să recite după premieră din poeziile lui Ragazzoni ; atunci cînd, luminat de jos, pe fondul cortinei de catifea rubinie brodată cu crengi aurii, parodiindu-l pe Ruggero Ruggeri, imobil, inspirat, cu o voce albă și batjocoritoare, începea :

Spuse racul către lin :
Oare știi de unde vin ?
Zise linul către rac :
Dintr-un rîu sau dintr-un lac.
Morală : Ce mi-e rîul, ce mi-e lacul,
Ce mi-e linul, ce mi-e racul !

La urma urmei, era oare chiar atît de ciudat că Melchiorri sfîrșise trăind în nimic, din nimic, în afara realității, interpretînd doar personajul din *Servitorul închipuit ?* Se înțelege, la „Casa de odihnă“ de la Bologna nu ar fi avut nici măcar această posibilitate. „Casa de odihnă“ ar fi fost pentru el un sfîrșit lipsit de imaginație, moartea l-ar fi surprins deja mort. Vederea pe care mi-o trimisese de Crăciun, cu doi ani în urmă, fusese o ipocrizie ? Dimpotrivă, după ce-mi ceruse, de bună credință, să-l ajut să se ducă la Bologna și după ce fusese recuperat, a recitat unica scenă care i se permitea s-o recite acolo, o scenă din rolul „Recuperatului“, îmi trimisese o vedere de Crăciun ca și cum s-ar fi dus la Bologna numai și tocmai pentru a mi-o putea trimite. După aceea, neputînd suporta viața aceea total lipsită de fantezie, acceptase oferta lui Argenta și fugise.

Ce era așa de ciudat în povestea asta ?

Fiecare dintre noi este puțin și actor. Nu numai actorul, ci și orice ființă umană, pentru a simți că trăiește, se imaginează uneori în anumite ipostaze. În orice ficțiune există ceva adevărat. Imaginația nu funcționează în gol, nu este o simplă minciună, pentru că, dacă nu ar fi așa, de ce și alegem o minciună în locul alteia ?

Intuisem dintotdeauna, din noaptea petrecută la restaurantul „Canemorto“, profunda sinceritate a dragului, bietului meu prieten, pe

care toți îl judecau, dimpotrivă, drept un ipocrit și un histrion.

În memoria lui, Enzo îl asocia instinctiv pe Argenta cu Giovanna, Gabriella, Licia. Visa la trecut continuînd să și le imagineze. Argenta ! Ultima rămășiță vie a unei iubiri mult timp visate, iar acum ultima renunțare la a trăi și a iubi normal pentru a putea, în schimb, iubi și trăi în imaginație ! Ca într-un delir, se prefăcuse că este, împreună cu Licia, servitorul Giovannei. El, un om atît de blînd, devenise încetul cu încetul, mobilul dureros, vinovat, dar nu inconștient, al unui omor. O chinuise pe Licia pînă la a o face să-și piardă mințile, uitînd ea însăși că este o ființă umană. Tot așa procedase și cu Giovanna, și cu Gabriella, le manevrase, apropiindu-se de ele în fantezie, transformîndu-le și pe ele în vis.

Muzica beat era din ce în ce mai tare. Lumina părea și ea mai vie în jurul vilei. Nu a fost pentru mine un lucru prea temerar să ajung pînă la *bow-window*.

Invitații tocmai intrau în sufragerie. Mobila, în ansamblu, era încă cea a familiei Melchiorri, dar mi s-a părut mai aerisită : fuseseră eliminate cîteva piese, cîteva bibelouri, cîteva vitrine, poate definitiv, poate doar cu ocazia acelui *party*. Pianul era tot în colțul lui și tot așa, în colțul opus, ghiveciul cu brîndușe unde se uitase în oglindă Giovanna. Dar canapeaua fusese împinsă către pian, la fel ca și măsuța joasă, cu mîna Eleonorei Duse. În locul lor, chiar în centru, era întinsă o masă mare : tăvi

cu sandvișuri, carafe, pahare, tacîmuri, farfurii și două candelabre de argint cu multe brațe, cu niște lumînări lungi, roșii, încă neaprinse. Nu-l vedeam pe Melchiorri. Eram gata să plec cînd a apărut pe neașteptate, ca la o chemare. A traversat sala cu pași mici și repezi. Ocolea cînd un invitat, cînd pe altul cu mici plecăciuni de bufon. Era în frac, cu siguranță un frac din vechea lui garderobă, care-i era cam prea larg, ca și cum trupul, groaznic de slab, i-ar fi devenit un manechin.

Ajunse la masă. Scotoci în buzunarul vestei albe, căutînd o cutie cu chibrituri. Încercă să aprindă primul băț. I se stinse. Mai încercă o dată. Reuși să-l aprindă abia pe al treilea. Îl duse încet-încet spre lumînarea cea mai apropiată. Se observa clar, după mișcarea flăcăruiei, că mîna, mîna lui cîndva grăsuță iar acum descărnată, îi tremura. Chipul, slab și el, alb, cu obrajii căzuți și plini de riduri, era concentrat asupra efortului. De-abia atunci mi-am dat seama că poartă ochelari cu rame subțiri de aur ; nu-i purtase niciodată decît pe scenă. I-am văzut pînă și pielea zbîrcită a cheliei, am văzut venele ramificate pe tîmple în partea de sus a craniului. Mîna îi tremura. Nu putea aprinde lumînarea.

Apoi zîmbetul lui, acel zîmbet patern, dar rece, pe care-l cunoșteam atît de bine, a început să se deseneze pe buzele lipsite de culoare și, în sfîrșit, flacăra s-a aprins.

Milano, 19 februarie 1970

Cuprins :

Lector : FLORIN CHIRIŢESCU
Tehnoredactor : ELENA DINULESCU

*

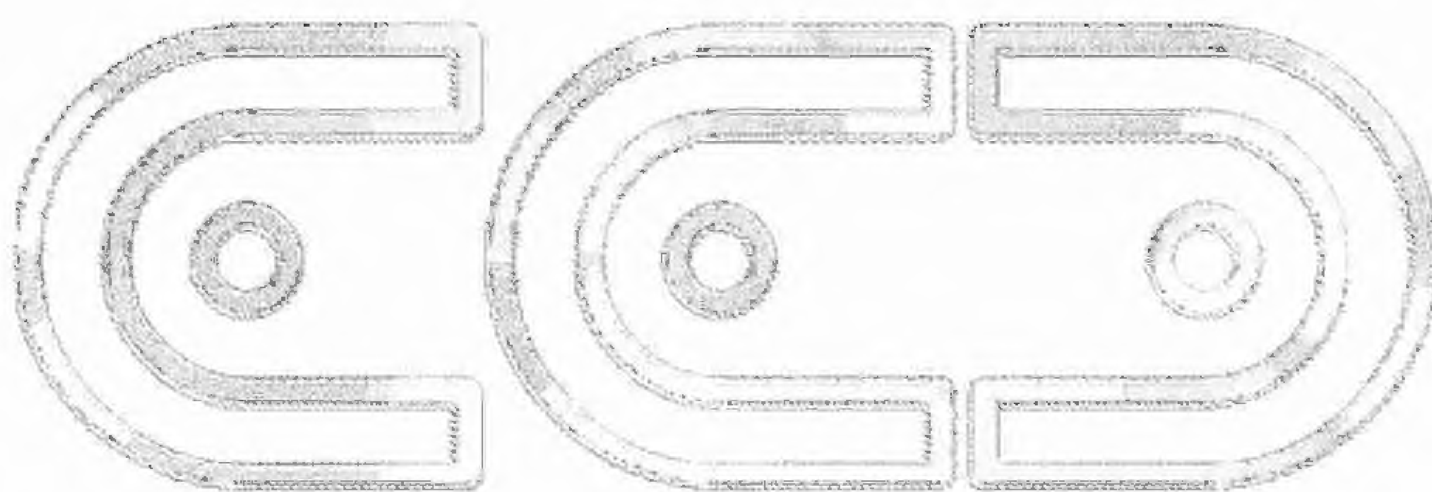
Coli de tipar : 14,25. Bun de tipar la 9.VI.1989

*

Tiparul executat sub cd. 5055/939 la
ÎNTREPRINDEREA POLIGRAFICĂ
BACĂU, Str. Mioriţei nr. 27.

Scanare și prelucrare digitală

de

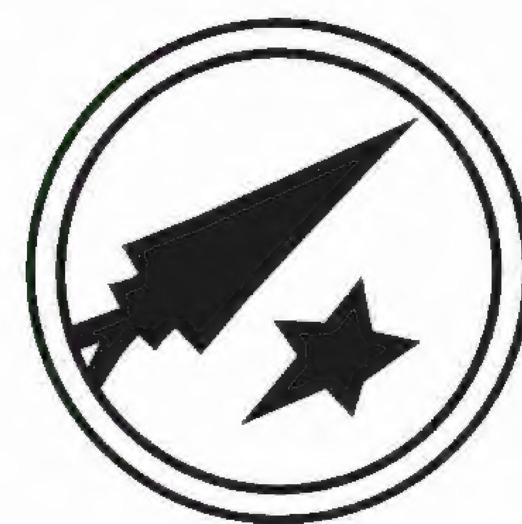

Anonim

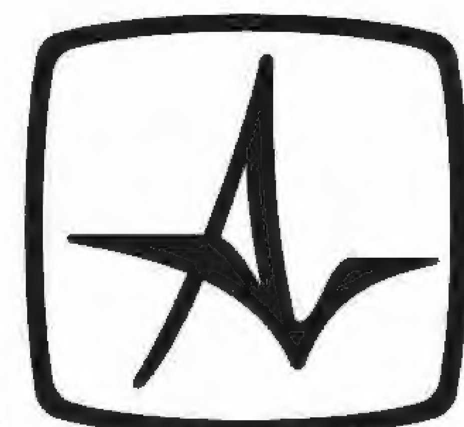

și

CAT Graur

Antwerpen

2024

